

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KIRSAL KALKINMA AÇISINDAN SOSYAL
SERMAYENİN ÖĞELERİ:
ŞANLIURFA-HİLVAN ÖRNEĞİ**

Y. Şehir Plancısı Semin Çağdaş Tuba İNAL ÇEKİÇ

**FBE Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Şehir Planlama Programında
Hazırlanan**

DOKTORA TEZİ

Tez Savunma Tarihi : 28 Mayıs 2009
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ayşe Nur ÖKTEN (YTÜ)
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Betül ŞENGEZER (YTÜ)
: Prof. Dr. Gülden ERKUT (İTÜ)
: Doç. Dr. İclal DİNÇER (YTÜ)
: Doç. Dr. Ferhan GEZİCİ (İTÜ)

İSTANBUL, 2009

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÇİZELGE LİSTESİ	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. BÖLGESEL/KIRSAL KALKINMADA DEĞİŞEN PARADİGMALAR ve SOSYAL SERMAYE.....	11
2.1 Bölgesel ve Kırsal Kalkınmanın Temel Kuramları	14
2.2 Bölgesel ve Kırsal Kalkınmada Kurumsalcı Yaklaşım	21
2.3 Sosyal Sermaye Teorisi	25
2.3.1 Sosyal Sermaye Yaklaşımları	28
2.3.2 Sosyal Sermayenin Etkileri	34
2.3.3 Sosyal Sermayenin Etkileri Bağlamında Kırsal Kalkınma.....	38
3. ARAŞTIRMANIN TASARIMI: VARSAYIMLAR, HİPOTEZLER ve YÖNTEM	43
3.1 Araştırma Probleminin Tanımlanması.....	44
3.2 Araştırmanın Varsayımları ve Hipotezleri.....	54
3.3 Sosyal Sermayenin Ölçümü.....	56
3.4 Araştırmanın Kapsamı, Analiz Yöntem ve Teknikleri	63
3.5 Alan Çalışmasının Çerçevesi ve Yürütülmesi	67
4. ARAŞTIRMA ALANI: ŞANLIURFA DÜZEY 2 BÖLGESİ ve HİLVAN KIRSAL ALANI	70
4.1 Bölge Nüfusunun Demografik Yapısı	71
4.2 Bölge Nüfusunun Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	75
4.3 Bölgede Tarımsal İşletme Yapısı ve Örgütlenme.....	84
4.4 Bölgedeki Yerleşme Deseni	92
4.5 Alan Çalışması Yürütülen Kırsal Yerleşmeler	99

5.	ARAŞTIRMANIN BULGULARI: KIRSAL KALKINMA AÇISINDAN SOSYAL SERMAYENİN ÖGELERİ	114
5.1	Sosyal Sermayenin Ögeleri - Faktör Analizi	124
5.2	Sosyal Sermaye Ögelerinin Değişimi – Varyans Analizi.....	130
5.3	Hipotezlerin Değerlendirilmesi	138
6.	SONUÇ ve ÖNERİLER: KIRSAL KALKINMA STRATEJİLERİNDE BÖLGEYE ÖZGÜ YAKLAŞIM	142
	SONSÖZ	152
	KAYNAKLAR.....	154
	EKLER	163
EK 1	Köy Kimlik Kartı Örneği.....	163
EK 2	Hanehalkı Anketi Örneği.....	168
EK 3	Varyans Analizi Sonuçları.....	173
	ÖZGEÇMİŞ.....	188

KISALTIMA LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı
SPSS	Statistical Program for Social Sciences
TKB	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Sosyal Sermaye Düzeyleri ve Formları (Uphoff, 1999)	30
Şekil 2.2: Sosyal Sermaye Kaynakları, Bileşenleri ve Sonuçları	41
Şekil 3.1: Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi.....	43
Şekil 3.2: KKYDP Proje Başvurularının Bölgelere Dağılımı	52
Şekil 3.3: Sosyal Sermaye ve Göstergeleri	62
Şekil 4.1: Bölgenin Topoğrafik Yapısı ve Nüfusun Dağılımı	72
Şekil 4.2: Nüfusun Değişimi	75
Şekil 4.3: İlçe Merkezlerinde İstihdamın Sektörel Dağılımı	79
Şekil 4.4: Arazi Kullanışı ve Toprak Kabiliyeti	81
Şekil 4.5: Baraj Alanları ve Sulama Projeleri	83
Şekil 4.6: İşletme Büyüklükleri	85
Şekil 4.7: Tarımsal Örgütlenme	91
Şekil 4.8: Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde Üretici Örgütlenmesi.....	92
Şekil 4.9: Türkiye’de Mezraların Dağılımı	94
Şekil 4.10: Arazi Kullanışı ve Yerleşmelerin Dağılımı.....	94
Şekil 4.11: Yerleşmelerin Kademelenmesi	96
Şekil 4.12: Hilvan İlçesinde Yerleşme Deseni	98
Şekil 4.13: Hilvan İlçesi Kırsal Alanı ve Anket Uygulanan Yerleşmeler	100
Şekil 4.14: Çağılı Köyü Konut ve Tarım Alanlarından Görünüm	103
Şekil 4.15: Karpuzlu Yerleşmesinden Görünüm.....	105
Şekil 4.16: Çamurlu Yerleşmesi Genel Görünümü ve İlköğretim Okulu	107
Şekil 4.17: Çekören Yerleşmesinden Görünüm	110
Şekil 4.18: Göktepe Yerleşmesi Konut ve Tarım Alanlarından Görünüm	111
Şekil 4.19: Külüplü Yerleşmesinden Görünüm.....	113
Şekil 5.1: Kavramsal Şema.....	115
Şekil 5.2: Kırsal Yerleşmelerde Hane başkanlarının Yaş Dağılımı	116
Şekil 5.3: Kırsal Yerleşmelerde Hane başkanlarının Doğum Yeri.....	116
Şekil 5.4: Kırsal Yerleşmelerde Hane Büyüklüğü.....	117
Şekil 5.5: Kırsal Yerleşmelerde Aile Tipleri	117
Şekil 5.6: Kırsal Yerleşmelerde Etnik Yapı	118
Şekil 5.7: Kırsal Yerleşmelerde Dil Kullanımı	119
Şekil 5.8: Kırsal Yerleşmelerde Türkçenin Kullanımı	119
Şekil 5.9: Kırsal Yerleşmelerde Eğitim Durumu.....	120
Şekil 5.10: Kırsal Yerleşmelerde İşletmeBüyüklüğü	120
Şekil 5.11: Kırsal Yerleşmelerde Mülkiyet Yapısı.....	121
Şekil 5.12: Kırsal Yerleşmelerde İşletme Biçimi	122
Şekil 5.13: Aile Özelliklerinin Sosyal Sermaye Faktörleri İle İlişkisi	133
Şekil 5.14: Mülkiyet Ve İşletme Yapısının Sosyal Sermaye Faktörleri İle İlişkisi.....	135
Şekil 5.15: Yerleşme Karakterinin Sosyal Sermaye Faktörleri İle İlişkisi.....	138
Şekil 5.16: Hilvan Kırsal Alanında Sosyal Sermayenin Öğeleri.....	141

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Büyüme ve Kalkınma Kuramları	12
Çizelge 2.2: Bölgesel Gelişme Modelleri.....	17
Çizelge 2.3: Kırsal kalkınma teorileri	20
Çizelge 2.4: Sosyal Sermayenin Tanımları	28
Çizelge 2.5: Sosyal Sermaye Yaklaşımları-1	31
Çizelge 2.6: Sosyal Sermaye Yaklaşımları-2	32
Çizelge 3.1: Sosyal İlişkilerin Özellikleri.....	58
Çizelge 4.1: Arazi Kullanımı.....	70
Çizelge 4.2: Bölgede Nüfus Yapısı	71
Çizelge 4.3: Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı	72
Çizelge 4.4: Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	73
Çizelge 4.5: Hanehalkı Büyüklükleri	73
Çizelge 4.6: Düzey 1 Bölgelerde Göç Yapısı	74
Çizelge 4.7: Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde İllerin Göç Yapısı.....	74
Çizelge 4.8: Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde İllerin Göç Yönü	74
Çizelge 4.9: Nüfusunun Öğrenim Düzeyi (6 ve daha üzeri yaş grubu).....	76
Çizelge 4.10: İlçeler İtibariyle Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	78
Çizelge 4.11: Nüfusun Sektörel Dağılımı	80
Çizelge 4.12: Bitkisel Üretim	82
Çizelge 4.13: İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarının Yapısı	97
Çizelge 4.14: Anket Uygulanan Kırsal Yerleşmeler	100
Çizelge 4.15: Çağılı (Hatunlu) Yerleşmesi Kimlik Kartı	102
Çizelge 4.16: Karpuzlu Yerleşmesi Kimlik Kartı	104
Çizelge 4.17: Çamurlu Yerleşmesi Kimlik Kartı	106
Çizelge 4.18: Ustahasan Yerleşmesi Kimlik Kartı.....	108
Çizelge 4.19: Çekören Yerleşmesi Kimlik Kartı.....	109
Çizelge 4.20: Göktepe Yerleşmesi Kimlik Kartı.....	111
Çizelge 4.21: Külüplü Yerleşmesi Kimlik Kartı	113
Çizelge 5.1: Değişkenlerin Açıklanma Oranları (Communalities)	125
Çizelge 5.2: Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained).....	126
Çizelge 5.3: Dönüştürülmüş Bileşen Matrisi (Rotated Component Matrix).....	127
Çizelge 5.4: Değişkenler, Faktörler ve Faktör Yükleri	128
Çizelge 5.5: Faktörler Arasındaki Korelasyon	130
Çizelge 5.6: Hane Başkanı Yaşının Sosyal Sermaye Faktörleri ile İlişkisi.....	131
Çizelge 5.7: Hane Başkanının Eğitim Durumunun Sosyal Sermaye Faktörleri ile İlişkisi....	132
Çizelge 5.8: Dil Kullanımının Sosyal Sermaye Faktörleri ile İlişkisi	133
Çizelge 5.9: Mülkiyet Yapısının Sosyal Sermaye Faktörleri İle İlişkisi	134
Çizelge 5.10: İşletme Biçiminin Sosyal Sermaye Faktörleri ile İlişkisi	135
Çizelge 5.11: Köy Tiplerinin Sosyal Sermaye Faktörleri ile İlişkisi.....	136
Çizelge 5.12: Yerleşme Nüfusunun Sosyal Sermaye Faktörleri ile İlişkisi	137
Çizelge 5.13: Yaşam Kalitesinin Sosyal Sermayenin Faktörleri ile İlişkisi	137

ÖNSÖZ

Diyarbakır'dan, üniversite eğitimim için İstanbul'a gelmek, farkında olmadan yaşamış olduğumuz yoksunlukları görme imkanı verirken; almış olduğum planlama eğitimi ve 1993-98 yıllarındaki Taşkışla'nın sosyal ortamı, bu durumu ekonomik ve siyasal boyutuyla anlamama yardımcı oldu. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda başlayan akademik hayatım ise yaşadığımız dünyanın yarattığı eşitsizliklere yaklaşımımı şekillendirdi.

Bu süreç, 19 yılımı geçirdiğim, büyüdüğüm Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne hizmet etme isteğini ve doktora tezimin bunun için bir araç olabileceği görüşünü doğurdu. Ailemin, ülkenin az gelişmiş olan bu bölgesinde tarımsal üretim yapıyor olması, sorunlara olan yakınlığım, yaşanan süreçte ortaya çıkan güncel koşullar ve elemanı olduğum anabilim dalındaki uzmanlaşma alanları ise kırsal kalkınma konusunda tez yazmamı gündeme getirdi.

Tez çalışmasının başından bu yana pek çok insandan ciddi destek aldığımı belirtmek istiyorum. Tecrübesini ve birikimlerini benimle paylaşan Prof. Dr. Ayşe Nur ÖKTEN, bilimsel araştırmalara farklı bir gözle bakmamı sağlamanın yanına, tez yazma sürecinin zorluklarını ve onları yenmeyi öğrenmeme fırsat tanımıştır. Tez izleme komitelerinde katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Gülden ERKUT ve Prof. Dr. Betül ŞENGEZER tez çalışmasının olgunlaşmasını sağlamışlardır.

Doktora tezi sürecinin en heyecanlı, bir o kadar da zor olan, alan çalışması aşamasında; kırsal yerleşmelerle, çiftçilerle ve kurumlarla iletişimimi ve dilbirliğimi sağlayan kuzenim Ferhat İNAL ve beni günlerce Diyarbakır'dan Şanlıurfa'ya taşıyan, her türlü veri talebimi karşılayan ağabeyim Serhun İNAL tez çalışmasının tamamlanmasına önemli katkı koymuşlardır. Ayrıca araştırma sürecini ve mantığını sürekli sorgulayarak beni yormalarına rağmen, zihnimi açık tutmama ve çalışmanın amaçlarını kendime sürekli tekrarlamama olanak tanımışlardır.

İçinde yaşadığım topluma ve bugünümü borçlu olduğum bütün değerlere sahip çıkma sorumluluğunu bana kazandıran, yetişmeme katkıda bulunan aileme, dostlarıma ve hocalarıma ne kadar teşekkür etsem azdır. Bunun ötesinde akademisyenliğimi maddi ve manevi olarak destekleyen başta annem ve babam olmak üzere, bana her konuda destek olan ve bu süreçte yaşadığım ve yaşattığım tüm sıkıntıları göğüsleyen eşim Alper'e teşekkürü bir borç bilirim. Ve son olarak bir yandan sırtımda bilgisayarla her fırsatta evden kaçmama neden olurken; diğer yandan hayatıma bambaşka bir anlam kazandıran kızım Tuna Sezen'e bu süreçte ondan çaldığım her an için sonsuz teşekkürler!

Mart 2009

Semin Çağdaş Tuba İNAL ÇEKİÇ

KIRSAL KALKINMA AÇISINDAN SOSYAL SERMAYENİN ÖGELERİ: ŞANLIURFA-HILVAN ÖRNEĞİ

ÖZET

Genelleştirilmiş güven, tekrarlanan alışkanlıklar ve sosyal ilişki ağları olarak tanımlanan sosyal sermaye; güven, karşılıklık, gönüllülük ile beslenir ve güçlenirken; güçlü bir sosyal sermaye efektif yönetim kamu yönetimi, bilgiye erişme kolaylığı, problem çözme becerisi, proje üretme, toplu karar alabilme ve risk alabilme gibi birey ve gruplara avantajlar sağlamaktadır. Bu bağlamda bölgesel ve kırsal kalkınmanın anahtarı olarak tanımlanan sosyal sermayenin boyutlarının araştırılması ve az gelişmiş bir bölgenin kırsalında sosyal ilişki ağlarını belirleyen değişkenlerin kırsal yerleşme ve hanelerin sosyo-kültürel yapısı ile ilişkilerinin saptanması amaçlanmaktadır. Bu amaçların yanısıra, bölgeye özgü fiziksel, tarımsal ve sosyal yapının Hilvan İlçesi kırsal alanı özelinde ortaya konulması ve bölgede yürütülmekte olan kırsal kalkınma programlarının kırsal yerleşmelerdeki sosyal sermaye yapısına bağlı olarak değerlendirilmesi çalışmanın hedefleri arasındadır.

Bu hedeflere yönelik olarak, alan çalışması Hilvan ilçesi kırsal alanında yer alan bölgenin genel karakterini yansıtan kırsal yerleşmelerde yürütülmüştür. Bu yerleşmelerde kırsal hane başkanlarına uygulanan anket sonuçları faktör ve varyans analizleri aracılığıyla değerlendirilerek sosyal ilişki ağlarını belirleyen faktörler tanımlanmış ve bu faktörlerin kırsal yerleşme karakteri ve hanelerin sosyal ve kültürel yapıları ile ilişkileri test edilmiştir.

Buna göre; güven ve köy içi ilişkiler, köy dışı ve kurumsal ilişkiler, girişim ve katılım, bilgi edinme, çeşitliliğe açıklık, tolerans ve bölüşüm sosyal sermayenin faktörleri olarak ortaya çıkmıştır. Kırsal yerleşmeler açısından sosyal sermayenin öğelerinde ortaya çıkan farklılıklar halk köylerinde kurumsal ve yerleşme dışı ilişkilerin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Bu noktada kendi toprağını işleyen kırsal hanelerin çoğunlukta olduğu yerleşmelerde, nüfusun da büyüklüğüne bağlı olarak daha çok sosyal ağa sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Kırsal aktörlerin sosyal ilişki yapılarının değerlendirildiği bu çalışma ile bu bölgeye özgü stratejiler için ipuçları üretilebileceği öngörülmüş, bu noktada da; yerleşmelerde sosyal sermayenin kırsal haneleri işbirliğine götüren bir yapıda olmamasına bağlı olarak, öncelikli olarak işbirliği için gerekli güvenin oluşumunda önemli rol oynayan mülkiyet sorununun çözülmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sermaye, sosyal ağlar, kırsal kalkınma, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi, Hilvan

JÜRİ:

Prof. Dr. Ayşenur ÖKTEN
Prof. Dr. Betül ŞENGEZER
Prof. Dr. Gülden ERKUT
Doç. Dr. İclal DİNÇER
Doç. Dr. Ferhan GEZİCİ

Kabul Tarihi: 28.05.2009
Sayfa Sayısı: 188

SOCIAL CAPITAL for RURAL DEVELOPMENT:

The CASE of ŞANLIURFA-HİLVAN

ABSTRACT

Social capital, defined as generalized trust, social networks and norms, became a common concept to it as a way to both describe and understand economical, political and social wellbeing of communities. According to many scholars, social capital comprises trust, reciprocity, volunteerism, cooperation and strong social capital will provide some advantages in case of community, rural and regional development. While the importance of social capital is highlighted in regional and rural development theories, social capital in rural settlements within the context of rural development in a less favoured region of Turkey, has been put forth as the aim of the thesis. Analyzing the structure of social networks and relation between social capital and rural settlement characteristics, describing the agricultural and social features of the region and lastly evaluating recent rural development programs in the context of social capital has been put forth as the target of the research.

According to these targets, research has been conducted in rural settlements which reflect the general character of the region with a questionnaire including social capital indicators applied to rural households. Factor and ANOVAs analysis were used to explain the results of the case study and social capital factors have been described according to the statistical analysis while correlation between factor and features of rural settlements have been put forth.

Accordingly, factors of social capital have been found to be Trust and Intercommunity Relations, External and Institutional Relations, Agency and Participation, Information, Openness to Diversity and Tolerance and Division. In summary, the results of the empirical analysis strongly confirms the conceptual analysis of social capital. According to the results, it is evident that there is significant difference in folk villages in terms of external and institutional relation factors and there are differences in all rural settlement types in terms of intelligence and information access.

The research has evaluated the network structure of rural households in order to foreseen some rural development strategies taking the unique characteristics of the settlements into account. At this point it has been asserted that the structure of social networks in rural settlements can not create cooperative action. In this context, the role of the land property has been highlighted which is playing a key role for developing trust for cooperation.

Keywords: Social capital, social networks, rural development, Şanlıurfa NUTS II 2 Region, Hilvan

JÜRİ

Prof. Dr. Ayşenur ÖKTEN
Prof. Dr. Betül ŞENGEZER
Prof. Dr. Gülden ERKUT
Doç. Dr. İclal DİNÇER
Doç. Dr. Ferhan GEZİCİ

Kabul Tarihi: 28.05.2009
Sayfa Sayısı: 188

I. GİRİŞ

Uygulamaları ve teorik tartışmaları 1900'lü yılların ikinci yarısına dayanmakla birlikte, "kırsal kalkınma" konusu son 20 yıldır gündemde önemli bir yer tutmaktadır. Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Bankası (WB), Avrupa Birliği (EU) gibi uluslararası kuruluşların yanısıra pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke yönetimi kırsal kalkınma olgusuna daha fazla kaynak ve zaman ayırmak durumunda kalırken, iktisat, politika ve coğrafya literatürü de kalkınma bağlamında teorik tartışmaların temelini oluşturmuştur. Bu süreçte kırsal yoksulluk, dengesiz gelişmeye bağlı olarak kente göç hareketleri, toprak ve su kirlenmeleri, tarımsal girdi ve üretim sorunları, birçok toplumun öncelikli problemlerinin arasında yer alırken, küresel çözüm arayışları da gündeme gelmiştir.

Nüfus yoğunluğunun düşük, ekonomik hayatın daha çok tarıma dayandığı, doğal koşulların ve geleneksel değerlerin hayatın şekillendirilmesinde etkin olduğu, eğitim, sağlık, haberleşme ve sosyal güvenlik gibi sosyal ve kültürel olanakların yeterince gelişmemiş olduğu yerleşimlerin kalkınması konusundaki tartışmaların "kırsal kalkınma" kavramının anlamı ile başladığı söylenebilir (Tütengil, 1979). Farklı yorum ve yaklaşımlar bulunmakla birlikte kırsal kalkınma belirli bir kırsal alan içinde yaşayan insanların bir bütün olarak tarımsal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kalkınmalarına, tarım dışı istihdam ile gelir olanaklarının arttırılmasına ve çevre duyarlılığına yardımcı olacak tüm unsurların harekete geçirilmesine dayandırılmaktadır. Buna bağlı olarak kırsal kalkınmada temel amaç, kırsal alanın varlığının devam ettirilmesi, kır-kent arasındaki farklılıkların azaltılması, doğal kaynak potansiyellerinden çevreye duyarlı bir şekilde yararlanmanın sağlanması, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin katılım ve katkılarının arttırılması ve kırsal toplumun yaşam standardının iyileştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (TKB, 2004).

Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kırsal alanları kalkındırmak, ulusal kalkınma çalışmalarına entegre etmek ve kır-kent dengesizliğini gidermek amacıyla yerel, bölgesel ve ulusal ölçeklerde çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde tarımsal kredi sorununun çözülmesi, aşar vergisinin kaldırılması, eğitime önem verilmesi, köy kökenli aydınların kırsal kalkınma girişimlerinde misyonerlik yapması kararı ile kırsal kalkınma Türkiye'de ilk kez hükümet gündemine girmiş ve 1990'lardan bu yana diğer ülkelerde olduğu gibi gündemin önemli bir parçası olmuştur. Kırsal yerleşme sayısının fazlalığı, yerleşme yapısındaki dağınıklık, coğrafi ve doğal zorluklar, altyapı yetersizlikleri ve mali kaynakların yetersizliğine çözüm olarak değişik hükümet dönemlerinde Merkez Köy, Tarım-Kent, Köy-Kent Yaklaşımları geliştirilmiştir. Hepsinin ortak amacı kırsal alanlara

götürülen hizmetlerin maliyetlerinin azaltılması, hizmetlerin etkinliklerinin artırılması, yerleşim yapısının iyileştirilmesi olmuş, ancak yaklaşımların bir kısmı uygulama olanağı bulamazken, bazı projeler uygulanmış tekil örneklerle sınırlı kalmıştır (Geray, 1974; Geray, 1999).

1980 sonrasında ise; küresel ekonomiyle bütünleşme olgusu Türkiye'nin diğer sektörlerde olduğu gibi gıda sektöründe de dışarıya açık bir pazar haline gelmesine yol açmıştır. Tarım sektörü ile birlikte kırsal alanda pekçok sorunu gündeme getiren bu süreç tarımsal üretimle yeterli gelirin sağlanamamasına bağlı olarak Türkiye'yi dışarıya bağımlı hale getirmiştir. Sanayileşme ile birlikte nüfusu azalan kırsal yerleşmeler, bu süreçte ise gelir yetersizliği, yeni destekleme sistemleri ve tarım politikaları nedeni ile nüfus kaybetmeye başlamıştır. Bölgelerarası dengesizlik ve terör faaliyetleriyle de beslenen ve büyüyen bu sorun, Avrupa Birliği adaylık sürecinde bulunan Türkiye'de kırsal kalkınma konusunun ekonomik ve bölgesel kalkınmanın temel yapı taşlarından biri olarak tanımlanmasını gündeme getirmiştir. 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihli Avrupa Birliği müzakere belgelerinde en önemli koşullardan biri olarak tanımlanan kırsal alanda yeniden yapılanma süreci ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikalarına uyum çalışmaları bu anlamda Türkiye'nin önündeki en önemli hedeflerden biri olarak görülmektedir. Bu kapsamda 14 Nisan 2003 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi ve buna uygun olarak hazırlanan 25 Temmuz 2003 tarihli ulusal programlar ile yapılacak olan mevzuat uyum çalışmaları tanımlanmıştır.

Günümüzde, Türkiye'nin uyum adına yeniden yapılanma çalışmalarını yürüttüğü AB'nin kırsal kalkınma politikaları kırsal kesimin yeniden yapılanması sorunsalı üzerine temellenmektedir. Tüm dünyada ekonomik büyüme, toplumsal etkileşim, ekonomik-toplumsal gelişme ve coğrafi düzenleme gibi farklı boyutları nedeniyle çeşitli disiplinler içinde değişik yönleriyle ele alınan kırsal kalkınma çoğunlukla kalkınma ve bölgesel gelişme teorilerinden beslenmektedir.

1900'lü yılların ikinci yarısından itibaren, tüm dünyada ve özellikle birlik çatısı altında toplanmaya çalışan Avrupa'da, gelişmiş merkez bölgelerin yanısıra az gelişmiş çeper bölgelerin varlığı bölgelerarası ve ekonomik dengesizlikler konusunu gündeme getirmiştir. Ulus devletlerin de ortaya çıkmasıyla ulusal bütünleşmenin ancak eşitsizliklerin giderilmesi ile mümkün olduğu fikri vurgulanmıştır. Böylece 1950'li yıllardan başlayarak bölgelerarası ve ekonomik dengesizliklerin giderilmesine yönelik olarak geliştirilen ekonomik politikalarla ilişkili olarak bölge planlama kavramı ortaya çıkmıştır. Ulusal kalkınma stratejilerinde benimsenen sektörler arasında ve gelir dağılımında denge kavramına bölgeler arası denge

kavramı eklenmiş ve bu kavramlar ulusal kalkınma konusunun ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu noktada da, ekonomik büyüme politikalarındaki değişmelere koşut olarak toplumsal gelişmeyi göz ardı eden yaklaşımlara yapılan eleştirilerle birlikte ekonomik ve toplumsal gelişmeyi bir bütün olarak gören ‘kalkınmacı yaklaşım’ ortaya çıkmıştır.

Kalkınmacı yaklaşım çerçevesinde dengeli-dengesiz kalkınma teorileri ve bağımlılık kuramları tartışılırken, uygulanan kalkınma politikaları ile başlangıçta ülke içinde az gelişmiş bölgelere yapılan altyapı ve üretime dayalı kamu yatırımlarıyla dengeli ekonomik gelişme sağlanmaya çalışılmıştır. Söz konusu politikanın dayandığı dengeli kalkınma teorilerinde, sanayinin alt sektörleri arasında olduğu gibi, tarım ile sanayi arasında ve ülkenin değişik bölgeleri arasında dengeli yatırımların, devlet müdahalesinin ve planlamanın gerekliliği vurgulanmaktadır (Elkan, 1973:80; Başkaya, 2001:63). 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ve piyasalardaki belirsizlik kıt kaynakların verimli kullanımı sorununu gündeme getirmiş, dengeli kalkınma politikalarının terkedilerek yeni stratejilerin geliştirilmesini gerektirmiştir.

1970 ekonomik krizi üretimin örgütlenmesinde, yönetim sistemlerinde ve ideolojik düzlemde büyük etkiler yaratırken, kalkınma sürecinde ulus devletin bir parçası olarak tanımlanan bölge yerine, kendi olanakları, birikimleri ve potansiyeline dayalı olarak gelişmesi öngörülen yerel kavramını gündeme getirmiştir. Böylece 1970 sonrasında bölgelerin kendi iç dinamiklerine bağlı gelişmesinin desteklenmesi benimsenmiş, ölçek ekonomilerinin etkisiyle yığılma modelleri kullanılmış ve kıt kaynakların verimli kullanımı ilkesine dayanarak kalkınma kutupları geliştirilmiştir. 1980’li yıllarda ise, rekabet gücü ön plana çıkmış ve sanayinin kümelenmesi bölgesel gelişme dinamiklerinin tanımlanmasında etkili olmuştur. Ancak bu süreçte de küreselleşmenin rekabet koşullarını zorlaması bölgesel gelişmede yığılma ekonomilerinin sağladığı avantajların yeterli olmaması durumunu ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan bölgelerarası rekabet gelişmiş bölgelerin sahip oldukları avantajla daha hızlı büyümesine olanak sağlarken, az gelişmiş bölgelerin yetersiz rekabet gücüne bağlı olarak bölgelerarası dengesizlik sorununun giderek artmasına neden olmuştur.

1990’li yıllara gelindiğinde küresel rekabet koşullarının giderek ağırlaşmasıyla bölgesel farklılıkları azaltmak yönündeki çabalar genellikle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlıklardan üçüncü bir alternatif doğmuş ve politika ve iktisat biliminde yaygın olarak tartışılan kurumsallaşma kuramı, küreselleşmeye yapılan göndermelerle bölgesel ekonomik kalkınmaya da yeni açılımlar getirmiştir. Kurumsalcı yaklaşım ile formel kurumların yanısıra enformel kurumlar, organizasyonlar, ağlar ve örgütlenme geliştirmekte olan ekonomiler için bölgesel ve kırsal kalkınmanın temel kavramları olarak tanımlanmakta ve ticarileşmemiş

bağımlılıklar, kurumsal sağlamlık, yörünge bağımlılık ve yerellik önemli kavramlar olarak öne çıkmaktadır.

Bu kapsamda yerinden yönetim ile uzun vadeli, bölgeye özgü ve yerel aktör merkezli yeni bir bölgesel ve kırsal kalkınma yaklaşımı benimsenmiş ve gelişmeyi açıklamak için işgücü, sermaye ve mekânın yanısıra yenilik kavramı ortaya atılmıştır. Bölgesel yenilikçi modellerin de gelişmesine olanak tanıyan paradigma değişimi, öğrenen bölge, gömülü bilgi, yerel toplumsal örgütlenme, aktörler ve ağ ilişkilerini de gündeme getirmiştir. Öyle ki, küresel düzlemde, hızlı bir teknolojik dönüşüm yaşanırken, bu dönüşüme katılmanın formel veya enformel kurumlar üzerinden bilgi paylaşımını gerçekleştirmekle mümkün olabileceği belirtilmiştir. Bu noktada da, bölgelerin rekabetçi küresel ekonomi içinde küresel pazarlara eklemlenebilmesi için yerel odakların ve aktörlerin ağsal örgütlenmeler içinde yer almasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Kurumsalcı yaklaşımla önemi vurgulanan ve kalkınma ile ilişkisi tanımlanan enformel kurumlar ise; sosyal sermaye kavramı ile örtüşmektedir. Geçtiğimiz yirmi yıl içinde akademik yazında büyük ilgi bulan “sosyal sermaye” teorisi iktisat, sosyoloji, ekonomik coğrafya gibi çeşitli disiplinler kapsamında ele alınmış ve geliştirilmiştir. Bu çalışmalarda sosyal sermaye mikro ve makro ölçekte, içsel ve dışsal yaklaşımlarla değerlendirilmiştir. Geliştirilen farklı yaklaşımlara karşın sosyal sermaye alanındaki araştırmaların daha çok ağların yapısına ve farklılıklarına odaklandığı gözlenmektedir. Bunlardan en çok atıf yapılan ve bu çalışmayı yönlendiren yaklaşımlar formel kurumların önemine vurgu yapan ve politik, yasal ve kurumsal çevrenin ürünü olarak toplumu konumlandıran yaklaşım ile; içsel (bonding) ve dışsal (bridging) olmak üzere iki tipte tanımlanan sosyal ağların farklılıklarını vurgulayan yaklaşımı olmuştur. Farklı yaklaşım ve görüşler bulunmasına karşın, sosyal sermayenin kişisel bağlantılardan, kişilerarası etkileşimin yanısıra bu ilişkilerle bağlantılı olan birtakım ortak değerlerle birlikte oluştuğu konusunda ortak bir kanı oluşmuştur.

Sosyal sermaye olgusunun niteliğini, gücünü ve etkisini belirleyen etmenler konusu da ilgili literatürde sıkça değinilen bir konu olmuştur. Bu olgunun bağımsız değişkenleri kapsamında çoğunluklar yaş, eğitim, cinsiyet, hane yapısı, istihdam yapısı, statü, yerleşme yapısı ve nüfusu sayılmaktadır. Güven, hoşgörü, karşılıklık ise sosyal sermayeyi belirleyen bağımlı değişkenler olarak ortaya konmuştur. Bu çerçevede sosyal sermayenin ölçümü ise; özellikle Dünya Bankası olmak üzere pek çok araştırmacının ilgi alanını oluşturmuştur. Araştırmacıların alanına da bağlı olarak kullanılan yöntemlerdeki farklılıklara karşın güven, katılım ve tolerans sosyal sermayenin ölçümünde ele alınan temel faktörler olmuştur.

Kalkınma üzerinde olumsuz etkilerinin de olabileceğini varsayan çalışmalar da bulunmakla birlikte sosyal ilişki ağlarının yani sosyal sermayenin gelişmişliği iktisat ve sosyoloji alanında kalkınmanın koşullarından biri olarak tanımlanmıştır. Pek çok çalışmada da sosyal ağların ve bu ağları temsil eden güven, karşılıklılık ile tekrarlayan alışkanlıkların ekonomik, bölgesel ve kırsal kalkınmada önemli rolü olduğu belirtilmiştir. Sosyal sermayenin kırsal kalkınma üzerindeki etkilerini açıklayan çalışmalarda da, kırsal alanlarda yer alan birliklerin oluşturduğu büyük bir ağın en az fiziksel sermaye ve uygun teknoloji kadar büyümede etkili olduğu belirtilirken, kaynakları yönetmek için ortaya konulan işbirliklerinin önemi vurgulanmıştır.

Kurumsalcı yaklaşım ve sosyal sermaye, yerel ağlar ve örgütlenmelerin desteklenmesi bağlamında adaylık sürecinde yeniden yapılanma çalışmalarını yürüttüğümüz Avrupa Birliği'nin de bölgesel ve kırsal kalkınma stratejilerinde önemli rol oynamaktadır. Kırsal alanlarda yerel projeler geliştirilmesi üzerine temellenen kırsal kalkınma stratejilerinde, kırsal aktörlerin örgütlenmesi ve bu örgütlenmeler üzerinden proje üretmeleri beklenirken, uygulamaya konulan kırsal kalkınma programlarının hedeflerine ulaşamadığı belirlenmiştir. Az gelişmiş bölgelerde proje üretme sıkıntısı yaşanırken, kabul edilen projelerin de uygulama olanağı bulamadığı ve aktarılan kamu kaynaklarının daha çok bireysel faydaya dönüştürüldüğü görülmüştür. Bu durum kırsal kalkınma için örgütlenme ve proje üretme becerisinin rolü açısından sosyal sermayenin yapısının incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada; az gelişmiş bir bölgede kırsal kalkınmanın sağlanmasında sosyal sermayenin rolünün değerlendirilmesi araştırmanın konusu olarak belirlenmiş olup enformel ve formel kurumların yapıları ve birbirleriyle olan ilişkileri içsel ve dışsal ağlar bağlamında değerlendirilmiştir.

Kırsal kalkınma açısından sosyal sermayenin yapısını incelemek adına araştırmanın az gelişmiş bir bölgenin kırsal alanında yürütülmesi öngörülmüştür. Kırsal alanda yapılanma projelerinin ve sosyal sermayenin özel bir önem taşıdığı bu çerçevede araştırma alanı olarak Şanlıurfa Düzey 2 bölgesi içinde yer alan Hilvan ilçesi kırsal alanı belirlenmiştir. Araştırma alanı olarak seçilen kırsal yerleşmelerdeki (Hilvan / Urfa) ekonomik ve toplumsal yapıyı biçimlendiren formel ve enformel kurumlar ile bu kurumların birbirleriyle ilişkilerini ortaya koymak araştırmanın en temel amacıdır. Bu temel amaca bağlı olarak;

- Kırsal kalkınmanın bir aracı olarak tanımlanan sosyal sermayenin öğelerini araştırmak,
- Az gelişmiş bir bölgenin kırsalında sosyal ilişki ağlarını belirleyen değişkenlerin neler olduğunu belirlemek,

- Sosyal sermaye faktörlerinin yerleşme yapısı ve kırsal hanelerin sosyal yapısı ile ilişkilerinin olup olmadığını saptamak ve
- Ortaya çıkan sosyal sermaye yapısını kırsal kalkınma açısından değerlendirmek, araştırmanın amaçları olarak belirlenmiştir.

Bu amaçların yanısıra, bölgeye özgü fiziksel, tarımsal ve sosyal yapının Hilvan İlçesi kırsal alanı özelinde ortaya konulması, bu yapının sosyal sermaye değişkenleri ile ilişkilerinin tanımlanması ve bölgede yürütülmekte olan kırsal kalkınma strateji ve programlarının kırsal yerleşmelerdeki sosyal sermaye yapısına bağlı olarak değerlendirilmesi çalışmanın hedefleri arasındadır.

Coğrafi özellikler, bir başka deyişle toprağın ve iklimin yapısı, insanların yaşam alışkanlıklarını, geleneklerini (kültürü) belirlerken, kültürün ise, enformel kurumlar ve sosyal sermaye üzerinden kalkınmanın koşullarını belirlediğinden söz edilmektedir. Bu bakış açısına bağlı olarak ekonomik coğrafya literatüründe yerel aktörlerin ve coğrafyanın ekonomik kalkınmanın temel bileşenlerinden biri olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda bölgesel ve kırsal kalkınma için gelişmekte olan her ülkeye ve her coğrafyaya aynı stratejileri uygulayan uluslararası birliklerin ve hegemonyanın evrenselci yaklaşımının aksine, kalkınmaya konu olan bölgenin özgün ve ayırt edici yapısının tanımlanması gerekliliği yapılan araştırmanın temel prensibi olarak belirlenmiştir. Buna göre Hilvan İlçesi kırsal alanında kalkınma sorunsalının, sosyal sermaye ile ilişkili olarak coğrafya, kültür ve kırsal aktörler bağlamında irdelenmesi öngörülmüştür.

Avrupa Birliği adaylık sürecinde bulunan Türkiye’de bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi ve kırsal kalkınmanın sağlanması için tarım sektöründe ve kırsal alanda yeniden yapılanma çalışmaları içine girilmiştir. Bu durum, ülkenin az gelişmiş bir bölgesinde bölgenin özgün fiziksel ve sosyal yapısını ortaya koyan ve bu yapıyı kırsal kalkınma ve sosyal sermaye ilişkisi bağlamında değerlendiren araştırmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. İlgili literatürde, özellikle de Avrupa Birliği yasal sürecine ilişkin yürütülen tartışmalarda, toplantılar vb. çalışmalarda genellikle bir niyet olarak dile getirilen kırsal alanda yeniden yapılanma ve kalkınma meselesi, bu araştırma kapsamında kalkınma stratejilerinde oldukça etkili rolü olduğu belirtilen sosyal sermaye bağlamında yeniden ele alınmıştır. Şanlıurfa Düzey 2 bölgesi içinde yer alan Hilvan İlçesi kırsal alanında, sosyal sermaye belirleyen öğelerin, bunların kırsal yerleşme karakteri, sosyal ve kültürel yapı ile ilişkisinin ortaya konması ise araştırmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

Araştırmanın hedefleri, bu bağlamda;

- Söz konusu coğrafyada ve kültür ikliminde ortaya çıkan sosyal sermaye yapısını tanımlamak,
- Sosyal sermayenin yerleşme yapısı ile ilişkisini açıklamak,
- Mevcut sosyal sermaye potansiyelinin kullanılmasını sağlayacak koşulları ve kırsal kalkınma politikalarının gerektirdiği örgütlenmenin ön koşullarını incelenen kırsal alan özelinde tanımlamak şeklinde belirlenmiştir.

Diğer taraftan, pek çok araştırma ile irdelenen Güneydoğu Anadolu Bölgesi sosyal sermaye teorisi ve kırsal kalkınma perspektifinde yeniden ele alınacaktır. Kırsal alanda kalkınmanın temel yapıtaşları olarak tanımlanan formel ve enformel kurumların ve örgütlenmenin ele alınacağı araştırma kapsamında;

- Bölgesel gelişmede kurumların ve sosyal sermayenin rolünün kavramsal olarak ortaya konulması,
- Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde örnek olarak belirlenen kırsal alanın sosyo-ekonomik potansiyellerinin ve özgün yanının ortaya konulması ve tanıtılması ve
- bu değerlendirmenin, bölgesel gelişme ve planlama disiplini kapsamında yer alan kırsal kalkınma literatürüne kurumsalcı bir yaklaşımla katkı sağlaması ve sosyal sermayenin kırsal kalkımadaki rolüne, kırsal yerleşmenin karakterine bağlı olarak değişkenliğine ve ölçümüne ilişkin girdiler vermesi öngörülmektedir.

Bu bağlamda; araştırma alanı olarak belirlenen bölgenin kırsal karakterini tanımlamak, kırsal alanda sosyal sermayenin ölçümüne yol gösterecek ve katkı sağlayacak değişkenleri ve öğeleri belirlemek ve buradan hareketle formel kurumların sosyal ağlar ile ilişkisini değerlendirmek çalışmanın özgün katkıları olacaktır. Ayrıca bölgede yaşayan kırsal aktörlere odaklanarak yürütülen bu araştırma ile, tanımlanan ve uygulanan kırsal kalkınma yaklaşımlarının daha gerçekçi bir değerlendirmesi yapılabilecektir. Araştırma, kırsal ve bölgesel gelişme stratejilerinde önemi vurgulanan sosyal sermayenin az gelişmiş bölgelerin kalkınmasında etkin bir rolünün olup olamayacağı tartışmasını gündeme getirmektedir. Sosyal sermaye ve sosyal sermaye ile ilişkili olan kalkınma literatüründe ekonomik olarak gelişmemiş bölgelerde sosyal sermayenin de gelişmemiş olabileceği üzerinde durulmamış olması bir eksikliktir. Bu noktada araştırma ile az gelişmiş bir bölgede sosyal sermayeyi oluşturan sosyal ilişki ağlarınının zayıf yapısı ortaya konularak mevcut strateji ve programlarla kalkınmanın önündeki engeller tanımlanmaktadır.

Son olarak, sosyal sermaye literatüründe kullanılan ve kırsal alanda katılım, güven, sosyal ilişki ağları, kurumlarla ilişkiler, tolerans gibi faktörlerle ilişkisi olan değişkenleri tanımlamak ve bunları içeren faktör setleri oluşturmak, sosyal sermaye teorisi ile araştırma alanının kırsal kalkınma bağlamında ilişkisini kuracaktır. Bunun yanısıra, kırsal yerleşme yapısının sosyal sermaye ve öğeleri ile ilişkisini açıklamak farklı tipteki kırsal yerleşmelerde yürütülen çalışmanın diğer özgün yanını oluşturmaktadır.

Kalkınma kuramları, bölgesel gelişmede kurumsalcı yaklaşım ve sosyal sermaye teorisinin irdelenmesi araştırmanın birinci ve teorik aşamasını oluşturmaktadır. Kavramsal çerçevenin tanımlandığı birinci aşamada, sosyal sermaye teorisine kurumsalcıların yaklaşımı ile formel kurumların yapılarının kırsal kalkınma ile ilişkisi değerlendirilirken; sosyal ağlar yaklaşımı aracılığıyla içsel ve dışsal ağların kırsal kalkınmadaki rolleri dikkate alınmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasını, araştırma alanı olarak belirlenen Hilvan ilçesi kırsal alanının Şanlıurfa Düzey 2 bölgesi içindeki yapısının değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Araştırmanın bu aşamasında bölgenin yanısıra kırsal yerleşmelerin de özgün yapısı tanımlanmaktadır. Ortaya konulan sorun, araştırma problemleri ve hipotezler çerçevesinde araştırmanın üçüncü aşamasını alan çalışması oluşturmaktadır. Bu aşamada sosyal sermayenin boyutlarını araştırmak, sosyal ilişki ağlarını belirleyen değişkenleri ve bu değişkenlerin kırsal yerleşme karakteri ve kırsal hanelerin sosyal ve kültürel yapıları ile ilişkisini ortaya koymak amacıyla araştırma alanında kırsal hanelere anket uygulanmıştır. Alan çalışması Hilvan ilçesi kırsal alanında yer alan bölgenin genel karakterini yansıtan kırsal yerleşmelerden büyüklük, idari yapı, etnik yapı, mülkiyet ve işletme yapısı açısından farklılıklar gösteren 7 adet kırsal yerleşmede yürütülmüştür.

Araştırmanın dördüncü aşamasını, anket sonuçlarının değerlendirilmesi, sosyal ilişki ağlarını belirleyen faktörlerin tanımlanması ve bunların belirtilen bağımsız değişkenler olan kırsal yerleşme karakteri ve kırsal haneleri sosyo-kültürel yapıları ile ilişkilerinin test edilmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın beşinci ve son aşaması ise ortaya çıkan sosyal sermaye potansiyeline ve yapısına bağlı olarak mevcut kırsal kalkınma stratejilerinin değerlendirilmesinden ve sosyal sermayeye bağlı olarak kalkınmanın ön koşullarının tanımlanmasından oluşmaktadır.

Genel çerçevesi, kapsamı ve yöntemi tanımlanan araştırmanın sonuçlarını içeren doktora tezi çalışması VI ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünü takip eden II. bölümü bölgesel ve kırsal kalkınmada değişen paradigmlar ve sosyal sermaye konularını içermektedir. Bu bölümde bölgesel ve kırsal kalkınmanın temel kuramları irdelenerek

bölgesel gelişme modelleri ve kırsal kalkınma yaklaşımları kronolojik olarak incelenmiştir. Küreselleşen ve birlik çatısı altında toplanmaya çalışan dünya ülkelerinin pek çoğunda geçerli olan bölgesel ve kırsal kalkınma politikalarının üzerine temellendiği bölgesel gelişmede kurumsalcı yaklaşım bu bölümde tartışılan bir diğer konudur. Bölgesel ve kırsal kalkınmada kurumsalcı yaklaşım başlığı altında, kırsal kalkınma konusunun sosyal ve ekonomik boyutunu incelemede yol gösterici olacağı öngörülen yaklaşımın teorik kökenleri ve kavramlarıyla ilişkili olarak formel ve enformel kurumlar irdelenmiştir. Kurumsalcı yaklaşımın temel kavramlarından biri olan enformel kurumlarla ilişkili olarak tanımlanan sosyal sermaye'nin kavramsal kökenleri ve gelişme süreci, iktisat ve sosyal bilimlerde nasıl tanımlandığı ve yorumlandığının yanısıra, sosyal sermayenin kalkınma ile ilişkisi II. alt bölümün konusunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda sosyal ağlar detaylı olarak ele alınmış ve etkin bir sosyal sermayenin varlığının neden olabileceği sonuçlar değerlendirilmiştir. II. bölümün sonucunda ise sosyal sermayenin etkileri bağlamında kırsal kalkınma ve sosyal sermaye ilişkisi açıklanmıştır.

III. bölüm, araştırmanın kavramsal çerçevesinin ve buna bağlı olarak ortaya konulan sorunun tanımlanmasından ve araştırmanın yönteminden oluşmaktadır. Araştırma probleminin ortaya konulması amacıyla bölgede günümüze kadar uygulanan kırsal kalkınma çalışmaları incelenmiş ve halihazırda uygulanan Avrupa Birliği kırsal kalkınma stratejileri değerlendirilmiştir. İkinci alt bölüm teorik varsayımların yanısıra araştırma alanına ilişkin belirlenen hipotezleri kapsamaktadır. Ayrıca bu bölümde araştırma yönteminin belirlemesi amacıyla sosyal sermayenin ölçülmesinde, başka bir deyişle somutlaştırılmasında kullanılan yaklaşımlar, Dünya Bankası tarafından hazırlanan sosyal sermaye ölçüm kriterleri ve kırsal alanda sosyal sermayeyi ölçen çalışmalar, kullanılan analiz yöntemleri açısından alan çalışmasına dayanak oluşturmak üzere irdelenmiştir. Bunlara bağlı olarak araştırmanın kapsamının analiz yöntem ve tekniklerinin tanımlandığı III. bölümün sonucunu alan çalışmasının çerçevesi ve yürütülüşü oluşturmaktadır.

IV. bölümü araştırma alanı olarak belirlenen Hilvan İlçesi Kırsal Alanının ve kırsal yerleşmelerin içinde yer aldığı Şanlıurfa ve Diyarbakır illerini içeren Şanlıurfa Düzey 2 bölgesi ile birlikte değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinin ve Hilvan ilçesi kırsal alanının demografik yapısı, nüfusun sosyo ekonomik yapısının yanısıra, tarımsal yapısı incelenmiş ve tarımsal işletme yapısı ve örgütlenmenin ardından bölgedeki kırsal yerleşme deseni ortaya konulmuştur. Bölüm sonucunda ise, alan çalışmasının yürütüldüğü kırsal yerleşmeler tarımsal ve sosyal özellikleri ile birlikte incelenmiştir.

Araştırmanın bulgularının yer aldığı V. bölümünde, kırsal hanelere uygulanan anket sonuçlarına bağlı olarak kırsal yerleşmelerin sosyal yapı özellikleri açıklanmış ve sosyal sermayenin öğeleri ve değişimi yapılan analizler yoluyla açıklanarak bölüm sonucunda hipotezler test edilmiştir. Araştırmanın değerlendirmesinin yapıldığı ve sonuçların açıklandığı VI. bölümde ise; yapılan literatür incelemesine ve alan çalışması sonuçlarına dayanarak çalışmanın yürütüldüğü kırsal alanda sosyal sermayenin yapısı açıklanmıştır. Ayrıca ortaya çıkan sonuçlara bağlı olarak bölgede uygulanan kırsal kalkınma strateji ve programları değerlendirilerek, kırsal kalkınmanın gerçekleşmesi adına mevcut sosyal yapının gerektirdiği öncelikler konusunda önerilerde bulunulmuştur.

II. BÖLGESEL VE KIRSAL KALKINMADA DEĞİŞEN PARADİGMALAR VE SOSYAL SERMAYE

II. Dünya Savaşını izleyen yıllarda, ortaya çıkan azgelişmişlik-gelişme gibi sorunları tespit etme, anlama ve çözüm önerilerinde bulunma kaygısı taşıyan teori ve modellerin bir araya gelmesiyle kalkınma iktisadı ortaya çıkmıştır. Bu süreçte hızlı bir gelişme gösteren “kalkınma iktisadı” iktisat yazını içinde önemli bir yer almıştır.

1930 ekonomik krizini ve ikinci dünya savaşını takip eden ekonomik ve siyasal yapılanma süreci, ABD'nin hegemonyası ve bu gücü besleyecek olan uluslararası kurum, kuruluş ve anlaşmaların (IMF, GATT, ...gibi) gelişmesi ve sömürge ülkelerin gelişme ve modernleşme çabaları, azgelişmiş ülkelerin gelişme sorununu siyasal ve ekonomik alanda dünyanın gündemine getirmiştir. Söz konusu siyasal ve ekonomik yapıda ortaya çıkan azgelişmişlik ve bunun aşılması sorununa yönelik analiz ve çözüm arayışlarına iktisat biliminden sağlanan katkı da kalkınma iktisadı üzerinden olmuştur (Türkay, 1995:122, Kaynak, 2005). Buna göre; modern ve geleneksel ikilemi üzerine şekillenen modernleşme kavramı ile birlikte, azgelişmiş ülkelerin kalkınmaları sorunu, gelişmiş ülkelerin sahip olduğu sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik değerlere kavuşmak olarak anlaşılmaktadır (Tipps, 1976; Trak, 1984). Üretim faktörlerinin yüksek verim sağlayacak şekilde bir araya getirilmesini içeren denge sorunu, teknolojik gelişme ve pazarın genişlemesi gibi konularla ilgilenen klasik büyüme teorilerinin (Hunt, 1989:34) aksine, ekonomik kalkınma kavramı iktisadi nitelikte olan yapılar yanında sosyal, siyasal nitelikteki yapılarda da gelişme yönünde bir değişme, hatta yeni yapıların oluşturulmasını içeren süreçlere de işaret etmektedir (Yavilioğlu, 2002a).

Colin Clark (1940) “The Conditions of Economic Progress” makalesinde ekonomileri gelişmelerine göre sınıflaması dolayısıyla kalkınma kuramlarının öncüsü olarak kabul edilmektedir (Türkay, 1995:122). Tarımsal işgücünün fazlalığı, verimsiz üretim, yetersiz sermaye birikimi, hızlı nüfus artışı, piyasalara aşırı veya yetersiz devlet müdahaleleri, gelişmiş dünya ekonomilerine bağımlılık ve piyasaların darlığı...vb. çoğunlukla ekonomik kökenli sorunlarla uğraşan kalkınma kuramları, azgelişmiş toplumların kalkınmaları için çözüm arayışı içinde olmuştur. Bu çözüm arayışının pratik politika önerileri ile azgelişmiş ülkelere odaklanmış olması, kalkınma kuramlarını Keynezyen ve neoklasik ekonomi kuramlarından farklılaştırmıştır (Peet, 1999:44). Söz konusu kalkınma kuramlarının politika önerilerine de bağlı olarak dengeli büyüme kuramları, dengesiz büyüme kuramları (Başkaya, 2001), bağımlılık kuramları ve neoliberal yaklaşımlar olarak birbirinden ayrıldıkları görülmektedir (Yavilioğlu, 2002b) (Tablo 2.1).

Çizelge 2.1: Büyüme ve kalkınma kuramları
(Kaynak: Bölüm kaynaklarından yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir)

	Teorisyen	Yıl	Kuram	Temel Açıklama
Dengeli Kalkınma Kuramları	P. Rosenstein-Rodan	1966	Büyük İtiş	Büyük altyapı ve sanayi yatırımı
	Ragnar Nurkse	1961	Fakirliğin Kısırdöngüsü	Az gelişmişliğin kendini besleyen bir süreç olması
	Dudley Seers*	1969	-	Neo-Klasik teorinin az gelişmiş ekonomileri açıklamada yetersizliği
	Hans Singer*	1964	-	İhracata dayalı büyüme
	Arthur Lewis	1966	Sınırsız Emek Arzı	Devlet müdahalesi
Dengesiz Kalkınma Kuramları	Gunnar Myrdal	1957	Birikimli Nedensellik (<i>Backwash-Spread Effect</i>)	Bir bölgedeki ekonominin diğer bölgeler üzerindeki olumsuz etkileri
	Albert Hirschman	1958	Sosyal öğrenme ve gelişme	İleri-Geri bağlantıların önemi
	Francois Perroux	1958	Kalkınma Kutupları	Kıt kaynakların verimli kullanımı
Bağımlılık Kuramları	Raul Prebisch	1950	Merkez-Çeper	
	Paul Baran	1957	Bağımlılık Kuramı	Az gelişmişliğin gelişmiş ekonomilere bağımlılığı ve merkez ülkelerle ticari ilişkiler
Doğrusal Büyüme Kuramları	Immanuel Wallerstein	1974	Dünya Sistemi	
	Walt W. Rostow	1960	Aşamalar Kuramı	Az gelişmiş ekonomilerin beş aşamada büyüyerek gelişmiş ülkeleri yakalaması

* Seers ve Singer'in açıklama bölümünde belirtilen görüş ve yaklaşımları dışında bir kuramları bulunmamaktadır.

İlk olarak Rosenstein-Rodan tarafından tanımlanan ve Nurkse ve Lewis'in geliştirdiği dengeli kalkınma teorileri, temelde sanayinin alt sektörleri arasında olduğu gibi, tarım ile sanayi arasında ve ülkenin değişik bölgeleri arasında dengeli yatırımların yanısıra devlet müdahalesinin ve planlamanın gerekliliğini vurgulamaktadır (Elkan, 1973:80; Başkaya, 2001:63). Rosenstein-Rodan (1966) Doğu Avrupa'nın az gelişmiş ekonomileri üzerine yaptığı çalışmasında "büyük itiş" kuramı olarak tanımlanan (The Big Push) teorisinde sanayileşmenin etkisi üzerinde durmuştur. Nurkse (1966) ise "Fakirliğin Kısırdöngüsü" (Vicious Circle of Poverty) teorisi ile az gelişmişliğin kendi kendini besleyen bir süreç olduğunu savunmuş, belirli endüstrilere aynı anda yapılacak yatırımların bu kısır döngüyü bozacağını belirtmiştir (Nurkse, 1966 ; Lewis, 1966).

Dengeli kalkınma teorilerinin aksine, dengesiz kalkınma teorilerinde, dengesizliğin ilerlemeyi bozmaktan çok, canlandırıp ekonomiyi dinamik kılacağı varsayılmaktadır. Bunun yanısıra

dengeli kalkınma teorilerinin eleştirisi bağlamında; az gelişmiş ekonomilerde zaten kıt olan kaynakların verimsiz kullanımının sakıncaları ile dengeli yatırımların düşük verimliliğe yol açacağı vurgulanmıştır (Dinler, 1994; Streeten, 1966:172). Dengesiz kalkınma teorilerinin dengeli kalkınma teorilerinden bir diğer önemli farkı da, planlamanın önemi ve devlet yatırımları yerine ağırlığın piyasaların yol göstericiliğine verilmesidir (Başkaya, 2001:65). Streeten ve Hirschman'ın yanısıra Perroux da kalkınmanın ülkenin her yerinde aynı anda başlamasının az gelişmiş ekonomilerin kıt kaynakları açısından mümkün olamayacağını “kalkınma kutupları” (Growth Pole) teorisi ile açıklamaya çalışmıştır. Buna bağlı olarak da hammadde, yan sanayi, işgücü...vb. kriterleri gözönünde bulundurarak bazı bölgelerin kalkınmada öncelikli olmasını önermiştir (Parr, 1999:1249). Dengeli ve dengesiz kalkınma teorilerinden farklı olarak Rostow, her toplumun tarihsel olarak aynı aşamalardan geçerek kalkınacağını ileri sürmüştür (Rostow, 1966:46).

Bağımlılık teorileri ise; bütün diğer kalkınma teorilerinden farklı olarak az gelişmişliğin nedenlerini az gelişmiş ülkeler dışında arayarak paradigmanın değişimine neden olmuştur (Brien, 1992:34). Az gelişmişliğin nedenini emperyalizmle ilişkilendiren ve ideolojik yönü ile ortaya çıkan bu yaklaşımın öncüsü Raul Prebisch olarak kabul edilmektedir (Gülalp, 1983). Prebisch, dünya ülkelerinin merkez-çeper ilişkisi içinde bulduklarını, az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerinin, gelişmiş birinci dünyanın sanayi hammaddesinin kaynağı olarak gelişmiş ülkelere bağımlı olduklarını belirtmiştir. Bununla beraber, özellikle dış ticarete korumanın önemini vurgularken, ithal ikameci politikaların da teorik temelini tanımlamıştır (Love, 1980). Prebisch'in yanısıra Baran, Frank, Amin, Emmanuel ve Wallerstein, gibi teorisyenler de bağımlılık okulu, yapısalci okul ve neo-marksist yaklaşımlar çerçevesinde kalkınma ideolojisinin ülkeler arası eşitsiz güç ilişkilerini açığa çıkarmaya çalışmışlardır (Ercan ve Biçer, 2006).

Gelir artışının istihdamı arttıracığına ve gelir dağılımında düzelmeyi sağlayacağına ilişkin varsayımın çökmesi ile güç kaybeden kalkınma iktisadı 1970'li yılların ortalarına kadar en parlak dönemini yaşamıştır. Teoriler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan siyasal istikrarsızlığın yanısıra, etnik ve kültürel kimlik konularında yaşanan çatışmalar nedeniyle güncelliğini yitirmeye başlamıştır. 1970'li yılların ilk yarısında yaşanan petrol krizi ile beslenen bu süreci “Kalkınma Ekonomisinde Karşı Devrim” olarak nitelenen neoliberal yaklaşımların gelişmesi ve Keynezyen politikaların sona ermesi takip etmiştir.

II.1 Bölgesel ve Kırsal Kalkınmanın Temel Kuramları

Kalkınma iktisadi dengeli ve dengesiz gelişme üzerinde dururken, ortaya çıkan bölgelerarası dengesizliğin giderilmesine yönelik geliştirilen stratejilerin temelini ise, bölgesel ve kırsal kalkınma kuramları oluşturmuştur. Gerek iktisat, gerekse de ekonomik coğrafya alanında araştırmacıların ilgi alanını oluşturan bölgesel ve kırsal kalkınma yaklaşımlarını değerlendirmek açısından, öncelikle iki temel kavramın tanımlanması önemli görülmektedir.

“Bölge” çoğunlukla bir mekan parçasının diğerlerinden farklılıklarını belirtmek amacıyla kullanılan bir kavram olmuştur. Kentin çevresindeki kırsal alanı da içeren geniş alanların, bölgelerin tanımlanmasının geçmişte de çok yaygın olduğu görülmekle birlikte; bölgenin bilimsel olarak tanımlanması 18. yüzyılda gerçekleşmiştir. Su havzalarının belirli bir bütünlük göstermesinin keşfiyle ilk bölge tanımları, nehirler ve dağ zirveleri tanımlanarak yapılmaya çalışılmış, coğrafyacıların da konu ile ilgilenmeleri farklı coğrafik özelliklere dayalı bölge tanımlarını gündeme getirmiştir (Eraydın, 2004). Böylece bölgeler doğal kaynaklara, ekosistem ve diğer coğrafi sınırlara bağlı olarak tanımlanmış, nüfus ve doğal kaynakların farklılıklarına bağlı olarak açıklanmıştır. Örneğin Markusen bölgeyi, tarihsel olarak gelişmiş, fiziksel, sosyo ekonomik, politik ve kültürel çevreyi ve sınır paylaşan ayrıca bu özellikleriyle diğerlerinden ayrılan birimler olarak tanımlamıştır (Dawkins, 2003).

1950’li yıllardan başlayarak kalkınma ekonomisinin güncellik kazanması bölge kavramının yükselen bir değer olarak gündeme gelmesini sağlamıştır. 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik bunalımla birlikte, ulusun bir alt birimi olarak tanımlanan bölge yerine, kendi olanakları, birikimleri ve potansiyellerine dayalı olarak gelişmesini sağlayacak yerel ve yerellik kavramı gündeme gelmiştir. 1980’li yıllarda ise, söz konusu yerel birimlerin değişen dünya düzenine bağlı olarak artan küresel ilişkiler ve kurumlar çerçevesinde elde ettikleri konumla birlikte tanımlandığı görülmektedir. Bu noktada da yerel ve küresel etkileşiminin yanısıra, yerelin bu etkileşim içinde sürdürülebilir gelişmesini sağlayacak rekabet gücü ön plana çıkmaktadır. Böylece potansiyeli, ilişkileri ve kurumları ile farklı ağlar içinde varolan bir bütün, bölge olarak algılanmıştır (Eraydın, 2004).

Diğer bir deyişle yaşanan küreselleşme, ekonomik, sosyal, teknolojik ve politik değişimler geleneksel bölge kavramında da değişime neden olmuştur. Geleneksel anlayışta bölge, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birim olarak tanımlanırken; küresel anlayışta ilişki ağlarıyla belirlenen, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birimdir (Amin ve Thrift, 1997).

“**Kırsal Alan**” ise, çoğu zaman tarım ve ormancılığın başat sektör olduğu, ancak bunun yanında turizm, küçük ve orta ölçekte sanayinin ve el sanatları gibi diğer iktisadi faaliyetlerin de önemli olduğu, üzerinde insanoğlunun köy, pazar gibi ekonomik ve sosyal yapılar kurduğu, ekolojik açıdan değerli ve kentli insanlarla da sürekli etkileşim halinde olunan mekanlar olarak tanımlanmaktadır (TKB, 2004). İnsan ilişkilerinde yüz yüzelığın yaygın olduğu kırsal alanlarda yaşam ve ekonomik faaliyetler önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine bağlı iken; ekonomik- toplumsal- kültürel gelişme sürecinin yavaş işlediği görülmektedir. Teknolojik gelişmelerin yaşama ve üretime yansımalarının oldukça uzun zaman aldığı bu tür yerleşmelerde, gelenek ve göreneklerin yaşam biçimini ve kurallarını etkileme gücünün de fazla olduğu görülmektedir (TKB, 2003).

Bölgesel kalkınma ve bölgenin kalkınmada öncelikli parçası olarak tanımlanan kırsal alanda kalkınma yaklaşımlarında değişimler yaşanmış, kavramlar, öncelikler ve bunlara bağlı olarak da tanımlanan politikalarda farklılıklar olmuştur. Bunları bölgesel ve kırsal kalkınma yaklaşımları olarak ayrı ayrı değerlendirmek kırsal kalkınma konusunun çoğunlukla birlikte anıldığı tarımsal kalkınmadan farklılıkları açısından önemlidir.

1950’lerden bu yana bölgesel gelişmede öne çıkan kavramlar sürekli değişmiş, bölgesel gelişmenin dinamikleri dünyanın değişen koşulları ve yeni ortaya çıkan olguların etkisi ile farklılaşmıştır. Ancak bölgesel gelişme kuram ve teorilerinin genel olarak bölgeler arasında yakınlaşma ve ayrışma, içsel ve dışsal ekonomilerin önemi ve bölgesel işgücü pazarının şekillenmesinde mekânın rolü üzerine kurgulandığı görülmektedir. (Dawkins, 2003).

Bölgesel gelişmede 1950’li yıllardan günümüze kadar geçen süreci II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem, 1970 Ekonomik Kriz Dönemi ve 1990 Sonrası Liberal Dönem olarak incelemek mümkündür. 1950 öncesinde, bölgeler arasında ortaya çıkan farkın azalarak bölgelerin ekonomik olarak birbirine yaklaşacağını öngören “Bölgesel Ekonomik Yakınlaşma” teorileri gündemde olmuştur. Bu değerler dizisi ile geliştirilen ihracata dayalı büyüme ve neo-klasik dışsal büyüme teorileri üretim sürecini sadece işgücü ve sermaye ile açıklamışlardır (Dawkins, 2003).

1950’li yılların başından 1970 Ekonomik Krize kadar geçen dönem, mekânsal örgütlenmede akılcı kuralların arandığı, bölge bilimi ve bölge planlamanın yükselme dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem birikimli nedensellik (Myrdal) ve büyüme kutupları (Hirschman ve Perroux) gibi “Bölgesel Ekonomik Ayrışma” teorilerinin geliştirildiği ve II. Dünya Savaşının da etkisiyle ölçek ekonomilerinin önem kazandığı ve sanayileşme sürecinin öne çıktığı bir dönem olmuştur. Kalkınma ve büyüme kavramları ve mekan organizasyonu üzerine

geliştirilen kuramlar ve optimal ölçekli işletmelerin yer seçimi sorunu, üzerinde durulan konular olmuştur. Mekandaki yığılmalar ve kademelenme konusu işletmelerin yer seçim ve örgütlenme biçimlerine dayalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. “Yer Seçimi” kuramları özellikle sanayi girişimlerinin hammadde ve ürün taşıma maliyetlerine bağlı olarak yer seçiminin kurallarını belirlemeye çalışırken, “Merkezi Yerler” kuramında mekan ve hizmet etkinliklerinin dağılımı üzerine kurgulanmıştır. Ayrıca sanayinin maliyetleri düşürmek için yer seçme eğilimi dışında, dışsal ekomilerden faydalanmak üzere yanyana olmayı tercih edeceği görüşü bu dönemde etkili olmuştur. Bu dönemde geliştirilen ekonomik politikalar, ekonomik büyümede sürekliliğin sağlanması için devlet müdahalesinin gerekliliğini benimsemiştir. Böylece geleneksel modellerde üretim fonksiyonu için tanımlanan işgücü ve sermayeye yığılma ve onun sağladığı getiriler eklenirken, yeni ekonomik coğrafya teorileri gelişme imkanı bulmuştur (Eraydın, 2004).

1970'li yıllarda yaşanan ekonomik bunalım, yeni gelişme odakları ve içsel büyüme modellerinin ön plana çıktığı bir dönemi başlatmıştır. Mekan, insan sermayesi, teknoloji, ağlar, güven, kültür ve politikaları içeren yerel yapı, üretim fonksiyonunun bir ögesi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan, bazı bölgelerde ortaya çıkan ekonomik çöküntü ve bu çöküntünün özellikle büyük sanayinin yoğunlaştığı merkezlerde yaşanması, buna karşılık bazı küçük sanayi işletmelerinin ve bunların yığıldığı alanların bu süreçten daha az etkilenmeleri, bu alanlarda izlenen esnek üretim örgütlenmelerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Böylece değişen ekonomik koşulların getirdiği risklerin firmalar arası bölüştürülmesine yönelik olarak ortaya çıkan esnek üretim örgütlenmesi, seri üretim sisteminin çöküşüne neden olan 1970 bunalımı sonrasında, üretim konusunda benimsenen çözüm olmuştur. Bu çerçevede ‘Yeni Sanayi Bölgeleri’nin ortaya çıkışı, üretimin yeniden örgütlenmesi ile ortaya çıkan esnek üretim biçiminin mekandaki bir sonucu olarak değerlendirilmiştir (Eraydın, 2004).

Üretimde düşey ve yatay ayrışmanın mekansal yığılma sürecini hızlandırdığı ve bunun sonucu olarak esnek üretim komplekslerinin ve bölgelerinin ortaya çıktığı öne sürülürken, kurumsal ekonomiye referansla bu süreçte üretimin örgütlenmesi kadar yerelde emeğin örgütlenme biçimi, sosyal ve kültürel özellikler, sosyal ilişkilerin niteliği gibi yerelin ve yerel aktörlerin çok farklı özelliklerinin mekansal örgütlenmede etkili olduğu tartışılmıştır (Stöhr,1987 Urry, 1987, Terluin, 2003). Tüm bu tartışmaların sonucunda ortaya çıkan kavramlardan biri, bölgenin kendine ait kaynaklarının harekete geçirilmesi ve yaratıcılığının geliştirilmesi teması üzerine gelişen “İçsel Büyümeye Dayalı Bölgesel Gelişme”

(Endogeneous Regional Development)'dir. Kuram bölgelerin kendine özgü bilgi kaynaklarının ve bölgedeki yığılmaların getirdiği dışsallıkların önemini gündeme getirmiştir.

1990 sonrasında ise, küreselleşen dünyada artan bölgelerarası rekabet, bölgesel yenilik, yaratıcılık ve paylaşım ağlarının önem kazanmasına neden olmuş, üretim fonksiyonuna mekanın yanısıra yenilik de eklenmiştir.

Sanayinin kümelenmesi, bu kümelerde birlikteliğin ve ilişkilerin sağladığı dışsallıklar 1980'li yıllarda bölgesel gelişme dinamiklerinin tanımlanmasında etkili olurken, küreselleşmenin rekabet koşullarını daha da zorlaması bölgesel gelişmede yığılma ekonomilerinin sağladığı avantajların yeterli olmaması gibi bir durumu ortaya çıkarmıştır.

Çizelge 2.2: Bölgesel gelişme modelleri

(Kaynak: Terluin, 2003'ten yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir)

Dönem	Modeller	Üretim Fonksiyonu	Teoriler
1950 Öncesi	Geleneksel Modeller	$Y = f(L, K)$	Neoklasik Büyüme Teorisi İhracata Dayalı Büyüme Teorisi
1950-1970	Yığılma Modelleri	$Y = f(AE, L, K)$	Birikimli Nedensellik Kalkınma Kutupları Teorisi Yeni Ekonomik Coğrafya Teorileri Yer Seçimi Kuramı Merkezi Yerler Kuramı
1970-1990	Yerel Modeller	$Y = f(LM, L, K)$	İçsel Büyüme Kuramları
1990 Sonrası	Bölgesel Yenilikçi Modeller	$Y = f(I, LM, L, K)$	Yenilikçi Bölge Kuramı Porter - Bölgesel Yarışmacı Avantaj Storper - Satılınamayan Karşılıklı Bağımlılıklar

L: İşgücü; K: Sermaye; AE: Dışsal etkilere veya ölçek ekonomisine bağlı çarpan etkisi; LM: Mekan, insan sermayesi, teknoloji, ağlar, güven, kültür ve politikaları içeren yerel yapı; I: Yenilik

Bu çerçevede yeni bazı kuramların da gündeme geldiği izlenmektedir. Yeni sanayi mekanları olarak adlandırılabilirler kavramsallaştırma yereldeki karşılıklı bağımlılık ve firmalararası bilgi aktarımı üzerinde dururken, özellikle AR&GE'ye özel bir önem vermektedir (Scott ve Storper, 1987). "Bölgesel Yenilik Sistemleri" kuramı ise ulusal yenilik sistemleri tartışmaları üzerine kurgulanmış olup, öğrenmenin kurumsal yanını vurgulamaktadır. Buna göre, AR&GE ile ilgili farklı kurumlar birbirlerini tamamlayarak veya birbirleri ile yarışarak öğrenme ve yenilik sürecini desteklerler (Gregersen ve Johnson, 1997). "Yenilikçi Ortamlar Kuramı"nda ise bu tür bölgelerde öğrenme ve yeniliğin firmaların birbirleri arasında paylaşımcı bir atmosfer içinde kurdukları ilişkilerle sağlandığı ifade edilmektedir. Son olarak "Öğrenen

Bölge Modeli”nde tüm bu fikirler biraraya getirilmekte ve bilgiye dayalı dinamik rekabet gücünü gerçekleştirmek için gereken koşullar tanımlanmaktadır.

Siyasal ve ekonomik ortamın yanısıra, kalkınma kuramlarına da paralel olarak geliştirilen bölgesel gelişme modelleri, kırsal kalkınma kuramlarına da referans olmuştur.

Teorik tartışmaları ve uygulamalarının başlangıcı daha eskilere dayanmakla birlikte, son yirmi yıldır “kırsal kalkınma” kavramı sıkça gündeme gelmektedir. Tüm dünya insanların refah içinde yaşadığı bir ortam dileği ve hedefiyle, kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik kalkınma arayışları hızlanmış; Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi birliklerin yanısıra gönüllü kuruluşlar ve hükümetler de bu konuya daha fazla zaman, bilgi ve kaynak ayırma noktasına gelmişlerdir. Tarım, yoksulluk, çevre, kırdan kente göç hareketleri, su kaynaklarının sınırlılığı her toplumu ve bireyi doğrudan ilgilendirir hale gelmiştir. Bu bağlamda da tüm ulusları ilgilendiren küresel sorunlar, küresel yaklaşımlar ve stratejilerle çözülmeye çalışılmıştır.

Bölgesel gelişme kuramlarının yeni kavramlar ile ortaya konulduğu 1950 yılı sonrasındaki süreçte, kırsal alan da önemli değişimler geçirmiş ve bölgesel kalkınma içinde kırsal kalkınma giderek artan bir öneme sahip olmuştur. Buna göre, farklı yaklaşım ve görüşlerin varlığına rağmen Kırsal Kalkınma “Kırsal alanların, varlığının devam ettirilebilmesi ve kentli kesime göre daha geri ekonomik ve sosyal imkanlara sahip kırsal toplumun yaşam şartlarının iyileştirilebilmesi için geliştirilen girişimler” olarak tanımlanmıştır. Kırsal kalkınma, belirli bir kırsal alan içinde yaşayan insanların bir bütün olarak tarımsal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kalkınmalarına, tarım dışı istihdam ile gelir olanaklarının arttırılmasına ve çevre duyarlılığına yardımcı olacak tüm unsurların harekete geçirilmesine dayandırılmaktadır.

Kırsal kalkınmada temel amaç kırsal alanın varlığının devam ettirilmesi, kır-kent arasındaki farklılıkların azaltılması, doğal kaynak potansiyellerinden çevreye duyarlı bir şekilde yararlanmanın geliştirilmesi, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin katılım ve katkılarının arttırılması, kırsal toplumun yaşam standardının iyileştirilmesi için entegre sürdürülebilir bir kırsal yaşamın sağlanmasıdır (TKB, 2004).

Başka bir tanıma göre kırsal kalkınma, kentsel alanların dışında bulunan dezavantajlı yaşam ve çalışma ortamlarında, mevcut doğal kaynakların istismarına neden olmadan, uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmek yoluyla;

- hayat standartlarının ve gelir düzeylerinin yükseltilmesi,
- refahın arttırılması,

- bu bölgeler /yörelere /havzalar ile diğer bölgeler / yörelere / havzalar arasındaki gelişmişlik farklılığının kaldırılması,
- tarımsal yapının iyileştirilmesi,
- tarımsal üretimde kalite ve kantitenin artırılması,
- her ölçekten işleme sanayinin kurulması,
- en azından tarımsal üretimin sanayi ile entegre edilmesi,
- gıda güvenliği, işsizliğin azaltılması,
- sağlıksız bir göçün önlenmesi ...vb.

amaçlarla, tarımsal kalkınmaya ilaveten kırsal alt yapı, tarımsal alt yapı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, örgütlenme, barınma, ulaşım, haberleşme, istihdam, pazarlama, kırsal turizm, yöresel el sanatları ...vb. sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki mevcut yapılarda ihtiyaçların ve önceliklerin belirlenmesi ve belirlenen hususlarda yetersizliklerin giderilmesi ve iyileştirilmesi için planlanan tüm geliştirici faaliyetleri ifade etmektedir (TKB,2004)

bu tanım ve amaçtan hareketle geliştirilen, farklı kırsal kalkınma yaklaşımları; dışsal kalkınma, içsel kalkınma, karma kalkınma kuramları ile açıklanmaktadır.

Dışsal kalkınma, 1970’li yıllara kadar kırsal kalkınmayı açıklayan en temel yaklaşım olmuştur. Büyüme merkezleri teorisi ile ilişkili olarak, tarımın modernleşmesinin yanısıra istihdam olanaklarının artırılması amacıyla, imalat sektörünün kırsal alanda yer seçmesinin teşvik edilmesi kırsal kalkınmanın gereklilikleri olarak tanımlanmıştır. Bölgesel gelişme modelleri içinde yığılma modelleri ile birlikte anılan bu yaklaşımlar, 1970’li yıllara gelindiğinde, kırsal alana dışardan kaynak aktarımın sürdürülebilir gelişmeyi sağlamadığı gerekçesiyle terk edilmiştir (Terluin, 2003).

Bölgesel gelişmede yerel modellere paralel olarak kırsal alan için geliştirilen içsel kalkınma yaklaşımları, kırsal çeşitlilik, yerinden yönetim, yerel girişimcinin desteklenmesi ve uygun eğitimin sağlanması politikalarını benimsenmiş; bu yaklaşımla 3 temel kırsal kalkınma kuramı geliştirilmiştir.

Murray ve Dunn’ın (1995) tanımladığı “Topluluk Merkezli Kırsal Kalkınma Teorisi” sürdürülebilir ekonomik kalkınma için yerel aktörlerin kapasitelerinin geliştirilmesi üzerinde odaklanmıştır. Toplulukların kendi anlaşmazlıklarını çözmesini, ortak hedeflerin tanımlanmasını ve liderlik sisteminin işlemlerini öngören kırsal kalkınma kuramına göre

tabandan tavana yönetim yaklaşımı ile yerel, bölgesel ve ulusal otoriteye bağlanmak için kurumsal bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır.

“Bryden (1998) Teorisi” ise; sermaye, kalifiye işgücü, bilgi ve hizmetlerin hareketliliğin ön planda olduğu küreselleşme sürecinde stabil olmayan kaynaklar üzerine ekonomik gelişmenin sağlanmasını beklemek yerine, yerelin yarışmaya açık olmayan taşınmaz kaynaklarının harekete geçirilmesi üzerine odaklanmıştır. Byrden’e göre kırsal yerleşmenin taşınmaz kaynakları sosyal sermaye, kültürel sermaye, çevresel sermaye ve yerel bilgi sermayesi olmak üzere dört tipten oluşurken; kırsal kalkınma bu kaynakların birbiriyle yerel bağlamdaki ilişkisine bağlıdır.

İçsel kırsal kalkınma yaklaşımlarından biri olarak tanımlanan “Yaratıcı Topluluk Kalkınması Teorisi” ise; kırsal mirasın tüketilmesi üzerine odaklanmaktadır. Girişimci bir pazarlama stratejisi ile kırsal alanın kendine özgü yapısının, nostaljik kırsal kökenine dönmek isteyen postmodern müşteriye satılması üzerine kurgulanmıştır (Terluin, 2003). Kırsal alanda tarım dışı faaliyet olarak turizmin geliştirilmesini öngören yaklaşıma göre kalkınma, kır yaşamının pazarlanması ile ilişkilendirilmiştir.

Çizelge 2.3: Kırsal kalkınma teorileri
(Kaynak: Bölüm kaynaklarından yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir)

	Yazar	Yaklaşım	Açıklama
Dışsal Kalkınma Yaklaşımı*	-	Büyüme Merkezi	-
	J.M Byrden	Bryden Teorisi	Yarışmacı avantaj sağlayan yerel potansiyelin harekete geçirilmesi
İçsel Kalkınma Yaklaşımı	M. Murray L. Dunn	Topluluk Merkezli Kırsal Kalkınma Teorisi (Community-led Rural Development)	Yerel aktörlerin kapasitelerinin geliştirilmesi
	C.J.Mitchell	Yaratıcı Topluluk Kalkınması (Creative Destruction Model of Community Development)	Kırsal alanın nostaljik köklerine dönmek isteyen postmodern müşteriye pazarlanması
Karma / Kalkınma Yaklaşımı*	-	-	Kırsal aktörlerin yerel, bölgesel ve ulusal ağlarla etkileşimi

* Dışsal ve Karma Kırsal Kalkınma Yaklaşımları Bölgesel Kalkınma yaklaşımlarına paralel olarak geliştirilmiştir.

Karma kırsal kalkınma yaklaşımları ise; kırsal alana dışardan kaynak aktarımı veya yerel kaynakların harekete geçirilmesinden çok yerel aktörlerin yerel, bölgesel ve ulusal ağlara erişiminin önemi üzerine odaklanmıştır.

II.2 Bölgesel ve Kırsal Kalkınmada Kurumsalcı Yaklaşım

Bölgesel ve kırsal kalkınmada söz konusu kuram ve modellere dayanarak uygulanan, genellikle standartlaşmış, firma merkezli, teşvik sistemine dayalı ve devlet kontrolündeki keynezyen politikalar; istihdam ve gelir artışı sağlarken verimli üretim, dengeli gelir dağılımı ve refah bağlamında az gelişmiş bölgelerde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Az gelişmiş bölgelerdeki girişimciyi destekleyerek, eğitim, ulaşım, iletişim ve teknoloji altyapısına yatırım yapmaya dayalı neoliberal politikalar ise daha kötü sonuçlar doğurarak, para transferinin kısıtlanması yolu ile, az gelişmiş bölgenin zayıf yanını açıkta bırakmıştır. Devlet müdahalesi, tavandan tabana yönetimin hakim olduğu ve her bölgeye uygulanan standart politikalar olarak her iki yaklaşım da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yabancı sermaye ve ithal teknoloji odaklı bölgesel gelişme politikaları, bir anlamda, bölgelerin kendi kendine büyüme becerilerini körelterek bağımlı gelişme veya hiç gelişememe seçenekleri arasında bırakmıştır (Amin, 1999: 365). Bu başarısızlıklardan üçüncü bir alternatif doğmuş ve tabandan tavana yönetim yaklaşımı ile uzun vadeli, bölgeye özgü ve yerel aktör merkezli yeni bir bölgesel ve kırsal kalkınma yaklaşımı benimsenmiştir.

Ekonomik gelişmenin aracı olarak bölgeyi yeniden keşfeden yeni bölgencilik yaklaşımı, özünde neoliberal ekonomi politikaları ile mekanın bir arada ele alındığı bir söylem olmuştur. Bu bağlamda yeni bölgencilik düşüncesi 1980'lerde başladığı öne sürülen üretim süreçlerindeki küresel yeniden yapılanma ve post-Fordizm tartışmalarından beslenerek bölge kavramına hem ekonomik, hem de politik açıdan yeni anlamlar yüklemektedir (Evren ve Çekiç, 2004). Öyle ki, küresel ekonomiye entegre olmanın, dolayısıyla küresel rekabet gücüne sahip olabilmenin yolu; bir ulusun, kendi bilim ve teknoloji ağını kullanarak yeni bilgi üretmesinden ve bu bilgiyi uygulamaya aktararak yeni ürünler geliştirmesinden geçmektedir. Ulusal buluş-yenilik dizgesinin (innovation) oluşturulması olarak tanımlanan bu süreçte esas olan, bilginin pasif kimliğinden kurtarılarak toplumun her kesiminde kullanımının yaygınlaşması ve piyasa konusu olmasıdır (Kepenek, 1996: 18-19).

Bu anlayışa göre bir ekonomide ulusal buluş-yenilik dizgesinin (UBD) başarılı olarak çalışabilmesi için tüm sistemin, yapıtaşları bilgi (knowledge) ve öğrenme (learning) olan yeni bir tip sosyal ekonomi ile desteklenmesi gerekmektedir. Bilgi, bir ekonomide teknolojik ilerlemenin en önemli kaynağıdır ve düzenlenmiş (codified) ve örtük (tacit) bilgi olmak üzere iki biçimde varolur (Morgan ve Nouwelaers, 1999: 6). Özetle bu kavramlardan ilki satın alınabilen bilgiyi tanımlarken, ikinci kavram ilkinin aksine kişisel ilişkiler ile elde edilebilecek bilgiye işaret eder. Öğrenme ise; bilgiye ulaşma ve onu kullanabilme becerisi olarak birinci düzey (first order) ve ikinci düzey (second order) öğrenme şeklinde ikiye ayrılır (Nooteboom, 1996). Birinci düzey öğrenme, varolan bir buluşun rafine edilmesi ya da çeşitli değişiklikler ile daha verimli hale getirilmesidir. İkinci düzey öğrenme ise, alışılmışın dışında yeni ve özgün bir buluş gerçekleştirmek anlamına gelmektedir.

Tanımlanan sosyal ekonominin oluşumunda ikinci düzey öğrenme lokomotif rol üstlenmektedir. Çünkü, ikinci düzey öğrenme, paylaşımında kurumsal normların (institutional norms); yani tekrarlayan davranışlar, alışkanlıklar ve rutinleşmiş davranış biçimlerinin önem kazandığı örtük bilgiyi kullanmaktadır. Eğer bu normlar, bir ekonomide karşılıklı işbirliği ve güvene dönüşürse, bu durum o ekonomideki aktörler arasında parayla satın alınamayan karşılıklı bağımlılıklar (untraded interdependencies) yaratarak (Storper, 1997: 5), sözü edilen yeni tip sosyal ekonomiyi harekete geçirir. Bu bağlamda, firmalar arasında güvene dayalı, kalıcı ve yüz yüze ilişkileri geliştirerek bir kurumsal yoğunlaşma (institutional thickness) yaratmak (Amin ve Thrift, 1995) ve bu amaçla gerekli örgütlenmeyi oluşturarak üreticilerin teknoloji, bilgi, yeni fikir ve becerileri paylaşmalarını sağlamak, sosyal ekonominin devamlılığını sağlamanın ön koşullarıdır (Cooke ve Morgan, 1998). Cooke ve Morgan'ın (1998) tanımladığı kurumsal örgütlenmenin ve yerel ağların ortaya çıkmasında; aynı coğrafi mekanı paylaşmak önem taşımaktadır. Bu çerçevede bölge, kişisel ilişki ağlarının, yüz yüze ilişkilerin ve karşılıklı güven ortamının yaratılabileceği en uygun mekansal birim olarak kabul edilmekte ve dahası ekonomik gelişmenin potası olarak algılanmaktadır (Evren ve Çekiç, 2004).

İçsel büyümeye dayalı bölgesel gelişme ve bölgesel yenilikçi modellerin de gelişmesine olanak tanıyan bölgesel ve kırsal kalkınmada kurumsalcı yaklaşımın benimsenmesi, kuşkusuz kurumsal ekonominin gelişmesiyle de paralellik göstermektedir. Bu noktada, kurumsal ekonominin gelişme sürecini, kavramlarını irdelemek kalkınma literatüründe sözü edilen güven ve sosyal ilişki ağlarının ekonomi ile ilişkisini irdelemek yerinde olacaktır.

Kurumsallık teorisinin temeli, örgütlerin hayatta kalmalarının önemi üzerinde durulan Philip Selznick'in (1948) "Doğal Sistem" modeline dayandırılmaktadır. Ancak; temeli Selznick'e dayanmakla birlikte kurumsallık adıyla anılması, 1977 yılında Meyer ve Rowan'ın yaptıkları çalışmalarla özdeşleştirilmektedir. Özellikle 1980-90'lı yıllarda bunun üzerine pek çok yeni teori ve yaklaşım geliştirilmiştir. DiMaggio ve Powell tarafından yeni kurumsalcı yaklaşımın 1980'li yıllarda geliştirilmesiyle teori popülerlik kazanmıştır. Sosyoloji ise, tüm bu yaklaşımların temelini ve yöntemini sağlayan disiplin olmuştur (Selznick, 1996).

Kurumsallık teorilerinin 1900'lerde Almancı Tarihçi Okul'dan etkilenecek ortaya çıkan Kurumcu Ekonomi ile de ilişkisi bulunmaktadır. Klasik ve neoklasik iktisadın ihmal ettiği insan faktörü, kurumcu ekonominin odak noktası olmuştur. Kurumcular ekonomik olayları ortaya çıkıp geliştiği çevrede incelemişler; tüm iktisadi faaliyetleri kurum bünyesinde ve etkisinde ele alarak temelde ekonomik kurumları araştırmışlardır.

Kurumsallık teorisi ekonomi ve sosyolojinin yanısıra; politika biliminde de kullanılmış ve temeli yasal çerçeve ve kurumlar olan yaklaşımlar ortaya konmuştur. II. Dünya savaşı sonrası politika biliminin en popüler kuramları olan “Rasyonel Seçim” ve “Davranışçılık” bireyin kişisel seçimlerini yaptığını, formel ya da enformel kurumların bu özgürlüğü kısıtlamadığını savunurken; 1980’lere gelindiğinde kurumsalcılar politika, yönetim ve kişisel davranış çalışmalarıyla ilgilenerek bireylerin kurumsal bir çerçevede davrandıklarını iddia etmiştir (Immergut, 1998).

Kurumsallık Teorisinin genel kabul gören temel varsayımları;

- Normsal, zihinsel ve yasal faktörlerin örgütsel davranışı kısıtladığı,
- Örgütlerin kendilerini çevreleyen kurumları yansıttığı ve
- Örgütsel davranışın, alışkanlıklar ve teamüllerin sonucu olduğu şeklindedir.

Sosyolojik anlamda kurum ise; toplumda organize olmuş, yerleşmiş, kabul edilmiş prosedürleri belli olan sosyal ilişkiler düzeni ve topluluğunu tanımlamaktadır. Bir organizasyon teorisi olarak kurumsallaşma, organizasyonların yapı ve davranışlarının sadece pazar koşulları tarafından değil, kurumsal nitelikli baskılar, bekleyişler ve inançlar tarafından etkilendiğini kabul etmektedir. Başka bir deyişle sosyolojide kurumsallaşma, sosyal, ekonomik ve politik nitelikli olayların incelenmesinde kullanılan bir yaklaşımdır (Immergut, 1998)

Yaklaşımına adını veren “kurum” terimi literatürde genel olarak üç farklı anlamda kullanılmaktadır:

- Bir oyunun oyuncularındır.
- Oyunun kurallarıdır.
- Oyundaki oyuncuların denge stratejileridir.

Birinci kullanım günlük dilde daha yaygındır ve mahkemeler, hükümet temsilcilikleri, üniversiteler, meslek odaları gibi örgütsel kuruluşları işaret etmektedir. Kurum teriminin ikinci kullanım biçimini Douglas North geliştirilmiştir. Kurumları, oyunun kuralları olarak kavramlaştıran North, bir oyunun kuralları ile oyuncuları arasında kesin bir ayırım yapmıştır: Oyunun kuralları oyuncuların alternatifleri sınırlayarak dürtülerini biçimlendirmekte ve yeni kurallar için efektif talep yaratmakta iken oyuncular ise kurumsal değişim sürecinin kural yapıcılarıdır. Kurum teriminin üçüncü kullanım biçimine ikinci kullanımdan hareketle

ulaşmıştır. Kurumsal değişim sürecinde, bir kurumun ortaya çıkışı bir oyun çerçevesinde düşünülerek, oyundan çıkan denge stratejisine kurum denilmiştir (Aoki, 2000:11-15).

North (1990) kurumları insanlar tarafından geliştirilen ve insanlar arasındaki etkileşimi biçimlendiren kısıtlamalar olarak tanımlamaktadır. İnsanlar arasındaki alışverişin çerçevesini oluşturan, işlem ve üretim maliyetlerini etkileyerek ekonomik performansı etkileyen kurumlar insanlar tarafından konulan formel kuralların yanısıra teamüller ve davranış normları gibi enformel kurallardan oluşmaktadır. Yine North'a (1990) göre, formel ve enformel kurumlar veya kurallar bir ucunda tabuların, geleneklerin ve göreneklerin, diğer ucunda yazılı anayasanın yer aldığı ve yaptırımlarıyla ekonominin performansını etkileyebilen kurallar dizisidir. Formel kurallar siyasi kurallar, ekonomik kurallar ve sözleşmelerden oluşur; devlet sistemi, devletin hiyerarşik yapısı, temel karar ve denetim mekanizmaları başlıca formel siyasi kuralları oluştururken mülkiyet hakları, mal ve kaynakların devrine ilişkin haklar ve sözleşmeler başlıca formel ekonomik kurallardır. Enformel kurallar ise; insanlar arasında tekrarlanan etkileşimi yönetir ve çoğunlukla toplumun onayladığı davranış normlarından oluşur.

Formel kurumların iradi olduğu düşünülür ise performansı yüksek olan ülkelerin formel kurumları ithal edilerek bir ülkenin başarısını artırması mümkün gözükmemektedir. Ancak, gerçekte ülkelerin aynı formel kurumlarla farklı performans sergilemeleri ekonomik performansta formel kurumlar yanında enformel kurumların da önemli olması ile ilişkilendirilmektedir (Aoki, 2000:3).

Kurumları ikiye ayıran kurumsal teoride, formel kurumları oluşturan yasal çerçevenin yanısıra; yasaklar, yaptırımlar, gelenek ve görenekleri içeren davranış biçimleri de enformel kurumları oluşturmaktadır. Kurumların işlem maliyetleri üzerinde etkili olarak ekonomik performansı ve kalkınmayı etkileyeceği belirtilmektedir (North, 1990). Bu bağlamda Knowles'e (2005:2) göre North'un tanımladığı enformel kurumlar kavramı sosyal ağlar ve normlar olarak tanımlanan sosyal sermaye ile örtüşmektedir.

Her iki yazının birbirine nadiren gönderme yapmasına rağmen, ekonomik kalkınmanın belirleyicisi olarak tanımlanan sosyal sermaye ve kurumların rolü arasında paralellik olduğu görülmektedir (Tüylüoğlu, 2006). Bu noktada, sosyal sermaye, kurumlar literatüründeki enformel kurumlar ile oldukça benzerlik göstermektedir. Sosyal ağları içeren tanımlarda genelde formel kurumlar dışlanırken formel kurumları içeren tanımlarda sosyal ağlar dışlanmaktadır. Ancak, sosyal ağlar enformel kurumların oluşmasında açıklayıcı bir unsur olduğundan enformel kurumları içeren kurum tanımları; dolaylı biçimde sosyal ağları da

kapsamaktadır. Dolayısıyla, kurumlar sosyal sermayeyi de kapsayan daha geniş bir kavram görünümünde olup, sosyal sermaye ile formel kurumların toplamı olarak algılanabilir (Oğuz, 2006).

Özellikle yeni kurumsal ekonomi ile birleşen sosyal sermaye çalışmaları, öncülüğünü Ash Amin'in yaptığı (1999) bölgesel ve kırsal kalkınma literatüründe de yer bulan perspektiflerden biri olmuştur.

II.3 Sosyal Sermaye Teorisi

Geçtiğimiz yirmi yıl içinde akademik yazında büyük ilgi bulan “sosyal sermaye” bir terim olarak yeni olmakla beraber, bir düşünce olarak sosyal bilimlerde 18. ve 19. yüzyıllara dayanan uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir (Lehtonen, 2004: 204). Akademik literatürde sosyal sermaye kavramının kökeni Durkheim, Marx, hatta Aristo'nun çalışmalarına kadar geriye götürülürken; Woolcock ve Narayan (2000: 228), pekçok sosyal bilimci gibi sosyal sermayenin bir terim olarak ilk kez Hanifan (1916) tarafından kullanıldığını belirtmektedir.

Hanifan, toplumun katılımının eğitim ve okul performansını arttırmadaki önemini açıklarken, sosyal sermaye kavramını ortaya atmıştır. Sosyal sermayeyi de sosyal bir birimi oluşturan bireyler ve aileler arasında iyi beklentiler, arkadaşlık ve sosyal ilişki gibi kavramlara dayalı olarak tanımlamıştır. Hanifan'ın sosyal sermaye düşüncesi 20. yüzyılın ikinci yarısından önce bazı çalışmalarda ele alınmış ise de, kavrama yönelik olarak literatürde önemli bir gelişme sağlanmamıştır. Kavram, daha sonra ilk olarak 1960'lı yıllarda Kanadalı kent bilimcileri tarafından kullanılmış ve 1970'li yıllardan itibaren iktisatçılar tarafından dikkate alınmaya başlamıştır.

İktisatta sosyal sermaye literatürü neoklasik iktisat üzerinde ilerlemektedir. Neoklasik iktisat geleneğini sürdüren iktisatçılar sosyal sermayenin ekonomik gelişme sağlayıp sağlayamayacağını anlama çabasıyla bu kavramla ilgilenmeye başlamışlardır (Durlauf, 2004:7-12). Bununla birlikte kavrama yönelik genel ilginin ve teorik gelişmelerin 1990'lı yıllarda ortaya çıktığı, ekonomi, sosyoloji, ve politika ve özellikle kalkınma ile ilgili çalışmalarda sıkça kullanılan bir kavram olduğu görülmektedir (Tüylüoğlu, 2006).

Fiziksel sermaye, doğal sermaye, insan sermayesinin yanısıra sermayenin dördüncü bir formu olarak, İsmail Serageldin sosyal sermayeyi tanımlamıştır (Uphoff, 1999). Kavramın güncel kullanımı ise daha çok Bourdieu (1986), Coleman (1988) ve Putnam'ın (1993; 1995; 2000) çalışmalarına dayandırılmaktadır. Literatürün temelini oluşturan Bourdieu (1986), Coleman (1988) ve Putnam'ın (1993, 1995, 2000) sosyal sermaye yaklaşımlarında farklılıklar

olmakla birlikte, üçü de sosyal sermayenin kişisel bağlantılardan, kişilerarası etkileşimin yanısıra bu ilişkilerle bağlantılı olan birtakım ortak değerlerle birlikte oluştuğunu belirtmişlerdir.

Putnam (2000), sosyal sermayenin özünde sosyal ağların yattığını, bu ağların da bireyler ve grupların verimliliğini etkileyen değerler ve sosyal bağlantılara sahip olduğunu belirtmektedir. Sosyal sermaye, bireyler ve sosyal ağlar arasındaki ilişkiler, davranış normları ve güvenilirlik olarak ifade edilebileceğini savunmaktadır (Putnam, 2000:18-19). Woolcock (1998) sosyal sermayeyi sosyal ağlar içinde yer alan enformasyon, güven, davranış normları olarak nitelendirmektedir (Woolcock, 1998:153). Bourdieu (1986) sosyal sermayeyi, ekonomik sermaye ile yer değiştirebilen ve gerektiğinde kurumsallaşan sosyal ilişkiler olarak tanımlamıştır. Siyasal bilimci Fukuyama'ya (2001) göre, sosyal sermaye iki veya daha fazla birey arasında işbirliğini destekleyen zorunlu ve gayri resmi normlar bütünüdür. Sosyal sermayeyi oluşturan normlar iki arkadaş arasındaki karşılıklılık normundan kompleks doktrinlere kadar uzanabilmektedir.

Sosyolog Coleman'a (1988) göre sosyal sermaye işlevine göre tanımlanmakta ve tek bir varlık (entity) olmayıp, çeşitli varlıkların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Sosyal sermaye sosyal yapıların içinde ortaya çıkarak yapı içinde yer alan aktörlerin belirli faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Ostrom, (2000) ve Knack, (2002), gibi Dünya Bankası da sosyal sermayeyi bireylerin ortak problemlerini çözme yeteneklerini geliştiren anlayış, normlar, kurallar ve beklentiler gibi özellikler olarak tanımlamıştır (World Bank, 2006). Bireysel yeteneklere bağlı olan insan sermayesini, olanaklara bağlı olan sosyal sermayeden ayıran Burt (1997:339) ise, ekonomik ve insan sermayesini kullanma imkanı yaratan meslektaş veya arkadaşlık ilişkilerini sosyal sermaye olarak adlandırmıştır. Benzer bir şekilde Fukuyama (2001) da bir toplumda güven duygusunun hakim olmasından kaynaklanan ve insanların ortak hedefleri için organizasyonlar halinde birlikte çalışma becerilerinin sosyal sermaye olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda sosyal sermayeyi grubun üyeleri tarafından paylaşılan ve onların işbirliği yapmasını sağlayan biçimsel olmayan değerler veya normlar kümesinin varlığı olarak tanımlamıştır.

Birlikler, birlik üyelikleri ve ağlar, sosyal sermaye tanımlamalarının pek çoğunda kullanılmaktadır. Birlikler yatay birlikler (örneğin spor kulübü gibi üyeler arasında eşit bir temel üzerine kurulan) ve dikey birlikler (üyeler arasında hiyerarşik ilişkiler ve eşitsiz güç ilişkileri içeren) şeklinde iki şekilde tanımlanırken, ağlar yakından bilinen veya etkileşimde bulunan insanlar arasında ortaya çıkan gayri resmi karşılıklı ilişkileri içermektedir

(Knowles, 2005: 4). Tanımlamalarda yoğun olarak kullanılan diğerk bir kavram güven ve işbirliği unsurlarıdır. Güven ve işbirliği çoğunlukla başkaları ile tekrarlanan karşılıklı ilişkilerle kurulduğundan, ağlar ve birlik üyelikleri güven ve işbirliğinin bir kaynağı olarak görülmektedir.

Sosyal sermayeye ilişkin tanımları üç ayrı kategoride ele alan çalışmalar vardır (Adler ve Kwon, 2002:19-21). Birinci kategoride yer alan tanımlar, aktörlerin diğerk aktörlerle oluşturduğu ilişkiler üzerinde odaklanmaktadır. İkinci kategorideki tanımlar, bir toplulukta yer alan aktörler arasındaki ilişkilerin yapısını açıklamaya çalışmaktadır. Gerek aktörler arası ilişkileri, gerekse de bu ilişkilerin yapısını birlikte ele alan tanımlar, üçüncü kategoriye girmektedir. Böylece literatürdeki farklı ele alışlar sosyal sermayenin dar, geniş ve en geniş düzeyde farklı tanımlamalarını ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal sermayenin en dar tanımını yapan Putnam'a (1993) göre sosyal sermaye insanlar arasında oluşan yatay birlikler kümesi olarak görülebilir. Sosyal ağlar ve birlik haline gelerek kurumlaşmış normlar, topluluk veya birlik içindeki verimlilik üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Putnam 1993: 167). Lin, (2001) ve Baker (1990) da çok benzer bir şekilde sosyal sermayeyi sosyal ağlar aracılığıyla aktörlerin eylemlerinde eriştikleri ve kullandıkları kaynaklar olarak tanımlamıştır.

Coleman'ın (1988) çalışmasında ileri sürüldüğü gibi, daha geniş bir tanımlamayla sosyal sermaye, ortak faaliyeti kolaylaştıran sosyal yapılar olarak görülmektedir. Buna göre sosyal sermaye, diğerk sermaye şekillerinden farklı olarak, iki veya daha çok aktör arasındaki yapılarda doğal olarak mevcut bulunmaktadır. Sosyal sermaye sosyal yapının farklı görünümleri ile oluşur ve yapı içinde bulunan kişisel veya firma düzeyinde aktörlerin belirli faaliyetlerini kolaylaştırır (Coleman, 1988: 98). Bu tanımlama yatay birlikler gibi dikey birlikleri de dikkate almakta, firmalar gibi diğerk varlıklar arasındaki davranışları da içererek genişletilmiş olmaktadır.

En geniş tanımlamayla sosyal sermaye sosyal yapıyı geliştirip şekillendirecek ve normlara yer verecek olan sosyal ve siyasal ortam olarak görülebilir. Bu en geniş tanımlama gayri resmi ve çoğunlukla yerel ilişkileri içerdiği gibi; aynı zamanda hükümet, siyasal rejim, hukuk düzeni, adli sistem ve sivil ve siyasal özgürlükler gibi daha resmi kurumları da geniş ölçüde içermektedir (Lehtonen, 2004: 204).

Çizelge 2.4: Sosyal sermayenin tanımları

Yazar	Sosyal Sermaye Tanımı
Coleman, J.	“Sosyal Sermaye” sorumluluklar, beklentiler, bilgi kanalları ve sosyal normlardan oluşur, insanların gruplar içinde birlikte çalışma becerisi ve işlerin gerçekleşmesini kolaylaştıran sosyal organizasyondur.
Bourdieu, P.	“Sosyal Sermaye” ekonomik sermaye ile yer değiştirebilen ve gerektiğinde krumsallaşan sosyal ilişkilerden oluşur.
Putnam, R.	“Sosyal Sermaye” paylaşılan hedefleri gerçekleştirmek için birlikte daha etkin eylemde bulunulmasını mümkün kılan normlar ve güven gibi sosyal organizasyon özellikleridir.
Fukuyama, F.	“Sosyal Sermaye” bir toplumda güven duygusunun hakim olmasından kaynaklanan ve insanların ortak hedefleri için organizasyonlar halinde birlikte çalışma becerileridir. Aynı zamanda grubun üyeleri tarafından paylaşılan ve onların işbirliği yapmasını sağlayan biçimsel olmayan değerler veya normlar kümesinin varlığıdır.
Woolcock, M.	“Sosyal Sermaye” insanların birlikte hareket etmesini mümkün kılan normlar ve ağlardır.
Ostrom, E.	“Sosyal Sermaye” bireylerin ortak problemlerini çözmeye yeteneklerini geliştiren anlayış, normlar, kurallar ve beklentiler gibi özellikleridir.
Lin, N.	“Sosyal Sermaye” sosyal ağlar aracılığıyla insanların eylemlerinde eriştikleri ve kullandıkları kaynaklardır.
Lehtonen, M.	“Sosyal Sermaye” sosyal yapıyı geliştirip şekillendirecek ve normlara yer verecek olan sosyal ve siyasal ortamdır.
Baker, W.	“Sosyal Sermaye” spesifik sosyal yapıdan türeyen ve aktörlerin amaçları için kullandığı bir kaynaktır.
Burt, R.S.	“Sosyal Sermaye” ekonomik ve insan sermayesini kullanma imkanı yaratan meslektaş veya arkadaşlık ilişkileridir.
OECD	“Sosyal Sermaye” ağlar ve gruplar içinde veya gruplar arasında işbirliğini kolaylaştıran normlar, değerler ve davranışlardır.

Görüldüğü üzere sosyal sermayenin genel kabul görmüş bir tanımı bulunmazken farklı disiplinlerden gelen farklı yazarlar sosyal sermayeye farklı anlamlar yüklemişlerdir. Buna rağmen genel olarak yazında sosyal sermayenin güven (trust), karşılıklılık (reciprocity), ağlar (networks), birlikler (associations), birlik veya grup üyeliği, normlar ve ortak (collective) faaliyet kavramlarına dayalı olarak tanımlandığı görülmektedir (Uslaner, 1999; Ostrom ve Ahn, 2003) (Çizelge 2.4). Ayrıca sosyal sermayenin sosyolojinin temel kavramlarından olan örgüt, dernek, grup gibi kavramlardan farklı olarak çok daha esnek, sınırları belirsiz, kişiselleştirilmiş sorumluluk anlayışına dayanan “ağ” bağlantıları içerisinde ortaya çıkacağı; bu ağ ilişkilerinin “karşılıklı faydaya dayalı” rasyonel seçimler dolayısıyla oluşacağı belirtilmektedir (Oğuz, 2006; Bowles ve Gintis, 2002).

II.3.1 Sosyal Sermaye Yaklaşımları

Sosyal sermaye teriminin birbirine kimi zaman benzeyen kimi zaman birbirinden oldukça farklı tanımlarının ortaya atılmış olması, kavram olarak sosyal sermayenin çok boyutlu ve

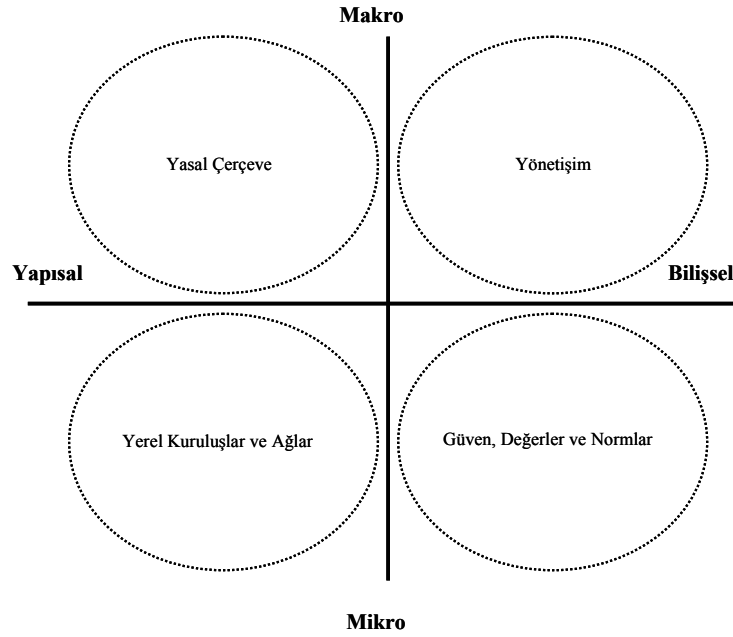
disiplinlerarası bir teori olarak ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada da, bağlı bulunduğu disipline dayanarak yazarların sosyal sermaye yaklaşımı farklı olmuş ve kavramı farklı noktalara odaklanarak çeşitli düzeylerde değerlendirmişlerdir. Yine literatürün temelini oluşturan üç yazara baktığımızda:

Bourdieu, sosyal sermayeyi elit bir grup tarafından birlikte buldukları kişilere karşı yarış içindeyken kullanılan bir değer olarak görerek sosyal sermayeyi bir yönü ile ele almış ve marksizmin kaynaklara ulaşmadaki eşitsizlik sorunu üzerine odaklanmıştır. Coleman, bireylerin kendi çıkarlarını sürdürebilmek adına rasyonel davrandıkları fikrini kabul etmiş ve sosyal sermayenin göreceli olarak dezavantajlı olanlara da bir kaynak olarak hizmet ettiğini belirtmiştir. Putnam bu kavramı daha da genişleterek, toplumsal düzeyde işleyen bir kaynak olarak görerek dernek, sivil toplum kuruluşları gibi toplumsal faaliyetlerin toplumsal bütünleşmenin ve refahın temeli olduğu görüşünü savunmuştur (Field, 2003:57).

Politika biliminde sosyal sermayenin düzeyini Krishna ve Shrader (1999) ikiye ayırmaktadır. Makro düzey; rejim tipi, yasalar, devletin yetkilerini yerele dağıtması anlamında merkezlesizleşme, ve politik sürece katılma düzeyini içeren siyasi bir düzenleme çerçevesini içermektedir. Mikro düzey ise makro düzey tarafından içerilen unsurların yanısıra değerler, normlar, kolektif eylem ve sorumlulukları kapsamaktadır. Bu bağlamda sosyal sermaye bütüncül bir dönüşüm sonucu ortaya çıkması beklenen, verimliliğe, güvene ve dayanışmaya giden toplumsal ilişkiler bütünü olarak görülmektedir (Krishna ve Shrader,1999).

Benzer bir şekilde Beugelsdijk ve Smulders (2002) de sosyal sermayeyi bir neden sonuç yapısı olarak mikro ve makro düzey olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ancak onlar sosyal sermaye teorisini iktisat bilimi açısından yorumlayarak mikro düzeyin firma ölçeğinde, makro düzeyin ise, toplu ölçek olarak devlet kademesinde ortaya çıktığını belirtmişlerdir (Beugelsdijk ve Smulders, 2002).

Uphoff (1999), makro ve mikro düzeyin yanısıra; sosyal sermayeyi yapısal ve bilişsel olmak üzere iki farklı tipte ele almıştır. Ona göre yapısal sosyal sermaye, sosyal organizasyonlar ile yatay ve düşey bağlantılar içinde ortaya çıkan roller, kurallar, kişisel bağlantılar, ağlar, prosedürler ve yasalardır. Bilişsel sosyal sermaye ise, yaşam kültürü ve işbirliği dayanışma süreci içinde ortaya çıkan normlar, değerler, inançlar, tutum ve davranışlardır (Grootaert ve Bastelaer, 2002)

Şekil 2.1: Sosyal sermaye düzeyleri ve formları (Uphoff, 1999)

Farklı sosyal sermaye yaklaşımlarına ve düzeylerine bağlı olarak sosyal sermayenin kaynakları ve nelerden oluştuğu konusunda da görüş ayrılıkları olmuştur. Sosyal sermayenin ölçülmesini sağlamak adına tanımlanan bileşenleri, araştırmanın yöntemini içeren 3. bölümde daha detaylı olarak ele alınmıştır. Ancak, sosyal sermaye teorisi kapsamında yapılan araştırmalarda genel olarak toplumun özellikleri, birlik (formel ve enformel) güven (özel veya genelleştirilmiş), tolerans, vatandaşlık bilinci, karşılıklılık ve grup kaynaşması sosyal sermayenin temel yapıtaşları veya ölçülebilir vekiilleri olarak tanımlanmıştır (Woodhouse, 2006).

“Efektif bir kolektif hareketin başarısı bilgi paylaşımının başarısına bağlı ise; sosyal sermaye aslında bilginin bir formudur” diyen McElroy vd., (2006) sosyal sermaye teorisinin temel bileşenlerini güven, inançlar ve değerler, davranış ve normlar, kurallar ve ağlar olarak tanımlamıştır.

Bjornskov ve Svendsen, (2005) ise; birçok yazardan farklı olarak sosyal sermayeyi iki yerine mikro, mezo ve makro olmak üzere üç düzeyde inceleyerek, mikro düzeyde sosyal sermaye belirleyicilerini, güven ve ağlar; mezo düzeyde gönüllü organizasyonlar ve katılım; makro düzeyde de hükümete karşı güven, desantralizasyon düzeyi ve yolsuzluk olarak tanımlamıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak Portes ve Landolt (1996) bireysel ve toplu sosyal sermaye arasındaki farka vurgu yaparak sosyal statü, hiyerarşi ve güç ilişkisi üzerinde durmuştur.

Diğer taraftan Woolcock ve Narayan, (2000: 239) sosyal sermayenin düzeyi ve bileşenleri konusunda ortaya çıkan farklılıkların sosyal sermaye yaklaşımları olarak dört farklı başlık altında toplanabileceğini belirtmişlerdir (Çizelge 2.5).

Toplumcu yaklaşım (Communitarian View) ağlar olarak yerel işbirliklerinden bahsederken sivil gönüllü organizasyonlar aktörler olarak ortaya konmuştur. Bu yaklaşımda gönüllü organizasyonlara gruplara üyelik bir toplulukta sosyal sermayenin varlığını ortaya koymaktadır. Sosyal sermayenin olumsuz yanlarını tamamen gözardı etmiş olmasıyla eleştirilen yaklaşımda, organizasyonların sayı ve yoğunluğunun fazla olması sosyal sermayenin de gelişmişliğini işaret etmektedir. Az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerinde formel ve enformel kuruluşların sayısının gelişmişliği beraberinde getirmemesi üzerinde de durulmuştur.

Sosyal Ağlar Yaklaşımı: (Networks View) Burt (1997) ve Portes ve Landolt'un (2000) çalışmalarına temellenmektedir. Yatay ağlar kadar ve dikey ağların da önemini vurgulandığı bu yaklaşımda kuvvetli aile ve topluluk içi bağların yanısıra farklı etnik yapı, din ve sosyo ekonomik yapıdaki topluluklar arasındaki zayıf bağların önemi vurgulanmaktadır.

Kurumsalcı Yaklaşım: (Institutional View) Politik, yasal ve kurumsal çevrenin ürünü olarak toplumu konumlandırmıştır. Diğer iki yaklaşımda sosyal sermaye bağımsız değişken olarak verilmişken bu görüşte iyi yönetim ve yasal çerçevenin ürünü olan bağımlı değişken olarak alınmaktadır. Ayrıca grupların kapasiteleri dahil oldukları yasal çerçeveye bağlıdır.

Çizelge 2.5 : Sosyal sermaye yaklaşımları-1 (Woolcock ve Narayan, 2000: 239)

Perspektif	Vurgu	Aktörler
Toplumcu Yaklaşım	Yerel İşbirlikleri	Gönüllü Organizasyonlar
Sosyal Ağlar Yaklaşımı	Destekleyici ve Birleştirici Grup Bağları	Girişimciler İş/işletme Grupları
Kurumsalcı Yaklaşım	Politik ve Yasal Kurumlar	Özel ve Kamu Kesimleri
Sinerji yaklaşımı	Topluluk Ağları ve Devlet-Toplum İlişkileri	Firmalar ve Yönetimler Sivil Toplum Kuruluşları

Sinerji Yaklaşımında (Synergy View) ise, bütünsellik ve tamamlayıcılık ön plandadır. Firmalar ve yönetimlerin yanısıra sivil toplum kuruluşlarının da etkinliğinin önemi

vurgulanmaktadır. Sosyal ağlar ve kurumsalcı yaklaşım bunların içinde en etkin rolü üstlenip kabul görürken; sinerji yaklaşımının diğerlerinin bir sentezi olduğu görülmektedir.

Adler ve Kwon (2002) ise; sosyal sermayenin düzeyine ve kaynağına bağlı olarak içsel ve dışsal olmak üzere iki farklı yaklaşımla ele alınabileceğini belirtmişlerdir. Birey yada grupların faaliyetlerinin bir sosyal ağa üye olarak, bu ağlarda yer alan diğer aktörlerle doğrudan ya da dolaylı bağlantılar yardımıyla kolaylaşabileceği kabul edilmektedir.

Sosyal sermayeyi dışsal bir faktör olarak kabul eden görüşün aksine pek çok sosyolog ve politika bilimcisi sosyal sermayenin bir ağ içindeki bireyler arasında gerçekleşen ilişkilerden doğduğunu kabul etmektedir. Putnam, Fukuyama ve Woolcock, bu araştırmacıların başında gelmektedir (Adler ve Kwon, 2000:92).

Çizelge 2.6: Sosyal sermaye yaklaşımları-2 (Özen ve Aslan, 2002)

Farklılık Boyutları	İçsel	Dışsal
Öncüler	Putnam, Coleman, Fukuyama	Burt, Baker, Bourdieu
Tanım	Bir topluluğun işbirliği içinde ortak amaçlara ulaşabilmesini sağlayan sosyal yapı özellikleri	Bir aktörün sosyal ilişkilerinden doğan ve ona çeşitli avantajlar sağlayan kaynaklar, fırsatlar bütünü
Sosyal Sermayenin Sahipliği	Topluluğun ortak malı	Aktörün özel malı
Sosyal Sermayenin Oluştugu Yer	Topluluğun içinde	Sosyal aktörün diğer aktörlerle arasındaki yapısal boşluklarda
Sosyal Ağ Anlayışı	Topluluk içinde yer alan diğer aktörlerle biçimsel olmayan ilişkiler	Aktörün topluluk içinde ve dışındakilerle farklı nitelikteki bağları
Sosyal Sermayenin Kaynağı	Topluluktaki sosyal ilişkileri biçimleyen egemen değerler, inançlar ve normlar	Sosyal ilişkilerin yapısı (doğrudan, dolaylı, frekans, yoğunluk)
Güven Kavramı	Sosyal sermayenin kendisi veya bir türü	Sosyal sermayenin oluşmasını sağlayan bir etmen

Bir bütün olarak ele alındığında içsel sosyal sermaye kavramı, bir topluluktaki (örneğin, ulus, bölge halkı) bireylerin, işbirliği içinde ortak amaçlara (örneğin, bölgesel kalkınma) ulaşabilmesini sağlayan sosyal yapı özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Dışsal sosyal

sermaye ise, herhangi bir aktörün (örneğin, birey veya örgüt) sosyal ilişkilerinden doğan ve ona çeşitli avantajlar (örneğin, iş bulma, yükselme, yenilik yapma vb.) sağlayan kaynaklar, fırsatlar bütünü olarak ele alınmaktadır (Adler ve Kwon, 2002: 8-9; Özen ve Aslan, 2006).

Sosyal sermaye teorisi kapsamında ortaya konan farklı yaklaşımlar, sosyal sermayenin bireyin ve toplulukların ortak amaçlara ulaşmak için kullanabilecekleri, yasal ve kurumsal çerçevenin de etkili olduğu, grup içi bağlar kadar heterojen gruplar arasındaki bağların da önem kazandığı ve formel ve enformel örgütlenmenin temel yapıtaşı olarak algılandığı bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada sosyal sermayenin değerlendirilmesine olanak tanıyan sosyal ilişkilerin yapısının ve niteliğinin, diğer bir deyişle ağların, ne tür yapılarda ortaya çıktığının detaylı olarak irdelenmesi önem kazanmaktadır.

Sosyal sermayenin oluşmasına veya harekete geçmesine olanak tanıyan sosyal ilişkilerin yapısı, tipleri ve özellikleri gerek teorik gerekse de ampirik birçok çalışmanın çerçevesini oluşturmaktadır. Nitekim sosyal ilişki ağlarının tipleri ve özellikleri Adler ve Kwon'un tanımladığı içsel ve dışsal sosyal sermaye yaklaşımının veya Woolcock ve Narayan'ın ortaya koyduğu dört farklı yaklaşımın arasındaki farklılıkların da temelini oluşturmaktadır.

Bu noktada, literatürde sosyal ağ tiplerinin nasıl açıklandığına değinmek gereklidir. Çalışmaların büyük bir bölümünde; sosyal ağların bağlayıcı (bonding), köprü kuran (bridging) ve bazı yazarlarca birleştirici sosyal sermaye (linking) biçiminde oluşabileceği belirtilmiştir.

Sosyal ağların tipine bağlı olarak bağlayıcı sosyal sermayenin bir aktörün diğer aktörlerle arasındaki ilişkilerde; köprü kuran sosyal sermayenin bir topluluk içindeki aktörlerin ilişki yapısında, birleştirici sosyal sermayenin ise, her iki ilişkide de ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Bağlayıcı (bonding) ve köprü kuran (bridging) sosyal sermayenin temel farkı olarak, bağlayıcı sosyal sermaye görece olarak daha homojen bir grup tarafından paylaşılırken; köprü kuran sosyal sermaye birtakım bağlantılarla daha heterojen gruplar arasındaki sosyal sermaye olarak tanımlanmıştır (Woodhouse, 2006). Diğer taraftan köprü kuran sermayenin bağlayıcı sosyal sermayeden daha pozitif sonuçlar doğurduğu ampirik çalışmalarla test edilerek güçlü aile bağlarının toplumsal ağlara katılımı dolayısıyla da bölgesel geliri düşürdüğü belirtilmiştir (Beugelsdijk ve Smulders, 2002).

Micheal Woolcock (2001) ise bu ayrımı;

- Aile, yakın arkadaş veya komşu gibi benzer durumlardaki insanlar arasındaki bağları gösteren **bağlayıcı sosyal sermaye**

- Arkadaşlıklar ya da iş arkadaşlıkları gibi insanların daha uzak bağlarını çevreleyen, **köprü kuran sosyal sermaye**
- Topluluğun tamamıyla dışında olanlar gibi, benzer olmayan durumlardaki insanlardan farklı; bu yüzden üyelerini topluluğun içinde mümkün olanlardan ziyade, uzak geniş alanlardaki kaynaklara yönlendiren formel gruplara bilgi aktarımını içeren **bağlantılı sosyal sermaye** biçiminde yapmıştır. (Woolcock, 2001:13-14)

Aynı ayrımı Portes ve Landolt şu şekilde yapmıştır: sosyal sermayenin kaynakları iki alanda ortaya çıkmaktadır. Birincisi, yüz yüze karşılıklı (reciprocal) ilişkilerdir. Bunlar yararlananların elde ettiği getirilerin orantılı bir şekilde yerine getirileceği basit karşılıklılık beklentisi içinde ortaya çıkarlar. İkincisi, daha geniş sosyal yapılar içine kenetlenmiş veya gömülmüş (embedded) ilişkilerdir. Bunlar da toplumsal kontrol mekanizması olarak işlev görürler. Bununla birlikte üçüncü bir alan olarak, hükümet ve diğer resmi kurumlarla yürütülen ilişkileri de kapsayabileceğini belirtmişlerdir (Portes ve Landolt, 2000: 534).

Ağların yapılarını ve tiplerini yorumlayan diğer bir yazar da Robert Putnam olmuştur. Putnam ağlar ve normların yanısıra güven üzerinde durmuş; bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermaye arasındaki farkı vurgulamıştır. Güçlü bağlar olarak tanımladığı bağlayıcı sosyal sermayenin, homojen yapılar içinde ortaya çıktığına buna karşılık köprü kuran sosyal sermaye olarak tanımladığı zayıf bağların heterojen yapılarda ortaya çıktığına değinmiştir. Bilginin yayılımını sağlayan köprü kuran sosyal sermayenin gelişme üzerindeki etkisinden bahsetmiştir. Buna karşın James Coleman sosyal sermaye analizinde önceliği aileye vermiştir. Sosyal yapının görünüşünü içeren ve yapıdaki aksiyonları kolaylaştıran bir unsur olarak tanımladığı kuvvetli bağlar dışında kalan zayıf ağları dikkate almamıştır. Granovetter (1973) da kişiler arasındaki bağın kuvvetli olmasını ayrılan zaman miktarının, duygusal yoğunluğun, samimiyetin ve karşılıklı güvenin belli ölçüde bir araya gelmesinden kaynaklandığını belirtmiştir (Portes ve Landolt, 2000)

II.3.2 Sosyal Sermayenin Etkileri

Çeşitli gruplara katılımın pozitif sonuçlar doğurduğu, Durkheim'in grup yaşamına dair görüşlerine ve Marx'ın atomize sınıf ile mobilize ve efektif sınıf arasındaki ayrımına kadar dayanmaktadır (Portes, 1998). Dolayısıyla sosyal sermaye çalışmalarının büyük çoğunluğu sosyal sermayenin olumlu sonuçlarının ampirik bulgularla test edilmesi üzerine kurgulanmıştır. Ancak yine de sosyal sermayenin olumsuz sonuçlarının da olacağından bahsedilmektedir.

Sosyal sermayenin ekonomik performansı etkileme nedenlerini açıklayan çalışmaların büyük kısmı, verimlilik artışı ve buna bağlı olarak maliyet azalışı açısından değerlendirmeler yapmakta ve dışsallıkları önemli bir mekanizma olarak açıklamaktadır. Bir grubun üyelerinin sosyal sermayenin pozitif dışsallıklar oluşturması nedeniyle rekabetçi bir avantaj elde ettiklerini ileri süren çalışmalara göre, sosyal sermaye diğer sermaye şekilleri bakımından benzer donanımlara sahip olan bölgeler arasında ortaya çıkan ekonomik büyüme farklılıkları için anlamlı bir açıklama sağlayabilmektedir (Sabatini, 2006: 5). Başka bir bakış açısıyla da sosyal sermaye, güven, karşılıklılık ve sosyal örgütlenmeler içinde gömülü olan ekonomik potansiyelden oluşmaktadır. Bu bağlamda sivil toplum örgütleri, devlet ve piyasalar arasında oynanan rollerin tamamlayıcısı olarak, başarılı ekonomik kalkınmanın unsurudur (Skidmore, 2001:53).

Sosyal sermayenin olumlu sonuçlarını ortaya koyan bu çalışmalara göre sosyal sermaye çeşitli kanallarla ekonomik kalkınmaya yönelik olarak, karşılıklı yararlı ilişkilerin artışı, ortak faaliyet problemlerinin çözümü, gözetleme ve işlem maliyetlerinin azalışı, bilgi paylaşımı, kırılganlıklarda destek sağlama, siyasal katılma ve yönetişimin geliştirilmesi, yoksulluğun hafifletilmesi...vb.yararlı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Skidmore (2001) yüksek düzeyde karşılıklılık, güven ve güçlü geleneklerin işlem maliyetlerinin azalmasına, sözleşmeleri güçlendirecek resmi kurumlara daha az ihtiyaç duyulmasına ve bu yüzden kurumların oluşturduğu kişi başına maliyetler için daha az ödeme yapılmasına neden olacağını belirtmektedir (Skidmore, 2001: 59). Krishna ve Uphoff (2002) da bireysel veya grup düzeyinde işbirliği ilişkilerinin, sadece bireysel çıkarla uyarılan davranışlardan farklı üretken davranışları ortaya çıkararak, toplumsal veya ulusal düzeyde işbirliğini kolaylaştırabileceğini savunmuştur (Krishna ve Uphoff, 2002: 87).

Serageldin ve Grootaert'e (2000) göre, ekonomik birimler gerekli bilgi eksikliği nedeniyle çoğunlukla etkin olmayan kararlar verebilirler. Bu durumlarda resmi ve gayri resmi kurumlar yetersiz veya kesin olmayan bilgilere ilişkin piyasa hatalarını önlemeye yardım edebilir (Serageldin ve Grootaert, 2000: 48). Aynı şekilde sosyal katılma, sosyal sisteme bağlılık, kişiler arası iletişim kanallarına açık olma, pozitif bir şekilde yeniliklerin benimsenip uygulanmasına ve yayılmasına eşlik etmektedir (Narayan ve Pritchett, 1997: 4-5).

Daha zengin sosyal ağlar ve sivil birlikler stoku ile donanmış toplulukların yoksulluk, kırılganlık, çatışmaları çözümü ve yeni fırsatlar elde etme karşısında daha güçlü bir durumda olacakları savı (Woolcock, 2001: 67) da sosyal sermayenin uluslararası örgütler tarafından yerel bir alternatif olarak desteklenmesinin önemli bir nedeni olarak

açıklanmaktadır (Portes ve Landolt, 2000: 530). Sosyal sermayenin bahsi geçen olumlu ekonomik sonuçları gerek savı ortaya atanlar gerekse de başka yazarlar tarafından çeşitli ampirik çalışmalarla test edilmiştir. Literatür sosyal sermayenin ekonomik kalkınma ilişkisini ortaya koyan çalışmalar açısından oldukça zengin olmakla birlikte tez kapsamında ancak bir kısmına değinilebilmiştir.

Ekonomik performans ile sosyal sermaye arasındaki ilişkilere yönelik olarak Whiteley (1998) 34 ülkeye ilişkin sosyal sermaye ve ekonomik büyüme göstergelerini incelemiş sonuçta sosyal sermaye olgusunu bireylerin diğerlerine ortalama olarak güven duyma derecesi ve isteği olarak tanımlamıştır. Yaklaşık 20 yıllık periyod içerisinde, sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerinde büyük ölçüde anlamlı etkisinin olduğunu tespit ederek yüksek derecede sosyal sermayeye sahip bireylerin teknolojik yenilikleri daha iyi kavradığını ve kabul ettiğini ortaya çıkarmıştır (Whiteley, 1998:17-18). Benzer şekilde Knack ve Keefer (1997) da sosyal sermaye değişkenlerinin toplam ekonomik aktiviteler üzerinde pozitif etkilere sahip olduğuna dair önemli deliller ortaya koymuştur. Yazarlar, 29 piyasa ekonomisini içeren araştırmadan elde ettikleri güven ve sivil normlara ilişkin göstergeleri kullanarak sosyal sermayenin daha yüksek gelir düzeyine, daha eşit gelir dağılımına olanak sağladığı ve formel kurumlara sahip ekonomilerde oldukça güçlü olduğu sonucuna varmıştır.

Benzer şekilde ulusal çalışmalardan birinde, sosyal sermaye göstergesi olan güven ile kişi başına milli gelir ilişkisi Türkiye ve AB ülkeleri için araştırılmış ve güven faktörünün gelir üzerinde pozitif etkisi bulunmuştur. Ayrıca güveni etkileyen bağımsız değişkenler bağlamında da eğitim en önemli faktör olarak ortaya çıkarken yaş, şehir ve eğitim sosyal sermayenin belirleyicileri olarak tanımlanmıştır (Öksüzler, 2006).

Avrupa Birliği'ne yeni katılan ülkelerde kurumların ve sosyal sermayenin tarım sektörünün performansını nasıl etkilediğini açıklayan ekonomik kurumlar, devletin rolü, sosyal sermaye tarım sektörünün performansını etkileyen faktörler olarak ele alınmıştır. Sosyal sermayeyi temsilen genelleştirilmiş güven duygusu ele alınmış ve özel mülkiyetin korunması, ekonomik özgürlükler, çevresel yasaların izlenmesi yönündeki tutarlılık, tutarlı bir hükümet politikasının tarım sektörünün performansını arttırdığını ortaya koymuştur (Slangen vd., 2004). Buckland (1998) ise sosyal sermayenin mevcut fiziksel ve insan sermayesi üzerindeki etkinliğini, güvene bağlı olarak yapılan tasarruf ve yatırım ile açıklamıştır (Buckland, 1998: 242).

Sanayi kümelenmeleri üzerine yapılan çalışmalar, küçük girişimciler ve çalışanlar arasında işbirliği ağlarının varlığını vurgularken; sosyal sermayenin bölgesel kalkınma literatüründe de yaygın bir şekilde kullanılmasına olanak sağlamıştır. Sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma

arasındaki ilişkiyi Avusturya örneğinde anlatan Woodhouse (2006), sosyal sermayenin güçlü olduğu bölgelerin görece zayıf olduğu bölgelere oranla ekonomik açıdan daha avantajlı olduğunu belirtmiştir. Dahası sosyal sermaye kaynağını bölgeler için görece üstünlüğü olarak tanımlamıştır (Woodhouse, 2006).

Sosyal sermaye konusunda yapılan ampirik çalışmaların bir bölümü de topluluk kalkınmasında sosyal sermayenin pozitif rolü üzerine odaklanmıştır. Toplulukların büyüme ve kalkınmasının sosyal ve ekonomik sermaye ile ilişkisine bakan Stimson vd. (2003) ve kentsel çöküntü alanlarında ağlar, normlar ve güvenin mahalle bağlılığı ve katılımı ile ilişkisini açıklayan Decker (2007) bunlardan ikisidir.

Sosyal sermaye kavramının tanımlanmasında ve yorumlanmasında ortaya çıkan farklılıklar, kabul edilen varsayımlar ve teorik açıklamalar açısından önemli eleştirilere de konu olmuştur. Ancak yine de kavramın kavramsal ve ontolojik statüsüne yönelik eleştirel çalışmaların oldukça sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir (Woolcock, 1998:155). Eleştiriler, hem teorik açıklamalara hem de pratik sonuçlara karşı yapılmıştır.

Sosyal sermaye çalışmalarının liberal kalkınma politikalarını meşrulaştırdığı ve sosyal ilişkileri bir sermaye gibi görme düşüncesini kuvvetlendirdiği ileri sürülerek eleştiriler yapılmaktadır. Resmi devlet kurumlarının yerel düzeyde kalkınmayı etkilemedeki temel rolünü ihmal ettiği için, sosyal sermaye yaklaşımını liberal bakışı meşrulaştırdığı öne sürülmektedir (Lehtonen, 2004: 205). Bununla birlikte resmi kurumların yokluğu veya zayıflığı çoğunlukla gayri resmi örgütlerin kurulması ve sivil inisiyatifin gelişmesi ile tamamlanmaktadır

Diğer taraftan sosyal sermaye ağları dışında kalanların durumları da, başlıca bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı durumlarda firmaların tüketiciler aleyhine gizli anlaşmaya varabilme olasılığı veya mesleki birlikler, karteller, siyasal örgütler ve lobicilik yapan gruplar gibi çeşitli sosyal ağların üye olmayanlar aleyhine kendi üyelerine faydalar sağlayabilmeleri olasılığı, eleştirilerin temelini oluşturmaktadır (Knowles, 2005: 13). Aynı güçlü bağlar üyelere ayrıcalıklı kaynaklara ulaşma ve elde etme olanağı sunarken, diğerleri engellenebilir ve aynı değerlere ulaşma güvencesinden yoksun bırakılabilirler (Portes ve Landolt, 2000: 532-533). Kişisel ilişkilerin örtülü bir ayrımcılığa, ve yozlaşmaya neden olabileceği tartışma konularından bir diğeri olmuştur (Woolcock, 2001: 68).

Diğer bir bakış açısına göre de alıcılar açısından sosyal bağlar yoluyla elde edilebilen kaynaklar bir bağış ve ikram özelliğine sahip olduğundan; olumsuz koşullar altında borç

verme veya yardımda bulunma gibi girişimcilerin üzerindeki aşırı talepleri artırarak, iş dünyasının başarısını olumsuz yönde etkileyebileceğidir (Portes ve Landolt, 2000: 533).

Sosyal sermaye kavramına yönelik sert eleştirilerin bir kısmı da Dünya Bankası'na karşı olan tavırdan kaynaklanmaktadır. Son zamanlarda sosyal sermaye kavramının Banka'nın kalkınma çalışmaları kapsamına alınmış olması eleştiriler zincirinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu eleştirilerin önemli bir kaynağı Bankanın yoksulluğu azaltmadaki başarısızlığı, yapısal uyuma dayalı programları ve benzer uygulamalarıdır.

Bütün bu örneklerden anlaşılacağı üzere, toplum düzeyinde sosyal sermayenin pozitif sonuçları sadece pozitif güven bağları söz konusu olduğu durumlarda ortaya çıkabilir. Aksine yaratılan potansiyel enerji kötü amaçlar için de kullanılabilirken bir bütün olarak tüm toplum üyelerini negatif bir şekilde etkileyebilecektir (Paxton, 1999: 96-97).

II.3.3 Sosyal Sermayenin Etkileri Bağlamında Kırsal Kalkınma

Sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ampirik ve teorik çalışmalarla değerlendirilmesinin yanısıra, sosyal sermayenin bölgesel ve kırsal kalkınmadaki rolü de araştırma konusu olmuştur.

Callois ve Aubert, (2007) kırsal alanların örnek alan olarak belirlenmesinin homojen ve stabil sosyolojik yapıları nedeniyle ilginç olduğu görüşüyle, Fransa'nın kırsal yerleşmelerinde bölgesel gelişme çalışmalarına yön verecek sosyal sermaye göstergeleri tanımlama çabasında olmuşlardır. Sosyal sermayeyi, yerel bağlılık çerçevesinde bağlayıcı, dış bağlantılar çerçevesinde köprü kuran olmak üzere iki boyutlu değerlendirmişlerdir. Yapılan ekonometrik analizle sosyal sermayenin bu iki boyutunun doyumluk etkisi yarattığı, birinin yüksek olmasının diğerinin performansını düşürdüğü ortaya konulmuştur. Yerel kurumların fonsiyonelliği ve liderlerin etkinliği sosyal sermayenin oluşumunda pozitif etki yaratırken; yerel bağlılık ve işbirliğinin yanısıra, dış bağlantıların da önemli olduğu görülmektedir (Callois ve Aubert, 2007).

Giorgas, (2007) güven ve gönüllü kuruluşların, ekonomik refahı sağlayacak konsensus ve birlikte hareket ortamı yaratacağını ve bu bağlamda da sosyal sermayenin sürdürülebilir topluluklar oluşturacağını belirtmektedir. Yatay ağlar, normlar ve güveni efektif yönetim ve ekonomik büyümenin ön koşulları olarak tanımlarken, kırsal yerleşmeler ve topluluklar için de sosyal sermayenin önemine değinmiştir (Giorgas, 2007).

Coleman (1988) sosyal sermayenin kırsal kalkınma ile ilişkisi bağlamında yapı içindeki aktörlerin belirli faaliyetlerini kolaylaştırarak, yokluğunda ulaşılamayacak amaçların

gerçekleştirilmesine olanak sağlayarak, fiziksel sermayeye benzer şekilde üretken sonuçlar ortaya çıkaracağını belirtmiştir. Tarım toplumunda bir çiftçinin bir başka çiftçi ile balya yapması veya ortak tarım alet ve makinası kullanması örneğinde olduğu gibi; sosyal sermaye her çiftçinin, gerekli araç ve ekipmanı oluştururken daha az fiziksel sermaye ile işlerini yapabilmelerini sağlayabilecektir (Coleman, 1988:98).

Kırsal kalkınma açısından sosyal sermayenin önemini vurgulayan bir diğer örnek de ekonomik birimler tarafından koordine edilmeyen veya fırsatçılıkları araştıran çeşitli davranışların piyasa hatalarına yol açabilmesi üzerine temellenmiştir. Böyle davranışların, örnek olarak sulama projelerinin başarısız olmasının temel nedeni olduğu ileri sürülmektedir. Bu durumda bazı çiftçilerin, başkalarını dikkate almaksızın aşırı su kullanımına gidebileceği; bu tür projelerde uygun bir paylaşımı sağlayan düzenlemeler ile resmi ve gayri resmi araçların çoğunlukla eksik olduğu görülmektedir. Etkin bir sosyal sermayenin ise, bu tür problemlerin üstesinden gelmeye katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Serageldin ve Grootaert, 2000: 48; Narayan ve Pritchett, 1997: 4).

Vennesland (2004) ise; kırsal kalkınmada firmaların başarısında ulusal ve uluslararası network üyeliklerinin firmanın başarı şansını arttırdığını belirtmiştir (Vennesland, 2004). Kırsal alanlarda yer alan birliklerin oluşturduğu yeterince büyük bir ağın en az fiziksel sermaye ve uygun teknoloji kadar büyüme için gerekli olduğu ve kaynakları yönetmek için ortaya konan işbirliği çabalarının finansal sermayeye dönüştürülebildiği belirtilmektedir.

Brooks, (2007), ekonomik açıdan avantajlı konumda olan yerleşmelerin köprü kuran (bridging) ve bağlantılı (linking) sosyal sermayesi güçlü topluluklar olduğunu yaptığı ampirik çalışmayla ortaya koymuştur. Diğer taraftan, kırsal alanda sağlanabilecek ekonomik ve sosyal refahta hükümetin rolüne, sivil toplum kuruluşları ile ilişkisi bağlamında değinmiştir (Brooks, 2007).

Onyx vd.,(2007) ise üç kırsal yerleşmede bağlayıcı, köprü kuran ve bağlantılı sosyal sermayenin nasıl geliştiğini araştırarak bunların güç ve kolektif hareketle ilişkilerini değerlendirmiştir. Güç ve yetki ilişkilerinin nasıl kullanıldığının önem kazandığı, gruplaşma ve kutuplaşmanın sosyal sermaye üzerindeki olumsuz etkilerinin tartışıldığı çalışmanın sonuçları arasında ekonomik ve politik dışsal faktörlerin kırsal yerleşmelerdeki sosyal ilişkiler üzerinde etkili olduğu yer almaktadır (Onyx vd., 2007).

Kilpatrick, (2007) Avusturalya’da kırsal yerleşmelerde yürütülen “Doğal Kaynak Yönetimi Projesi” kapsamında sosyal sermayenin gelişim sürecini incelemiştir. Proje sürecinde projenin teknik açıdan yeterliğinin oluşması sağlanırken, diğer yanda toplulukların birlikte çalışmasına

olanak tanıyan sosyal sermayenin de ortaya çıktığı gözlenmiştir. İlk aşamada grup ilişkilerinin oluşması bireylerde özgüvenin oluşmasına olanak tanımış, birbirini tanıyarak ortak değerler oluşturan bireyler arasında güven de oluşmaya başlamıştır. Projenin tamamlanma sürecinde de birbirini destek ve tavsiye kaynağı olarak gören birey ve gruplar arasında güçlü bir sosyal sermayenin meydana geldiği izlenmiştir. Bu deneyimden hareketle proje ofislerinin genel tarım bilgisinin yanısıra grupları harekete geçirme becerisinin de olması gerektiği belirtilmektedir (Kilpatrick, 2007).

Boxelaar vd., (2007) tarımın kırsal alandaki hegemonyasının sona ermesine ve verimliliğin temel yaklaşım olduğu kırsal kalkınma stratejilerinin yerini kırsal yerleşmelerde uzmanlaşma konusuna bırakmasına bağlı olarak, kırsal kalkınmada sosyal sermayenin rolüne değinmiştir. Bu süreçte kırsal yerleşmelerde var olan çeşitliliğin ve farklılıkların ortak hedeflere ulaşmada ortaya çıkardığı zorluklar, çalışmanın eksenini oluştururken; sürdürülebilir arazi yönetimi için farklı çiftçilerin bir arada hareket etmesini sağlamanın önemine değinilmiştir (Boxelaar vd., 2007).

Sosyal sermayenin yoksunluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü tartışan bir başka çalışmada toprağın dengesiz dağılımı, sürdürülebilir gelişmenin önündeki engellerden biri olarak tanımlanmaktadır. Çevresel bozulmada, yoksul çiftçileri hem kurban ve hem de sorumlu olarak gören Asadi vd. (2008), yoksul çiftçilerin kısa vadeli gelir sağlamak amacıyla yaptıkları girişimlerin yanısıra, zengin çiftçilerin de kaynakları sürdürülebilir biçimde işletmemesini kurumların işlevsizliği ile ilişkilendirmiştir.

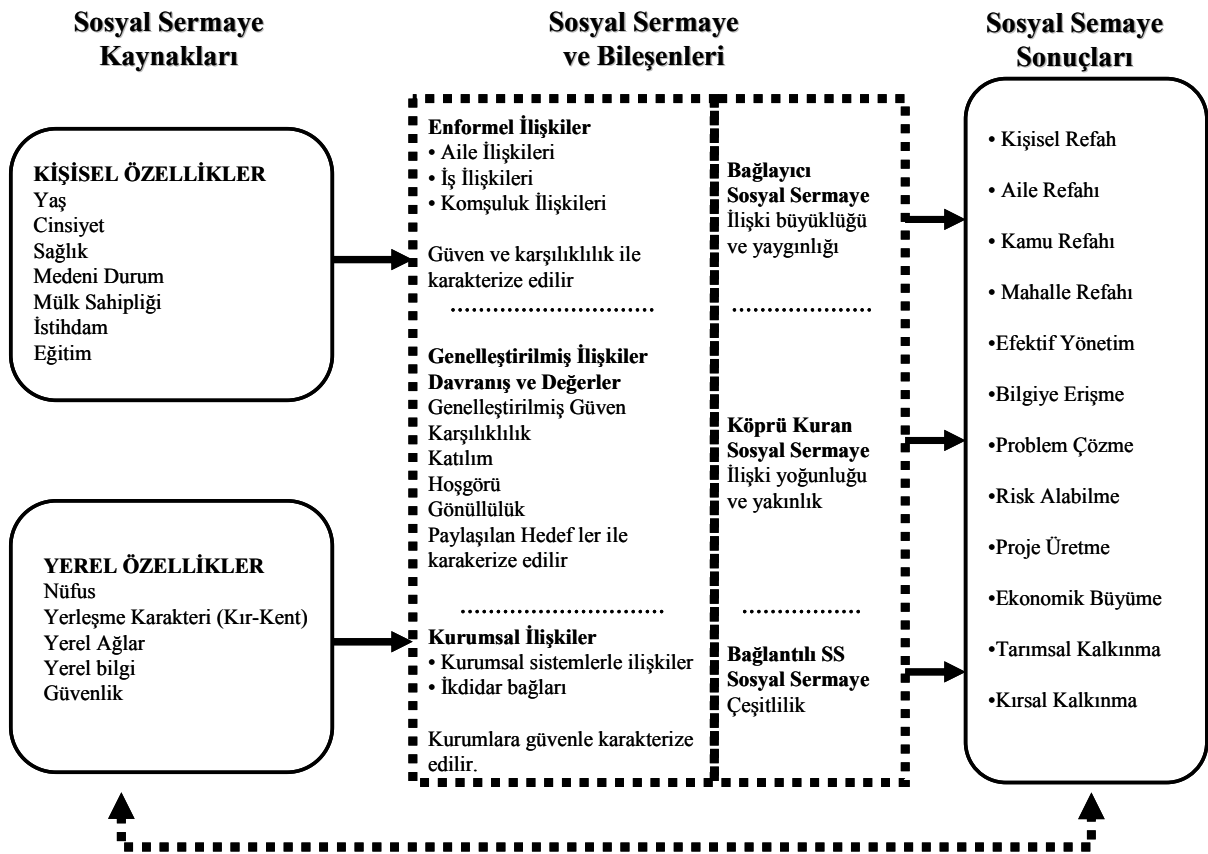
Kırsal alanda sosyal sermaye yapısını araştıran çalışmalardan birinin konusu da din olmuştur. Dinselliğin, gönüllülük ve toplumsal eklemlenme ile pozitif ilişkisi olduğunu ortaya koyan çalışmada, kırsal yerleşmelerdeki kiliselerin sosyal sermaye gelişimindeki etkisi tartışılmaktadır. Bu kesitte yazar sosyal sermayenin geliştirilmesi adına çok kuvvetli bir yapışkan olarak gördüğü, bireyleri ve toplumları birbirine bağlayan dinin kullanılabileceğini belirtmektedir (Mitchell, 2007).

Sonuç olarak; literatür bölgesel ve kırsal kalkınmada formel ve enformel kurumların önemini vurgulayan çalışmalar açısından zenginlik sunmaktadır. Bu araştırma kapsamında pekçok teorik çalışma, sosyal sermayenin tanımlanması ve yaklaşımları bağlamında değerlendirilirken; ampirik çalışmalar da yapılan araştırmanın kapsamı, yöntemi ve sonuç değerlendirmeleri bağlamında incelenmiştir.

Buna göre; kurumsalcı yerel/bölgesel kalkınma teorileri değişim ve gelişim sürecini, ortak değerler, ortak vizyon, kolektif aktivitelere zamanında katılım, güven ve işbirliği odaklı karar

vermenin desteklenmesi gibi sosyal unsurlara dayalı olarak açıklamaktadır. Bu teorilere göre bir bölgenin sosyal sermayesi; bölgenin aktör ağlarının ve bu ağların temelinde yatan ortak değerler, normlar ve anlayış ile birlikte kurumsal yapıları ve ilişkileri içermektedir. Bu unsurlar da sonuç olarak işbirliğine yönelik davranışları ve faaliyetleri kolaylaştırmaktadır.

Yerel/bölgesel kalkınma bağlamında, kalkınmada oldukça aktif olan bireyler ve aktörler kolektif faaliyetleri desteklemede katalizör görevi görür. Bu durum, yerel hükümet ve toplum grupları arasında pozitif ilişkilerin gerçekleştiği yerel düzeydeki yatay sosyal sermayeye işaret eder. Bununla birlikte kırsal ve bölgesel kalkınma teorisi ve uygulamaları, bireysel gruplar kadar yerel toplumlar arasında da bu tür yatay ağ oluşumlarının olması gerektiğini vurgumaktadır. Bu tür yatay ilişkilerin mutlaka yerel/bölgesel dikey ilişkiler ile de tamamlanması gerekmektedir. Bu bağlamda oluşan sosyal organizasyonlar ve yapılar, sosyal sermaye potansiyelinden yararlanılmasının ön koşulu olarak ortaya çıkmaktadır (Çetin, 2006).

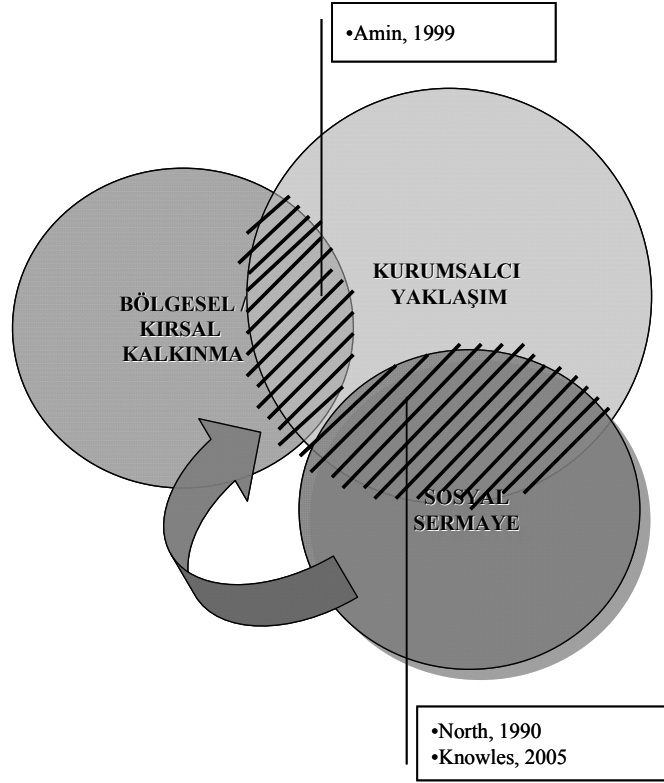
Şekil 2.2: Sosyal sermaye kaynakları, bileşenleri ve sonuçları

(Kaynak: Stone ve Hughes, 2002'den yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir)

Şekil 2.2 sosyal sermayenin yapılan çalışmalarla vurgulanan özelliklerinin bir özetini sunmaktadır. Buna göre kişisel ve yerel özellikler sosyal sermayenin kaynakları olarak tanımlanırken; bağlayıcı, köprü kuran ve bağlantılı sosyal sermayeyi oluşturan ilişkiler sırasıyla enformel ilişkiler, genelleştirilmiş ilişkiler ve kurumsal ilişkiler olarak ele alınmaktadır. Ayrıca bireyden topluma kadar her düzeyde refah, efektif yönetim, bilgiye ulaşma, problem çözme, ekonomik, tarımsal ve kırsal kalkınma sosyal sermayenin etkileri ve sonuçları olarak değerlendirilmektedir.

III. ARAŞTIRMANIN TASARIMI: VARSAYIMLAR, HİPOTEZLER ve YÖNTEM

Araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan kırsal kalkınma, tarım ekonomisi ve tarımsal kalkınma literatürünün yanısıra bölgesel gelişme teorilerinden de beslenmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında birlikte ele alınan bölgesel ve kırsal kalkınma konusu, bir üst kuram olan kurumsalcı yaklaşımla ilişkileri bağlamında irdelenmiştir. İktisat ve siyaset biliminin kavramsal kökenlerini geliştirdiği “Kurumsal Ekonomi” şemsiye kuram olarak ele alınırken, sosyal sermaye bir alt teori olarak bölgesel ve kırsal kalkınmayı tetikleyen girdileri açısından değerlendirilmiştir. Şekil 3.1 bu kuramların birbirleriyle ilişkilerini göstermektedir. Buna göre araştırmanın konusu, bölgesel ve kırsal kalkınmada kurumsalcı yaklaşım ve sosyal sermaye teorisinin kesiştiği alanda ortaya çıkan “Kırsal Kalkınma Açısından Sosyal Sermayenin ve Kurumların Rolü” olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.1: Araştırmanın kavramsal çerçevesi

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Bölgesel ve kırsal kalkınmada kurumsalcı yaklaşım ve sosyal sermaye teorilerinin kavramsal kökenleri ile teorilerin öne sürdüğü kabulleri içeren literatür incelemesi, sosyal sermayenin araştırma kapsamında ve alan çalışmasına yönelik olarak yeniden tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Buna göre sosyal sermaye, bireyler ve gruplar arasındaki ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunan ilişkiler ve bu ilişkileri belirleyen, davranışlar, değerler ve

kurumlar olarak tanımlanmıştır. Kollektif hareketin ön koşulu olarak betimlenen bağlayıcı, köprü kuran ve bağlantılı sosyal ağlar ise bilgiye erişimi kolaylaştıran, toplu kararlara erişim ve uygulamayı kolaylaştıran ve işbirliği ortamı yaratan unsurlar olarak kalkınmanın ateşleyicisi olarak kabul edilmiştir.

Bağlayıcı sosyal sermaye homojen gruplar arasında gelişen ve güvenin yanısıra karşılıklılık ile karakterize edilen ağları; köprü kuran sosyal sermaye heterojen gruplar arasında gelişen ve genelleştirilmiş güven, katılım, girişim, gönüllülük, paylaşılan hedefler ve çeşitliliğe açıklık ile karakterize edilen ağları tarif ederken; bağlantılı sosyal sermaye formel kurumlarla ilişkileri içeren ve kurumlara duyulan güvenle ilişkilendirilen ağlar olarak kabul edilmiştir.

Kırsal kalkınma açısından sosyal sermayenin ve kurumların rolü olarak belirlenen araştırma konusuna bağlı olarak yapılan alan çalışmasında;

- Az gelişmiş bir bölgenin kırsalında sosyal ilişki ağlarını belirleyen öğeler nelerdir?
- Sosyal sermaye değişkenleri yerleşme yapısı ve kırsal hanelerin sosyal yapısı ile ilişkili midir?

sorularına cevap aranmıştır. Bunun yanısıra, az gelişmiş bir bölgenin kırsal alanında yürütülmekte olan kırsal kalkınma strateji ve programlarının olumlu veya olumsuz sonuçlarının geri planında yatan nedenleri sosyal sermaye ile ilişkileri bağlamında değerlendirmek alan çalışmasının nihai amacı olarak belirlenmiştir.

III.1 Araştırma Probleminin Tanımlanması

Araştırma alanı olarak, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinden oluşan, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi içinde yer alan Hilvan ilçesi kırsal alanı belirlenmiş olup, araştırma alanında kırsal kalkınma yaklaşımlarının başarısızlığı problem olarak tanımlanmıştır. Kırsal kalkınma yaklaşımlarının başarısızlığının nedenleri öncelikle cumhuriyetin ilanından itibaren geliştirilen ve bölgede uygulanan politikaların değerlendirilmesi ile açıklanabilecektir.

Başlangıç tarihi 19.yüzyılın başlarına dayanan “kırsal kalkınma yaklaşımları” zaman içinde teknolojik ve sosyo ekonomik faktörler ile birlikte farklılaşmıştır. 1960’larda modernizasyon, 1970’lerde devlet müdahaleleri, 1980’lerde serbest pazar, 1990’larda katılım ile karakterize edilen bu farklılaşma, Türkiye’nin de kırsal kalkınma politikalarında yansıma bulmuştur (TKB, 2004). Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kırsal alanları kalkındırmak, ulusal kalkınma çalışmalarına entegre etmek ve kır-kent dengesizliğini gidermek amacıyla; yerel, bölgesel ve ulusal ölçeklerde çeşitli çalışmalar yürütülmüştür (Köymen, 1999).

Kırsal alana yönelik politikalar incelendiği zaman görülmektedir ki, 1930'lu yıllardan tarımda destekleme politikasının geliştirildiği 1970'lere kadar, yeni kurumlaşmalar ve politikalar gündemden hiç düşmemiştir. Köy yolları ve anayolların yapımı, köylerin elektrikleştirilmesi, sulama için baraj ve su kanallarının yapılması altyapının fiziksel temelini oluştururken; köylere okul götürülmesi, tarım teknisyenleri ve mühendislerinin yetiştirilmesi vb. de altyapının insan temelini oluşturmuştur (Kazgan, 1999: 31). 1963'te planlı kalkınma döneminde de kırsal alan sorunları ele alınmaya devam edilmiş bu doğrultuda, kalkınma planlarında, yıllık programlarda köye yönelik çeşitli yaklaşımlar öngörülmüş, önlemler geliştirilmiştir (Geray, 1974: 14). Ancak bu dönemde kırsal alana yönelik çalışmaların, hizmet götürme konusuna odaklandığı görülmektedir (Kayıkçı, 2005: 70).

Kısacası, gerek planlı dönemde gerekse daha öncesinde, kırsal alana yönelik çalışmalarda eşgüdüm ve etkinliğin sağlanabildiği söylenemezse de 1980 öncesinde bir takım çabaların bulunduğu, ancak 1980 sonrasında gerek hükümet programlarında gerekse kalkınma planlarında, köye ve kırsal alana yönelik köklü çalışmalar olmadığı görülmektedir. (Keleş, 1994:166).

Bu süreçte uygulama olanağı bulan yaklaşımlardan biri, 1963-1965 yıllarında köye götürülen hizmetlerde eşgüdüm ve hizmetlerden çevre köylerin yararlanmasını sağlamak amacıyla uygulanan "Örnek Köy" ve "Pilot Köy" yaklaşımıdır. "Örnek köy" bir ideal model olarak düşünülmüş ve her bölgede genellikle merkezde yer alan bir köyün ideal köy niteliğine sahip kılınması, o köylerdeki başarılı değişimin bölgedeki diğer köyleri de etkilemesine ve böylece değişim çabası içine girmesine ivme vermesi amaçlanmıştır. Buna benzer şekilde köy sayısının fazlalığı, yerleşme yapısındaki dağınıklık, coğrafi ve doğal zorluklar, altyapı yetersizlikleri ve mali kaynakların yetersizliğine çözüm olarak değişik hükümet dönemlerinde Merkez Köy, Tarım-Kent, Köy-Kent Yaklaşımı geliştirilmiştir. Hepsinin ortak amacı kırsal alanlara götürülen hizmetlerin maliyetlerinin azaltılması, hizmetlerin etkinliklerinin artırılması, yerleşim yapısının iyileştirilmesi olmuştur (Geray, 1974; Geray, 1999). "Köy kent" modeli ise, daha farklı bir yapıda kırsal alandaki yerleşmelerde küçük-orta ölçekli, çoğunlukla tarıma dayalı sanayi kurarak, tarımsal ürünlerin yerinde değerlendirilmesini ve böylece katma değerini bölgede üretilmesini sağlamak, tarımdaki işgücünü hasat sonunda sanayide istihdam ederek işgücü verimliliğini arttırmak ve mevsimlik işsizliğe son vermek amacıyla geliştirilmiştir (Tütengil, 1999).

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar uygulanan söz konusu kırsal kalkınma yaklaşımları içinde, 1977 yılında uygulanan Köy-Kent Projesi, Toprak Reformu çalışmaları

ve Güneydoğu Anadolu Projesi, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde uygulama olanağı bulan ve bölgeyi etkileyen çalışmalar olmuştur.

1977 yılında Şanlıurfa Düzey 2 bölgesinde uygulanan Köy- Kent Projesiyle sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak belirli köy kümelerinin oluşturulması, bu küme içerisinde yer alan köyler arasında işbirliği sağlanarak köye götürülecek temel hizmetlerin ulaştırılması, daha sağlıklı bir yerleşim düzeni oluşturulması ve köylülerin yerlerinden olmaksızın kentlerdeki olanaklara ulaşmaları hedeflenmiştir. Proje kapsamında, Doğu Anadolu hayvancılık bölgesi, Şanlıurfa sulama bölgesi olmak üzere iki merkez pilot bölge seçilmiştir (Tütengil, 1999, 234). Köy- Kent Projesi, kırsal alan için bir örgütlenmeler bütünü ve kalkınma önerisi olmanın yanısıra, bölgesel ve yöresel gelişme projeleri içinde yer almasıyla kırsal alanda bir dönüşümü de öngörmüştür. Köy- Kent Projesi kapsamında ilk pilot bölge olarak Şanlıurfa'nın Suruç ilçesindeki yaklaşık 2000 nüfuslu Ölçektepe Köyü seçilmiş ve arazi toplulaştırması, altyapı yatırımlarının yapılması, köylüye hayvan verilmesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinin karşılanması, kooperatif kurulması, ...vb. suretiyle, köy çevre yerleşmelere hizmet edecek bir yapıya gelmiştir. Ancak çevresinde yer alan birkaç köyde fiziksel altyapı sorunlarının çözümü ve kısa süreli gelir artışı sağlaması dışında, tüm bölgeye etki edebilecek bir kalkınma sağlayamamıştır (Çolakoğlu, 2007; Bakırcı, 2007).

Bölgede çeşitli zamanlarda gündeme gelen bir diğer kalkınma yaklaşımı ise, topraksız köylüyü toraklandırma çabaları olmuştur. 1945 yılında kabul edilen 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" bir toprak reformu kanunu olarak düşünülmüştür. Yasanın amacı, toprağı olmayan veya yetmeyen çiftçi ailelerini geçimlerini sağlayacak ve işgüçlerini değerlendirecek toprağına sahip kılmak; yeter toprağı olsa da sermaye ve donanımları eksik olanlara kuruluş-onarma-çevirme kredisi ve canlı-cansız demirbaş vermek ayrıca ülke topraklarının sürekli işlenmesini sağlamak olarak belirlenmiştir. Yasa ilk kabul edildiğinde, dağıtım amacıyla özel mülkiyetteki arazilerin kamulaştırılması ilkesi benimsenmiş; bölge için uygun görülen dağıtım miktarının üç katını kendisinin seçtiği yerden sahibine bırakılmasını, daha fazlasının kamulaştırılmasını öngörmüştür. Dağıtım için düşünülen topraklar da kamulaştırma yolu ile hazineye geçeceklerin yanında, halkın ortaklaşa kullandığı ve kamu güvenliği açısından gerekli görülen alanlar ile ormanlıkların dışında kalan hazine ve vakıf arazileri olarak tanımlanmıştır (Dinler 2000: 23).

Yasa, 1973 yılına kadar 28 yıl yürürlükte kalmıştır. 22.03.1950 tarihinde 5618 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle kamulaştırma sınırı, geniş topraklı bölgelerde 500 hektar, dar topraklı bölgelerde 200 hektara çıkarılmış, ortak mülkiyetli arazilerde bu sınırların her kişi için ayrı

ayrı hesaplanması öngörülmüş, ayrıca bağ-bahçe olan alanlar bu sınırların dışına çıkarılmıştır. 1955'te yapılan değişiklik sonucu kanun sadece devlet arazilerini dağıtan bir nitelik kazanmış; Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde topraksız köylülerin devlet toprağını kiralayarak işlemesi dışında toprak sahibi olmasını sağlayamamış ve reform için ayrılmış toprakları bulunan büyük toprak sahipleri kendi topraklarını işlemeye devam etmiştir (Dinler, 2000: 24).

Bölgeyi etkileyen en büyük kalkınma girişimi olarak adlandırılabilir GAP ise, 1970'li yıllarda Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki sulama ve hidroelektrik amaçlı projeler olarak planlanmıştır. 1980'lerde çok sektörlü, sosyo-ekonomik bir bölgesel kalkınma programına dönüştürülen projenin kalkınma ve su kaynakları olmak üzere iki temel ayağı tanımlanmıştır. "Kalkınma Programı", sulama, hidroelektrik, enerji, tarım, kırsal ve kentsel altyapı, ormancılık, eğitim ve sağlık gibi sektörleri kapsarken; "Su Kaynakları Programı" 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve 1.82 milyon hektar alanda sulama sistemleri yapımını öngörmektedir (GAP, 2002; Akçay ve Akşit, 1999).

Güneydoğu Anadolu Projesi ile Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde de kalkınmaya yönelik çalışmalar yürütülmüş ve tarımsal üretimi ve kırsal alanada da gelişmeyi sağlayacak projeler uygulanmıştır. Bu kapsamda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkındırılması ve proje'nin biran önce tamamlanması amacıyla diğer ülke ve uluslararası kuruluşlardan kredi, teknik destek ve hibe fon temin edilmesi için gerekli çalışmalar yürütülmektedir. Bunun yanısıra bölgede devam eden ve öngörülen çalışmalar/projeler için yurtiçi kaynaklardan finans, teknik ve lojistik destek sağlanmaktadır.

GAP'ta sulamanın başlamasıyla birlikte yetiştirilebilecek ürün çeşitlerinin ve türlerinin tespit edilmesi ve sulama sonucu ortaya çıkacak tarımsal potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi amacıyla, bölgede ekolojik, ekonomik ve pazar koşullarına en uygun üretim sistemleri saptanmaktadır. Bunun yanısıra "Sulama Dışı Alanlarda Halkın Gelir Düzeyinin Artırılması Projesi" uygulanmış ve proje kapsamında 1997 yılından bu yana Tarım İl Müdürlükleri ile işbirliği içerisinde seçilen örnek çiftçilerle pilot çalışmalar yapılmıştır (GAP BKİ, 2007).

Devlet tarafından inşa edilen sulama tesislerinin, suyu kullananlar tarafından işletilmesi, bakım ve onarımının yapılarak devamlılığının ve sulu tarımdan beklenen faydanın sağlanabilmesi için GAP İşletme Bakım ve Yönetimi Projesi uygulamaya konmuştur. Sulamaya yeni açılmış ve açılacak alanlardaki sulama birliklerinin, teknik idari ve mali açıdan geliştirilip güçlendirilmesi amacıyla sulama birlikleri personelinin ve su kullanıcılarının, tesislerin işletme-bakım ve yönetimi konularında eğitilmesi, söz konusu birliklerin

kurumsallaşmasına katkıda bulunulması amacına yönelik çalışmalar devam etmektedir (GAP BKİ, 2007).

GAP Bölgesi Hayvancılığını Geliştirme Projeleri ile bölge'de hayvancılık sektörünün canlandırılması ve bu yolla sulama dışı alanlardaki topraksız ve az topraklı yoksul çiftçilerin gelir düzeyinin yükseltilmesi için gerekli olan, uygun koşullarda girdi ve kredi temini, tarımsal yayım hizmetleri, üretim ve pazarlama bağlantılarının oluşturulması hedeflenmektedir.

Bunların dışında, GAP Bölgesel Kalkınma Programı, 7 Aralık 2001 tarihinde, Hazine Müsteşarlığı, GAP İdaresi ve Avrupa Birliği arasında imzalanan finansman anlaşması ile yürürlüğe girmiştir. Program ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan insanların ekonomik ve sosyal koşullarının iyileştirilmesi, istikrarlı ekonomik büyümeye katkıda bulunulması, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve bölgenin üretkenliği ile istihdam kapasitesinin artırılması amaçlanmıştır. Program üç bileşenden ibaret olup; Kültürel Mirasın Geliştirilmesi, Kırsal Kalkınma Projesi ve Küçük ve Orta Ölçekli Girişimcileri Destekleme Projesi olmak üzere ayrı bütçe tahsis edilmiştir. Program çerçevesinde; Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Projesi kapsamında 31, Kırsal Kalkınma Projesi kapsamında 84, Küçük ve Orta Ölçekli Girişimcileri Destekleme Projesi kapsamında ise, 6 proje desteklenmiştir (GAP BKİ, 2007).

Kırsal Kalkınma Projesi (KKP) Avrupa Komisyonu tarafından sağlanan Hibe Fonu ile yürütülen GAP KKP, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği ile yapılan protokol çerçevesinde 15.09.2003 tarihinde başlamıştır. Projenin genel amacı kırsal kesime yönelik sürdürülebilir gelir getirici faaliyetlerin güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi yoluyla yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmak ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sürdürülebilir bir kalkınma süreci başlatmaktır. Bu çerçevede planlanan çalışmalar; hayvancılık, bitkisel üretim, su ürünleri, tarıma dayalı sanayi, süt ve süt ürünleri, arıcılık, ormancılık, mera ıslahı, tekstil, giyim, el sanatları ...vb. gelir getirici faaliyetler ve bu faaliyetlerle ilişkili küçük çaplı altyapı çalışmalarıdır.

GAP Bölgesi'nden toplam 485 teklif Avrupa Komisyonu Delegasyonuna (AKD) sunulmuştur. Bu projelerden 84 adedi hibe desteğinden yararlandırılmıştır. Hibe kapsamında yürütülen projeler, süt inekçiliği, besicilik, suni tohumlama, koyun ve keçi yetiştiriciliği, arıcılık, bitkisel üretim, gıda işleme ve donanım temini, ipek böcekçiliği ile halıcılık ve kırsal kalkınma gibi çok amaçlı konuları kapsamaktadır. Hibe alan 84 projeden yalnızca 31 tanesi Şanlıurfa Düzey 2 bölgesindedir (GAP BKİ, 2007).

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Türkiye’de, sektörel olarak bütünleşmiş ve uygulanan tek bölgesel kalkınma planı olmuştur. Ancak, bu proje bile, daha çok yönetsel, kurumsal ve mali sebeplerden ötürü, istenilen etkiyi sağlayamamıştır. Her ne kadar, Ön Ulusal Kalkınma Programında (2003), GAP’ın çok başarılı olduğu iddia edilse de, GAP’ın başarısı ve takip ettiği model birçok araştırmacı tarafından ciddi şekilde sorgulanmaktadır. Kamu planlarında ve yapılan resmi açıklamalarda bölgesel dengesizlikleri azaltmanın önceliklendirildiği belirtilmişse de, bu önceliğe yeterince finansal kaynağın sağlanmadığı; bunun yanısıra, bölgeye tahsis edilen sınırlı finansal kaynakların, diğer sektörler aleyhine, oransızca enerji yatırımlarında kullanıldığı belirtilmektedir (Beleli, 2005).

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde kırsal kalkınma politikalarını yönlendiren bir diğer unsur da Türkiye’nin Avrupa Birliği adaylık sürecidir. 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşmasıyla da, topluluğu kuran antlaşmanın farklı bölgeler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik hedeflerine “kırsal bölgeler de dâhil olmak üzere” ibaresi eklenerek kırsal kalkınmaya yasal dayanak sağlanmıştır (TKB, 2003).

2000 yılı sonrasında açıklanan kırsal kalkınma politikası ise Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası’nın (OTP) ikinci sacayağı olarak tanımlanmıştır. AB Komisyonunun hazırladığı “OTP Reformu: Kırsal Kalkınma” adlı metne göre Avrupa tarımının günümüzde karşı karşıya kaldığı yeni gerçekler ve tehditler; dünya pazarlarının küreselleşmesi, tüketici endeksli kalite gereksinimleri ve birliğin genişlemesi olarak belirlenmiştir. Metne göre, bu değişimler sadece tarımı değil kırsal alanlardaki yerel ekonomileri de etkileyeceğinden tarım sektörünün geleceği kırsal alanlardaki dengeli bir gelişme ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bunun yanısıra hâlihazırdaki AB kırsal kalkınma politikasını; tarım sektörünü yeniden yapılandırma ihtiyacı, bölgesel gelişme politikası ile birlikte ekonomik ve sosyal bütünleşmenin artırılması gereği ve OTP’ye çevresel hassasiyetleri dâhil etme fikri yönlendirmektedir (Can, 2007; TKB, 2003).

Buna göre Ortak Tarım Politikasının iki temel ayağından biri olarak tanımlanan kırsal kalkınma politikasında **ilkeler**;

- Ekonomik ve sosyal bütünleşme,
- tarımda düzenleme yapılırken kırsal ekonominin bir bütün olarak ele alınması
- çevrenin, doğal kaynakların ve kırsal mirasın korunması olarak belirlenmiştir.

Bunlara bağlı olarak AB 2007-2013 Kırsal Kalkınma Politikası’nın **amaçları**

- Tarım sektörünün rekabet gücünün artırılması,
- çevrenin ve kırsal alanların korunması ve

- yaşam kalitesinin yükseltilmesi olarak tanımlanmıştır.

Tek Fon ve Programlama aracı kullanan politikalarla beraber, AB önceliklerine odaklanan kırsal kalkınma stratejileri geliştirilmiş, sorumluluk paylaşımı, güçlendirilmiş kontrol, değerlendirme ve bilgilendirme mekanizması kurulması hedeflenmiş ve tabandan tavana yönetim anlayışıyla yerel inisiyatife söz hakkı verilmesi öngörülmüştür. Bu suretle tarım sektörünün ekonomik performansını geliştirmek, tarımsal altyapıyı iyileştirmek, işletme, işleme ve pazarlama olanakları geliştirecek “**Rekabet Edebilirlik Eksenini**”, Tarım ve orman arazilerinin sürdürülebilir kullanımını sağlayacak “**Arazi Yönetimi Eksenini**” ve Kırsal yaşam kalitesini arttıracak yeni iş imkânlarının oluşturulmasını ve bilgi ve teknolojiye erişimi sağlayacak “**Kapsamlı Kırsal Kalkınma Eksenini**” tanımlanmıştır.

Yukarıda tanımlanan amaç ve hedeflere ulaşmak adına PHARE-SAPARD-ISPA gibi aday ve potansiyel aday ülkelere üyelik öncesi mali destek sağlayan fonlar tanımlanmıştır. Üyelik ölçütlerini yerine getirmeleri, adli ve idari yapılarını geliştirmeleri ve kurumsal yapılarını oluşturmaları için geçiş süreci desteği, bölgesel ve sınır boylarında işbirliği desteği, bölgesel gelişme desteği, insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik destekler ve kırsal kalkınmaya yönelik destekler verilmesi planlanmıştır (DPT, 2006).

AB adaylık sürecinde bulunan Türkiye’de de söz konusu fonlardan faydalanmak adına çeşitli kırsal kalkınma stratejileri tanımlanmıştır. Böylece Avrupa Birliği 2000-2006 ve 2007-2013 Kırsal Kalkınma Politikaları, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde mevcutta uygulanan kırsal kalkınma stratejilerinin de temelini oluşturmaktadır. Buna göre 2001 yılında GAP ile birlikte yürütülen GAP Bölgesel Kalkınma programında tanımlanan Kırsal Kalkınma Projesi ile bölgede kırsal kalkınmaya yönelik projeler desteklenmiştir. Söz konusu stratejiler çerçevesinde, GAP Bölge Kalkınma İdaresi’nin yanısıra Tarım Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü aracılığı ile ülke genelinde ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde de kırsal kalkınma projeleri geliştirilmekte ve üreticilerin yatırımları projeler kapsamında değerlendirilip desteklenmektedir. Bu kapsamda tanımlanan projeler;

- Mühendis atamalarını içeren Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi
- Hayvancılık ve kooperatif gelişimini hedefleyen Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
- Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi
- Ekonomik Faaliyetler ve Altyapı Rehabilitasyonunu içeren Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı

- Köy bazlı sulama tesisi, Köy içmesuyu, Köy yolu ve Köy kanalizasyonu yapımını içeren Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı şeklindedir.

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde yoğun olarak uygulanan programlardan en önemlisi “Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı” (KKYDP)'dir. Program bir tebliğle tanımlanmıştır. Tebliğin amacı; doğal kaynakların korunmasını dikkate alarak, kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi, altyapının iyileştirilmesi, tarımsal üretim ve tarımsal sanayi entegrasyonunun sağlanması, gıda güvenliğinin güçlendirilmesi, kırsal alanda alternatif gelir kaynaklarının yaratılması, yürütülmekte olan kırsal kalkınma çalışmalarının etkinliklerinin artırılması, temel kamu hizmetlerinin düzeyinin yükseltilmesi, hizmetlere erişimin artırılması ve kırsal toplumda belirli bir kapasitenin yaratılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir (TEDGEM, 2008).

Tebliğ, kalkınma plan ve programları ile 2006-2010 Ulusal Tarım Stratejisi çerçevesinde, tarım üreticilerine, kırsal alanlarda bireysel ve/veya bir arada yapacakları öz sermayeye dayalı projeli yatırımları için kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için, gerçek ve tüzel kişilerin tarım ürünlerinin işlenmesi, değerlendirilmesi, ve pazarlamasına yönelik ekonomik faaliyet yatırımları ile kuruluşların mevcut altyapı tesislerinin rehabilitasyonuna yönelik yatırımlarını teşvik etmek ve desteklemek amacıyla yapılması gerekenleri tanımlamaktadır. Proje başvurusu kabul edilecek 65 il belirlenmiş olup Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi illeri de bunların içinde belirtilmiştir.

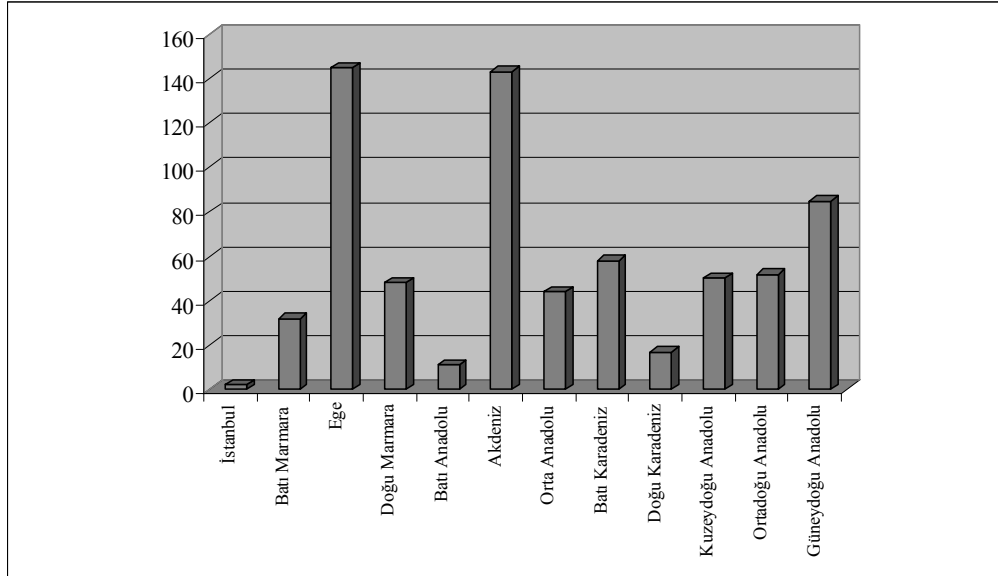
2006 yılında bireysel ve grup başvuruları şeklinde teklif edilecek “Ekonomik Faaliyet”lere yönelik yatırım konuları; tarımsal ürünlerin depolanması, işlenmesi, paketlenmesi, ambalajlanmasına yönelik yatırım tesisleri, jeotermal, güneş, rüzgâr ve benzeri alternatif enerji kaynakları kullanılan seraların yapımı olarak belirlenmiştir. “Altyapı Rehabilitasyonu”na yönelik yatırım konuları 2006 yılında kırsal alandaki mevcut altyapı tesislerine yönelik yatırım teklifleri proje konusu köy bazlı sulama tesisi olarak belirlenmiştir.

Proje Başvurularının değerlendirmesi için birtakım kriterler tanımlanmış;

- yatırımı gerçekleştirecek tüzelkişiliğin kadın üye sayısı
- yatırımdan yararlanacak köy hane sayısı
- yatırım yapılacak yerde mevcut tarımsal sanayi durumu
- yatırım yapılacak yerdeki çiftçilerin Tarım Bakanlığı'nın çalışmalarına yaklaşımı
- sermaye büyüklüğü,

olarak belirlenen kriterler, bir puanlama sistemi çerçevesinde proje başvurularının değerlendirilmesinde kullanılmıştır.

Bu noktada da; kadınların mülkiyet haklarının bulunmadığı feodal sosyal yapının hâkimiyetini koruduğu, kırsal yerleşmelerin oldukça düşük nüfuslu olduğu, sanayinin gelişmediği ve topraksız köylü nüfusa bağlı olarak sermaye yetersizliğinin başlıca sorunlarından biri olduğu Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi proje başvurularında oldukça dezavantajlı bir konumda olmuştur. Nitekim, dört etapta gerçekleştirilen KKYDP kapsamında Türkiye genelinde % 40'ı bitkisel ürün işleme, % 20'si hayvansal ürünler, %14'ü tarımsal ürün depolama, % 6'sı alternatif enerji, % 19'u sulama projeleri olmak üzere toplam 2682 proje desteklenmiştir. Bunlardan sadece %12'si Güneydoğu Anadolu Bölgesindedir (TEDGEM, 2008) (Şekil 3.2) .

Şekil 3.2: KKYDP proje başvurularının bölgelere dağılımı

Bunun yanısıra, proje başvurularında ve desteklenen projelerin Diyarbakır ağırlıklı olmak üzere Diyarbakır ve Şanlıurfa Merkez ilçelerden olduğu, bunların da % 63'ünün sulama projesi olduğu belirlenmiştir. (TEDGEM, 2008).

Kavramsal çerçeveye bağlı olarak sorunun tanımlanması araştırma yönteminin belirlenmesi açısından gereklidir. Bu noktada da kırsal ve tarımsal kalkınma yaklaşımlarının ve bölgede yapılan uygulamaların ve gerçekleştirilen yatırımların başarısızlıklarının nedenleri ve bunların sosyal sermaye ile ilişkileri önem kazanmaktadır.

Toprak reformu, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde feodal üretim düzeninin ortadan kaldırılması amacıyla ortaya konan bir yasa olmakla beraber; Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde

topraksız köylülerin devlet toprağını kiralayarak işlemesi dışında başarı sağlanamamıştır (Dinler, 2000: 24). Toprak sahiplerinin baskısı ve sürekli değişen politikalar toprak reformunu gerçekleştirme çabalarını sonuçsuz bırakmıştır.

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi ve Hilvan ilçesini kapsayan bir diğer kalkınma girişimi de Güneydoğu Anadolu Projesi olmuştur. Ancak enerji ve sanayi yatırımlarına ağırlık verilen bölgede henüz öngörülen faydaların sağlanamadığı görülmektedir. Beleli (2005) diğer bölgesel kalkınma çabaları gibi GAP'ın etkisiz kalmasının nedenleri olarak aşırı merkeziyetçi kamu yönetimi yapısını, kamu yatırımlarının geri kalmış bölgelerde yeterince yoğunlaşmamasını, planlama ve uygulama kurumları arasındaki görev ve sorumlulukların paylaşımının yeterince açık ve net olmamasını ve yerel / bölgesel planlama ve uygulama kurumlarının idari kapasitesinin yetersizliğini göstermektedir.

Buna göre çok sektörlü bölgesel kalkınma projesine dönüştürülen GAP kapsamında bölge köylerinde 2005 yılında altyapı yatırımları yapılarak köy yolları ve içme suyu sistemi tamamlanmıştır. Bunun yanısıra girişimcilerin projeler bazında desteklenmesi için AB ve GAP tarafından hibe desteği fonları oluşturulmuştur. Ancak yine örgütlülük düzeyi zayıf olan kırsal yerleşmelerin bu fonlardan fazla faydalanamadıkları görülmektedir. Bölgede toprak reformu ve düzenlemesinin gerekliliklerinden bir diğeri de müstakil tapuların bulunmamasıdır. Elinde tapusu olmayan hisse sahipleri yatırım ve girişim konusunda da çekinceli davranmaktadır.

Aynı kapsamda tarımda destekleme sistemlerinde revizyon çalışmaları başlatılmış ve arazi sahiplerine verilen destekler azaltılarak, ürün desteğine doğru yönelinmiştir. Arazi destekleme sistemi ile dezavantajlı olan topraksız köylülerin lehine geliştirilen bu yaklaşım, toprak sahiplerinin kiracılık anlaşmalarında ürün desteğini alacak tarafı da belirtip bunu sözleşmelere işlemesine neden olmuştur. Sonuç olarak yine yapılan revizyon çalışmaları topraksız köylünün lehine bir süreci doğuramamıştır.

Bu sorunların aşılması öngörüsüyle geliştirilen, yeni kalkınma yaklaşım ve politikaların temelinde ise, çok sektörlü yaklaşımın yanısıra yerel işbirlikleri ve yerel aktörler bulunmaktadır. Ancak köy içinde işbirliğine bağlı olarak gelişen örgütlü başvuruların öncelik aldığı programlarda, işbirliğinin, hatta hisse sahibi kardeşler arasında dahi ortaklıkların oluşamadığı görülmektedir. İşbirliği ve sosyal ilişkilerin kalkınmada önemini vurgulayan sosyal sermaye teorisi ise kalkınma sorunsalının kavramsal bir çerçeveye oturmasına olanak sağlamaktadır.

Öyle ki; sosyal sermaye teorisi güven duygusunun gelişmişliğinin ve güçlü sosyal ilişki ağlarının güçlü bir sosyal sermayenin kaynağı olduğunu belirtmektedir. Oysa bölgede işbirliğinin ve ortak üretimin sağalanamaması; yerleşmeler ve aile içinde güvenle ilgili sorunlara işaret etmektedir. Diğer taraftan güçlü bir sosyal sermayenin toplu karar verme, proje üretme, efektif kamu yönetimi beraberinde ekonomik büyüme ve kalkınma sağlayacağını belirten yaklaşımı, bölgede sosyal sermayenin yapısının önemini ortaya çıkarmaktadır.

III.2 Araştırmanın Varsayımları ve Hipotezleri

Sosyal sermaye teorisinde açıklanan; zayıf ve güçlü sosyal ilişki ağları ile kurumsal çerçevenin birlikte sosyal sermayeyi oluşturduğu ve bunun kırsal kalkınmanın tetikleyici unsuru olduğu araştırmanın en temel kabulü olarak belirlenmiştir. Bu noktadan hareketle, Hilvan ilçesi kırsal alanında yer alan kırsal yerleşmelerde sosyal sermaye yapısının irdelenmesi amacıyla alanda sosyal sermayenin değişkenlerinin ve öğelerinin belirlenmesi hedeflenmiş ve buna göre araştırmanın varsayım ve hipotezleri belirlenmiştir. Buna göre;

- Üretim ve mülkiyet ilişkisinin yerleşmelerdeki sosyal ilişki ağlarını etkileyeceğinden hareketle, farklı tipteki kırsal yerleşmelerde sosyal sermaye ve öğelerinin farklılık göstereceği,
- Üretim yapısını tanımlayan değişkenler olarak, mülkiyet sahipliği, toprak büyüklüğü ve işletme büyüklüğünün sosyal sermaye öğelerinde farklılıklar yaratacağı,
- Eğitim ve yaş gibi sosyal statü gösteren ve sosyal ilişkilerde belirleyici olan bağımsız değişkenlerin sosyal sermayenin öğelerini etkileyeceği,
- Dil kullanımının iletişimle yakından ilişkisi nedeniyle aile dışı sosyal ilişkilerde etkili olacağı,
- Yerleşme karakterini tanımlayan nüfus ve yaşam kalitesi gibi göstergelerin sosyal ilişkileri belirleyeceği öngörülmüştür.

Kırsal yerleşme yapısının da, sosyal sermayenin öğeleri üzerinde etkili olduğu hipotezini test edebilmek amacıyla yürütülen alan çalışması için, kırsal yerleşme yapısını ve kırsal hanelerin yapısını sınıflandıran bir takım tipolojiler kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan söz konusu tipolojiler, ulusal yazında köy sosyolojisi, kırsal ve tarımsal yerleşme yapılarını inceleyen araştırmalara temellendirilmiş ve bölgeye ilişkin yapılan diğer araştırmalarla da desteklenmiştir. Bölgenin tarihsel, coğrafi, ve sosyal yapısına bağlı olarak tanımlanan tipolojiler IV bölümde detaylı olarak tanımlanmış ve bölgenin tarihsel yapısı ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Buna göre;

Kırsal yerleşme sisteminin

- Daimi kır yerleşmeleri veya köy yerleşmeleri ile
- Köy altı yerleşmeleri (Mezra) olmak üzere başlıca iki kategoride olduğu kabulünden hareketle, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi kırsal alanında da iki tip kırsal yerleşme bulunduğu varsayılmıştır.

Diğer taraftan kırsal yerleşmeler işletme ve mülkiyet yapılarına göre;

- Ağa Köyü (Aile)
- Halk Köyü (Muhtarlık)
- Karma Köyler

olarak sınıflandırılmıştır. Ulusal yazında üretim biçiminin bölgelerin ürün ve üretim yapısına göre farklılıklar gösterebildiği belirtilmektedir. Kendi toprağını işleme, kiracılık ve ortakçılık olarak tanımlanan üç temel üretim biçimi bu alanda biraz daha detaylı olarak ele alınmış ve;

- Kendi Toprağını İşleme
- Anne-Babasının Toprağını İşleme
- Kiracı
- Ortakçı
- Yarıcı
- Topraksız Köylü -Tarım İşçisi

olmak üzere altı tip üretim biçimin bulunduğu varsayılmıştır. Ayrıca ülkemizde yer alan bütün kırsal yerleşmelerde olduğu gibi mülkiyetin,

- Müstakil Tapu
- Hisseli Tapu
- Topraksız Köylü

şeklinde dağıldığı görülmüş ve sosyal sermayenin mülkiyet yapısı ile ilişkisinin bu üç kategoride değerlendirilebileceği öngörülmüştür.

Buradan hareketle; analiz birimi olarak kırsal yerleşmelerdeki hanelerin kabul edildiği araştırmanın, istatistiksel yöntemlerle test edilmek üzere oluşturulan hipotezleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Sosyal sermayenin faktörleri açısından halk köyleri, aile ve karma köylerden farklı bir yapıdadır.
- Kişisel mülkiyet belgesi sahipleri, hisse sahipleri ve topraksız tarım işçileri, arasında sosyal sermayenin faktörleri açısından farklılıklar bulunur.
- Sosyal sermayenin faktörleri açısından küçük, orta ve büyük işletme sahipleri arasında farklılıklar bulunur.
- Kendi toprağını işleyen haneler, topraksız tarım işçilerinden ve kiracılık yapan hanelerden sosyal sermaye açısından farklı özellikler gösterir.
- Okuryazar olmayan haneler ile okuryazar olan, ilkokul, ortaokul, lise veya yüksek okul mezunu haneler arasında aile dışındaki sosyal ilişkilerde farklılıklar bulunur.
- Genç ve orta yaşlı hane başkanları ile yaşlı hane başkanlarının sosyal ilişkileri arasında fark vardır.
- Türkçeyi kullanabilen haneler ile kullanamayan haneler arasında iletişim ve sosyal ilişkiler açısından farklılıklar görülecektir.
- Küçük nüfuslu yerleşmeler ile büyük nüfuslu yerleşmelerin sosyal sermayeleri farklı yapıdadır.
- Yaşam kalitesi açısından fakir olan yerleşmelerin yerleşme dışındaki ilişkileri fakir olmayan yerleşmelerden farklıdır.

Söz konusu hipotezlerin test edilmesi ve Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan Hilvan ilçesi kırsal alanında sosyal sermayenin yapısının detaylı olarak ortaya konulması amacıyla yapılan alan araştırmasının yönteminin belirlenmesi süreci, öncelikle sosyal sermayenin söz konusu teoride hangi değişkenlerle açıklandığını belirlemekle mümkündür. Bu noktada literatürde sosyal sermayenin yapısını belirlemek adına yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir.

III.3 Sosyal Sermayenin Ölçümü

Sosyal sermaye tanımlanması, kaynakları, bileşenleri, düzeyleri ve sonuçları açısından çeşitli şekillerde yorumlanmış, bunlar da farklı yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Bu farklılıklar sosyal sermayenin ölçülmesinde de yansıma bulmuştur. Ancak buna rağmen, sosyal sermaye kavramının ve yapısının uygun göstergelerin düzenlenmesi ve ölçülmesini zorlaştırdığı görüşünde uzlaşma olduğu görülmektedir (Lehtonen, 2004: 206).

Güven, tolerans, karşılıklılık, gönüllülük ve katılım olarak tanımlanan sosyal sermayenin kaynaklarının formel ve enformel kurumlar, güven, aile, iş, komşuluk ilişkileri, günlük sosyallik, topluluk katılımı ve birtakım özelliklere sahip ağ bağlantıları olduğu belirtilmektedir. Bu kaynakların ve bileşenlerin değişkenlerle ifade edilmesi ise sosyal sermayenin ölçümüne olanak tanımaktadır.

Sosyal sermaye genel olarak, sosyal ilişki ağlarının fiziksel yapısının ölçülmesi veya ağların normatif özelliklerinin ölçülmesi olmak üzere, iki farklı yöntemden biri ile ölçülmüştür. Sosyal sermayenin ağ yapısından ölçülmesi, ağların, üyelerin ve ilişkilerin özelliklerinin ölçülmesi ile ilişkilendirilmektedir. Aile, aile dışı, komşuluk ve iş ilikleri olarak farklı tiplerde tanımlanan ağların özellikleri büyüklük ve yoğunlukla, üyelerin özellikleri, çeşitlilik ile ilişkilerin özellikleri ise frekans, derinlik ve yakınlık ile değerlendirilmektedir (Stone, 2001, Coleman 1988, 1990; Krishna and Shrader 1999). Büyüklük bir ağın parçası olan insan sayısını tarif ederken, kapasite ağın kalitesi veya insanlara sunduğu olanaklar olarak açıklanmıştır. Açıklık farklılıklara kapalı olmayı açıklarken; homojenlik ağa üye olan bireylerin dini inanç, cinsiyet ve statü bağlamında benzerliklerini tanımlamaktadır. Bu kapsamda yoğunluk ise, ağların çakışma durumunu ifade etmektedir (Coleman, 1998) (Çizelge 3.1).

Normlar ise; ağları yöneten davranışlar olarak, güven, birlik ve karşılıklılık ile tanımlanmaktadır. İnfornel ağlar içinde belirtilen güven, bilinen bir kişiye duyulan güven (particularized), genelleştirilmiş (generalized) güven ise yabancılara duyulan güven olarak tanımlanmaktadır (Putnam, 1993; Uslaner 1999; Cox and Caldwell 2000). Formel ağlar içinde belirtilen güven ise devlete, kiliseye ...vb. duyulan kurumsal güveni (institutional trust) göstermektedir (Stone 2001; Black ve Hughes 2001). Birlik (unity) birey ve ağ arasındaki iki yönlü ilişkide bulunan ve bireyin kendisini ağa ait hissetme durumu olarak açıklanmaktadır. Karşılıklılık ise; bireylerin yaptıkları yardımların karşılığını ihtiyaç duyduklarında alabileceklerine olan inançlarıdır. Sonuç olarak normatif boyutu açısından yüksek düzeyde sosyal sermaye formel ve enformel ağlarda güven, genelleştirilmiş güven, birlik ve karşılıklılık ile tanımlanmaktadır (Coleman 1988; Granovetter 1973).

Çizelge 3.1: Sosyal ilişkilerin özellikleri (Stone, 2001)

<p>Sosyal İlişkilerin Yapısı</p> <p>Ağlar</p>	<p>Ağ Tipleri</p> <p>Ağların Büyüklük ve Kapasiteleri</p> <p>Yerel ve Global Ağlar</p> <p>Açık ve Kapalı Ağlar</p> <p>Yoğun ve Seyrek Ağlar</p> <p>Homojen ve Heterojen Ağlar</p> <p>Yatay ve Düşey Ağ İlişkileri</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aile içi ▪ Hane dışındaki aile ▪ Arkadaş ve komşu, ▪ İş ilişkileri ▪ Grup ilişkileri ▪ Kurumsal ilişkiler
<p>Sosyal İlişkilerin Niteliği</p> <p>Normlar</p>	<p>Güven Normları</p> <p>Karşılıklılık Normları</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yakınlara özgü güven ▪ Yabancılara genelleştirilmiş güven ▪ Toplumsal-kurumsal güven

Diğer taraftan sosyal sermayenin normatif ve yapısal özellikleri II. bölümde de değinildiği üzere bağlayıcı (bonding), köprü kuran (bridging) ve bağlantılı (linking) olmak üzere de değerlendirilmektedir. Bağlayıcılık ağın büyüklük, kapasite, homojenlik ve açıklık gibi içsel dinamiklerine işaret ederken; enformel ağlardaki güven, birlik ve karşılıklığı da tanımlamaktadır. Bağlantılı ifadesi; ağların yoğunluğuna işaret ederken, insanların formel ve enformel diğer ağlarla ilişkilerini tanımlayarak üyelerin heterojenliği ile karakterize edilmektedir (Krishna and Shrader 1999; Narayan 2001; Woolcock and Narayan 2000). Köprü kuran ifadesi ise, insanları resmi organizasyonlara bağlayan yapıyı tarif ederken, kurumlarla ilişkinin sıklığı ve güven ile karakterize edilmektedir. (Black and Hughes 2001; Putnam 2000; Putnam et al. 1993).

Sosyal sermaye çalışmalarının genellikle ikincil data analizlerine dayandığı, az da olsa birincil data toplayan çalışmaların da bulunduğu ve bu çalışmalarda sosyal sermaye ölçümünde gösterge ve çıktılarının birbirine karıştığı görülmektedir (Stone, 2001). Sosyal sermayenin çıktılarının sosyal sermaye ile karışması sosyal sermayenin sonucunun gösterge olarak ele alınması sorununu gündeme getirmektedir (Portes 1998; Durlauf 2004). Fukuyama

(2001) sosyal sermayenin ölçümü üzerinde uzlaşma sağlanamamasını sosyal sermaye teorisinin en zayıf yanı olarak tanımlarken; en sık rastlanan eleştirinin de güven konusunda olduğu görülmektedir. Zira güven kimi yazarlar tarafından sosyal sermayenin kendisi, kimileri tarafından en temel bileşeni, kimilerince de sosyal sermayenin kaynağı olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, sosyal sermayenin tanımlanma biçimi ölçüme de yansımıştır. Stone (2001), sosyal sermaye göstergelerini, verinin bulunmadığı durumlarda, ikincil analizlerde kullanılan yakın (proximal) ve uzak (distal) olmak üzere iki ayrı kategoride değerlendirerek bu sorunu açıklamaya çalışmıştır. Ona göre sosyal sermayenin yakın göstergeleri aslında ağlar, güven ve karşılıklılığa bağlı olarak sosyal sermaye sonuçlarının göstergesidir. Uzak göstergeler ise sosyal sermayenin temel bileşenleri ile doğrudan ilişkili olmayan çıktıları ve sonuçları (yaşam beklentisi, sağlık durumu, intihar oranları, suç oranları... vb.) tanımlamaktadır.

Buna göre birtakım çalışmalar sosyal sermayeyi bağımsız değişken olarak ele alarak, sosyal sermayenin diğer değişkenleri (topluluk kalkınması, refah...vb.) nasıl etkilediğini araştırırken; diğerleri sosyal sermayeyi bağımlı değişken olarak ele almaktadır. Bu noktada iyi tanımlanmış bir kavramsal çerçeve kurulmadan sosyal sermayenin ölçümünde güçlükler olacağı açıktır. Sosyal sermayeyi oluşturan unsurların mı yoksa sosyal sermayenin herhangi bir çıktıya etkisinin mi araştırıldığı önem kazanmaktadır.

Bir toplumda var olan sosyal sermayenin nasıl ölçüldüğüne ilişkin geliştirilen teoriler içinde en fazla atıf yapılanı, Amerikalı siyaset bilimci Robert Putnam ve Francis Fukuyama'nın yaptıkları tanımlamalardan beslenenleridir. Sosyal sermaye konusunda yapılan tüm çalışmalarda, tanımlama çabalarına egemen olan temel kavramın güven olduğu görülmektedir. Bununla birlikte iş birliği içinde davranış ve sosyal ağlar ile geniş bir sivil toplum olgusu da sosyal sermaye üreten kaynaklar olarak gösterilmektedir.

Putnam bir siyaset bilimci olarak sosyal sermayenin ölçülmesinde sosyal ağların yoğunluğuna dikkat çekmektedir. Bu ağlar, bir toplumda dernekleşme ve bu derneklere olan üyeliklerin oranına göre şekillenmektedir. Dernekler, kilise cemaatleri, okul aile birlikleri, izcilik grupları gibi teşekküllerden oluşurken; insanların ne kadar güvenilir olduklarına dair görüş de güvenin göstergesi olmaktadır (Şan, 2007).

Putnam sosyal sermaye konusunda yaptığı çalışmalarda (1995, 2000) detaya inerek sosyal sermaye endekslerinde bireylerin geçen bir yıl içinde yerel örgütlerin komitelerinde çalışıp çalışmadıklarını, herhangi bir örgütün ya da kulübün yönetiminde görev alıp almadıklarını ve bunun sayısını, üye olunan grup sayısını, okul ya da kent yönetimiyle ilgili halk toplantılarına

katılım oranlarını, herhangi bir toplumsal projede çalışma oranlarını, gönüllü faaliyetlere ve arkadaşlara ayrılan zamanı, evde eğlenceye harcanan zamanı, her bin kişiye düşen sosyal ve sivil toplum sayısını ve yine her bin kişiye düşen kar amacı gütmeyen örgüt sayısını kullanmıştır (ONS, 2008).

İtalya'nın belirli bölgelerinde yerel yönetimin etkinliği ve kalkınmada ortaya çıkan bölgesel farklılıkların nedenlerini açıklamaya çalışan Putnam, Leonardi ve Nanetti sosyal sermayeyi temsil eden göstergeler olarak, örgütsel yaşamın canlılığı ile özdeşleştirdikleri toplumsallık ve girişkenliği ele almışlardır. Buna göre gönüllü örgütlerin sayısını, bilgilenmenin harekete geçme konusundaki önemi nedeniyle gazete okuyucularının sayısını ve toplumsal amaçların izlenmesi anlamına gelmesi sebebiyle seçimlere katılımı sosyal sermaye göstergeleri olarak kullanmışlardır (Putnam vd., 1993).

Bourdieu bireysel düzeyde, birlikler, üyelik, vatandaşlığı; Coleman ise hane büyüklüğünü, aile büyüğünün evdeki varlığını, hanenin mobilitesini ve kiliseye ziyaretlerini sosyal sermaye göstergeleri olarak ele almıştır (Field, 2006).

Narayan and Pritchett (1999) ise, mikro ve mezo düzeyde sosyal sermaye ölçmüşlerdir. Kırsal yerleşme düzeyinde ekonomik çıktı ile sosyal sermaye ilişkisini belirlemek üzere hanehalkı anketi yapmış, hanehalkının gruplara ve birliklere üyelikleri ile bireylerin değerleri (yani güven düzeyleri) üzerine sorular sormuşlardır. Böylece literatürde de en çok kullanılan gönüllü organizasyonlara üyelik ve güven göstergelerini kullanmışlardır.

Sosyal sermayeyi Uphoff (1999) ile Narayan ve Pritchett (1999)'in tanımladığı iki düzey yerine, mikro, mezo ve makro olmak üzere üç düzeyde inceleyen Bjornskov ve Svendsen, (2007); mikro düzeyde sosyal sermaye belirleyicilerini, güven ve ağlar; mezo düzeyde gönüllü organizasyonlar ve katılım; makro düzeyde ise hükümete karşı güven, desantralizasyon düzeyi ve yolsuzluk olarak tanımlamıştır (Bjornskov ve Svendsen, 2007) Krishna and Uphoff (1999) ise benzer şekilde genelleştirilmiş güven ve gönüllü organizasyonların yoğunluğunu sosyal sermayenin temel göstergeleri olarak kabul etmişlerdir.

Brehm ve Rahn (1997) sosyal sermaye göstergesi olarak tanımladıkları toplumsal güven, devlete güven ve yurttaşlıktan oluşan üç kavramın etkileşiminden oluşan yapısal bir model tanımlamıştır. Çalışmanın sonunda, toplumsal güven ve yurttaşlığın karşılıklı bir ilişki içinde olduğunu, katılım ve toplumsal güven arasındaki ilişkinin ise daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştır.

Brown ve Uslaner (2002) ve Bjornskov (2003) sosyal sermayenin ekonomik büyüme ile ilişkisini tanımlayan çalışmalarında genelleştirilmiş güveni sosyal sermayenin göstergesi olarak kullanmışlardır.

Grootaert (1999) Endonezya'daki yoksulluğun, sosyal sermaye ve hanehalkı refahı ilişkisi bağlamında araştırıldığı çalışmada, yerel birlikler olarak adlandırılan gönüllü organizasyonların yoğunluğunu, üyelerindeki heterojenliği, toplantılara katılımının sıklığını, karar alma sürecine üyelerin katılımını, aidat ödeme oranlarını ve kuruluşların oryantasyon başarılarını değerlendirmiştir. Bunlardan tasarruf oranları, krediye erişim olanakları ...vb. verilerle açıkladığı hane refahı ile pozitif yönde ilişkisi olan bir sosyal sermaye endeksi oluşturmuştur.

Glaeser vd. (2002) ise, sosyal sermayeyi grup üyelikleri, problem çözme, görüşülen tanıdık sayısı ve güven gibi ölçülebilir değişkenler üzerinden ölçerek sosyal sermayenin bağımsız değişkenlerle ilişkilerini tanımlamaya çalışmıştır. Yapılan ampirik çalışma ile sosyal sermayenin yaşla birlikte önce artarken daha sonra azaldığını, hareket beklentisi ile düştüğünü, sosyal beceri ile arttığını, ev sahipleri arasında daha yüksek değerlerde olduğunu, sosyal ilişkilerin fiziksel mesafe ile azaldığını göstermişlerdir (Glaeser vd., 2002).

Sosyal sermayenin ölçümünde kullanılan göstergelerin yanısıra, ampirik çalışmaların yorumlanması amacıyla kullanılan analiz yöntemleri de ölçülen değişkenin yapısına göre değişmiştir. Sosyal sermayenin çıktıları ile (aile refahı, ekonomik büyüme, ...vb.) ilişkisini araştıran çalışmalar farklı yöntemler kullanırken, sosyal sermayenin ve ağların yapısını araştıran çalışmalarda farklı istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında, tanımlanan araştırma sorusu ve hipotezlere bağlı olarak sosyal sermayenin yapısını araştıran çalışmalarda kullanılan analiz yöntem ve teknikleri üzerinde durulmuştur.

Buna göre sosyal sermayenin yapısını tanımlamak üzere yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda faktör analizi kullanılırken, sosyal sermayenin diğer bağımlı ve bağımsız değişkenlerle ilişkilerinin tanımlanmasında her çalışma farklı bir yöntem kullanmıştır.

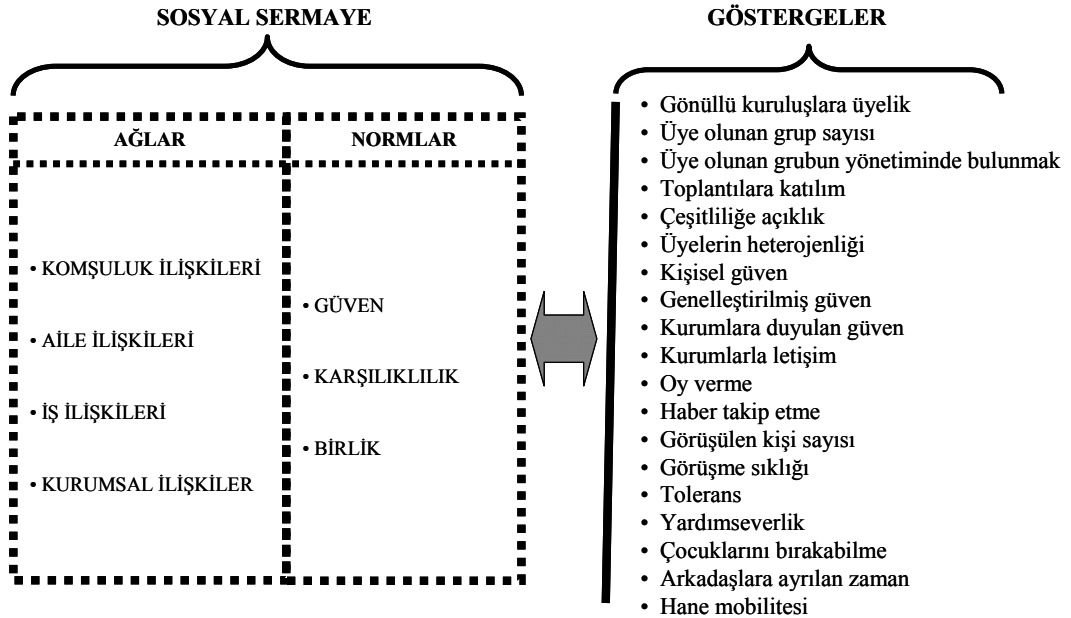
Whiteley (1997) mikro düzeyde ortaya çıkan sosyal sermayenin ölçümünü yapmış ve içsel büyüme modelinde açıklayıcı veri olarak kullanmıştır. 34 ülkedeki kişi başına GSMH'nin güven göstergesi ile ilişkisini değerlendirmek amacıyla ekonomik zaman serilerini kullanarak regresyon modelini kullanmıştır.

Krishna ve Uphoff (1999) faktör analizi aracılığıyla elde ettikleri verilerden 3 yapısal ve 3 bilişsel olmak üzere 6 faktör tanımlayarak bir sosyal sermaye endeksi geliştirmişlerdir. Bu endeksin kolektif hareketle güçlü ve pozitif bir ilişki içinde olduğunu açıklamışlardır.

Onyx ve Bullen (2000) çalışmalarında Avusturalya’da yer alan beş farklı tipteki yerleşmede (iki kırsal yerleşme, iki metropolitan kent çerperindeki yerleşme ve bir adet de kent merkezinde yer alan topluluk) sosyal sermayenin yapısını karşılaştırmalı olarak irdemişlerdir. Yapılan araştırma kapsamında bir anket uygulanmış ve anket sonuçları faktör analizi ile değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda kullanılan değişkenler belirli başlıklar altında toplanarak sosyal sermayenin faktörleri tanımlanmıştır. Yapılan araştırmanın ve kullanılan istatistiksel analiz yönteminin sonunda, güven, katılım, komşuluk ilişkileri, iş ilişkileri, yaşam değeri, tolerans, arkadaş ilişkileri sosyal sermayenin faktörleri olarak tanımlanmış ve yerleşmeler ve faktörler arasındaki farklar korelasyon yöntemi ile açıklanmıştır (Onyx ve Bullen, 2000).

Narayan ve Cassidy (2001) ile Grootaert ve Bastelaer (2002), doğrulayıcı faktör analizi yöntemi ile literatürde tanımlanmış olan sosyal sermaye faktörlerinin en önemli değişkenlerini belirlemişlerdir.

Benzer şekilde Woodhouse (2006) da, faktör analizi uygulayarak yerleşmeler arasındaki sosyal sermaye öğelerinin farklılıklarını açıklamaya çalışmış ve sosyal sermayeyi açıklayan 6 faktör olarak güven, iş sosyal sermayesi, topluluk katılımı, aile sosyal sermayesi, köprü kuran sosyal sermaye ve enformel kurumlar – bağlayıcı sosyal sermayeyi tanımlamıştır.

Şekil 3.3: Sosyal sermaye ve göstergeleri

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Yapılan literatür araştırması ile sosyal sermayenin ölçümünde kullanılan göstergeler ve analiz yöntemleri değerlendirilmiş ve belirlenen hipotezlere de bağlı olarak alan çalışmasının çerçevesi belirlenmiştir. Buna göre sosyal sermaye olarak tanımlanan sosyal ağlar ve bu ağların niteliğine işaret eden güven, karşılıklılık ve birlik normlarının göstergeleri Şekil 3.3’de görülmektedir. Belirlenen hipotezlere dayanarak yapılan alan araştırması ile, sosyal ilişkilerin yapısı ve niteliği sorgulanarak literatürde de belirtilen göstergeler aracılığıyla kırsal alanda sosyal sermayenin öğeleri araştırılmıştır.

III.4. Araştırmanın Kapsamı, Analiz Yöntem ve Teknikleri

Araştırma kapsamında tanımlanan hipotezlerin Hilvan İlçesi kırsal alanında yer alan kırsal yerleşmelerdeki hane başkanlarına uygulanan anketlerle test edilmesi öngörülmüştür. Bu noktada ortaya çıkan sonuçlardan bir genelleme yapmak yerel aktörlerin ve coğrafyanın belirleyici rolünü vurgulayan literatüre de dayanarak mümkün değildir. Ancak, sonuçların Şanlıurfa Düzey 2 bölgesinin genel karakterini yansıtan yöreye yönelik kırsal kalkınma strateji ve programlarında yol göstereceği ve bu bağlamda değerlendirilmesi öngörülmektedir.

Buna göre kırsal yerleşmelerde katılım, güven, yerleşme içi ilişkiler, yerleşmeler arası ilişkiler, kurumsal ilişkiler ile haberalma ve iletişimin sosyal sermayenin kaynakları ve belirleyicileri olduğu öngörülmüştür. Bu öğelerin değerlendirilmesi için sosyal sermaye çalışmalarında hazırlanan anketlere dayanarak göstergeler oluşturulmuştur (Grootaert, vd. 2004; Hjollund, 2000; HOCS, 2001; Healy, 2001; Ruston ve Akinrodoye, 2002).

Buna göre;

- Katılım: kırsal hanelerin kooperatif veya üretici birliklerine, gönüllü kuruluşlara üyelikleri
- Güven: hane başkanının genel güven duygusu ve yerleşmelerdeki insanlara karşı güveni
- Köyiçi İlişkiler: köy içinde işbirliği
- Köylerarası İlişkiler: diğer kırsal yerleşmelerle işbirliği ve görüşme sıklığı
- Kurumsal İlişkiler: kurumlara ziyaret, kırsal kalkınma programlarından haberdar olma, kurum yetkililerine güven,
- Haberalma ve İletişim: gazete ve radyodan haber takip etme alışkanlığı,
- Çeşitlilik: eğitim yapısı, mülkiyet sahipliği, etnik yapı, gelir yapısı, din ve cinsiyet ve yaş farklılıklarına açıklık bağlamında değerlendirilmiştir.

Hipotezlerin test edilmesi sürecinde, coğrafyanın kültürel yapı üzerinde etkili olduğu görüşünden hareketle, iklim, topoğrafya ve üretim alışkanlıklarının benzer olduğu, benzer coğrafi yapıdaki yerleşmeler ele alınmıştır. Bunun yanısıra, her yerleşmenin ulaşım olanaklarının var olduğu, yani her hanenin bir diğer haneye, diğer kırsal yerleşmeye, ilçeye, il merkezine ve bütün kurumlara gitme olanaklarının ve özgürlüklerinin bulunduğu varsayılmıştır.

Araştırmanın hipotezlerinin test edilmesi amacıyla; gerek uygulanacak anketlerin yapısını oluşturmak gerekse de verilerin değerlendirilmesine yönelik olarak literatürde sosyal sermaye yapısını değerlendirmede ve sosyal sermaye ölçümünde kullanılan analiz yöntem ve teknikleri araştırma alanı ve çerçevesi bağlamında değerlendirilmiştir. Buna göre;

Araştırma yöntemlerinden biri olarak “Betimleyici (Descriptive) Yöntemler” verili herhangi bir dağılımı, bir ya da birden çok katsayı ile anlatmak amacıyla kullanılmaktadır. Amaç, eldeki dağılımı en iyi şekilde temsil etmektir. Oysa “Açıklayıcı (Explanatory) Yöntemler”, bir veri setinde olası ilişkileri keşfetmek ya da öngörülen hipotezleri test etmek amacıyla kullanılmaktadır. Amaç ilk bakışta görülemeyen ilişkileri sergileyip, nedensel ilişkileri belirleyerek, ilişkisel açıklamalar getirmektir. Başka bir ifadeyle açıklayıcı yöntemler,

- $Y=f(x)$ fonksiyonunda X Y'nin belirleyicisi mi?
- X Y'yi ne kadar belirliyor?
- X Y'yi ne yönde belirliyor?

sorularını cevaplamak üzere kullanılmaktadır (Bryman, 2004:62). Bu bağlamda araştırmada sosyal sermayenin öğelerini ve öğelerin değişiminde nelerin etkili olduğunu belirlemek amacıyla açıklayıcı istatistiksel yöntemler kullanılmış ve teori-hipotez-test sistemi ile tündengelim süreci izlenmiştir.

Sosyal sermayenin ölçümü ve faktörlerinin belirlenmesi amacıyla literatürde sıkça kullanılan “Kümeleme ve Birleştirme Analizleri”nin amacı, olguların birbiriyle ilişkilerinden yola çıkarak değişken ve boyut sayısını azaltmaktır (statsoft, 2008). Bu analizlerin arasında yer alan “Faktör Analizi” veriler arasındaki ilişkilere dayanarak verilerin daha anlamlı ve özet bir biçimde sunulmasını sağlayan çok değişkenli istatistiksel analiz türüdür. Bu analizde amaç, esas olarak değişkenler arasındaki karşılıklı bağımlılığın kökenini araştırmaktır ve değişken sayısını azaltmak amacıyla kullanılır (istatistikselanaliz, 2008).

Faktör analizi, altında değişkenler seti olan ve faktör olarak adlandırılan genel değişkenin oluşturulması biçimidir. Birbirleriyle ilişkili veri yapılarını birbirinden bağımsız ve daha az

sayıda yeni veri yapılarına dönüştürmek, bir oluşumu, nedeni açıkladıkları varsayılan değişkenleri gruplayarak ortak faktörleri ortaya koymak, bir oluşumu etkileyen değişkenleri gruplamak, majör ve minör faktörleri tanımlamak amacıyla başvurulan bir yöntemdir. Faktör analizi; özellikle sosyal bilimler, eğitim bilimleri, tıp, psikoloji, sosyoloji gibi alanlarda, birimlerin çok sayıda birbirleriyle ilişkisiz fakat bir fenomeni açıklamakta yararlanılabilecek olanlarını toplayarak (gruplayarak) yeni bir isimle faktör tanımlamayı sağlayıcı yaygın kullanımı olan bir yöntemdir (Özdamar ve Dinçer, 1987). Tavşancıl, (2002) ve Büyüköztürk, (2005) ise, faktör analizini çoğu kez araştırmalarda kullanılan çok sayıdaki değişkenin aslında birkaç temel değişkenle ifade edilebilir edilemeyeceğinin merak edildiği durumlarda kullanılan bir yöntem olarak tanımlamışlardır.

Faktör analizinde öncelikle bütün değişkenler için korelasyon matrisi hesaplanır ve söz konusu matristen, diğer değişkenler ile ilişkili olmayan değişkenler belirlenir. İkinci adım faktör sayısının belirlenmesidir. Bu adımda, seçilen modelin veriye ne kadar uyumlu olduğu tespit edilir. Üçüncü adım rotasyon olup, faktörleri dönüştürerek daha iyi yorumlanabilir hale getirilmesidir. İyi bir faktörleştirmede ya da faktör çıkartmada, değişken sayısı azalmalı ve üretilen yeni değişken ya da faktörler arasında ilişkisizlik sağlanmalı ve ulaşılan sonuçlar, yani elde edilen faktörler anlamlı olmalıdır (Tatlıldil, 1992). Aksi bir durum, kullanılan istatistiksel analiz yönteminin yanlış seçildiğini göstermektedir.

Yapılan çalışmalar küçük örneklemelerden hesaplanan korelasyon katsayılarının daha az güvenilir olmasından dolayı, en azından analize girecek değişken sayısından daha fazla örneklemden toplanmış verilerle faktör analizi yapılmasını öngörmektedir. Buna karşılık Büyüköztürk (2002), güvenilir faktörler çıkartmak için 200 kişilik örneklemin genellikle yeterli olacağını, faktör yapısının açık ve az sayıda olduğu durumlarda bu rakamın 100'e kadar indirilebileceğini, ancak daha iyi sonuçlar için daha büyük örnekleme çalışmanın yararlı olacağını vurgulamaktadır.

Diğer taraftan faktör analizi, araştırmalarda kullanım biçimine göre de farklılıklar göstermektedir. Araştırmacının ölçtüğü faktörlerin sayısı hakkında bir bilgisinin olmadığı, belli bir hipotezi sınamak yerine, ölçme aracıyla ölçülen faktörlerin doğası hakkında bir bilgi edinmeye çalıştığı inceleme türleri, "Açımlayıcı Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis) olarak tanımlanmaktadır. Araştırmacının kuramı doğrultusunda geliştirdiği bir hipotezi test etmeye yönelik incelemelerde kullanılan analiz türü ise, "Doğrulayıcı Faktör Analizi"dir (Confirmatory Factor Analysis). Açımlayıcı faktör analizinde, değişkenler arasındaki ilişkilerden hareketle faktör bulmaya ve teori üretmeye yönelik bir işlem yapılırken,

doğrulayıcı faktör analizinde değişkenler arasındaki ilişkiye dair daha önceden saptanan bir hipotezin test edilmesi söz konusudur (Büyüköztürk, 2002).

Bu noktada, alan araştırmasında sosyal sermaye değişkenleri göz önünde bulundurularak belirlenen olası değişkenler için, açıklayıcı faktör analizi kullanılmış ve ölçülen değişkenlerin yapısı ve birliktelikleri değerlendirilmiştir.

Faktör analizi uygulamalarının kullanıldığı alan çalışmalarında uygulanan anketlerde, sıkça tutum ölçeği kullanılmaktadır. Tutum ölçeklerinin kullanım amaçları tutum ve değerlerinin belirlenmesi, aile ve genel çevre faktörlerinin incelenmesi, bireyin uyum problemlerinin teşhisi şeklinde tanımlanmaktadır.

Tutumun ölçülebilen boyutları:

- “yönü” duygusal niteliği (olumlu / olumsuz),
- “derecesi” duygusal tonun düzeyi (kabul etme / etmeme),
- “yoğunluğu” dışa yönelik bir davranışa dönüşebilme olasılığı şeklindedir.

Tutum ölçeklerinde de farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar;

- Uyarıların ön plana alındığı (karar verme) yaklaşım - Thurstone’ nun eşit görünen aralıklar yöntemi
- Deneklerin ön plana alındığı yaklaşım-Likert ölçekleme yöntemi
- Tepkilerin ön plana alındığı yaklaşım- Guttman ölçeği’ dir.

Tez kapsamında yapılan alan araştırmasında faktör analizine yönelik olarak hazırlanan anketlerde 5’li Likert Tipi Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Rensis Likert (1903-1981) tarafından geliştirilen ölçekte, denekler ön plandadır ve bireylerin tepkide bulunacakları çeşitli ifadeler yer alırken, verilen ifadeye katılım derecesi belirtilmektedir. Bu yöntemle bireyin kendisi hakkında bilgi vermesi sağlanırken; toplamalı sıralama tekniği kullanılmaktadır (Neuman, 2000).

Likert tutum ölçeği kullanılarak hazırlanan anketlerin yorumlanması ve faktör analizi ile ortaya konulan sosyal sermaye faktörlerinin, bağımsız değişkenlerle ilişkisinin açıklanması amacıyla, bir analiz yöntemi aranmış ve varyans analizleri de bu kapsamda incelenmiştir.

Bir veri kümesini betimleyen iki özellikten biri aritmetik ortalama, diğeri de varyanstır. Karşılaştırılacak olan ortalamalar ikiden fazla olduğunda “Varyans Analiz”i kullanılmaktadır. Varyans analizinin birçok türü olmakla birlikte yapılan çalışmada tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. İstatistik’te varyans analizi (veya ANOVA), gözlenen varyansı çeşitli kısımlara

ayırma yöntemiyle, bazı değişkenlerin başka bir değişken üzerindeki etkisini incelemeye yarayan modelleme türüne verilen genel isimdir. Varyans analizi, belli bir popülasyondan seçilen iki veya daha fazla rastgele örneklemin elde edilen ortalamaları arasındaki farkın, istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, merkezi limit teoremi ilkelerine dayalı olarak uygulanan bir testtir. Bu testte **F-testi** denilen bir yöntemle F değeri hesaplanır ve bu değer 1 'den yeterince büyük olması halinde, elde edilen ortalamalar arasındaki farkın, istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna varılır.

Tek yönlü anova analizi, tek başına uygulandığında örneklem kümeleri arasında anlamlı fark olup olmadığını açıklar. Bu noktada, farkın nereden hangi veriden kaynaklandığını bulmak amacıyla tek yönlü varyans analizi olan Anova, Bonfferoni ile desteklenmiştir. Bu sayede, farkın anlamlı olup olmadığının yanısıra, hangi veriler veya faktörler arasında fark olduğunun açıklanabilmesi amaçlanmıştır.

III.5 Bölüm Sonucu: Alan Çalışmasının Çerçevesi ve Yürütülmesi

Araştırma Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde yürütülmüş dolayısıyla bölgede yer alan Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri ve ilçeleri yerleşme ve nüfus, sosyo-ekonomik ve tarımsal yapısı bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bilgilerin değerlendirilmesi amacıyla, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da yer alan tarım müdürlükleri ve valiliklerden gerekli belge ve dökümanlar alınarak, tarım müdürlükleri ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi ile bölgenin tarımsal ve kırsal yapısına ilişkin görüşmeler yapılmıştır. Bunun yanısıra, Hilvan Tarım İlçe Müdürlüğü'nden ilçeye ait işletme bilgileri, çiftçi kayıt sistemi aracılığıyla toplanmıştır. İlçe Tarım müdürü ile yapılan görüşmede de, yerleşmenin kırsal alanına ilişkin sorunlar ve potansiyeller değerlendirilmiştir.

2008 yılı Eylül ayında Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'nden (TEDGEM) Türkiye'de ve Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde, GAP, Avrupa Birliği ve TEDGEM aracılığıyla desteklenen projelerin sayısı ve oranları alınarak, bu projelerin hazırlanmasında işletme sahiplerine destek veren ve proje tekliflerini hazırlayan kurum ve kurum yetkilileriyle görüşmeler yapılmıştır.

Alan çalışması ise, 2007 yılının Eylül ayında Urfa Düzey 2 Bölgesi içinde yer alan Hilvan ilçesi kırsal alanında bölgenin genel karakterini yansıtan kırsal yerleşmelerden büyüklük, etnik yapı, mülkiyet ve işletme yapısı açısından farklılıklar gösteren 7 adet kırsal yerleşmede yürütülmüştür. Bu kırsal yerleşmelerde analiz birimi olarak belirlenen tüm kırsal hanelere

anket uygulanmıştır. Anket soruları, bölgenin erkek egemen sosyal yapısı da gözönünde bulundurularak hane başkanına yöneltilmiştir.

Araştırmada iki aşamalı bir analiz yöntemi kullanılmış ve anketlerin kırsal hane başkanlarına uygulanmasından önce, yerleşmenin muhtarı ve/veya kırsal yerleşmenin ileri gelenleri ile yerleşmenin genel yapısına ilişkin veriler toplanmıştır. Ek-I’de bulunan “Kırsal Yerleşme Kimlik Kartı”nın oluşturulması amacıyla, köy odası veya muhtarın evinde toplanılarak kırsal yerleşmeler hakkında genel bir değerlendirme yapılması sağlanmıştır. Bu kapsamda kırsal yerleşmelerin alan büyüklüğü, hakim işletme yapısı, hane sayısı, mülkiyet yapısı gibi genel karakterinin yanısıra; tarımsal üretimin şekli, miktarı, ürün deseni, pazarlama kanalları, örgütlenme biçimi, tarım alet ve makinalarının sayı ve sahipliği gibi tarımsal yapısına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Aynı zamanda kırsal yerleşmeler, genel fiziksel yapısı, ulaşım olanakları, kırsal donatıları bağlamında da değerlendirilerek yerleşmelerde sosyal sermaye yapısında belirleyici olan koşulların değerlendirilmesi istenmiştir. Yapılan bu toplantı ile ortaya çıkan kırsal yerleşme kimlik kartının yanısıra; kırsal haneler ve yerleşmede toprak sahibi olanlar hakkında bilgi toplanmıştır.

Sosyal sermayenin yaş, eğitim, etnik yapı, dil kullanımı, mülkiyet yapısı ve işletme büyüklüğü gibi bağımsız değişkenlerle ilişkisi olup olmadığını test etmek amacıyla; analiz birimi olarak ele alınan kırsal hanehalkına uygulanacak anketlerde sosyal sermayenin değişkenlerini içeren soruların yanısıra hanenin ve hane başkanının genel özelliklerini içeren sorular da sorulmuştur (EK 2).

Bunun yanısıra kırsal hanelere yöneltilen anket soruları sosyal sermaye teorisinde de kabul edilen değişkenler bağlamında katılım, güven, köyiçi, köylerarası ilişkiler, kurumsal ilişkiler, ve çeşitliliğe açıklık başlıkları altında organize edilerek, hane başkanına bundan bağımsız olarak yöneltilmiştir. Literatürde sosyal sermayenin yapısını belirlemek adına yapılan çalışmalar, araştırma kapsamında uygulanan anketlerde yol gösterici olmuş, ülkenin, bölgenin ve araştırma alanının özgün yapısına uygun olarak değişkenler ve anket soruları oluşturulmuştur.

Buna göre, sosyal sermayenin kendisi veya temel bileşeni olarak ele alınan ve sosyal ilişkilerin niteliğini belirleyen güven ögesi, yabancılara genelleştirilmiş güven, yerleşme içinde yaşayanlara duyulan güven ve toplumsal-kurumsal güven göstergeleri ile değerlendirilmiştir. Sosyal sermayenin ölçümünde özellikle Robert Putnam’ın kullandığı göstergelerden biri olan katılım konusunda hane başkanlarının görüşlerini tespit etmek

amacıyla; kurumsal anlamda katılımın ve yerleşme içindeki sorunların çözümüne katılımın önemine bağlı olarak, gönüllü kuruluşlara üyelik ve toplantılara katılım değerlendirilmiştir.

Köyü ve köylerarası ilişkiler, sosyal ilişkilerin sıklığı ve işbirliği bağlamında değerlendirilirken; yerleşme dışına çıkma sıklığı, tanıdık sayısı ve işbirliğine açıklık değişkenler olarak ele alınmıştır. Çeşitliliğe açıklığın sosyal ilişkilerin yapısını belirlediği fikrinden hareketle, toprak sahipliği ve gelir düzeyindeki farklılığa, eğitim yapısı ve politik görüş açısından farklılığa, etnik yapı, cinsiyet ve yaş farkına bağlı olarak işbirliğine açık olup olmamaları değerlendirilmiştir.

Bunun yanısıra, genel değerlendirme amacıyla kırsal hane başkanlarından her başlık bağlamında genel bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. Ayrıca; tarımsal ve kırsal kalkınmanın teknik bilgi ve yeniliklerin çiftçiye yönelmesi ve kabulü süreci olması, kısacası çiftçinin değişmeye olan davranışı olması nedeniyle hanehalklarına değişime açık olup olmadıkları sorulmuştur (Türkdoğan, 2006: 500).

Sonuç olarak, alan araştırması kapsamında kırsal hanelere uygulanan anketlerden ortaya çıkan bulguların değerlendirilmesi ile araştırmanın hipotezleri test edilerek sonuçları ortaya konulmuştur. Alan araştırmasının bulgularını değerlendirmek amacıyla SPSS 13.0 (Statistical Program for Social Sciences) programı kullanılmıştır. Anketin ilk bölümünde yer alan sorulara verilen cevapların frekansları aracılığıyla yerleşmelerin ve kırsal aktörlerin sosyal yapısı değerlendirilmiştir (EK 2). Ayrıca faktör analizi aracılığıyla bu yerleşmelerde sosyal sermayenin faktörleri, varyans analizi aracılığıyla da, bu faktörlerin kırsal yerleşme karakteri ve sosyal yapı verileriyle nasıl değiştiği açıklanmıştır.

IV. ARAŞTIRMA ALANI VE BÖLGESİ

Alan çalışmasının yürütüldüğü Hilvan ilçesi ve yedi adet kırsal yerleşmenin içinde bulunduğu Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde, yükseltisi fazla olmayan ova ve platoların geniş yer kapladığı görülmektedir. Doğal bitki örtüsü bozkır olan bölge, denizden uzak olduğu için sıcaklık bakımından karasal iklim özellikleri görülmektedir. Kara ikliminin hakim olduğu bölgede kışlar oldukça soğuk olup, yaz mevsimi çok sıcak ve kurak geçmektedir. Buharlaştırma şiddeti çok fazla olduğundan yaz mevsiminin en kurak geçtiği bölgelerden biri (Şanlıurfa Belediyesi, 2008) olan Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi 2.806.130 kişi ile Türkiye nüfusunun ve 1136 km² ile topraklarının yaklaşık % 4'ünü içermektedir.

Topografik yapı incelendiğinde, Şanlıurfa ilinin kuzeyinde yer alan dağların ve yüksek tepelerin güneye doğru gittikçe alçaldığı ve ortalama yüksekliğin 518 m. olduğu görülmektedir. Bölgenin ortasında, 1938 m. yükseklikte sönmüş olan Karacadağ Volkanı, Karacadağ'ın batısında Altınbaşak (Harran), Ceylanpınar ve Birecik ovaları yer alırken, Dicle nehri ve kollarının toplandığı Diyarbakır Havzası'nda da verimli bir ova bulunmaktadır. Şanlıurfa ili'nin kuzeydoğu yöresi özellikle Hilvan, Siverek ve Viranşehir Karacadağ' dan fişkiran bazalt taşlardan oluşmuştur. Sıra tepeler oldukça yaygın olup, bunların arasında batıdan doğuya doğru sıralanan Suruç, Viranşehir, Halfeti, Bozova ve Hilvan ovaları bulunmaktadır.

Bölgenin arazi kullanımında % 55'lik pay ile tarım alanlarının büyüklüğü dikkat çekmektedir. Bölgenin yüzölçümünün % 7'si orman ve fundalık arazilerden, % 18'i çayır ve mera arazilerinden, % 20'si de tarım dışı arazilerden oluşmaktadır. 1.753.084 hektar tarım alanının % 88'i işlenmektedir. Hilvan ilçesinin toplam alanının % 80'ini tarım alanları, % 15'ini işlemeli tarıma uygun olmayan ancak hayvancılık açısından büyük önem taşıyan çayır ve mera arazileri oluşturmaktadır. Toplam alanın % 5'ini tarım dışı arazilerin oluşturduğu Hilvan'da, orman ve fundalık alan bulunmamaktadır (DİE, 2000) (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1: Arazi kullanımı (DİE, 2000)

ARAZİ KULLANIM	HİLVAN		NUTS2 BÖLGESİ	
	ALAN	%	ALAN	%
TARIM ALANI	101.500	80	1.904.805	55
ORMAN-FUNDALIK ARAZİ	0	0	223.108	7
ÇAYIR-MERA ARAZİSİ	19.477	15	615.157	18
TARIM DIŞI ARAZİ	6.823	5	670.855	20
TOPLAM	127.800	100	3.377.405	100

IV.1 Bölge Nüfusunun Demografik Yapısı

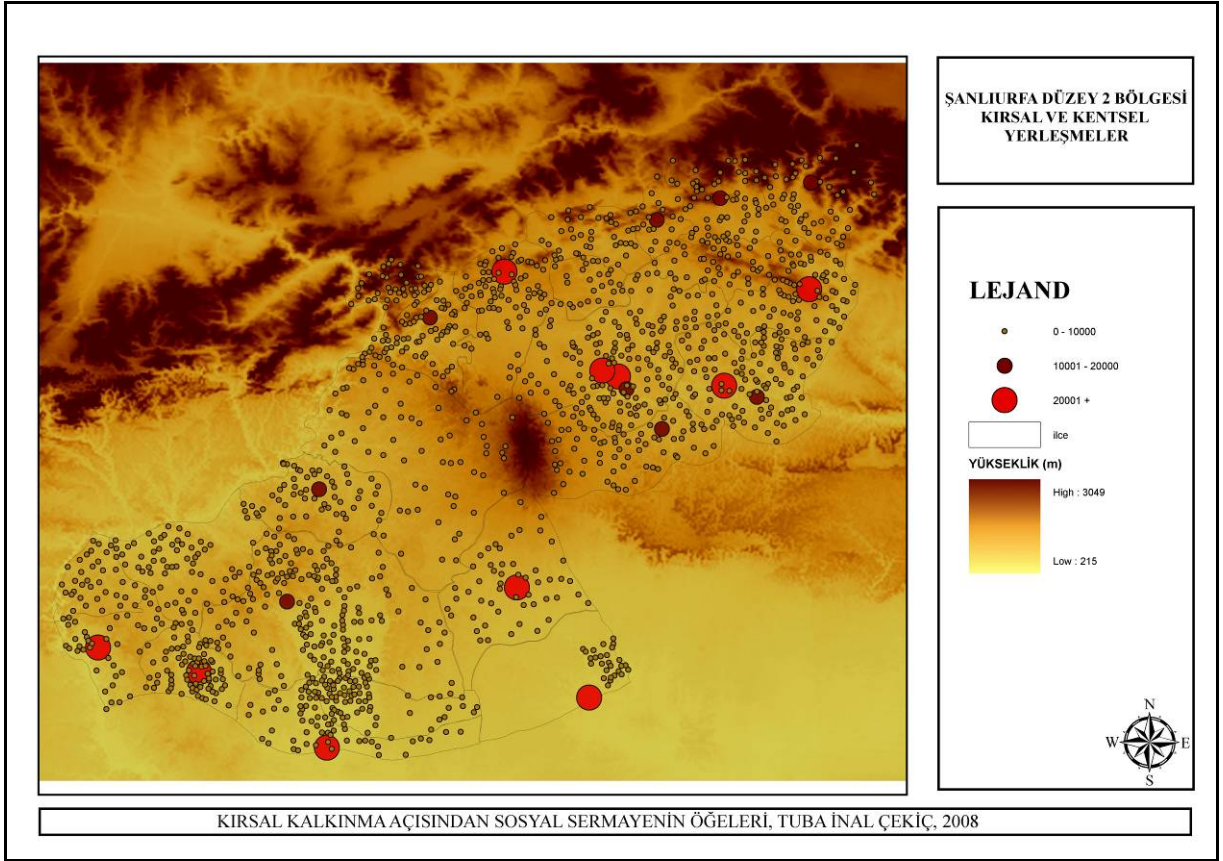
Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde yaşayan toplam 2.806.130 kişinin % 59'u kentsel alanlarda, % 41'i kırsal alanlarda yaşamaktadır. Bölge nüfusunun % 1.3'ü araştırma alanı olarak seçilen Hilvan ilçesinde yer almaktadır. 38.411 kişi olan Hilvan ilçesi nüfusunun % 42'si ilçe merkezinde, % 58'i de kırsal alanlarda yaşamaktadır. Kent merkezi de nüfus ve istihdam yapısına bağlı olarak kırsal karakter gösteren Hilvan ilçesinde, kentsel nüfus artış hızı binde 12.86 iken, köy nüfus artışı binde 16.84 olarak gerçekleşmektedir. Yoğunluk ise, 1.136 km² alana sahip olan Hilvan ilçesinde 34 kişi/km² ile ülke ve içinde bulunduğu Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nden oldukça düşüktür (DİE, 2000) (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2: Bölgede nüfus yapısı (DİE, 2000)

		Hilvan	Şanlıurfa DÜZEY 2	Türkiye
2000 Yılı Nüfus	Kentsel	16.094	1.659.821	44.006.274
	Kırsal	22.317	1.146.309	23.797.653
	Toplam	38.411	2.806.130	67.803.927
Yıllık Nüfus Artış Hızı *	Kentsel	12,86	27,32	26,81
	Kırsal	16,84	18,71	4,21
	Toplam	15,15	30,62	18,28
Alan (km ²)		1.136	33.823	780.000
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)		34	83	87

* Yıllık nüfus artış hızı 1995-2000 yılları için binde değerlerle hesaplanmıştır

Kırsal karakterli ve nüfusları 20.000 ve 10.000 kişinin altında olan ilçe merkezlerinin, kent nüfuslarına dahil edilmesi nedeniyle sayısal veriler bağlamında kentsel ağırlıklı görünen bölge, aslında kırsal karakterlidir. Şekil 4.1'de, bölgede yer alan 10.000 ve 20.000 nüfus kriterine göre kentsel olan 18 yerleşme ve 1550 kırsal yerleşmenin topoğrafya üzerinde nasıl konumlandığı görülmektedir. Buna göre yerleşmelerin çoğunlukla tarımsal açıdan verimli ovalarda yer seçtiği, özellikle Urfa ilinin kuzeyinde yer alan Harran ovası ile Diyarbakır havzasında yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 4.1: Bölgenin topoğrafik yapısı ve nüfusun dağılımı

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Çizelge 4.3: Nüfusun cinsiyete göre dağılımı (DİE, 2000)

		HİLVAN		NUTS2 BÖLGESİ		TÜRKİYE	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
ŞEHİR NÜFUSU	Erkek	8461	53	863495	52	22427541	51
	Kadın	7633	47	796326	48	21578643	49
	Toplam	16094	100	1659821	100	44006184	100
KÖY NÜFUSU	Erkek	11204	50	577601	50	11919194	50
	Kadın	11113	50	568708	50	11878549	50
	Toplam	22317	100	1146309	100	23797743	100
TOPLAM NÜFUS	Erkek	19665	51	1441096	51	34346735	51
	Kadın	18746	49	1365034	49	33457192	49
	Toplam	38411	100	2806130	100	67803927	100

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde nüfusun cinsiyete göre dağılımında bir denge söz konusudur. Kırsal alanlarda kadın ve erkek nüfusları % 50 oranında eşit olarak dağılmışken, istihdam olanaklarına bağlı olarak kentsel alanlarda erkek nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir (DİE,2000) (Çizelge 4.3).

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi nüfusunun yaş gruplarına dağılımı incelendiğinde; nüfusun % 45'inin genç nüfus grubunda olduğu dikkat çekmektedir. Bölgede çalışma çağı nüfusu % 52 iken, yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı % 3 ile, % 6 olan Türkiye ortalamasının altındadır. Hilvan ilçesinin nüfusunun yaş gruplarına göre sınıflandırılması da bölgesi ile benzerlikler göstermektedir. Hilvan ilçesinin nüfusunun % 47'sini genç nüfus, % 50'sini çalışma çağı nüfusu, % 3'ünü ise yaşlı nüfus oluşturmaktadır (DİE, 2000) (Çizelge 4.4). Diyarbakır ve Şanlıurfa ilinde bulunan Dicle ve Harran Üniversiteleri ve askeri birlikler bölgede genç nüfusun yoğunluğunu açıklayan etkenlerdir. Bu çerçevede genç nüfusun ağırlığını koruduğu Hilvan ilçesinin de özellikle çalışma çağındaki nüfusu göç eden kırsal yerleşmelerden biri olmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.4: Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı (DİE, 2000)

YAŞ GRUPLARI	HİLVAN	%	DÜZEY 2 BÖLGESİ	%	TÜRKİYE	%
0-14	7.493	46,5	1.230.674	45,4	20.220.095	29,8
14-65	8.112	50,4	1.398.814	51,7	43.701.502	64,4
65+	486	3,1	75.807	2,8	3.858.949	5,7
BİLİNMEYEN	3	0,1	835	0,1	23.381	0,1
TOPLAM	16.094	100	2.706.130	100	67.803.927	100

Çizelge 4.5'te Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'ndeki yerleşim birimlerinin hanehalkı büyüklükleri sunulmuş olup, bölgede hanehalkı büyüklüğünün 4,5 kişi olan Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Hilvan ilçesinin hanehalkı büyüklükleri değerlendirildiğinde, 10 ve üzeri kişinin bulunduğu hanelerin çoğunlukta olduğu gözlenmektedir. 10 ve üzeri kişilik hanelerin toplam hanelere oranı % 18'dir. Bunu % 17 ile 7 kişilik, %14 ile 6 kişilik haneler izlemektedir. Hanehalkı büyüklüğü ile paralel olarak bölgede doğurganlık hızı da ülke ortalamasının üzerindedir. Türkiye ortalaması 2,53 çocuk olan doğurganlık hızı Diyarbakır'da 4,51, Şanlıurfa'da ise 4,83 çocuktur (DİE, 2000).

Çizelge 4.5: Hanehalkı büyüklükleri (DİE, 2000)

	Toplam Nüfus	Toplam Hanehalkı Sayısı	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü
DİYARBAKIR	1386394	205208	6,76
ŞANLIURFA	1455261	210046	6,93
HİLVAN	16182	2339	6,92

Bölge nüfusun değişimini incelediğimizde, Güneydoğu Anadolu bölgesinin Batı Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu'dan sonra en çok göç veren üçüncü bölge olduğu, net göç hızının %-36,2

olduğu görülmektedir (Çizelge 4.6). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin göç verdiği bölgeler arasında % 27 ile Akdeniz, % 15 ile İstanbul, % 11 ile Ege, ve % ile 11 Batı Anadolu bölgeleri yer almaktadır (DİE, 2000).

Çizelge 4.6: Düzey 1 bölgelerinde göç yapısı* (DİE, 2000)

Bölgeler (NUTS I)	Nüfus (2000)	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç Oranı %
Toplam	60 752 995	4 098 356	4 098 356	0	0,0
İstanbul	9 044 859	920 955	513 507	407 448	46,1
Batı Marmara	2 629 917	240 535	172 741	67 794	26,1
Ege	8 121 705	518 674	334 671	184 003	22,9
Doğu Marmara	5 201 135	432 921	351 093	81 828	15,9
Batı Anadolu	5 775 357	469 610	378 710	90 900	15,9
Akdeniz	7 726 685	413 044	410 316	2 728	0,4
Orta Anadolu	3 770 845	205 108	300 113	- 95 005	-24,9
Batı Karadeniz	4 496 766	219 008	450 799	- 231 791	-50,3
Doğu Karadeniz	2 866 236	151 193	227 013	- 75 820	-26,1
Kuzeydoğu Anadolu	2 202 957	144 315	256 922	- 112 607	-49,8
Ortadoğu Anadolu	3 228 793	170 568	280 156	- 109 588	-33,4
Güneydoğu Anadolu	5 687 740	212 425	422 315	- 209 890	-36,2

* Bölge içindeki illerin birbirleri arasındaki göç kapsamıdır

Çizelge 4.7: Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde illerin göç yapısı (DİE, 2000)

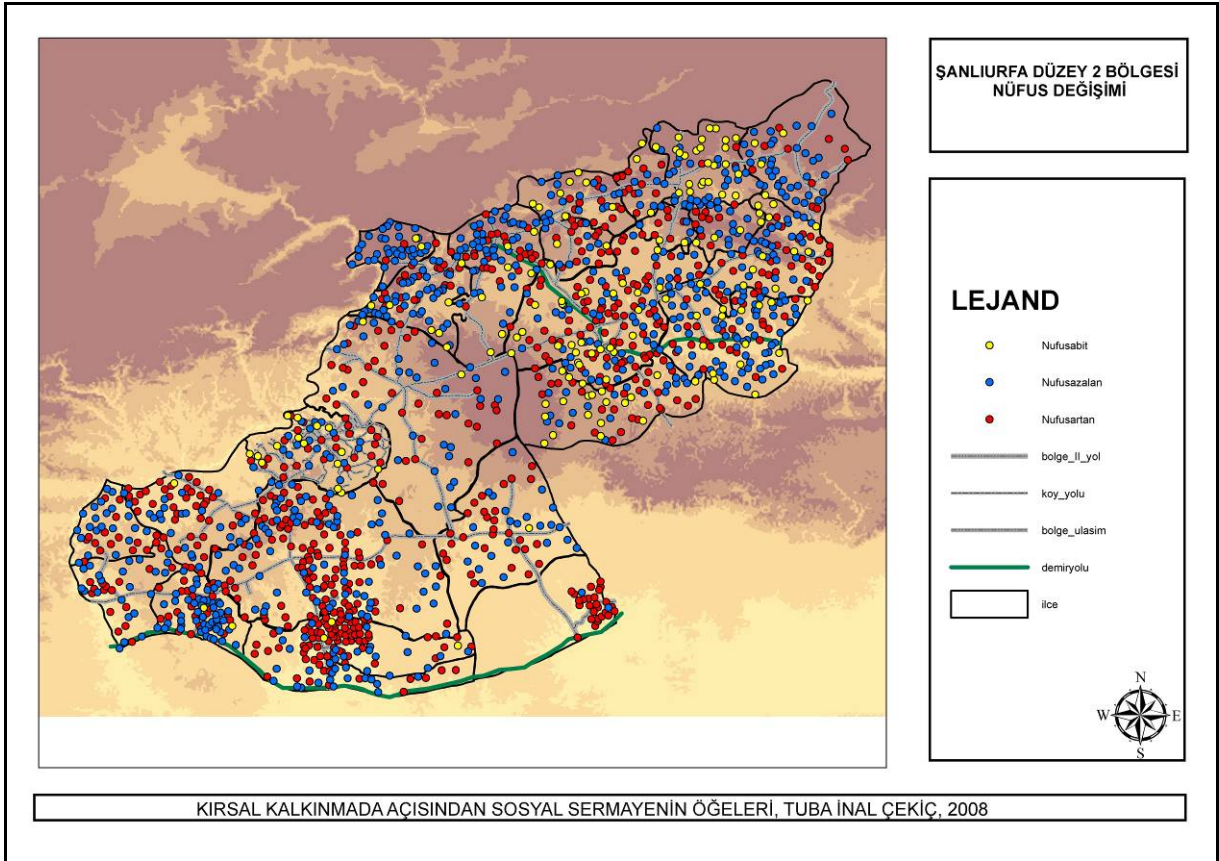
İl	İç Göç	Dış Göç	Net Göç	Net Göç Oranı (%)
Diyarbakır	46.883	-79.095	-32.212	-31,74
Şanlıurfa	30.660	-57.460	-26.800	-29,84

Çizelge 4.8: Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde illerin göç yönü (DİE, 2000)

İl	Toplam	Şehirden şehire	Köyden şehire	Şehirden köye	Köyden köye
Diyarbakır	109 499	57 082	17 979	29 065	5 373
Şanlıurfa	66 354	36 570	12 941	13 113	3 730

Bölgede, dışa verilen göçe bağlı olarak nüfusu azalan yerleşmelerin oldukça fazla olduğu gözlenirken, nüfus değişiminde de nüfus büyüklüklerine benzer bir tablo dikkat çekmektedir. Buna göre merkez ilçelerde ve Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında sulama kanallarının

tamamlandığı Harran Ovasında nüfusu artan yerleşmeler yoğunlaşırken, Diyarbakır ilinin kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan dağlık bölgedeki yerleşmeler nüfus kaybetmektedir. Hilvan ilçesinde ise; nüfusu durağan yerleşmeler dikkat çekerken, nüfusu artan yerleşmelerin ağırlıkta olduğu görülmektedir (Şekil 4.2). Bu noktada nüfus kaybeden bölge genelinde ve yerleşmelerinde sosyal ve ekonomik yapı önem kazanmaktadır.

Şekil 4.2: Nüfusun değişimi

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

IV.2 Bölge Nüfusunun Sosyo-Ekonomik Yapısı

2003 yılında Devlet Planlama Teşkilatının yapmış olduğu sosyo ekonomik gelişmişlik çalışmasına (Dinçer vd., 2003) göre, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi sosyo ekonomik gelişmişlik sıralamasında 26 adet düzey 2 bölgesi içinde 23. sırada yer almaktadır. Bölge eğitim ve sağlık yapısının yanısıra ekonomik yapısı bağlamında da diğer düzey 2 bölgeleriyle karşılaştırıldığında dezavantajlı konumdadır.

Okuryazar nüfus, okuryazar kadın nüfus, üniversite mezunlarının, ilköğretim okullaşma, liseler okullaşma ve meslek liseleri okullaşma oranları değerlendirilerek yapılan eğitim sektörü gelişmişlik sıralaması açısından Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi, 26 bölge içinde 25 sırada

yer almaktadır. Eğitim hizmetlerinin yetersiz olması, tarımsal faaliyetlerde çalışan okul çağındaki çocukların bulunması, kadınların ve kızların okumasını engelleyen feodal yaşam biçimi, kır nüfusunun ağırlıklı olduğu bölgede eğitim sektöründeki az gelişmişliğini açıklayan nedenlerdir.

Bölgede okuryazar nüfusun eğitim düzeyine bakıldığında, hiçbir öğretim kurumundan mezun olmayan ancak okuma yazma bilen nüfusun toplam nüfusa oranının % 34 olduğu görülmektedir. Nüfusun % 26'sı ilköğretim mezunu, % 10'u ortaöğretim mezunu, % 3'ü ise yükseköğretim mezunudur. Hilvan ilçesi nüfusunun eğitim düzeyine bakıldığında, nüfusun % 21'inin hiçbir öğretim kurumundan mezun olmadığı ancak okuma yazma bildiği gözlenmektedir. Nüfusun % 31'i ilköğretim mezunu, % 4'ü ortaöğretim mezunu, % 1'i ise üniversite mezunudur (DİE, 2000).

Çizelge 4.9: Nüfusunun öğrenim düzeyi (6 ve daha üzeri yaş grubu) (DİE, 2000)

EĞİTİM DURUMU		HİLVAN		NUTS2 BÖLGESİ		TÜRKİYE	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okuma yazma bilmeyen	Kadın	3206	65	719837	78	5732525	76
	Erkek	1721	35	202008	22	1857132	24
	Toplam	4927	43	517829	27	7589657	13
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	Kadın	892	37	285615	45	6374007	49
	Erkek	1516	63	348405	55	6512324	51
	Toplam	2408	21	634020	34	12886331	22
İlköğretim mezunu	Kadın	1115	31	252474	51	13196414	47
	Erkek	2515	69	242706	49	14997922	53
	Toplam	3630	31	495180	26	28194336	47
Ortaöğretim mezunu	Kadın	93	21	49957	27	3132181	39
	Erkek	359	79	134283	73	4881326	61
	Toplam	452	4	184240	10	8013507	13
Yükseköğretim mezunu	Kadın	34	24	14064	25	1161735	37
	Erkek	106	76	41134	75	1990229	63
	Toplam	140	1	55198	3	3151964	5

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde 2000 yılı ilköğretim ve ortaöğretim okullaşma oranları Türkiye ile yakın değerlerdedir. İlköğretim okullaşma oranı Türkiye'de % 97,37 iken, bölgede bu değer % 94,51'e düşmektedir. Kadınlar açısından baktığımızda ise farkın daha fazla olduğu ve okullaşma oranının % 96,14 ülke ortalamasının oldukça altında % 90,48 olduğu görülmektedir. Aynı durum ortaöğretim okullaşma oranına da yansırken, Türkiye'de % 58,56 olan ortaöğretim okullaşma oranı bölgede % 29,18'dir. Okullaşma oranında ortaya çıkan bu tablo bölgede ilköğretimin zorunlu olması nedeniyle ülke ortalamasına yakın çıktığı ancak, ortaöğretime ve kadınların eğitimine önem verilmediği görülmektedir (DİE, 2000) (Çizelge 4.9).

Bebek ölüm oranı, onbin kişiye düşen hekim, dişhekim, eczane ve hastane yatağı sayıları değerlendirilerek yapılan sağlık sektörü gelişmişlik sıralaması açısından bölgenin, eğitim sektöründen daha ileride 23. sırada yer aldığı görülmektedir (Dinçer vd., 2003). Bebek ölüm oranı Türkiye ortalaması binde 43 iken, Diyarbakır binde 57 ile bütün iller içinde 8. sırada, Şanlıurfa binde 37 ile Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Diğer sağlık göstergeleri açısından baktığımızda, bölgede toplam 1263 uzman hekim, 1724 pratisyen hekim bulunmaktadır. Onbin kişiye düşen hekim sayısı açısından Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Türkiyede bu oran 13 iken, Diyarbakır'da 7, Şanlıurfa'da 4'tür.

Bölge nüfusunun sosyal ve ekonomik yapısına dair bilgi veren diğer bir değer de, hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında olmayan ve sağlık giderlerini karşılayacak durumda olmayan Türk vatandaşlarının bu giderlerinin, devlet tarafından karşılanmasını öngören yeşil kart uygulamasından faydalananların oranıdır. Sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadan çalışan ücretsiz tarım işçilerinin yoğunluğuna bağlı olarak, Diyarbakır'da 520.650, Şanlıurfa'da 589.870 kişi olmak üzere bölge nüfusunun % 40'ının yeşil kart sahibi olduğu görülmektedir.

Bölgenin ekonomik yapısına gayri safi yurt içi hasıla, kamu yatırımları ve bütçe gelirlerinden alınan pay açısından bakıldığında, bölgenin az gelişmiş yapısının sonuçlarının yanısıra nedenleri de ortaya çıkmaktadır. Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde gayrisafi yurt içi hasıla, 1987 yılı sabit fiyatlarıyla 2.459.144 milyon TL'dir. İçinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi gayri safi yurt içi hasılasına oranı % 40 olan bölge, Türkiye'nin % 2,23'ünü oluşturmaktadır (DPT, 2001).

Gayri safi yurt içi hasılanın, bölgenin illeri ve ilçelerinde dağılımı da Hilvan ilçesinin ekonomik yapısı hakkında fikir vermektedir. Diyarbakır ili Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hasılasının 1,24'ünü, Şanlıurfa 0,95'ini oluşturmaktadır. Bu rakamların ilçelere dağılımı ise Çizelge 4.10'da görülmektedir. Buna göre her iki ilde de merkez ilçelerin GSYİH açısından en büyük paya sahip olduğu belirlenmiştir. Bunun yanısıra, Diyarbakır'da Çüngüş ilçesi, Şanlıurfa'da da Bozova ve Siverek ilçelerinin üretilen GSYİH'daki payları yüksektir. Hilvan % 1,46 oran ile Halfeti'den sonra Şanlıurfa'nın GSYİH açısından en az üretken ilçesi olarak görülmektedir. (Çizelge 4.10). Benzer şekilde kişi başına GSYİH değerleri de Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde Türkiye ortalamasının altındadır (DPT, 2001). Türkiye ortalaması 2001 yılında cari fiyatlarla 2146 USD olan kişi başına GSYİH, Diyarbakır'da 1313 USD, Şanlıurfa'da 1008 USD'dir.

Çizelge 4.10: İlçeler itibariyle GSYİH (DPT, 2001)

İLÇE	GSYİH 000 000 TL	Pay %	Pay %
DİYARBAKIR	182.820.248	1,24	100,00
MERKEZ	100.806.507	0,68	55,14
BİSMİL	11.965.412	0,08	6,54
ÇERMİK	5.485.479	0,04	3,00
ÇINAR	9.399.426	0,06	5,14
ÇÜNGÜŞ	25.889.464	0,18	14,16
DİCLE	3.863.032	0,03	2,11
EĞİL	1.246.693	0,01	0,68
ERGANİ	10.683.397	0,07	5,84
HANİ	1.477.053	0,01	0,81
HAZRO	1.089.175	0,01	0,60
KOCAKÖY	575.162	0,00	0,31
KULP	2.341.843	0,02	1,28
LİCE	2.256.243	0,02	1,23
SİLVAN	5.741.361	0,04	3,14
ŞANLIURFA	139.685.282	0,95	100,00
MERKEZ	51.951.881	0,35	37,19
AKÇAKALE	5.420.547	0,04	3,88
BİRECİK	3.814.378	0,03	2,73
BOZOVA	34.040.621	0,23	24,37
CEYLANPINAR	3.375.971	0,02	2,42
HALFETİ	1.524.257	0,01	1,09
HARRAN	3.809.461	0,03	2,73
HİLVAN	2.044.879	0,01	1,46
SİVEREK	17.146.991	0,12	12,28
SURUÇ	7.635.505	0,05	5,47
VİRANŞEHİR	8.920.792	0,06	6,39

* Alıcı fiyatlarıyla 1996 yılına ait değerlerdir.

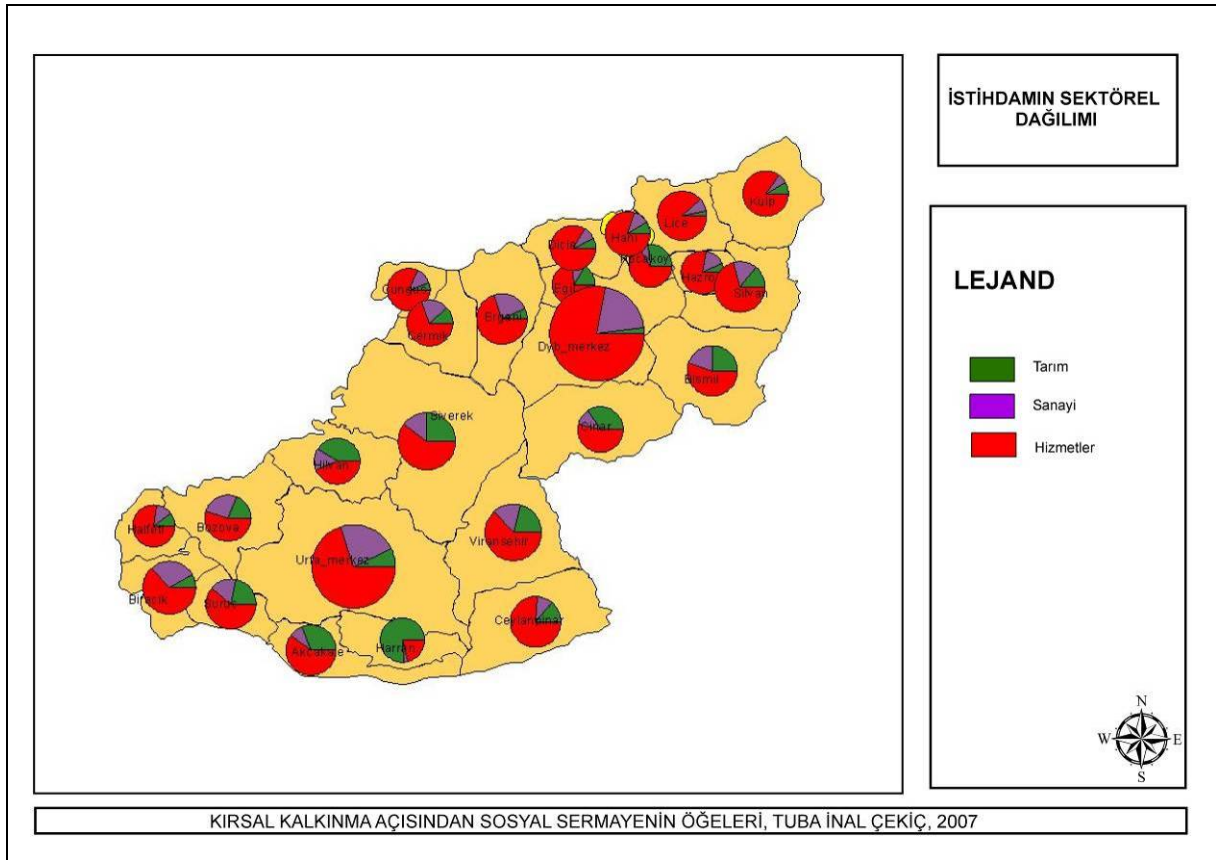
Bölgede 1995-2001 yılı sürecindeki toplam bütçe gelirleri, aynı dönemdeki Türkiye toplamının binde 4'ünü oluşturmaktadır. Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında yapılan yatırımların da etkisiyle, kamu yatırımları harcamalarında daha avantajlı konumdadır. 1990-2001 yılı sürecinde toplam yapılan kamu yatırımları diğer bölgelere de yapılan toplam kamu yatırımlarının % 6,7'sini oluşturmaktadır.

Bölgede ekonomik gelişmişliği tanımlayan temel göstergelerinden biri de sanayi üretim değerleridir. Sanayi sektörünün bölgedeki yapısı bölgenin az gelişmişliğinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Buna göre organize sanayi bölgesi'ndeki parsel sayısı, küçük sanayi sitesi işyeri sayısı, imalat sanayi işyeri sayısı, imalat sanayi yıllık çalışanlar ortalama sayısı, imalat sanayi kurulu güç kapasite miktarı, kişi başına imalat sanayi elektrik tüketimi ve kişi başına imalat sanayi katma değeri verileri değerlendirilerek yapılan, sanayi sektörü gelişmişlik sıralaması açısından bölge 22. sırada yer almaktadır. 66 adet imalat sanayi işyeri

bulunan Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi kişi başına imalat sanayi katma değeri ile Türkiye ortalamasının oldukça altında, 67. sırada yer almaktadır (Dinçer, vd., 2003).

Sanayi sektörünün yeterince gelişme gösteremediği bölgede, teşvik belgeli yatırımlar açısından da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. 1995-2001 yılları arasında Türkiye’de toplam 27.683 teşvik belgeli yatırım yapılmış, bunlardan ancak 516’sı Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi’nde gerçekleşmiş ve ancak 43.746 kişilik istihdam olanağı yaratabilmiştir (DPT, 2001).

İstihdam yapısına bakıldığında, bölgede toplam 826.012 kişinin istihdam edildiği ve kırsal nüfusun da yoğunluğuna bağlı olarak bunların % 68’inin tarım sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Kentsel merkezlerde ise kamu hizmetlerine bağlı olarak hizmetler sektörünün ön plana çıktığı, sanayinin ise gelişmediği istihdam yapısından da anlaşılmaktadır. Hilvan ilçesi kent merkezindeki istihdam yapısı da yine kamu hizmetleri ve tarımın ekonomideki etkinliğini göstermektedir. (Şekil 4.3, Çizelge 4.11).

Şekil 4.3: İlçe merkezlerinde istihdamın sektörel dağılımı

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Cizelge 4.11: Nüfusun sektörel dağılımı (DİE, 2000)

	TARIM	HİZMETLER	SANAYİ	TOPLAM
HİLVAN	894	964	320	2.178
NUTS2 BÖLGESİ	566.859	201.718	57.435	826.012
TÜRKİYE	12.576.827	8.719.693	4.666.606	25.963.126

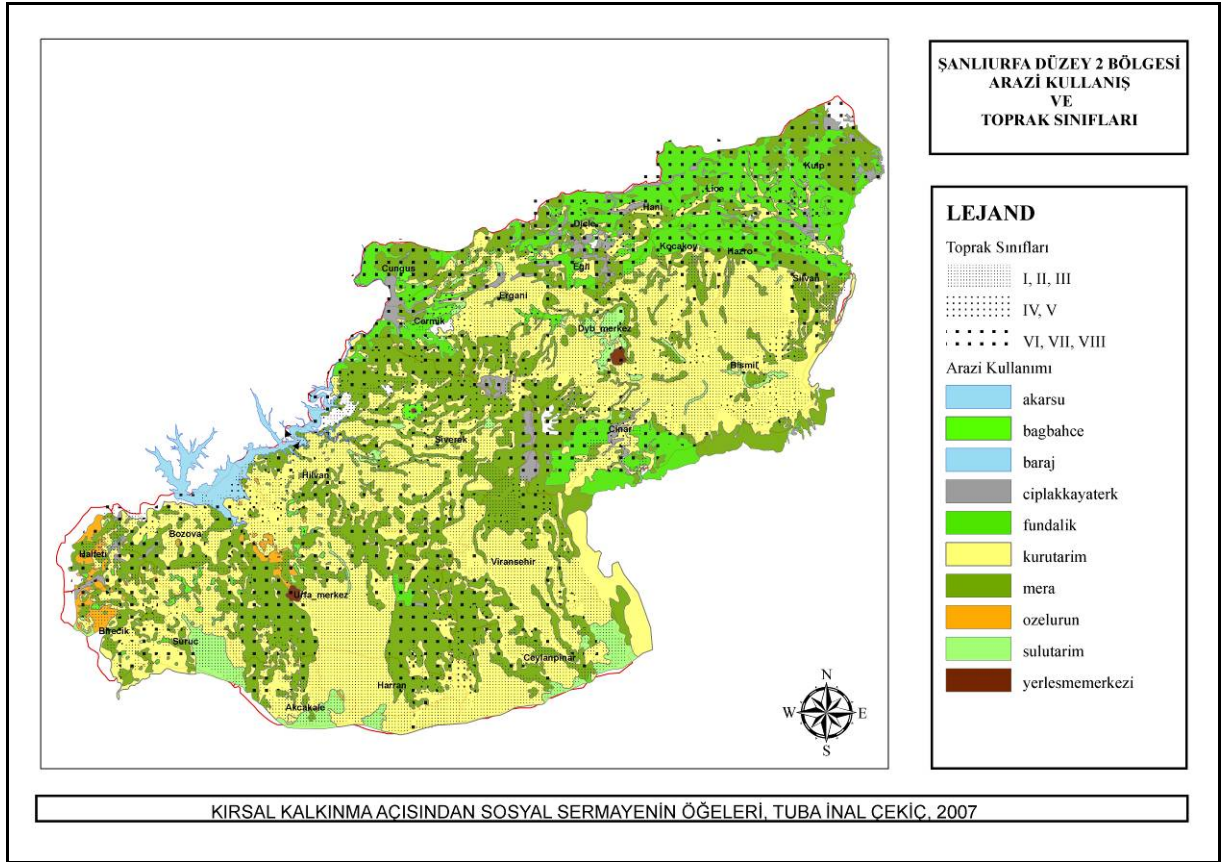
Tarım sektörü, Türkiye’de uzun yıllar ekonominin temel unsuru olmuş, ancak azalan nispi payını, son yıllarda gelişme önceliği gösteren sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerine bırakmıştır. Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi’nde ise, tarım sektörü azalan payına rağmen, gerek istihdam içindeki payı ve gayrisafi milli hasılaya katkısıyla, gerekse de tarım topraklarının oranıyla ekonomik açıdan en önemli sektör olma özelliğini korumaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, milli ekonomide %40 düzeylerinde olan tarım sektörünün gayri safi milli hasıla içindeki payı, 1980 yılında %25, 1990 yılında %16 ve 2000 yılında ise %13,5 düzeyine düşmüştür. Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi’nin tarımsal üretime katkısı ise % 4 oranındadır (DPT,2001). İşgücündeki nüfusun % 68’inin tarım sektöründe istihdam edildiği bölgede toplam işlenen tarım alanı 1.753.084 hektar olup; ülkenin işlenen toplam tarım alanının % 7,6’sını oluşturmaktadır.

Şekil 4.4’te, % 55’i tarım alanlarından oluşan Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi’nin arazi kullanımı üzerinde toprak sınıfları görülmektedir. Buna göre, I., II. ve III. sınıf tarım toprakları kuru ve sulu tarım alanı olarak kullanılırken; mera ve fundalık alanlar IV. ve V. sınıf tarım topraklarından oluşmaktadır. Hilvan ilçesi toprak varlığının % 55’lik çoğunluğu mutlak tarım arazileri olarak nitelendirilen I., II. ve III. sınıf topraklardan oluşmaktadır. %15 i ise sulanabildiği ve ekim aşamasında önlem alındığı takdirde verimli arazilerden (IV. ve V. sınıf) oluşmaktadır (TKB, 1975).

Tarım alanlarında diğer bir sınıflama tek ve mevsimlik üretim için ayrılmış alanlar (ekili alanlar) ile uzun ömürlü tarımsal bitkilere ayrılmış alanlar (dikili alanlar) şeklindedir. Bölgede tarım alanlarının % 90,2’si ekili, % 9,8’i ise dikili alan olarak kullanılmaktadır. Ekili tarım alanlarının ilçeler bazında dağılışında en yüksek oranla (% 99,6) Harran ilçesi birinci sıradadır. Bölgede ekili alanlar, dikili alanların yoğun olduğu Birecik, Halfeti ve kısmen de Bozova ilçeleri dışındaki ilçelerde yoğunlaşmakta ve Harran, Akçakale, Ceylanpınar, Suruç, Merkez, Hilvan ve Viranşehir’de % 90’nın üzerine çıkmaktadır. Dikili tarım alanlarının

neredeyse tamamını antepfıstığı ile bağ tarım alanları oluşturmaktadır (TKB, 2002; TKB, 2005).

Şekil 4.4: Arazi kullanışı ve toprak kabiliyeti

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi bitkisel üretiminde % 75 oranında tarla ürünleri üretiminin birinci sırada, sebze ürünleri ve meyve ürünleri üretiminin % 17 ve % 8 ile bunu takip ettikleri görülmektedir. Bölgede en çok ekilen tarımsal ürünlerin başında buğday, arpa, pamuk, mercimek, susam, nohut, karpuz, kimyon, biber, mısır, domates ve patlıcan gelmektedir. Bu ürünler içerisinde pamuk, biber, mısır, domates ve patlıcan sulu şartlarda, diğer ürünler ise ağırlıklı olarak kuru şartlarda ekilmektedir. Ancak, sulama imkanlarının olduğu alanlarda pamuk tarımı ile dönüşümlü olarak sulu şartlarda buğday ve arpa I. ürün; mısır, susam, nohut ve karpuz II. ürün olarak yetiştirilmektedir. GAP çerçevesinde yürütülen sulama projeleri tamamlandıktan sonra sulu koşullarda yetiştirilen tarımsal ürünlerin lehine bir genişleme olacağı öngörülmektedir (TKB, 2002; TKB, 2005).

Hilvan ilçesinin Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'ndeki bitkisel üretiminden aldığı pay % 6 olup, ilçede bitkisel üretim deseninde % 88'lik üretim payıyla tarla ürünleri üretimi ön plana çıkmaktadır. Tarla ürünleri üretiminde % 84 oranında tahıl üretimi birinci sırada olup, başta

buğday olmak üzere, arpa ve mısır üretilmektedir. Toplam bitkisel üretimde payı % 9 olan meyve ürünleri üretiminde % 95 üretim payıyla üzüksü meyveler gelmektedir. Üzüksü meyveler arasında başta üzüm olmak üzere, dut, nar ve incir üretimi bulunmaktadır (TKB, 2002; TKB, 2005) (Çizelge 4.12).

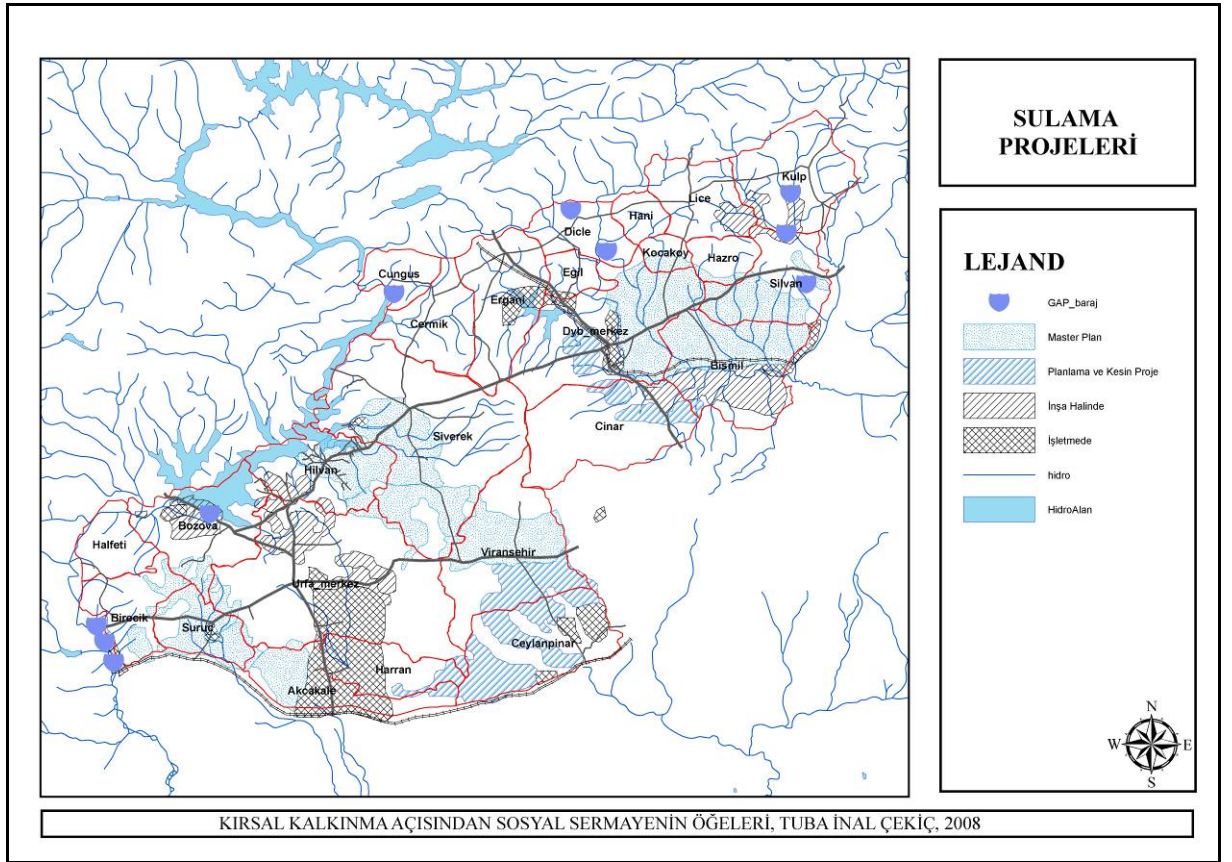
Çizelge 4.12: Bitkisel üretim (TKB, 2002-2005)

TARLA ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ (TON)	HİLVAN	NUTS2 BÖLGESİ
TAHILLAR	206.246	2.958.472
BAKLAGİLLER	31.800	376.827
ENDÜSTRİYEL BİTKİLER	7.200	220.432
YAĞLI TOHUMLAR	1.160	10.282
YUMRU BİTKİLER	0	15.933
TOPLAM	246.406	3.581.946
SEBZE ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ(TON)		
YAPRAĞI YENEN SEBZELER	0	1.605
BAKLAGİL SEBZELERİ	20	2.102
MEYVESİ YENEN SEBZELER	24.925	809.501
SOĞANSI, YUMRU VE KÖK SEBZELER	200	298
TOPLAM	25.145	813.506
MEYVE ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ (TON)		
YUMUŞAK ÇEKİRDEKLİLER	22	4.166
TAŞ ÇEKİRDEKLİLER	262	7.099
TURUNÇGİLLER	0	0
SERT KABUKLULAR	180	23.452
ÜZÜMSÜ MEYVELER	8.815	367.784
TOPLAM	9.279	402.501
TOPLAM BİTKİSEL ÜRETİM	280.830	4.797.953

Toplam tarım alanları içerisinde sulanan tarım alanları ekili-dikili alanlar bakımından incelendiğinde, ekili alanların % 25,9'unda, dikili alanların ise sadece % 0,1 'inde (1.249 ha) sulu tarım yapıldığı görülmektedir.

Sulu tarım yapılabilen alanların kısıtlılığı da gözönüne alındığında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinde, genel iklim koşullarının ortaya çıkardığı yağış ve sıcaklık koşullarının olumsuzluğu ve şiddetli yaz kuraklığı, tarımsal etkinliklerde büyük zararlara neden olmaktadır. Bölgede tarımsal üretimin en büyük kısıtlayıcılarından biri yetiştirme dönemindeki yağış eksikliğidir. Bölgede kış aylarında da yaşanan kuraklık sulama ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Balaban, 1986; Şeker, 1987). Kuraklığın tarım alanlarındaki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması ve gerekli ürün artışının sağlanması ise bölgede sulamayı zorunlu hale getirmektedir.

Sulamanın tarımsal üretimde verimliliği arttıran en önemli etken olması nedeniyle Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi ve içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi için geliştirilen bölgesel ve kırsal kalkınma programı olarak tanımlanan GAP'ın en büyük yatırımlarından biri de sulama projeleri olmuştur. GAP çerçevesinde bölgede yapımı tamamlanan, proje aşamasındaki veya planlanan baraj gölleri ve sulama alanları Şekil 4.5'de görülmektedir. Proje kapsamında Harran Ovasının tamamı, Bozova, Ceylanpınar ve Ergani'de arazinin bir bölümü sulanmaya başlamıştır. Hilvan ilçesinin bir bölümünde sulama kanalları inşa halindeyken ilçenin neredeyse tamamının sulanması master plan kararları arasındadır.

Şekil 4.5: Baraj alanları ve sulama projeleri

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde, özellikle Şanlıurfa ilinde sulamaya açılan alanlarla ilgili olarak değinilmesi gereken önemli bir konu da halk sulamalarıdır. Bölgede GAP sulama kanallarının tamamlanmamış olması, bireysel sulama çözümlerini ortaya çıkarırken, açılan kuyuların da toprağın verimliliği açısından sorunlar yarattığı görülmüştür.

Kuru tarımda yeterli verimliliğe ulaşamayan çiftçiler, kamu tarafından sulamaya açılan alanlarda başta pamuk olmak üzere, ürünlerden elde edilen yüksek miktardaki gelirden etkilenmişlerdir. Bu durumda, bölge çiftçileri, buldukları yörenin su potansiyeline göre farklı yöntemler kullanarak kendi imkanları ile tarlalarını sulamaya açmışlardır. Böylece, bir kısım çiftçi yeraltı su kaynaklarını değerlendirerek sulama kuyusu, bir kısım çiftçi de baraj göletlerinde sulama tesisleri kurup sulama olanaklarını yaratmışlardır.

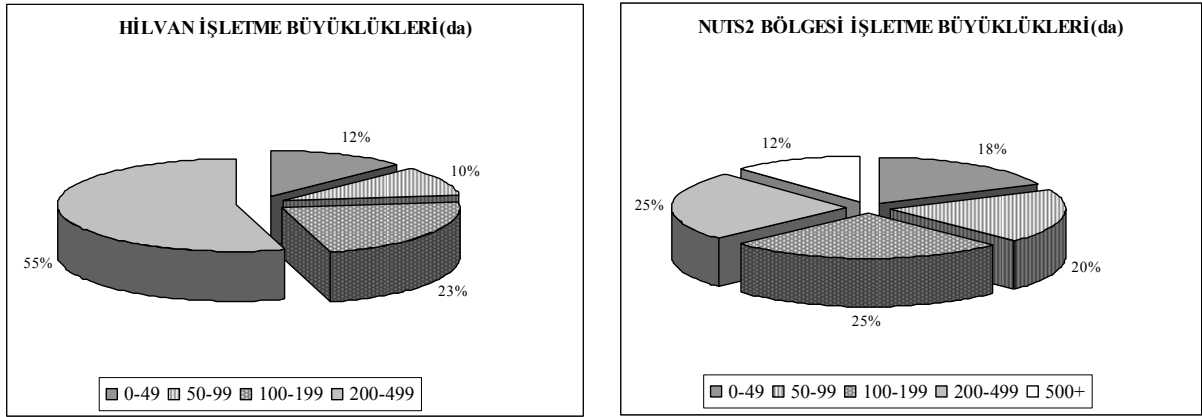
Halk sulamalarının en yaygın olduğu alanlar, Siverek, Hilvan ve Viranşehir ilçelerinde, Urfa-Bozova platosunun batısında, Bozova ilçesinin kuzeyinde ve Atatürk barajı göletinin yakın çevresinde, Suruç Ovası'nda, Fırat vadi tabanındaki Mezra ve Altınova ovalarıdır. Sulamanın yarattığı verimlilik ve değer artışına karşın bölgede, bilinçsizce yapılan sulamalar sonucu meydana gelen tuzlanma sorunu ortaya çıkmıştır. Özellikle Şanlıurfa'daki Harran ve Suruç ovalarında toprağın altında bulunan tuzun, yeterli drenaj önlemleri alınmadan yapılan sulama ile birlikte yüzeye yükseleceği belirtilmektedir (Dizdar, 2003:273).

IV.3 Bölgede Tarımsal İşletme Yapısı ve Örgütlenme

Genel Tarım Sayımı, Tarımsal İşletmeler (hane halkı) Anketi (DİE, 2003) sonucuna göre, Türkiye genelinde ortalama işletme büyüklüğü 61,01 dekar olarak belirlenmiştir. İller bazında ortalama işletme büyüklüğü incelendiğinde, 11,51 dekarla Rize ilinde en düşük, 194,85 dekarla Şanlıurfa ilinde en yüksek ortalama işletme büyüklüğü ortaya çıkmaktadır.

Bölgede toplam 94.255 tarım işletmesi bulunmaktadır. Ülkenin tarım işletmelerinin % 3'ünü içeren bölgede, 2500 dönüm üzerindeki büyük işletmelerin ülkeye oranı ise %37'dir. Tarım arazilerinin % 43'ü bölgedeki işletmelerin % 5'ini oluşturan, 500 dönüm ve üzerindeki işletmeler tarafından ekilmektedir. Bu çerçevede yapılan değerlendirmeler, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde, işletme büyüklüğü bakımından Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Büyük işletmelerin hakim olduğu bölgeye benzer şekilde Hilvan ilçesinde de büyük işletmelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. % 55'inin büyüklüğü 200-499 dekar arasında olan Hilvan ilçesi tarım işletmelerinin %12'si 0-49; % 10'u ise 50-99 dekar arasındadır (TKB, 2002; TKB, 2005) (Şekil 4.6).

Büyüklik açısından ülke genelinden farklı bir karakter gösteren işletmelerin, sayısı, parsellerin büyüklüğü, mülkiyet ve örgütlenme sorunu Türkiye'de tarımsal yapının temel problemleri olarak gösterilmektedir. Bu yapısal sorunlar, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve özellikle çalışma alanı olan Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde daha derinleşmektedir.

Şekil 4.6: İşletme büyüklükleri

Tahıl üretiminin baskın olduğu yerleşmelerde işletme yapısı, toprak dağılımı ve mülkiyet biçimi bakımından da geleneksel bir yapı ortaya çıkmaktadır. Tarım alanlarının önemli bir bölümünün küçük bir kitlenin elinde toplanmasına ve böylece çiftçilerin büyük çoğunluğunun topraksız kalmasına yol açan yarı-feodal işletme birimleri bölgede oldukça yaygın olan sosyo-ekonomik örgütlenme biçimidir (Demir, 2003).

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'ni diğer bölgelerden ayıran söz konusu işletme yapısı Osmanlı'nın son dönemlerine dayandırılmaktadır. Osmanlı döneminde tarım ekonomisinin temelini oluşturan Tımar Sistemi ile, tarımsal arazide devlet mülkiyeti esas kabul edilerek, önceden tespit edilmiş optimum toprak büyüklüklerinin bozulmamasına dikkat edilmekteydi. Oysa Osmanlı'nın son dönemlerinde büyük mülk sahipliği, ağalık kurumu, beylik gibi kişisel bağımlılık ilişkilerinin doruğa ulaştığı bilinmektedir (Güneş ve Sarı, 2005). Bu dönemde bölgedeki topraklar aşiret reislerinin, ağa veya beylerin tasarrufuna geçmeye başlamış ve bu durum cumhuriyet'in ilk yıllarından 1940 sonlarına kadar devam etmiştir. Özellikle cumhuriyet döneminin başlarında güçlü aşiretlerin yerel isyanların bastırılmasında etkin rol almaları konumlarını daha da güçlendirmiştir. Devlet nezdindeki bu itibarları, daha sonraki toprak reformu girişimlerinin de başarısızlığının nedenlerinden biri olmuştur (Kepenek ve YenTürk; 2001:42). Böylece büyük mülkiyetin egemen olduğu bölgede, 1970'lere gelindiğinde bile bir tek kişiye ya da aileye ait köylerin varlığı dikkat çekmektedir. 2000'lerin sonunda da bu yapı azalmakla birlikte yer yer varlığını korurken, kökeni Osmanlılar'a dek uzanan büyük mülkiyet, toplumsal ve ekonomik yapının temelidir ve değişim geçirmiş olmasına karşın bu yapıdaki ağırlıklı yerini korumaktadır.

Mülkiyetin kırsal yerleşmelerin sosyal yapısındaki önemli rolü kırsal yerleşmeleri mülkiyet yapılarına göre;

- Halk Köyü (Muhtarlık)
- Ağa Köyü (Aile)
- Karma Köyler

olarak sınıflandırılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Buna göre halk köyleri, köyde yaşayan halkın, toprağı mülkiyet bakımından aralarında büyük ayrılıklar olmaksızın paylaşmış oldukları köyler olarak tanımlanmaktadır. Bu tür köylerde ailelerin arasındaki ilişkiler köklü ve geleneksel komşuluk temellerine dayanmaktadır ve Batı Anadolu, Trakya ve Karadenizdeki kırsal yerleşmelerde hakim durumdadır. Ağa (Aile) köylerinde toprak mülkiyeti bir şahsa, bir aileye veya sülaleye aittir ve bu köylerde çiftçilik yapan köylülerin toprağı yoktur. Geniş arazileri ağalar köylü aileler aracılığıyla işletmekte olup köylü geçimini sağlamak için ağaya bağımlı durumdadır. Karma köylerde ise bir/iki kişi veya aile geniş arazi mülkiyetine sahip olup geri kalan köylü aileler yeteri kadar toprağına sahip değildir veya hiç toprakları yoktur. (Tütengil, 1979).

Bu sınıflama dikkate alındığında, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde ve Hilvan ilçesinde de hakim köy tipini ağa veya aile köylerinin ve yer yer halk köylerinin oluşturduğu görülmektedir. Aile köyleri, bölgede tek bir kişiye ait köylerin zamanla miras yoluyla bölüşülmesi ile oluşmuştur (Tarım İlçe Md., 2007).

Mülkiyet yapısı kırsal yerleşmelerin sınıflandırılmasına olanak tanımakla beraber, tarımsal işletmelerde işletme yapısını da belirleyen en önemli faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Tarımsal işletmelerin büyüklüğü ve mülkiyet dağılımındaki dengesizlik ile ortaya çıkan az topraklı veya topraksız köylülerin varlığı, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi içinde "kiracılık", "ortakçılık" terimiyle ifade edilen farklı işletme tiplerini ortaya çıkarmıştır.

Ortakçılık, ürünün kaldırıldıktan sonra toprak sahibi ile ortakçı (yarıcı, maraba vb.) arasında önceden belirlenmiş bir oranda ve aynı olarak paylaşılmasını öngören bir işletme biçimidir. Üretimin toprak ve (ortakçının sağlaması gereken) emek dışındaki girdileri ise, toprak sahibi ile ortakçı arasında örf adete göre veya anlaşma ile paylaşılmaktadır. Kiracılık ise, ürün miktarına bağılı olmaksızın, üretim giderlerine katılmayan toprak sahibine götürü bir kira bedeli ödenmesine dayalı bir işletme biçimidir. Kiracılığın belirleyici özelliği, kiranın nakdi olması değil, ürüne bağılı olmadan götürü olarak ödenmesidir (Boratav, 2004).

Bu bağlamda Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde faaliyet gösteren 94.255 tarım işletmesinin % 89'u kendi toprağını işlerken; 3150 işletme yalnız kiracılık, 1235 işletme ise yalnız ortakçılık

ile toprağı işlemektedir. Kiracılık, ortaklık ve diğer üretim biçimleri ile toprağı işleyenler toplam tarım işletmelerinin % 11'ini teşkil etmektedir (DİE, 2003).

Bu tarımsal işletme tipi, bir taraftan az veya topraksız çiftçi ailelerin tarımla geçimlerini sağlama imkanını verirken, toprak açısından bakıldığında, çeşitli olumsuzlukları ortaya çıkarmaktadır. Bu tip işletmelerde ortakçı veya kiracı konumundaki çiftçi ailelerin toprağına ilişkin ileriye dönük yatırımlara girişmediğı, yanlış ve yoğun kullanımın toprağın verimsizleşmesine neden olabildiğı belirtilirken; kiracılığın, parasal ortaklığın ise aynı bir kira ilişkisine dayanması nedeniyle kiracı işletmecinin, ortakçıdan daha etkin üretim gerçekleştirdiğine ilişkin yaygın bir kanı bulunmaktadır (Boratav, 2004).

Mülkiyet ve işletme yapısının yanısıra; tarımsal ve kırsal kalkınma konusunun önemli bir boyutunu da kırsal alanda gerek kamu tarafından gerek sivil toplum tarafından gerçekleştirilen örgütlenmeler oluşturmaktadır. Mevcut kurum ve kuruluşlar, kamu, meslek ve çiftçi örgütlenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kamu kuruluşları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlıkları, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ve Ziraat Bankasıdır. Meslek örgütlenmesi odalar, sivil toplum kuruluşları ve dernekler aracılığıyla gerçekleşirken, ekonomik ve sosyal amaçlı çiftçi örgütlenmeleri kooperatifler ve birlikler altında yapılanmaktadır.

Türkiye’de kırsal alanlara yönelik kamu örgütlenmesinin temelini Tarım ve Köyişleri Bakanlığı oluşturmaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın görevleri arasında politikaların tespiti, uygulamaların denetim ve kontrolü, kırsal bölgelerin kalkındırılması, tarım, hayvancılık ve su ürünlerinin geliştirilmesi, altyapı tesislerini yapmak ve yaptırmak, doğal kaynakların korunması, çiftçinin teşkilatlanması, arazi toplulaştırılması, verimliliğı artırıcı araştırmalar yapmak, tarımsal yayım ve eğitim yer almaktadır. Bakanlık merkezde ana hizmet birimleri (Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı) danışma ve denetim birimleri, yardımcı hizmet birimleri, ilgili kuruluşlar (Toprak Mahsulleri Ofisi, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü) ve bağılı kuruluşlar (Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, AtaTürk Orman Çiftliği Müdürlüğü) olarak teşkilatlanmıştır (TKB, 2008).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi’nde, il ve ilçe müdürlüklerinin yanısıra Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Ceylanpınar Tarım İşletmesi; Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü Diyarbakır ve Şanlıurfa ve Şube Müdürlükleri, Bismil, Çınar, Silvan,

Akçakale, Siverek, Viranşehir Ajans Amirliği ve Hilvan Tesisli Ekipleri; Toprak Reformu Genel Müdürlüğü ise Şanlıurfa Bölge Müdürlüğü ile taşra teşkilatlanmasını gerçekleştirmiştir. İl ve ilçe müdürlükleri içinde ise, proje ve istatistik, destekleme, kontrol, hayvan sağlığı, bitki koruma, çiftçi eğitim ve yayım ile idari ve mali işler müdürlükleri bulunmaktadır.

Kırsal örgütlenmenin kamu tarafını oluşturan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın taşra teşkilatlarının yanısıra bölgede, tarımsal örgütlenmenin diğer ayağını mesleki ve üretici örgütlenmeleri oluşturmaktadır. İnan'ın (2001) kırsal ve tarımsal yapı ile ilgili sorunları çözmeyi amaçlayan kırsal ve tarımsal kalkınma araçlarından biri olarak tanımladığı üretici örgütlenmesi, hem tarımsal pazarlama hizmetlerinin etkinleştirilmesini hem de kurumsal reformların ve teknolojik yeniliklerin uygulanmasını kolaylaştıran bir unsur olarak görülmektedir (İnan, 2001).

Kırsal alanda yaşayan ve tarımsal üretim faaliyetinde bulunan üreticilerin, üretim kaynaklarını daha etkin kullanabilmeleri, tarımsal girdileri uygun koşullarda temin edebilmeleri, modern tarım teknolojilerini uygulayabilmeleri, ürünlerini en iyi şekilde değerlendirerek pazarlayabilmeleri ve kamu hizmetlerinden daha etkin yararlanabilmeleri yeterince örgütlenmeleri ile mümkündür (Karlı, 2001: 12). Bu nedenle Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde tarım faaliyetlerinin etkin olması, toplumsal yapının feodal ağırlıklı bir yapı sergilemesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan az topraklı ve topraksız tarımsal üreticilerin varlığı, tarım sektöründe örgütlenme ihtiyacını daha da zorunlu hale getirmektedir.

Bölgedeki üretici örgütlerini, mesleki örgütler (Ziraat Odaları, Çiftçi Dernekleri), ekonomik örgütler (Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri ve Su Ürünleri Kooperatifleri) ve diğer tarımsal organizasyonlar (Üretici ve Sulama Birlikleri, Köylere Hizmet Götürme Birliklerinden oluşan Hizmet Birlikleri) olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür (Benek, 2006).

Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde tarımsal meslek örgütleri ziraat odalarından oluşmaktadır. Çiftçilerin meslek kuruluşu olan ziraat odaları, mesleki hizmetleri görmek, tarım sektörünün gelişmesine ve devletin tarımsal plan ve programlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olmak, çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak ve üreticiler arasında işbirliğini sağlamak amacı ile kurulmuştur. Bölgedeki ziraat odası sayısı 20, ziraat odalarına kayıtlı üye sayısı ise % 67,3'ü Şanlıurfa ilinde olmak üzere 59.883'tür (TZOB, 2008).

Tarımsal kalkınma kooperatifleri çok amaçlı kooperatifler olmaları ve bünyelerinde hayvancılık, seracılık, depolama, nakliye gibi önemli tarımsal faaliyetleri bulundurmaları nedeniyle çiftçi gelirine direkt etki edecek olan kooperatiflerdir. Tarımsal kalkınma

kooperatifleri; üreticilerin ürünlerinin değerlendirilmesi yada çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulmuş olup, bölgedeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin hayvancılık faaliyetlerini kapsayan kooperatifler olduğu belirlenmiştir. Bölgede 61'i Diyarbakır'da olmak üzere 82 adet işletmede ve uygulamada olan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bulunmaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri'nin amacı; faaliyet konusuna giren tarım ürünlerini üreticilerden satın almak, işlemek, standart hale getirmek ve ambalajlayarak iç ve dış pazarlarda pazarlamak, üreticilerin tarımsal girdilerini karşılamak ve görev verilmesi durumunda devlet adına üreticilerden alım yapmak ve dış alım yapmaktır. Ekonomik amaçlı örgütlerin temelini oluşturan tarımsal amaçlı kooperatifler, piyasaya etki edemeyen üreticiler adına hem piyasalarda fiyat oluşumunda etkili olabilmekte, hem de aracılara giden kazancın büyük bir kısmının üreticinin eline geçmesini sağlayabilmektedir (Karlı ve Çelik, 2003: 32). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 4 adet Tarım Satış Kooperatifleri Birliği faaliyet göstermektedir. Bunlar Güneydoğubirlik, Çukobirlik, Karadenizbirlik ve GAP Birlik'tir. GAP Birlik'in merkezi Şanlıurfa olup, Karadenizbirlik'in Diyarbakır Merkez İlçede 1 adet kooperatifi bulunmaktadır. Bölgede Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine bağlı bulunan Tarım Satış Kooperatiflerinin 6'sı Şanlıurfa, 3'ü Diyarbakır ilinde bulunmaktadır.

Bölgede daha etkin olan iki birlikten biri Güneydoğubirlik (Güneydoğu Tarım Satış Kooperatifleri Birliği)'tir. Birlik 1968 yılında kurulmuş olup merkezi Gaziantep ilindedir. Çalışma alanına Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Hatay, İçel, Malatya, Kahramanmaraş, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa illeri giren birliğin faaliyet konusu ürünler; üzüm, baklagiller, kırmızı biber, zeytin yağı ve antepfıstığıdır. Güneydoğubirlik'in Şanlıurfa'da Merkez ilçe ve Birecik olmak üzere 2 adet kooperatifi bulunmaktadır. Çukobirlik (Çukurova Pamuk, Yerfıstığı ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği) 1940 yılında kurulmuş olup merkezi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin de dışında Adana ilindedir. Çalışma alanına Adana, Antalya, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, İçel, Hatay, Kahramanmaraş, Mardin, Elazığ ve Şanlıurfa illeri giren birliğin faaliyet konusu ürünler; pamuk , yerfıstığı ve soya fasulyesidir. Bölgedeki illerde Çukobirlik'e bağlı kooperatif sayısı 5 olup, bu kooperatiflere üye üretici sayısı ise 9.382'dir. Şanlıurfa'da, Merkez ilçe (3753 ortak), Akçakale (1269 ortak) ve Suruç (2458 ortak)'ta örgütlenen Çukobirlik; Diyarbakır'da Merkez ilçe (1149 ortak) ve Bismil ilçesinde (753 ortak) bulunmaktadır. Çukobirlik'e bağlı kooperatiflerdeki ortak sayısının yaklaşık yarısı Şanlıurfa ilindeki kooperatif ortaklarından oluşmaktadır. Bunun nedeni olarak bölgedeki kooperatiflerin kütlü pamuk alımı yapmaları ve bölgede pamuk üretiminin Şanlıurfa ilinde yoğunlaşması gösterilebilir.

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin görevleri, ortakların kredi ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini değerlendirmek, ortak ve gerektiğinde diğer üreticilerin üretim ve zorunlu tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak, mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmaktır. Türkiye'de en iyi teşkilatlanmış ve yayılmış tarımsal amaçlı kooperatif Tarım kredi kooperatifleridir (Karlı ve Çelik, 2003:37). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki tarım kredi kooperatifleri, Gaziantep ve Malatya Bölge Birliği Müdürlükleri faaliyet alanında yer almaktadır. Şanlıurfa ilindeki kooperatifler Gaziantep Bölge Birliği Müdürlüğüne; Diyarbakır ilindeki kooperatifler de, Malatya Bölge Birliği Müdürlüğüne bağlıdır. Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde, 22 adet Şanlıurfa'da, 7 adet Diyarbakır'da olmak üzere toplam 29 adet Tarım Kredi Kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatiflere ortak olan çiftçi sayısı ise 18.407 kişidir. Bölgedeki Tarım Kredi Kooperatiflerinin çalışma alanına giren köy sayısı 1.141'dir. Bu köylerin 810'u Şanlıurfa'da, 331'i Diyarbakır'da, bulunmaktadır (Tarım İl Müdürlüğü, 2008).

Sulama Kooperatifleri, yeraltı veya yerüstü su kaynaklarından faydalanmak isteyen çiftçilerin ekonomik güçlerini birleştirerek kurdukları organizasyonlardır. Bu organizasyonlar kârdan çok sulama hizmetlerinin optimal düzeyde yürütülmesinin sağlanması amacıyla çiftçilerin ortak girişimleri ile kurulmaktadır. Başka bir deyişle sulama kooperatifleri, devlet tarafından inşa edilen tesislerin işletme, bakım ve yönetim sorumluluğunun devrine olanak tanımaktadır. Bölgede sulama tesislerinin işletilmesinde faaliyet gösteren, 9 adet Şanlıurfa'da, 4 adet Diyarbakır'da olmak üzere toplam 13 adet sulama kooperatifi bulunmaktadır.

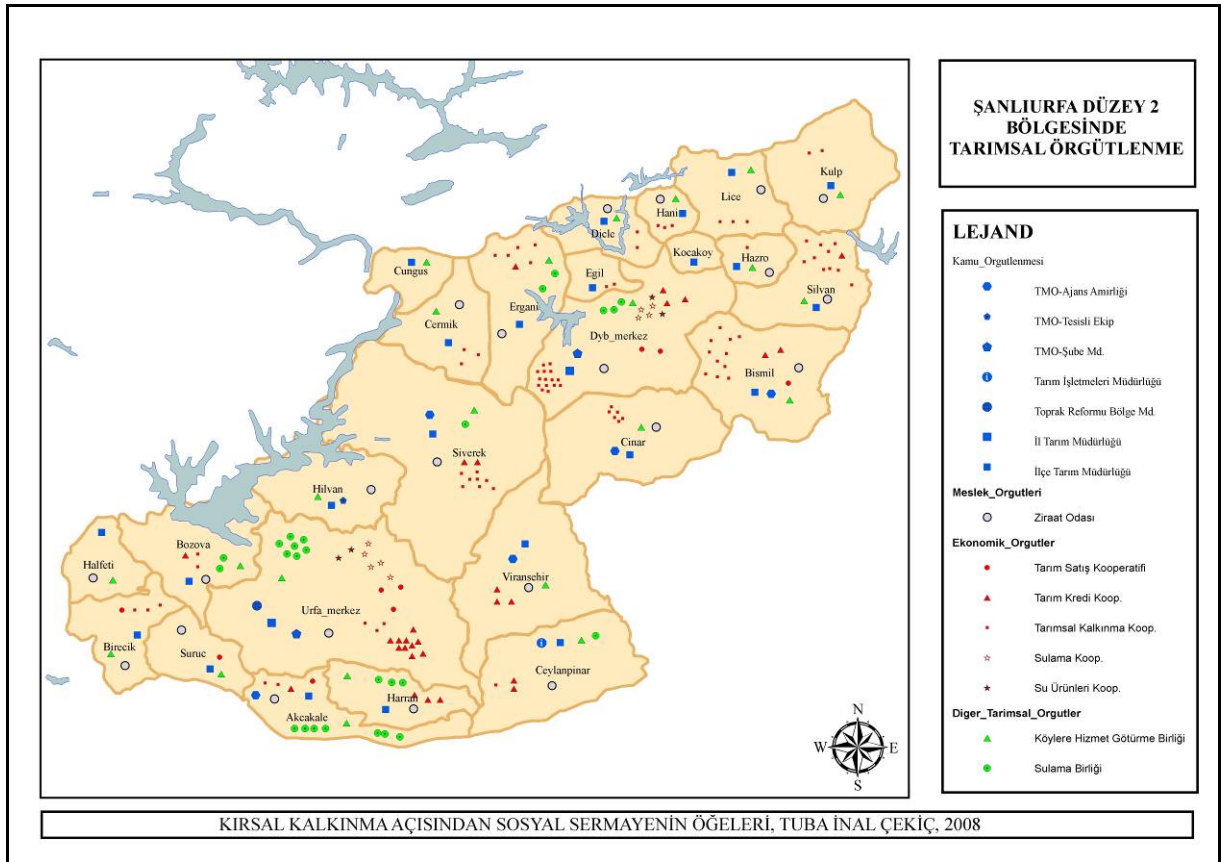
Su Ürünleri Kooperatifleri, bölgede, AtaTürk Baraj gölü ve diğer su havzalarında, su ürünleri avlama bölgelerinde su ürünleri üretimini düzenlemek, elde edilen su ürünlerini değerlendirmek ve pazarlamak amacıyla kurulmuştur. Bölgedeki 4 adet su ürünleri kooperatifinin 2'si Diyarbakır (100 ortak), 2'si Şanlıurfa (30 ortak) ilinde bulunmaktadır.

Üretici örgütleri içinde önemli yer tutan tarımsal kooperatifler; üretim, kredi, pazarlama ve satış, makine gereksinmelerini karşılamak üzere birbirleriyle güç birliği yapmak durumunda olan çiftçilerin işletmelerinden daha fazla kar sağlamak amacıyla birleşmelerini tanımlamaktadır (Türkdoğan, 2006; Kafaoğlu, 2002). Diğer tarımsal organizasyonlar ise tarımsal üretici birlikleri ve hizmet birlikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Üretici birlikleri tarımla ilgili ürün veya ürün grubunda faaliyette bulunan, asgari miktarda pazarlanabilir üretim hacmine sahip olan tarımsal üreticilerin, belirli bir ekonomik bölgede gönüllülük esasına dayalı olarak kurdukları, kamu yararına çalışan üretici birlikleri olarak

tanımlanmaktadır (Karlı ve Çelik, 2003:45). Hizmet birlikleri sulama birlikleri ve köylere hizmet götürme birlikleri olarak teşkilatlanmıştır.

Sulama birlikleri, sulama hizmetlerinin birden fazla köy veya beldeye gitmesi durumunda tesislerin işletilmesi, bakım ve onarımlarının sağlanması ve köye hizmet götürme amacı ile kurulmaktadır. Bölgede 26 adet sulama birliği mevcut olup, bu birliklerin 21 adedi Şanlıurfa'da, 5 adedi Diyarbakır'dadır.

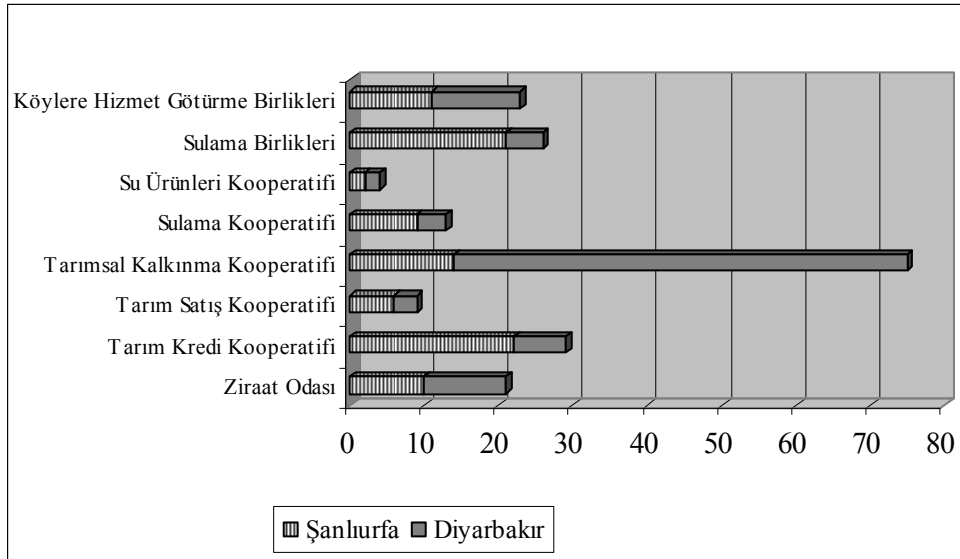
Köylere Hizmet Götürme Birlikleri ise İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmaktadır. İlçe ve köy halkının yararına olan ekonomik, sosyal, eğitimsel, kültürel, sınai tesis ve hizmetleri yaptığı gibi ilçenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayacak, ürünleri değerlendirecek her türlü sanayi ve ticari kuruluşları kurmak işletmek veya kuranlara yardımcı veya ortak olmak şeklinde tanımlanmıştır. Köylere hizmet götürme birlikleri tarımsal kalkınma kooperatiflerine benzemeleri ve üreticiler yararına çalışmalar yapmalarına karşın; bu örgütlerde üreticilerin ortaklığı veya üyeliği olmayıp mahalli idari birimlerin üyeliği söz konusudur (Karlı, 2001). Bölgede 2000 yılı itibariyle toplam 33 adet köylere hizmet götürme birliği mevcut olup, bu birliklerin; 12'si Diyarbakır, 11'i Şanlıurfa ilinde bulunmaktadır.

Şekil 4.7: Tarımsal örgütlenme

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Sonuç olarak, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde 20'si meslek örgütü, 141'i ekonomik amaçlı kooperatif, ve 49'u da diğer organizasyonlar olmak üzere toplam 210 üretici örgütü bulunmaktadır. Ülke genelinde bulunan üretici örgütlerinin sadece % 0,7'si bölgede faaliyet göstermektedir (Benek, 2006). % 41'i tarımsal kalkınma kooperatiflerinden oluşan üretici örgütlerinin Diyarbakır ve Şanlıurfa merkez ilçelerinde yoğunlaştığı, Hilvan'da ise tarımsal amaçlı üretici örgütü bulunmadığı, ancak 7 adet tarımsal kalkınma kooperatifinin yatırım aşamasında olduğu bilinmektedir (Şekil 4.7, Şekil 4.8). Bu noktada, bölgede güçbirliğinin sağlanamadığı ve kırsal örgütlenme düzeyinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Başta, topraksız köylüler olmak üzere, küçük ölçekli tarım arazisine sahip işletmelerin geçimlik düzeyde tarımsal faaliyette buldukları ve mevcut çiftçi örgütlenmelerinin dışında kaldığı görülmektedir.

Şekil 4.8: Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde üretici örgütlenmesi

IV.4 Bölgedeki Yerleşme Deseni

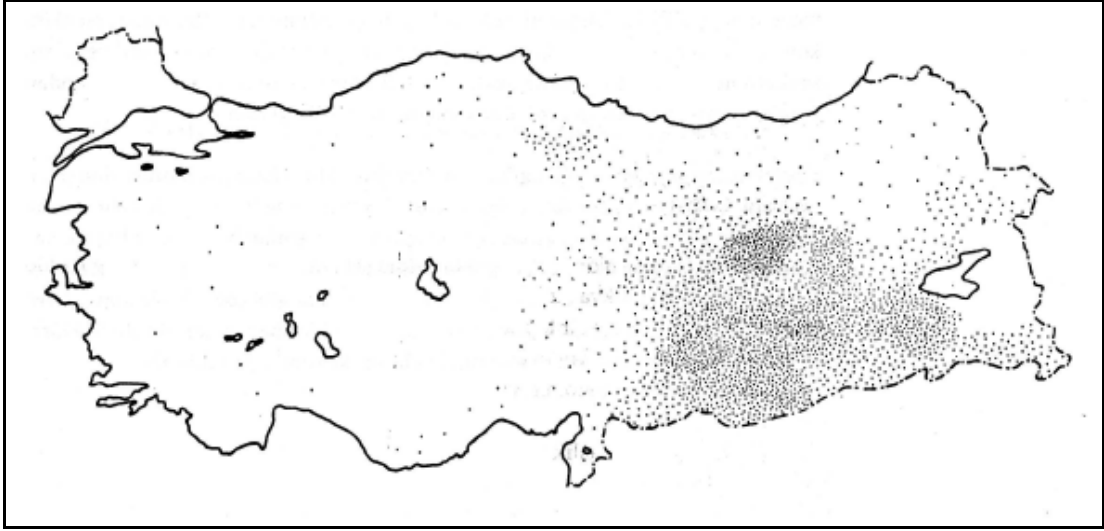
Türkiye'de kırsal alanların en büyük problemlerinden biri dağınık yerleşme yapısına bağlı olarak hizmetlerin götürülememesidir. Buna bağlı olarak Şanlıurfa Düzey 2 Bölge'sinde kırsal yerleşme deseninin ortaya koyduğu özellikler önem kazanmaktadır. Yerleşmelerin kamu hizmetlerinden yararlanma düzeyleri, bölgede ve özellikle Hilvan ilçesinde yerleşmelerin nüfus ve sunulan hizmetler bağlamında etki alanlarının belirlenmesi sosyal sermayede kurumsal ilişkiler ve kurumlara duyulan güven bağlamında da gerekli görülmektedir.

Genel bir tanım olarak kırsal yerleşmeleri; tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin birarada yapıldığı ya da birinin diğerine göre ön plana çıktığı birimlerdir. Nüfusları az olup, çoğu kez birkaç yüz ile birkaç bin kişi arasında değişir. Tarımsal faaliyetlerin ağırlığını koruduğu kırsal alanda mekanik işbölümü, dayanışma ve ailenin geniş ölçüde etkilediği gelenekçi bir dünya görüşü hakimdir (Tütengil, 1979). Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ise kırsal yerleşmeleri kentsel yerleşim alanları dışında kalan il, ilçe, köy ve mezralarda, sosyal güvence imkanlarından (iş olanakları, sigorta, emeklilik, eğitim, sağlık ve kültürel etkinlikler) yeterince yararlanamayan bireylerin sayısal çoğunluğu oluşturduğu mekansal büyüklük olarak tanımlamaktadır. (TKB, 2003). Kırsal yerleşmeler ise;

- Daimi kırsal yerleşmeleri veya köy yerleşmeleri
- Köy altı yerleşmeleri olmak üzere başlıca iki kategoride incelenmektedir.

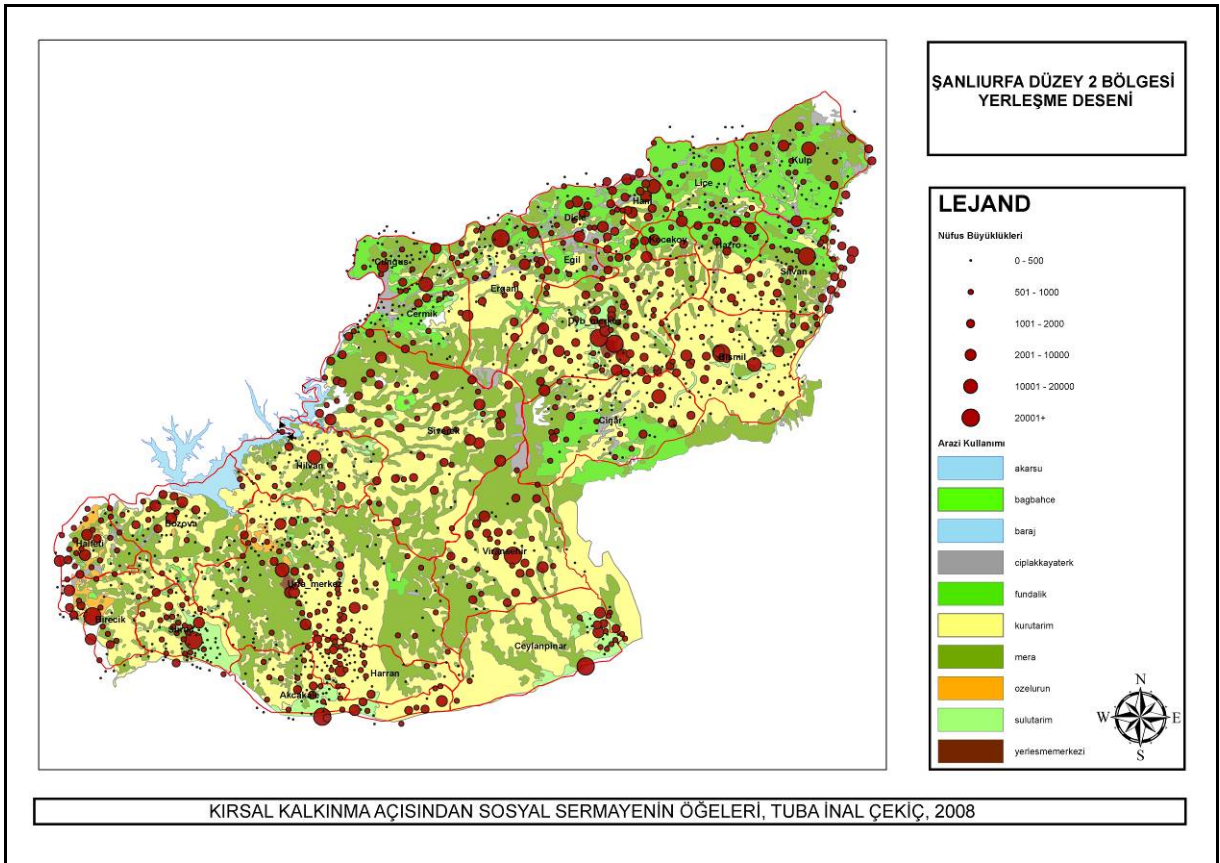
Daimi Kırsal Yerleşmeleri veya köyler idari bölünmenin en alt birimidir. Hukuksal yapıları 18 Mart 1924 tarih ve 442 sayılı köy kanunu ile düzenlenmiş olup; "*nüfusu 2000'i aşmayan, belirli bir idari sınırı bulunan ve bu sınırlar içinde toplu veya dağınık meskenler ile ekonomik faaliyet alanlarından oluşan, tarımsal faaliyetlerin ağırlıklı olduğu en küçük idari birim*" olarak tanımlanmaktadır. **Köyaltı Yerleşmeleri**, henüz köy niteliğine ulaşamamış iskan ve tarımsal işletme sahaları olarak ayrı bir grupta değerlendirilmektedir. Ülkemizde köyaltı iskan şekillerinin sayısı tam olarak bilinmemekle beraber, köy sayısından çok daha fazla olduğu belirtilmektedir. Köyaltı yerleşmeleri, mahalle, kom, çiftlik, mezra, yayla, divan ve oba gibi çok çeşitli yerleşme tiplerini kapsamaktadır (Gümüş, 1998:102).

Mezra ise; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun en tipik yerleşme şekillerinden biridir. Özellikle Siirt, Batman, Mardin, Diyarbakır, Bingöl, Elazığ, Tunceli, Malatya, Kahramanmaraş, Urfa ve Sivas illerinin sınırları içinde kalan alanlarda yoğunluk göstermektedir (Şekil 4.9). Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi ve Hilvan ilçesinde de yaygın yerleşme biçimi olan mezralar "*Kabaca 50 kişiden fazla nüfusu geçindiremeyecek kadar küçük bir alanda ve bağlı bulunduğu köyün idari sınırları içinde olmasına rağmen, köyde yaşayanların daimi olarak kullandığı alanların dışında kalan, başka bir geçim sahasında ve çoğunlukla tarım yapılan bir yerleşme birimi*" olarak tanımlanmaktadır. Bir veya birkaç kişiye ait olan mezraların kuruluş aşamasında 2-3 hane bulunmaktadır. Zamanla nüfus ve hane sayısı artan mezralar karakterini kaybederek bağımsız bir köye dönüşebilmektedir. Nitekim Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki pek çok köyün kökeninin, gelişme imkanı bulmuş eski mezralar olduğu bilinmektedir (Gümüş, 1998).

Şekil 4.9: Türkiye’de mezraların dağılımı (Gümüş, 1998: 103)

(Her nokta 5 adet mezra yerleşmesini göstermektedir)

Şekil 4.10: Arazi kullanışı ve yerleşmelerin dağılımı

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Buna göre, tarım alanlarından oluşan Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde kırsal yerleşmeler daha çok kuru tarıma dayalı bir ekonomik temel üzerinde oluşturulmuş ve bu ekonomik uğraşa bağlı olarak dağınık ve az nüfusludur. Arazi kullanımı üzerinde nüfusun dağılımı tarımsal üretimin önemini ortaya koymaktadır. Şekil 4.10 arazinin kullanımı üzerinde yerleşmelerin nüfus büyüklüklerine dağılımını göstermektedir. Kuru tarım alanlarının ağırlıklı olduğu bölgede, yerleşmelerin tarım ve mera alanlarının kesiştiği alanlarda yoğunlaştığı, bunun yanısıra, verimliliğin daha yüksek olduğu sulu tarım alanlarında büyük nüfuslu yerleşmelerin bulunduğu görülmektedir. Özel ürün olarak fıstık yetiştiriciliğinin yapıldığı Şanlıurfa Merkez ilçe ve Gaziantep ili sınırında bulunan Halfeti ve Birecik ilçelerinde de büyük nüfuslu yerleşmelerin varlığı dikkat çekmektedir.

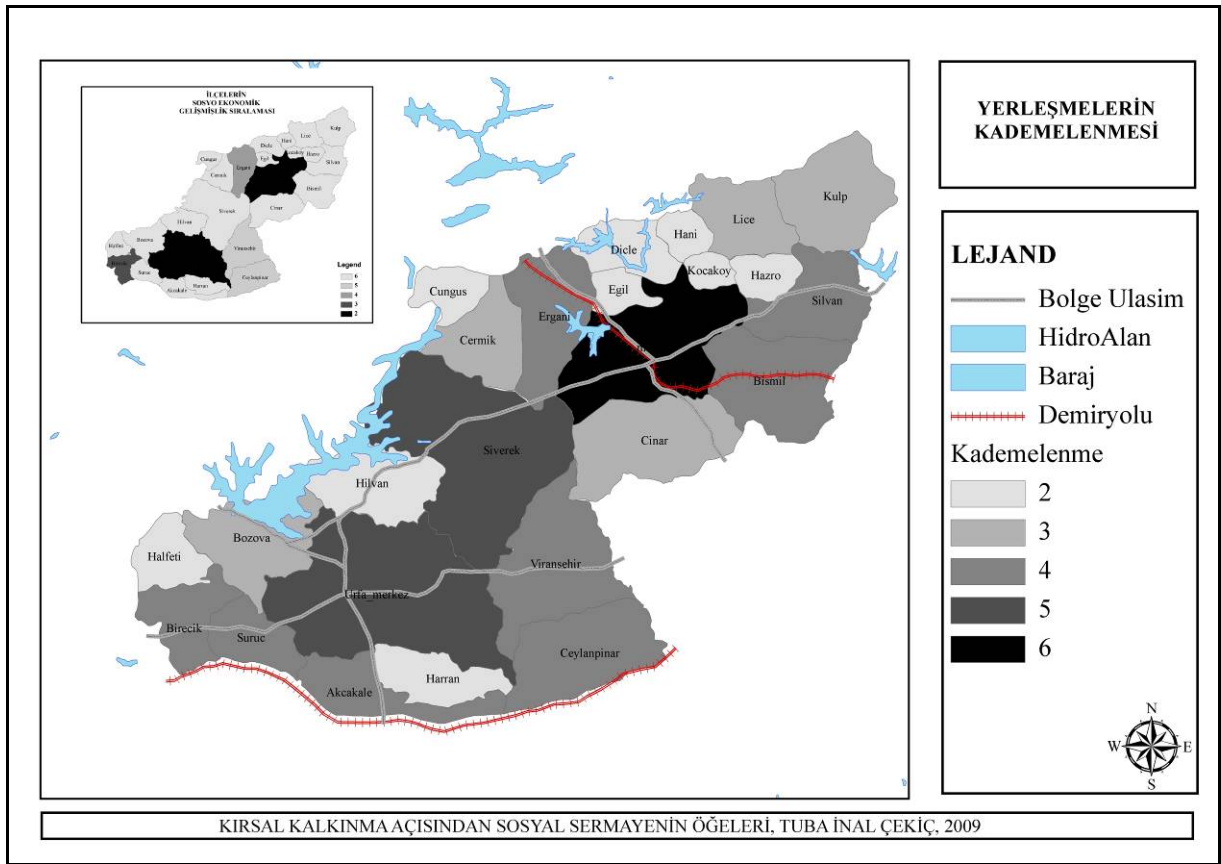
Büyük nüfuslu yerleşmelerin yoğunlaştığı bir diğer alan da, ana ulaşım aksları olarak belirlenmiştir. Bu noktada bölgede erişebilirlik ve ulaşım olanakları önem kazanmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde toplam karayolu ağı 36.107 km'dir. Bunun % 15,05'i (5.437 km) devlet ve il yolu, % 84,95'i ise (29.987 km) köy yoludur (KHGM, 2000). Bölgedeki iller birbirine devlet yolları ile bağlı olup, Avrupa ve Türkiye'nin Ortadoğu ile karayolu bağlantısını sağlayan E-24 karayolu Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak il sınırları içinden geçmektedir. Ayrıca, bu yolları besleyen Tarsus-Adana-Gaziantep-Şanlıurfa otoyolu bulunmaktadır. Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde iki adet havaalanı bulunmaktadır. Askeri havalimanı olan Diyarbakır Kaplaner Havaalanı ve Şanlıurfa Havaalanının yanısıra, Şanlıurfa ilinde "GAP Uluslararası Havalimanı" henüz tamamlanmış ancak hizmete girmemiştir.

Kırsal yerleşimlerin sayıca çok ve dağınık olmasının kırsal nüfusun temel alt ve üst yapı hizmetlerine erişimini güçleştirdiği görülmektedir. Kırsal alt yapı hizmetleri arasında gerek köylerde yaşayan insanların sosyal ihtiyaçlarının karşılanması, gerekse de tarımsal ürünlerin pazarlanması bakımından köy yolları büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de köylerde ve bağlı yerleşimlerde toplam 13.139 km. köy yolu bulunmaktadır. 2006 yılı sonrasında yolu olmayan köy kalmamış, ancak iklimsel koşullardan ve yolun niteliklerinden kaynaklanan sorunlar devam etmektedir. Toplam köy yolu ağının ancak % 25,65'i asfalt yoldur (KHGM, 2000).

İnsan yaşamının sürdürülmesinde en önemli gereksinimlerinden olan içme suyu temini açısından, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi kırsal alanda son yıllarda önemli çalışmalar yapılmış ve nüfusun büyük bir bölümüne içme suyu hizmeti götürülmüştür. Nitekim 2003 yılı sonu itibarıyla, köylerin %90'ında sağlıklı ve yeterli, %8'inde sağlıklı ancak yetersiz içme suyu olmasına karşılık %2'sinde sağlıklı içme suyu bulunmamaktadır. Sağlıklı içme suyu bulunan

köylerin %78'inde de şebekeli dağıtım sistemi çalışmalarına devam edilmektedir (KHGM, 2000).

Sağlık hizmetlerine baktığımızda, bölgenin hastane ve yatak kapasitesi açısından da dezavantajlı konumda olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de yüzbin kişi başına düşen yatak sayısı 262 iken, bölgede bu oran 172’dir. Diyarbakır ilinde ise yüzbin kişiye düşen yatak kapasitesi 223’tür. Bölge ortalamasının üzerinde olan bu oranın sebebi, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi’nin yakın çevresindeki yerleşmelerin yanısıra, sınır komşularına da hizmet etmesi nedeniyle oldukça gelişmiş olmasıdır.

Şekil 4.11: Yerleşmelerin kademelenmesi

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Nüfus büyüklükleri, istihdam, eğitim, sağlık, tarım, sanayi, altyapı ve mali göstergeleri bağlamında değerlendirilen ilçelerin sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması, bölgedeki kademelenme deseni hakkında fikir vermektedir. Devlet Planlama Teşkilatınca 1982 yılında hazırlanan “Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi: Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi” çalışmasına göre, Türkiye’nin illeri içinde 6 kademe merkez olarak hizmet sunan Diyarbakır 4. derece gelişmiş iller grubunda; Şanlıurfa ise 5. derece gelişmiş iller grubundadır. İlçelerin sosyo ekonomik gelişmiş sıralamasında ise Diyarbakır ve Şanlıurfa Merkez ilçeler 2. derece

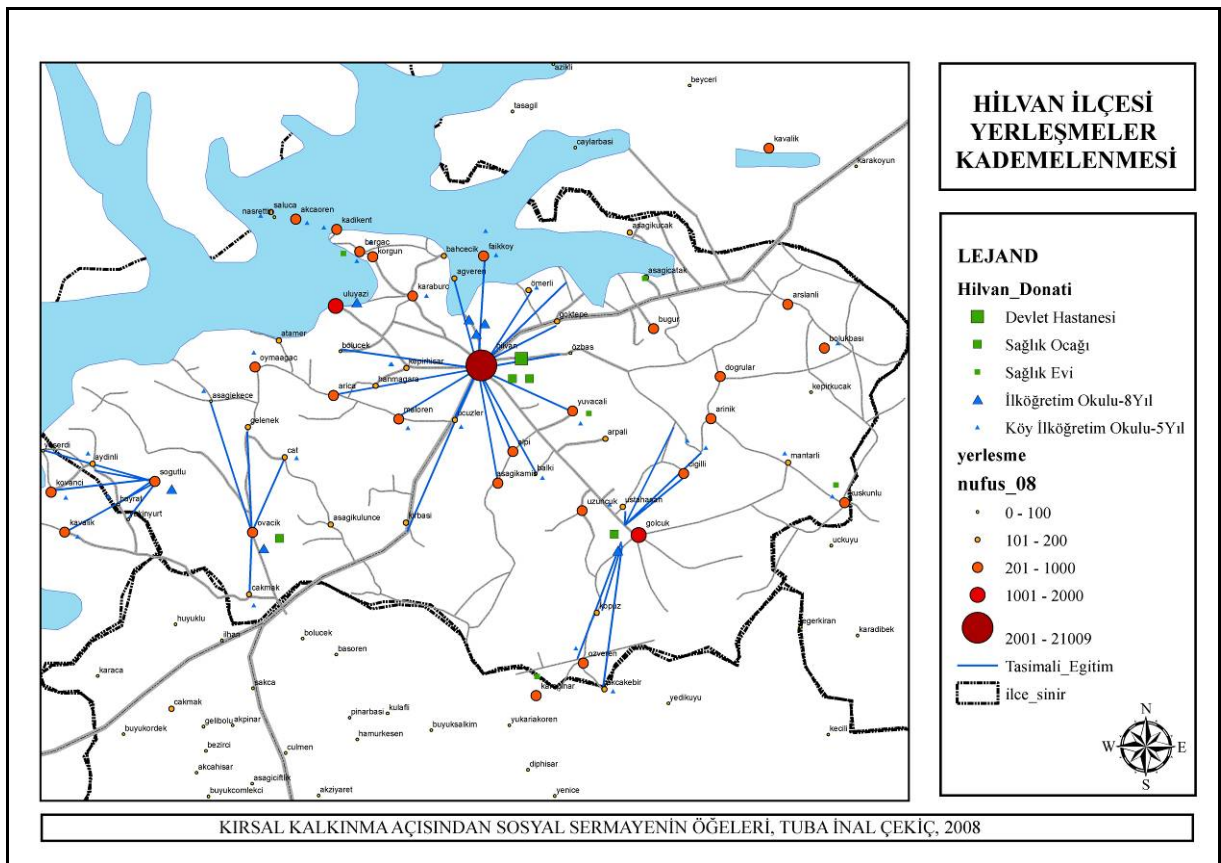
gelişmişlik grubu içinde yer alırken; Birecik 3. derece, Ergani 4. derece, Viranşehir ve Ceylanpınar 5. derece gelişmiş ilçeler grubundadır. Bunun dışında kalan bölgenin diğer ilçeleri, 6. derece en az gelişmiş ilçeler grubunda yer almaktadır (Şekil 4.11). Yerleşmelerin, kent nüfusları, sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması ve sunduğu hizmetlere bağlı olarak ortaya çıkan kademelenmesinde de; Diyarbakır 6. kademe merkez olarak bölgenin tamamına hizmet ederken; Şanlıurfa 5. kademe merkez olarak Gaziantep ve Diyarbakır'dan hizmet almaktadır.

Küçük nüfuslu dağınık yerleşme deseninin hakim olduğu Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan Hilvan ilçesi de kuru tarım alanları ve mezralardan oluşan bir ova yerleşmesi olup; merkez ve bucaklar dışında küçük nüfuslu köyaltı kırsal yerleşmeler bulunmaktadır. 6. derece gelişmiş ilçeler grubunda yer alan Hilvan nüfus ve sunduğu hizmetler açısından 2. kademe merkez olup üst düzey hizmetleri 5. kademe merkez olan Siverek ve Şanlıurfa'dan almaktadır.

Çizelge 4.13: İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarının yapısı

İLKÖĞRETİM KURUMLARININ DURUMU				
		HİLVAN	NUTS2 BÖLGESİ	TÜRKİYE
OKUL		71	416	346.56
ÖĞRENCİ SAYISI		8.078	667.105	10.846.930
DERSLİK SAYISI	Merkez	96	6.805	190.857
	Köy	64	4.932	116.654
DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI	Merkez	55	66	43
	Köy	44	44	23
ÖĞRETMEN SAYISI	Merkez	149	12.235	300.222
	Köy	91	4.879	102.607
ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI	Merkez	35	37	27
	Köy	31	45	26
ORTAÖĞRETİM KURUMLARININ DURUMU				
		HİLVAN	NUTS2 BÖLGESİ	TÜRKİYE
OKUL		2	167	7934
ÖĞRENCİ SAYISI		463	109.902	3.386.717
DERSLİK SAYISI	Merkez	19	2.156	93.540
	Köy	0	87	5.208
DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI	Merkez	25	49	35
	Köy	0	44	30
ÖĞRETMEN SAYISI	Merkez	20	3.948	176.869
	Köy	0	141	10.796
ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI	Merkez	24	27	18
	Köy	0	27	15

En az gelişmiş ilçeler grubunda yer alan Hilvan, eğitim ve sağlık kurumları açısından da Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Çizelge 4.13’de bulunan eğitim kurumlarının, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları Hilvan ilçesinde eğitim düzeyinin düşük olmasının nedenlerini açıklamaktadır. İlköğretim kurumları açısından Şanlıurfa Düzey 2 bölgesi ile benzerlikler gösteren ilçe, derslik başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmen başına düşen öğrenci sayılarında Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Ortaöğretim kurumlarında ise, aradaki farkın daha çok açıldığı ve öğrenci sayısına da bağlı olarak oldukça az sayıda ortaöğretim kurumu bulunduğu görülmektedir. Ulaşım olanaklarının kısıtlı olmasının yanısıra kızların zorunlu eğitim dışında eğitime gönderilmemesi de önemli bir etkidir. Ortaöğretime gidebilecek potansiyel öğrenci sayısı yaklaşık olarak 1400 iken, taşınmalı eğitim de yapılmasına rağmen, bunların sadece üçte biri ortaöğretime devam etmektedir. Hilvan ilçesinde 4 yerleşme merkezine öğrenci taşınırken 82 yerleşmeden 1418 öğrenci bu merkezlere taşınmaktadır (Şekil 4.12).

Şekil 4.12: Hilvan ilçesinde yerleşme deseni

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Sağlık kurumları da, Hilvan Merkez ilçe ve bucaklarda hizmet vermektedir. 50 yataklı Hilvan Devlet Hastanesi'nin yanısıra, 2 sağlık ocağı merkez ilçede yer alırken, Ovacık ve Gölcük bucaklarında da sağlık ocağı bulunmaktadır. Bunun dışında Yuvacalı, Küskünlü, KArapınar, Bargaç ve Aşağıçatak olmak üzere 5 kırsal yerleşmede sağlık evi hizmet vermektedir.

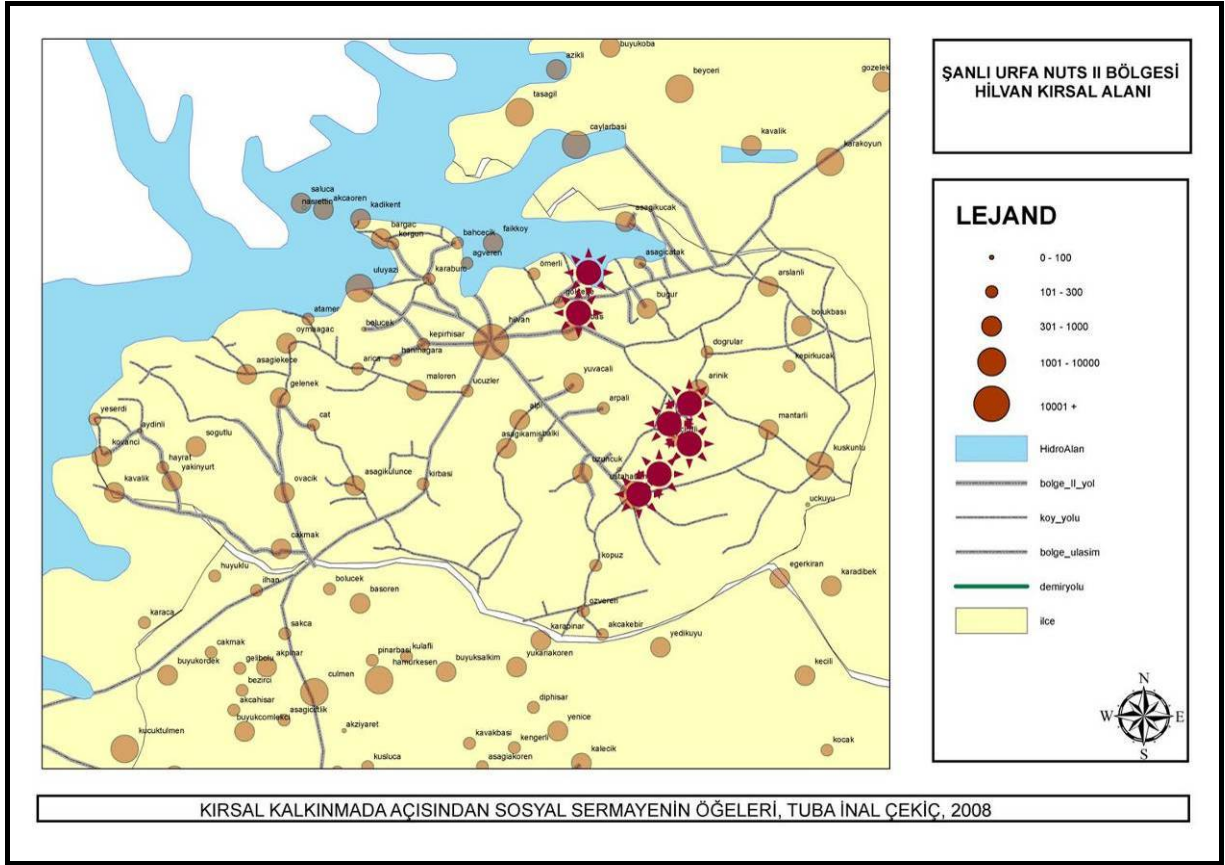
Sahip olduğu nüfus ve sunduğu eğitim ve sağlık hizmetlerine bağlı olarak Hilvan ilçesinde yerleşme deseni Şekil 4.12'de görülmektedir. Bölgesel ölçekte nüfus ve sosyo ekonomik gelişmişlik seviyesi açısından 2. kademe merkez olarak nitelendirilen Hilvan ilçe merkezinin yanısıra, Gölcük ve Ovacık bucaklarının da ikinci kademe merkez olarak hizmet verdiği, diğer kırsal yerleşmelerin de, nüfus yapısı itibariyle birinci kademe yerleşme olarak nitelendirilebileceği görülmektedir.

IV.5 Alan Çalışması Yürütülen Kırsal Yerleşmeler

Hilvan, Osmanlı döneminde 1820 yılında yöredeki göçebe aşiretlerin yerleşmesiyle "Karacurun" adıyla kurulan köy yerleşmesi olup, sonraki yıllarda başka aşiretlerin de gelmesiyle gelişmiş ve 1926 yılında Şanlıurfa'ya bağlanarak "HİLVAN" adını almış ve ilçe merkezi olmuştur. Merkez, Gölcük ve Ovacık olmak üzere üç bucağı olan ilçede 63 adet muhtarlığı bulunan köy yerleşmesi ve bunlara bağlı 82 adet mezra bulunmaktadır. Toplam 145 kırsal yerleşme bulunan ilçede 2007 yılında yapılan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre, ilçenin nüfusu 22.181 kent, 18.509 köy ve bucak olmak üzere toplam 40.690 kişi olarak tespit edilmiştir.

Köy yerleşik alanlarının konumlanması ve tarımsal alanların mesafeleri arasında bir ilişki bulunmakta ve bu ilişki kırsal yerleşmeleri fiziksel olarak birbirinden ayırmaktadır. Buna göre toplu köy, münferit veya dağınık köy, hat (yol) köyü, daire köy olmak üzere dört farklı tipte gelişen kırsal yerleşme tanımlanmıştır (Tütengil, 1979). Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi'nde ve bu bağlamda bölgesiyle aynı karakteri gösteren Hilvan ilçesinde de toplu köy yapısının hakim olduğu görülmektedir. İlçe genelinde toprağın erişebilirliği, göz takibi ve güvenlik sebepleri ile köy yerleşmeleri toplu olarak tarım arazilerin ortasında kurulmuştur.

Alan çalışması 25 Ağustos-20 Eylül 2007 tarihleri arasında Hilvan ilçesi kırsal alanında yer alan, bölgenin genel karakterini yansıtan kırsal yerleşmelerden, Çağılı (Hatunlu), Ustahasan ve Göktepe köyleri ile bunlara bağlı 4 mezrada yürütülmüştür. (Şekil 4.13). Çağılı ve Ustahasan, ikinci kademe merkez olarak tanımlanan Gölcük bucağına bağlı olup; eğitim ve sağlık hizmetlerini buradan karşılarken; Göktepe Hilvan ilçe merkezi ile ilişki içindedir.

Şekil 4.13: Hilvan ilçesi kırsal alanı ve anket uygulanan yerleşmeler

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Çizelge 4.14: Anket uygulanan kırsal yerleşmeler

Yerleşme Adı	Yerleşme Türü	Yerleşme Tipi	Hane Sayısı	Nüfus	Etnik Yapı
Çağılı	Köy	Halk	35	238	Zaza
Karpuzlu	Mezra	Aile	7	42	Çerkez-Kürt
Çamurlu	Mezra	Karma	9	65	Zaza
Ustahasan	Köy	Aile	14	98	Kürt
Çekören	Mezra	Aile	8	53	Zaza
Göktepe	Köy	Karma	9	37	Türk-Kürt
Külaplı	Mezra	Aile	19	110	Kürt

Yerleşmelerin seçiminde etnik yapı ve mülkiyet açısından farklılık gösteren yerleşmeler dikkate alınmış ve her köy yerleşmesi mezraları ile birlikte değerlendirilmiştir. Böylece Türk, Kürt ve Zazaların bulunduğu; aile, halk ve karma olmak üzere 3 adet köy araştırma alanı olarak belirlenmiştir (Çizelge 4.14). Yerleşmelerde bulununan hanehalkının anket çalışmasına olumlu bakması da yerleşme seçimini yönlendiren bir diğer faktör olmuştur. Buna göre, 35 hanesi bulunan 238 Nüfuslu Çağılı Köyü en büyük ve 7 haneli ve 42 nüfuslu Karpuzlu mezrası en küçük olmak üzere toplam 7 adet kırsal yerleşmede ve 101 hane ile görüşülmüştür.

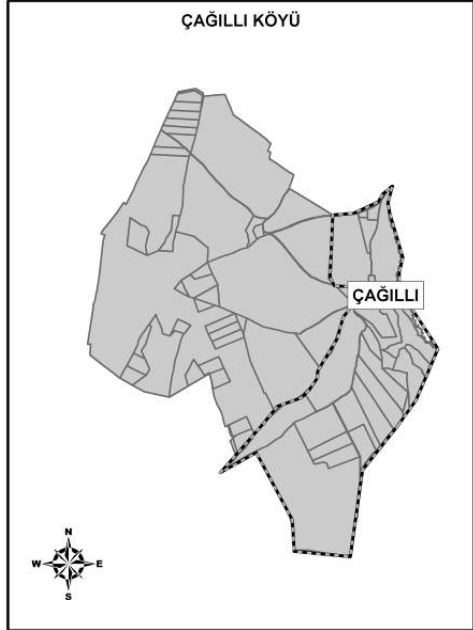
Bölgede yaşayanların Hatunlu olarak adlandırdığı Çağılı, Karpuzlu ve Çamurlu mezralarını içeren köy yerleşmesidir. 1975 yılı öncesinde mezraları ile birlikte tek bir aileye ait olan köyde yerleşmesinde, öncelikle Çamurlu mezrası el değiştirmiş ve tarım toprakları başka bir aileye satılmıştır. Çağılı ise 1983 yılında el değiştirmiş ve Siverek ilçesinden gelen Zaza kökenli haneler yerleşmiştir.

5500 dönüm arazisi bulunan köyde 35 hanede 238 kişinin yaşadığı belirlenmiştir. Toprak mülkiyetinin dağılımı ve işletme biçimi açısından halk köyü olarak tanımlanan köyde birçok kişi akraba olmakla birlikte farklı soyisimden haneler de bulunmaktadır (Çizelge 4.15).

Köyde taşınmalı eğitimin yapıldığı bir ilköğretim okulu bulunmaktadır. 3 öğrencinin çevre köylerden geldiği, 2 derslikte toplam 42 adet öğrencisi bulunan okulda, 2 öğretmen eğitimi sürdürmektedir. Köyde araştırma yapılan diğer yerleşmelerden farklı olarak bir cami bulunmaktadır. Yakın çevredeki köylerden imece usulü yardım alınarak tamamlanan cami yakın çevresine hizmet veren tek dini tesistir. Cami yapımı için bir araya gelen yerleşmelerde Mitchell (2007) 'nin belirttiği dinin bağlayıcı özelliği ortaya çıkmaktadır (Mitchell, 2007).

Mülkiyet desenine bakıldığında da, 25 adet tarım parseli bulunan yerleşmede sadece 2 hanenin parsel sahibi olduğu, kendi toprağını işleyen diğer 12 kişinin hisse sahibi olduğu belirtilmiştir. Küçük parsellerin hakim olduğu yerleşmede, 14 hane kendi toprağını işlerken 17 hane toprak reformu ile elde edilen devlet topraklarında kiracılık yapmaktadır. Bunun dışında ortakçılık yapan haneler ile anne-babasının veya akrabasının toprağını işleyenlerin bulunduğu belirlenmiştir. Bununla beraber köy dışında yaşayan hisse veya toprak sahibi de bulunmamaktadır.

Çizelge 4.15: Çağıllı (Hatunlu) yerleşmesi kimlik kartı

GENEL ÖZELLİKLER		KÖY KROKİSİ
Yerleşme Adı: Çağıllı	Nüfus: 238	
Yerleşme Türü: Köy	Toplam Alan:5500 da	
Yerleşme Tipi: Halk	Hane sayısı: 35	
Etnik Yapı: Zaza	Topraksız Hane: 21	
DONATILAR		
İlköğretim	X	
Sağlık	-	
Cami	X	
Köy Odası	-	

Kuru tarımla buğday, arpa ve mercimek üretilen yerleşmede açılan kuyularla sulanabilen 1000 dönüm arazide pamuk ve buğday üretimi yapılmaktadır. Bunun dışında köyde ortak olarak kullanılan 50 dönüm alanda üzüm bağı bulunmaktadır. Her hanenin yemeklik üzüm ürettiği alanda herkes kendi üzümünü üretmektedir. Herhangi bir kooperatife üye olmayan haneler ürünlerini tüccarlar aracılığıyla satarken, girdi ihtiyaçlarını Hilvan ilçe merkezinden karşılamaktadır. 10 adet traktörün bulunduğu yerleşmede tarım alet ve makinaları genellikle aile büyüğüne ait olup, aile içinde ortak kullanıldığı belirtilmiştir. Depolama ise, hane önünde toprak altında olmak üzere bireysel olarak yapılmaktadır.

Son üç yılda nüfusu ve hane sayısı artan yerleşmede devlet yatırımları ile içme suyu sisteminin kurulmasına ve yolların asfaltlanmış olmasına bağlı olarak insanların yaşam kalitesinin de son üç yılda arttığı ancak köyde genel olarak yaşamın fakir olduğu belirtilmiştir (Şekil 4.14).

Şekil 4.14: Çağıllı köyü konut ve tarım alanlarından görünüm

Çağıllı köyü muhtarlığına bağlı bir mezra olan Karpuzlu yerleşmesi, 7 hanede yaşayan 42 kişi nüfusu ile araştırma yapılan en küçük yerleşmedir. 8 parselde 5500 dönüm tarım arazisi bulunan yerleşme, tek bir aileye ait olmakla birlikte aileden bir kardeşin $\frac{1}{4}$ hissesini satması nedeniyle başka bir aile ile paylaşılmaktadır (Çizelge 4.16). Hanelerin 5'inin topraksız olduğu yerleşmede geniş tarım arazilerinin iki aile tarafından bir elden ortaklık ile işletildiği, masraf ve gelirin de paylaşıldığı belirtilmiştir. Mülk sahiplerinden sadece biri yerleşmede sürekli ikamet ederken; bir tanesinin de hanesi bulunmakla birlikte ürün ekim ve hasat zamanlarında sürekli olarak yerleşmede kaldığı belirtilmiştir. Diğer mülk sahiplerinin İstanbul ve Diyarbakır il merkezlerinde yaşadıkları ve başka bir işlerinin bulunduğu belirtilmiştir.

Yerleşmede oturan topraksız hanelerin 3'ü yarıcılık, 2'si şoförlükle geçimini sağlamaktadır. Genellikle yeterli sermayesi ve tarım makinası olmayan mülk sahiplerinin yarıcılıkla anlaştığı bölgede genel uygulamadan farklı olarak; yarıcılıkla geçimini sağlayan ailelerin köyde kalarak köye sahip çıkması ve işleri yapması temel hedefleri olarak belirtilmiştir. Bunun dışında şoför olarak istihdam edilen iki hane de geçimlik üretimlerini arazinin küçük bir bölümünde yapmaktadırlar.

Yaşayan sayısının son üç yılda arttığı yerleşmede topraksız köylünün geçim sıkıntısının arttığı, dolayısıyla yaşam kalitesinin azaldığı belirtilmiş; bunun yanısıra genel olarak yaşamın çok fakir olduğu açıklanmıştır. Araştırma yapılan yerleşmelerden farklı olarak sadece Karpuzlu yerleşmesinde ailenin kadınları da hisse sahibi olarak tapuya işlenmiştir.

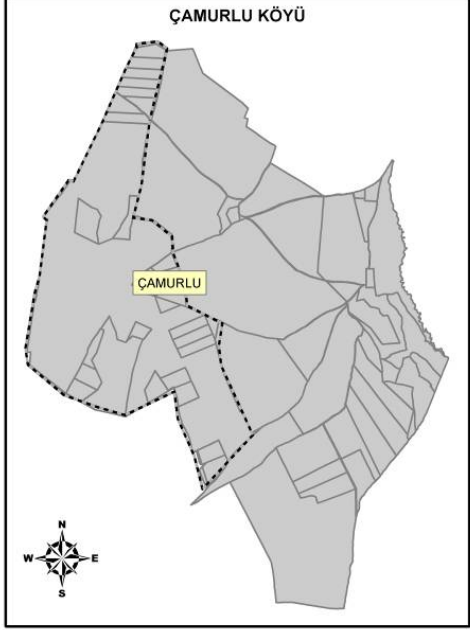

Şekil 4.15: Karpuzlu yerleşmesinden görünüm

Çağılı köyünün diğer mezrası olan Çamurlu, 9 hanede 65 kişinin yaşadığı 6000 dönüm tarım arazisi olan bir yerleşmedir. Köyde toprağın 2000 dönümlük büyük bir bölümü tek bir aileye ait olup; geri kalanı 50-75 ve 100'er dönümlük küçük parseller halindedir. Sadece 1 hanenin topraksız olduğu yerleşmede oturanlar kendi toprağını işlemektedir. İşletme tipleri ve mülkiyet desenine de bağlı olarak karma köy olarak tanımlanan yerleşmede, 6 hanenin kişisel tapulu parseli bulunurken, 2 hane hisse sahibidir (Çizelge 4.17).

Tarlaların ortasında bir tepe üzerinde kurulmuş olan yerleşmede 1 derslikte ve 19 öğrenciye eğitim veren ve 1 öğretmeni bulunan ilköğretim okulu bulunmaktadır. Yerleşmede yaşayan 1 lise öğrencisinin de taşınmalı eğitimle Gölcük Bucağına gittiği belirtilmiştir (Şekil 4.16).

Çizelge 4.17: Çamurlu yerleşmesi kimlik kartı

GENEL ÖZELLİKLER		KÖY KROKİSİ
Yerleşme Adı: Çamurlu	Nüfus: 65	
Yerleşme Türü: Mezra	Toplam Alan: 6000da	
Yerleşme Tipi: Karma	Hane sayısı: 9	
Etnik Yapı: Zaza	Topraksız Hane: 1	
DONATILAR		
İlköğretim	X	
Sağlık	-	
Cami	-	
Köy Odası	-	

Buğday, arpa ve mercimek üretilen yerleşmede, açılan kuyulardan su çıkmaması nedeniyle pamuk üretimi yapılamamaktadır. Ürünlerinin tamamını tüccarlar aracılığıyla satan haneler, gübre ihtiyaçlarını Hilvan ilçe merkezinden, tohumları da kendi ürünlerinden elde etmektedir. 2 adet traktör bulunan yerleşmede traktörlerden birinin toprağın büyük bölümünü işleyen aileye ait olduğu belirtilmiştir. Diğerinin ise hanelerden birine ait olduğu ancak ortak olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Ortak deposu bulunmayan yerleşmede ürünün depolanmadığı ve hemen satıldığı açıklanmıştır.

Son üç yılda yaşayan sayısının arttığı yerleşmede yaşam kalitesinin yol ve su siteminin tamamlanması ve köylülere yeşil kart dağıtılması nedeniyle arttığını söyleyenlerin yanısıra, tarımdan elde edilen gelirin oldukça azaldığını belirtenler de olmuştur. Köyde genel olarak yaşam ise fakir olarak değerlendirilmiştir.

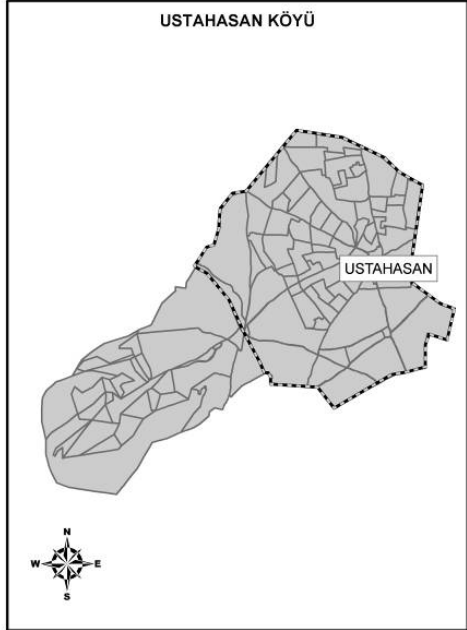

Şekil 4.16: Çamurlu yerleşmesi genel görünümü ve ilköğretim okulu

Ustahasan Çekören adında mezarası bulunan, 14 hanede 98 kişinin yaşadığı bir köy yerleşmesidir. 3000 dönüm tarım arazisi bulunan yerleşmede tek bir ailenin bireyleri yaşamaktadır. Aile köyü olarak değerlendirilen yerleşmede herkesin kendi toprağını işlediği belirtilmiştir. Kişisel tapusu olmayan hanelerin her parsel üzerinde hissesi bulunurken; hisseleri oranında toprak üzerinde bölüşüm yapmış durumdadır. Bütün köy akraba olmakla birlikte herhangi bir üretimi ortak gerçekleştirmedikleri belirtilmiştir (Çizelge 4.18). Yerleşme dışında yaşayan hisse sahibinin bulunmadığı yerleşmede yaşamayanların da ekim ve hasat zamanında yerleşmede kaldıkları belirlenmiştir.

Tarlaların ortasında kurulmuş yerleşmede eğitim ve sağlık tesisi bulunmamakta, ancak 10 öğrenci taşınmalı eğitimle Gölcük bucağına taşınmaktadır. Aile büyüğü yerleşmede bir köy odası yaptırmış olup, bu odanın ortak kullanıldığı belirtilmiştir.

Çizelge 4.18: Ustahasan yerleşmesi kimlik kartı

GENEL ÖZELLİKLER		KÖY KROKİSİ
Yerleşme Adı: Ustahasan	Nüfus: 98	
Yerleşme Türü: Köy	Toplam Alan: 5000da	
Yerleşme Tipi: Aile	Hane sayısı: 14	
Etnik Yapı: Kürt	Topraksız Hane: 2	
DONATILAR		
İlköğretim	-	
Sağlık	-	
Cami	-	
Köy Odası	X	

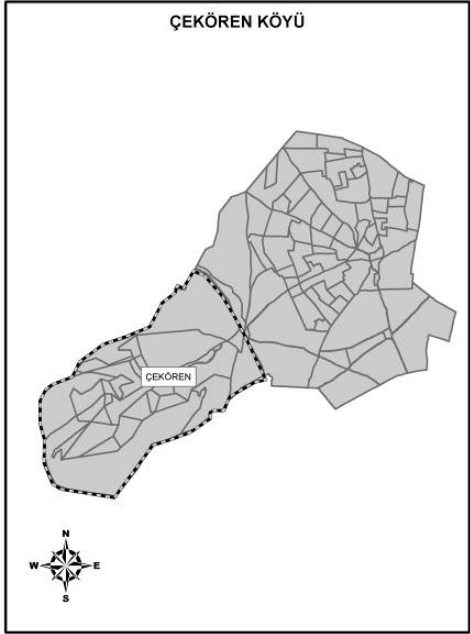
Yerleşmede arpa, buğday ve mercimeğin yanısıra, fıstık üretimi de yapılmaktadır. Toprakların çok küçük olması ve parçalı işlenmesi nedeniyle sulama kuyusu açılmamıştır. Depolamanın bireysel yapıldığı ve yerleşmede 6 adet traktör bulunduğu saptanmıştır. Son üç yılda yaşayan sayısı ile birlikte yaşam kalitesinin de arttığı yerleşmede, genel yaşam ortalama olarak değerlendirilmiştir.

Ustahasan köyünün mezrası olan Çekören yerleşmesinde, 3500 dönüm arazi üzerinde 8 hanede 53 kişi yaşamaktadır. Tek bir aileye ait olan yerleşmede 5 hanede şoför ve çoban gibi tarım işçileri oturmaktadır. Toprak sahibi 3 hane ise, kişisel tapuları olmadan hisseleri oranında toprağı bölerek işlemektedir (Çizelge 4.19). Yerleşmede yaşamayan iki hisse sahibi kardeş Şanlıurfa ve Diyarbakır il merkezinde dişhekimliği ve inşaat mühendisliği ile geçimlerini sağlarken, ekim ve hasat zamanlarda Çekören'e gelerek kendi kardeşlerinin de yardımıyla topraklarının işlenme sürecine dahil olmaktadır. Toprak sahiplerinin Zaza olduğu yerleşmede ücretli tarım işçileri ise Kürt ve Araplardan oluşmaktadır.

Sağlık ve eğitim tesisi bulunmayan yerleşmede 8 öğrenci taşınmalı eğitimle Gölcük bucağına taşınmaktadır. Toprak sahibi olan aileye ait bir köy odası bulunan yerleşme, araştırma yapılan diğer yerleşmelerle karşılaştırıldığında oldukça farklı bir yapıdadır. Toprak sahibi haneler 2

katlı ve diğer yerleşmelere oranla oldukça gelişmiş yapılarda yaşarken, topraksız köylülerin oldukça kötü koşullarda yaşadıkları gözlenmiştir. Tarım alet ve makinalarının da gelişmiş olduğu yerleşmede sulu tarımla pamuk ekiminin yarattığı zenginlik açıkça görülmektedir (Şekil 4.17). Diğer taraftan, yerleşme dışında yaşayan hisse sahiplerinin ve genç aile bireylerinin lise ve yüksek okul okumakta olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4.19: Çekören yerleşmesi kimlik kartı

GENEL ÖZELLİKLER		KÖY KROKİSİ
Yerleşme Adı: Çekören	Nüfus: 53	
Yerleşme Türü: Mezra	Toplam Alan: 5000da	
Yerleşme Tipi: Aile	Hane sayısı: 8	
Etnik Yapı: Zaza	Topraksız Hane: 5	
DONATILAR		
İlköğretim	-	
Sağlık	-	
Cami	-	
Köy Odası	X	

Arpa, buğday ve mercimek üretilen yerleşmede toprak sahibi her kardeş kendi işlediği toprak üzerinde kuyu açarak pamuk üretimi de yapmaktadır. Her hanenin kendi deposunun olduğu yerleşmede 8 adet traktör de bireysel olarak kullanılmaktadır. Hasat zamanı Gölcük'ten tarım işçisi alan Çekören'de diğer yerleşmelerde olduğu gibi ürünü tüccarlar aracılığıyla satan hanelerin hiçbiri tarımsal bir kooperatife üye değildir.

Son üç yılda yaşayan sayısının aynı kaldığı yerleşmede insanların yaşam kalitesinin de değişmediği belirtilmiştir. Genel yaşam ise, iyi olarak tanımlanmıştır.

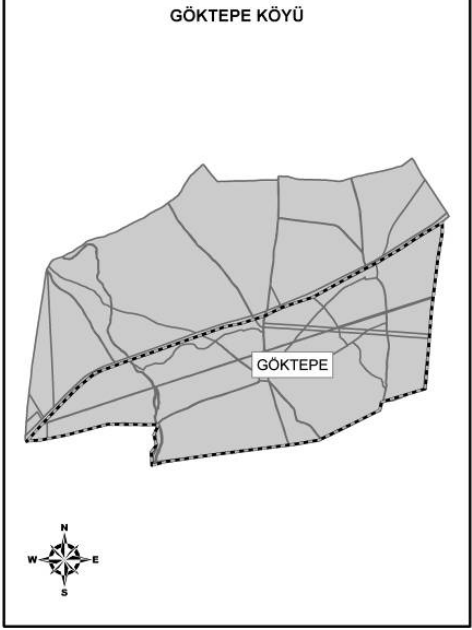
Şekil 4.17: Çekören yerleşmesinden görünüm

Külaplı adında mezrası olan Göktepe yerleşmesinde 6000 dönüm arazide, 9 hanede 37 kişi yaşamaktadır. Arazinin 5000 dönüm kadar büyük bir kısmının Göktepe ailesine ait olduğu yerleşmede, kalan 1000 dönüm arazi diğer hissedarlar arasında paylaşılarak işlenmektedir. Mülkiyet deseni ve işletme yapısına dayanarak karma olarak nitelenen köy yerleşmesinde, 4 hanede hisse sahipleri otururken diğer haneler topraksız köylüler olup yarıcılıkla geçimlerini sağlamaktadır. Türk kökenli Göktepe ailesinin topraklarında yarıcılık yaparak geçinen haneleri de Kürtler oluşturmaktadır (Çizelge 4.20).

Zaza ve Kürt köylerinden farklı olarak kadınların da toprak ve hisse sahibi olabildiği yerleşmede, Göktepe ailesinin üyelerinin Şanlıurfa, Diyarbakır gibi bölge içindeki il merkezlerinin yanısıra, Gaziantep ve Muğla'da da yaşayan iki üyesi bulunmaktadır. Ev hanımı olan hisse sahiplerinin topraklarını yarıcılar aracılığıyla işlettikleri belirtilmiştir.

Eğitim ve sağlık tesisi bulunmayan köy yerleşmesinde, 4 adet öğrencinin taşınmalı eğitimle Hilvan ilçe merkezine taşındığı belirlenmiştir. Göktepe ailesinin yaptırdığı köy odası bulunan Göktepe köyünde, yaşayan sayısının ve yaşam kalitesinin son üç yılda arttığı belirtilmiştir. Bunun yanısıra köydeki yaşam koşulları da ortalama ile ifade edilmiştir. (Şekil 4.18)

Çizelge 4.20: Göktepe yerleşmesi kimlik kartı

GENEL ÖZELLİKLER		KÖY KROKİSİ
Yerleşme Adı: Göktepe	Nüfus: 37	
Yerleşme Türü: Köy	Toplam Alan: 6000da	
Yerleşme Tipi: Karma	Hane sayısı: 9	
Etnik Yapı: Türk-Kürt	Topraksız Hane: 4	
DONATILAR		
İlköğretim	-	
Sağlık	-	
Cami	-	
Köy Odası	X	

Şekil 4.18: Göktepe yerleşmesi konut ve tarım alanlarından görünüm

Bölge genelinde olduğu gibi Göktepe’de de, buğday, arpa ve mercimek ekilmektedir. Kendi toprağını işleyen hanelerin açtığı kuyularla sulama yapılmakta ve sulanan alanlarda da pamuk ve buğday dönüşümlü olarak ekilmektedir. Bireysel depolamanın yapıldığı yerleşmede yarıcılık yapan hanelerin depolama yapmadığı belirlenmiştir. 2 adet traktör bulunan yerleşmede traktörün de bireysel olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Lise, meslek lisesi ve yüksekokul mezunu hane başkanlarının bulunduğu yerleşmede Göktepe ailesinin genç üyelerinden birinin oldukça girişken ve araştırmacı yapısıyla tarımsal her türlü yeniliğin köye aktarıldığı ve kooperatifleşme yönünde adımlar atıldığı belirlenmiştir.

Göktepe köyünün mezrası olan Külüplü, 6200 dönüm arazide 19 hanenin bulunduğu bir yerleşmedir. Nüfusu 110 kişi olan yerleşmede oturan haneler Kürt kökenlidir. İki soyisimle tek bir sülaleye ait olan yerleşmede hiçbir hanenin müstakil tapusu olmamakla beraber her hane hissesi oranında arazi üzerinde kendi böldükleri alanı işlemektedir. Mülkiyet deseni ve işletme yapısına bağlı olarak aile köyü olarak tanımlanan Külüplü yerleşmesinde, 7 hane anne ve babasının toprağını işleyerek geçimini sağlamaktadır (Çizelge 4.21). Yerleşme dışında yaşayan iki hisse sahibinin Urfa il merkezinde oturduğu, birinin Külüplü’da yaşayan yeğeni ile yarıcılık anlaşmasıyla toprağını işlediği, diğerinin ise 32 dönüm kadar küçük olan toprakta hiçbirşey ekmediği belirtilmiştir.

1 adet ilköğretim tesisi bulunan yerleşmede 1 derslikte tek öğretmenle 21 öğrenci eğitim görmektedir. Bunun yanısıra 14 öğrencinin de taşınmalı eğitimle Hilvan ilçe merkezinde eğitim gördüğü belirlenmiştir. Tarlaların Şanlıurfa-Diyarbakır yolu üzerinde olduğu yerleşmede konutlar yoldan uzak bir alanda bir arada konumlanmıştır (Şekil 4.19).

Arpa, buğday ve mercimeğin yanısıra açılan 2 adet kuyu ile sulanabilen 500 dönüm arazide pamuk ekilmektedir. Fıstık üretimi de yapılan yerleşmede ortak depo alanının bulunmadığı, herkesin kendi tarlasında evine yakın bir alanda toprak üstü depolama yaptığı belirtilmiştir. 8 adet traktör bulunan yerleşmede traktörlerin bireysel kullanıldığı ancak, toprağı anne ve babasıyla işleyen hanelerin ortak olarak kullanabildiği belirtilmiştir.

Son üç yılda yaşayan sayısının değişmediği yerleşmede, yaşam kalitesinin tarımsal üretimden elde edilen gelirin düşmesi ile birlikte düştüğü belirtilmiştir. Buna rağmen köyde yaşamın ortalama olduğu ifade edilmiştir. Kadınlara da toprak verilen yerleşmede yaşlı hane başkanlarının çoğunlukta olduğu ve yerleşme ile ilgili kararlarda onların etkili olduğu belirtilmiştir.

Çizelge 4.21: Külaplı yerleşmesi kimlik kartı

GENEL ÖZELLİKLER		KÖY KROKİSİ
Yerleşme Adı: Külaplı	Nüfus: 110	
Yerleşme Türü: Mezra	Toplam Alan: 6200da	
Yerleşme Tipi: Aile	Hane sayısı: 19	
Etnik Yapı: Kürt	Topraksız Hane: 4	
DONATILAR		
İlköğretim	X	
Sağlık	-	
Cami	-	
Köy Odası	-	

Şekil 4.19: Külaplı yerleşmesinden görünüm

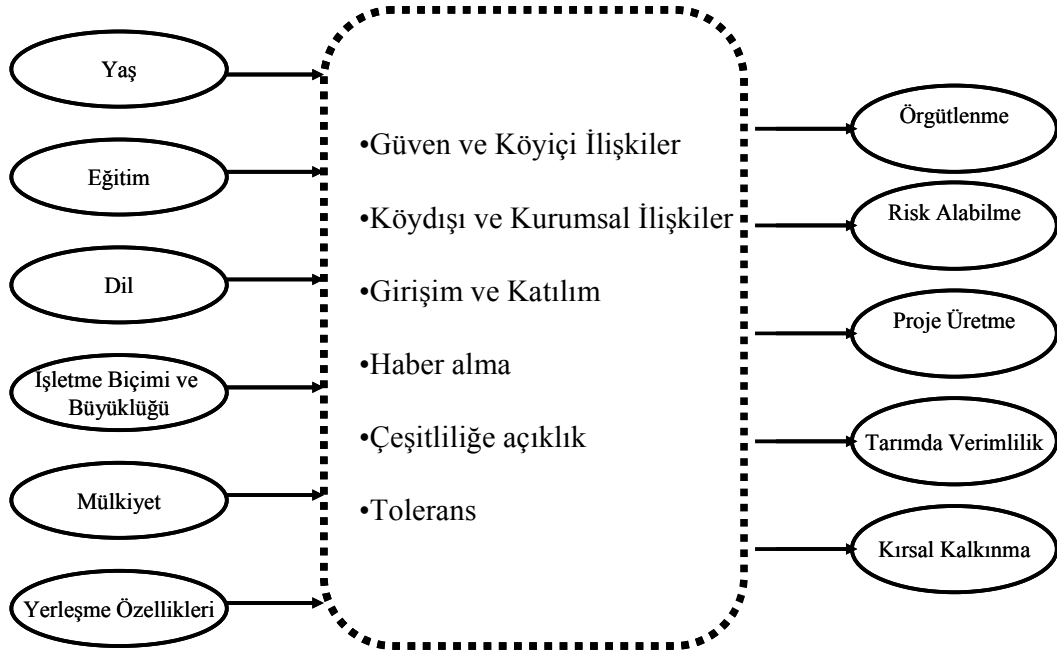
V. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Kırsal kalkınma açısından kurumların rolünü ve sosyal sermayenin öğelerini belirlemek adına araştırma alanı, bölgesi ile birlikte değerlendirilerek, sosyal sermayeyi belirleyen sosyal ve ekonomik yapı öncelikle bölgesel ölçekte ortaya konulmuştur. Buna göre, düşük nüfuslu dağınık yerleşme deseninin hakim olduğu bölgede, verimli tarım topraklarına ve kırsal nüfusun büyüklüğüne bağlı olarak tarıma dayalı ekonominin etkinliği görülmektedir. Ulaşım olanaklarının kısıtlı olması, kamu yatırımlarının, eğitim ve sağlık altyapısının yetersizliği bölgenin az gelişmişliğini besleyen unsurlar olarak ortaya çıkarken; etnik farklılıklara bağlı bölgesel ideolojik sorunlar da bunları besleyen, kırsal yerleşmelerin nüfus kaybetmesine neden olan bir diğer yapıdır.

Tarımsal üretimde verimliliğin sağlanamaması ise, bölgenin ekonomik gelişmesinin önündeki en önemli engel olarak ortaya çıkmaktadır. Topraksız tarım işçilerinin yoğunluğu, kiracılık ve ortakçılık gibi toprağın verimini kaybetmesine neden olan işletme yapısını doğururken; büyük ölçekli tarım işletmelerinde sulamanın en büyük problem olduğu ve bu soruna çözüm olarak önerilen program ve stratejilerin de çoğunlukla başarısız olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, literatürde sosyal sermayenin gelişmişliğini tanımlayan en temel unsurlardan örgütlülük ve katılım konusunda da bölgede sorunların olduğu saptanmış; tarımsal amaçlı örgütlerin kamu örgütlenmeleriyle kısıtlı kaldığı ve kırsal alanda örgütlenmenin sağlanamadığı belirlenmiştir.

Bu noktada, bölgede kalkınmanın önündeki engeller olarak belirlenen bu sorunların sosyal sermaye ve kurumlarla ilişkisini belirlemek ve kırsal kalkınma açısından sosyal sermayenin öğelerini belirlemek alan çalışmasının çıkış noktası olarak görülmektedir. Hilvan İlçesi kırsal alanında bulunan 7 adet kırsal yerleşmede yürütülen alan çalışmasını dayanakları önceki bölümlerde ortaya konulan kavramsal çerçeve yönlendirmiştir.

Alan çalışması ile sosyal sermayeyi belirleyen değişkenler, sosyal sermaye faktörleri ve bunları belirleyen bağımsız değişkenler ortaya konulmuştur (Şekil 5.1). Buna göre, kırsal yerleşmedeki aktörlerin yaş ve eğitim yapısı, aile özellikleri, kırsal yerleşmenin özellikleri ve mülkiyet yapısı ve büyüklüğü sosyal sermayenin yapısını belirleyen bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Sosyal sermaye ise kırsal yerleşmeler özelinde köy içi ilişkiler, köy dışı ilişkiler, kurumsal ilişkiler ve girişim, katılım, haber almanın yanısıra bu ilişkilerin niteliğini belirleyen güven, çeşitliliğe açıklık ve tolerans normlarıyla tanımlanmıştır.

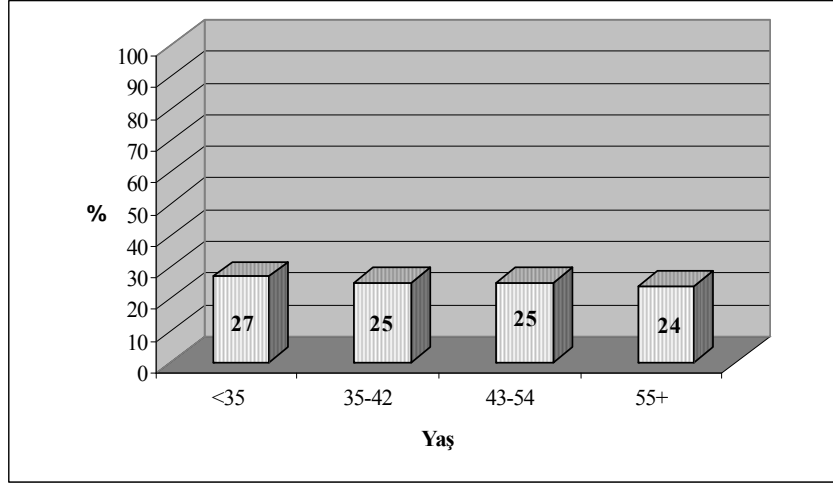

Şekil 5.1: Kavramsal şema

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

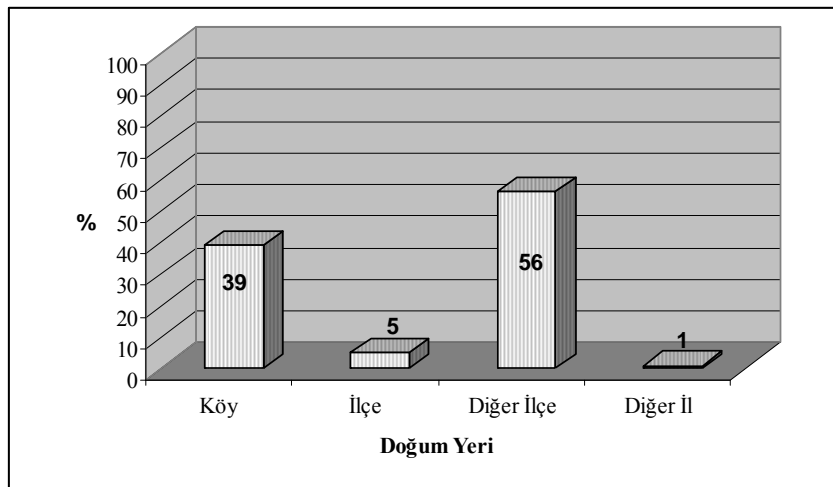
Bölge genelinde yaşı ne olursa olsun evdeki en büyük erkeğin hane başkanı olması nedeniyle, anket kapsamında sadece erkeklerle görüşülmüş ve anketlerin uygulanması sırasında, türkçe bilmeyen hane başkanlarıyla türkçe kullanımının daha yaygın olduğu genç bireylerin yardımıyla iletişim kurulmuştur. Genç hane başkanlarının dil kullanımına ve araştırmacı olarak bana ve kadınlara karşı yaklaşımına da bağlı olarak iletişime daha açık oldukları gözlenmiştir. Diğer taraftan; aynı farklılık etnik yapıya bağlı olarak köyler arasında da gözlenmiş ve Zaza köylerinde özellikle Çamurlu ve Çağılı da kadınlar anket sürecine dahil olmuş; görüş bildirmişlerdir. Ancak diğer yerleşmelerde kadınlar bu sürece, mekana dahi gelmeyerek hiç dahil olmamıştır.

Sosyal ilişkilerde ve sosyal ağlara eklemlenmede etkili olduğu vurgulanan ve sosyal sermayenin belirleyicilerinden biri olarak ortaya konulan yaş yapısını belirlemek amacıyla, anket kapsamında hane başkanlarına yaşları sorulmuştur. Buna göre, araştırmanın yürütüldüğü kırsal yerleşmelerde her yaş grubundan hane başkanının bulunduğu ve % 27'sinin 35 yaşın altında, % 24'ünün ise 55 yaşın üzerinde olduğu görülmektedir (Şekil 5.2). Standart sapmanın 12.53, yaş ortalamasının da 44.08 olduğu yerleşmelerden Külaplı'da yaşlı, Çağılı'da da genç hane başkanlarının yoğunluğu dikkat çekmektedir.

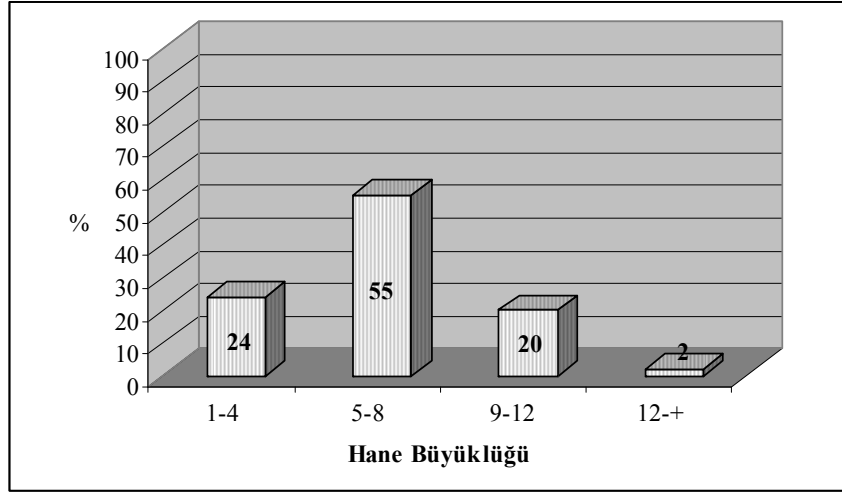
Şekil 5.2: Kırsal yerleşmelerde hane başkanlarının yaş dağılımı

Kırsal kalkınmada yerel aktörlerin önemine bağlı olarak, hane başkanlarına yerleşmenin benimsenmesinin koşullarından olması nedeniyle doğum yerleri sorulmuştur. Böylece kırsal yerleşme ile ilişkilerinin yanısıra ne kadar süredir yerleşmede yaşadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre, hane başkanlarının %39'unun doğum yeri halen yaşamakta olduğu yerleşme, %34'ünün doğum yeri Hilvan'ın sınır komşusu Siverek, % 27'sinin ise doğumyeri bölgede yer alan diğer ilçelerdir (Şekil 5.3). Siverek doğumluların, 1983 yılında Siverek kökenli aileye satılmış olması nedeniyle çoğunlukla Çağılı yerleşmesinde olduğu görülmüştür. Anket kapsamında hane başkanları olarak erkeklerle görüşme yapılmış olmakla birlikte, kadınların da doğum yerlerinin Hilvan'ın köyleri olduğu belirtilmiştir. Buna göre, Hilvan ve yakın çevresindeki merkezler dışında herhangi bir yerleşme görmemiş bireylerin yoğunluğu, hareketliliğin önemli bir belirleyici olduğu sosyal ilişkiler bağlamında dikkat çekicidir.

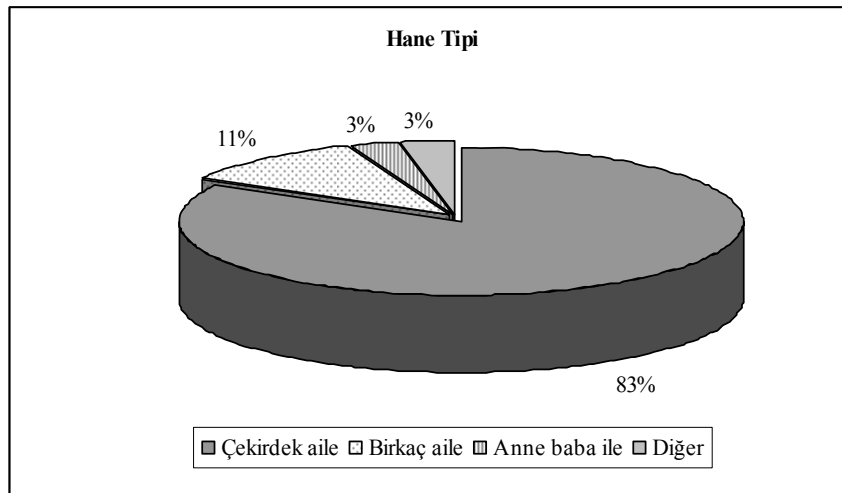
Şekil 5.3: Kırsal yerleşmelerde hane başkanlarının doğum yeri

Tarımsal işletmenin geçindirdiği hane büyüklüğü, hanenin ekonomik yapısı hakkında fikir vereceğinden hanenin yapısı ve büyüklüğüne ilişkin veriler değerlendirilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin genel yapısına da uygun olarak doğurganlık oranının yüksek olduğu ve çok çocuklu ailelerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Ortalama hane büyüklüğünün 6,37 kişi olduğu hanelerin % 55'ini 5-8 kişilik haneler oluştururken, % 24'ünün 1-4 kişilik % 20'sinin ise 9-12 kişilik hanelerden oluştuğu belirlenmiştir. (Şekil 5.4).

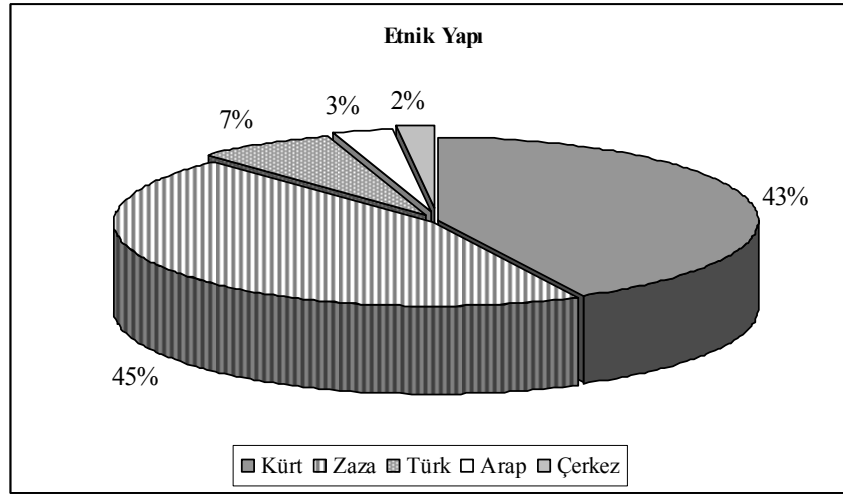
Şekil 5.4: Kırsal yerleşmelerde hane büyüklüğü

Hanelerin yapısına baktığımızda ise; çok çocuklu çekirdek ailelerin yanısıra Yörede evlenen erkek çocuğun haneden ayrılmadan, gelinle birlikte baba evinde oturmaya devam etmesinin yaygın olması nedeniyle hanelerin % 11'inde birkaç kuşağın birlikte yaşadığı geniş aile tipi görülmüştür (Şekil 5.5). Bölgede bir aile büyüğü ile yaşayan hane başkanlarının oranı ise % 3 olarak belirlenmiştir.

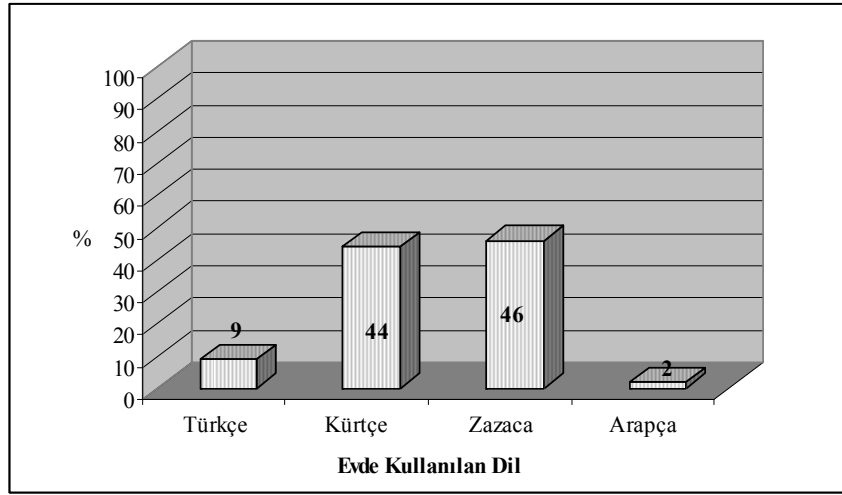
Şekil 5.5: Kırsal yerleşmelerde aile tipleri

Çalışmanın yürütüleceği kırsal yerleşmeler belirlenirken yerleşmelerin tip, büyüklük ve etnik yapı açısından farklılık göstermesi dikkate alındığından her etnik gruptan hane başkanına rastlanmaktadır. Ancak bölgenin genel yapısına uygun olarak Kürtler ve Zazaların sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Hane başkanlarının % 45'i Zaza, % 43'ü Kürt, % 12 'si ise Türk, Çerkez ve Arap kökenlidir (Şekil 5.6). Türk hane başkanları Göktepe yerleşmesine Çerkez ve Arap hane başkanları ise, Karpuzlu Köyünde bulunmaktadır.

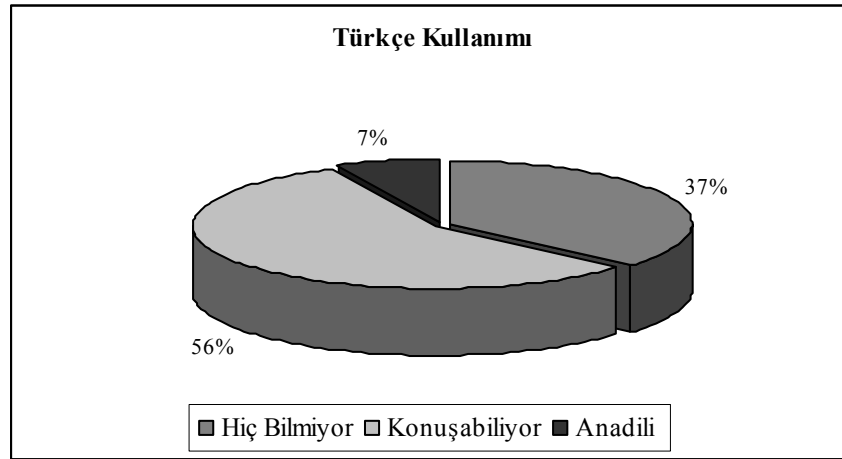

Şekil 5.6: Kırsal yerleşmelerde etnik yapı

Haberleşmenin aracı olan dilin sosyal ilişkilerin gelişmesi açısından büyük önem taşıması nedeniyle hanehalklarının dil kullanımı araştırılmıştır. Buna göre yukarıda tanımlanan etnik yapıya bağlı olarak, dil kullanımında da Kürtçe ve Zazaca konuşanlar çoğunluğu oluşturmaktadır (Şekil 5.7). Hane başkanlarının % 46'sı Zazaca, % 43'ü ise Kürtçe konuşmaktadır. Ayrıca ülkenin resmi dili olması nedeniyle kurumsal ilişkilerin kurulması bağlamında evde konuşulan ikinci bir dilin bulunup bulunmadığı türkçe kullanımının öğrenilmesi açısından sorulmuştur. Hane başkanlarının % 37'sinin hiç türkçe bilmediği; % 57'sinin türkçe de bildiği ve evde çocuklarla türkçe konuşulduğu belirlenmiştir (Şekil 5.8).

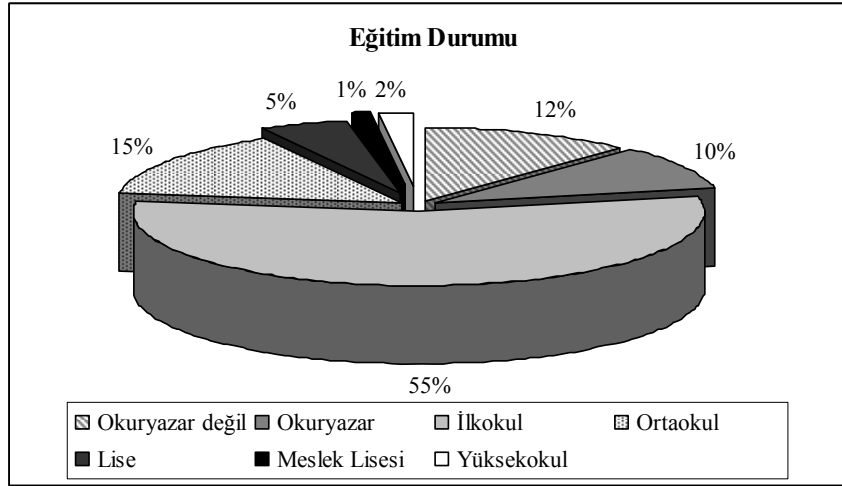

Şekil 5.7: Kırsal yerleşmelerde dil kullanımı

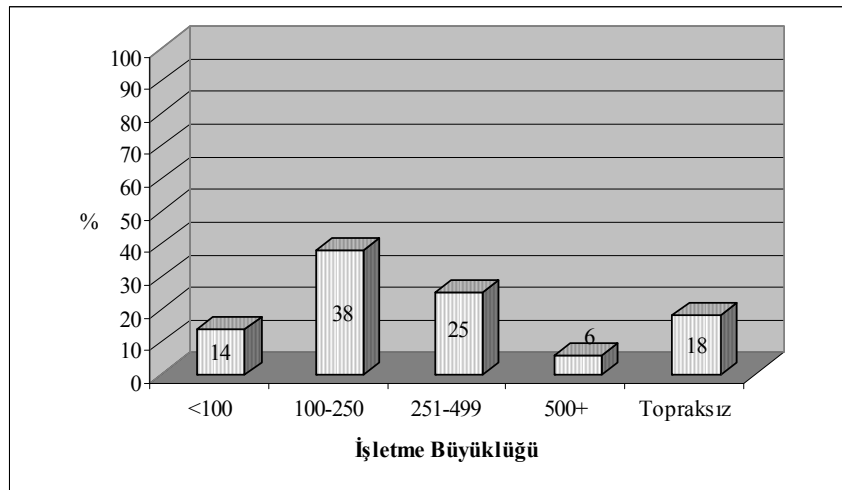
Şekil 5.8: Kırsal yerleşmelerde türkçenin kullanımı

Sosyal sermayenin kaynaklarından bir diğeri olarak tanımlanan eğitim yapısına bakıldığında, eğitim düzeyinin kırsal yerleşmelerde oldukça düşük olduğu, görülmektedir. Anket yapılan yerleşmelerden Karpuzlu, Çekören ve Göktepe’de toprağı bulunmakla birlikte burda yaşamayan hisse sahipleri bulunduğu eğitim düzeyi yüksek olan hisse sahiplerinin özellikle Şanlıurfa, Diyarbakır ve diğ er il merkezlerinde ikamet ettikleri belirtilmiştir. Hane başkanlarının yapısına bakıldığında ise, % 12’sinin okur yazar olmadığı, % 55’inin de ilkokul mezunu olduğu belirlenmiştir (Şekil 5.9). Ortaokul mezunu hane başkanlarının toplamın % 15’ini oluşturduğu dikkate alınırsa iletişim, teknoloji kullanımı ve kurumsal ilişkilerin zayıflığı konuları açıklanabilmektedir. Bölgede ve özellikle Hilvan ilçesinde ve kırsalında eğitim tesislerinin sayı ve kapasitelerinin de yetersizliği, bu durumun gelecek nesillerde de farklı bir yapıda olamayacağını göstermektedir.

Şekil 5.9: Kırsal yerleşmelerde eğitim durumu

Kırsal alanda sosyal sermayenin yapısını tanımlamak açısından kırsal yerleşmelerin tiplerinde de etkili olan tarımsal yapı özellikleri de önem kazanmaktadır. Kurumlarla ilişkinin yapısını belirleyen, yerleşmelerdeki diğer hane başkanları ile ilişkinin yönünü tanımlayan, ekonomik yapının belirleyicisi olan tarımsal toprak büyüklüğü, mülkiyet yapısı ve işletme biçiminin değerlendirilmesi bu noktada önem kazanmaktadır. Buna göre, hanelerin % 18'inin hiç toprağı olmadığı görülmektedir. Bunlar; imam, öğretmen, çoban, gibi kırsal yerleşmede sadece ikamet eden hane başkanlarının yanısıra, topraksız köylülerdir.

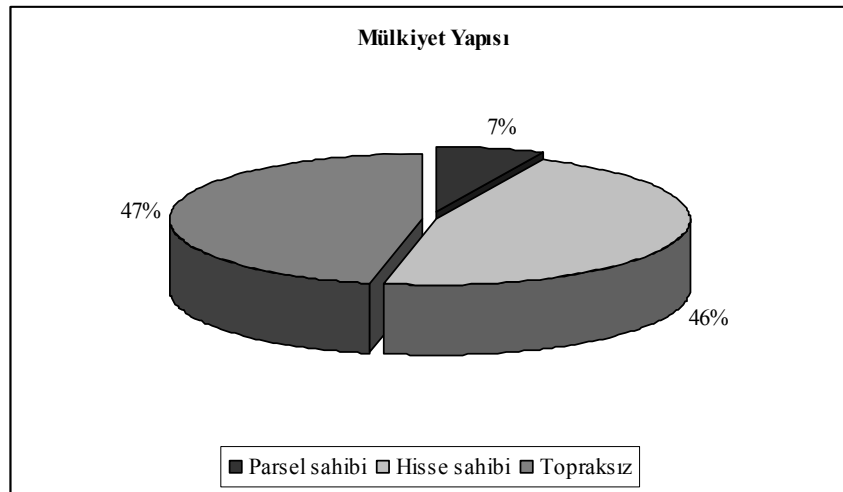
Şekil 5.10: Kırsal yerleşmelerde işletmebüyüklüğü

İşletme büyüklüklerine bakıldığında da, standart sapma 190.45 iken; ortalama işletme büyüklüğü 235 dönüm olarak belirlenmiştir. Bunun yanısıra, orta ve büyük işletmelerin yoğun

olduğu, % 38'inin 100-250 dönüm toprağa, % 25'inin ise 251-499 dönüm toprağa sahip olduğu görülmüştür (Şekil 5.10).

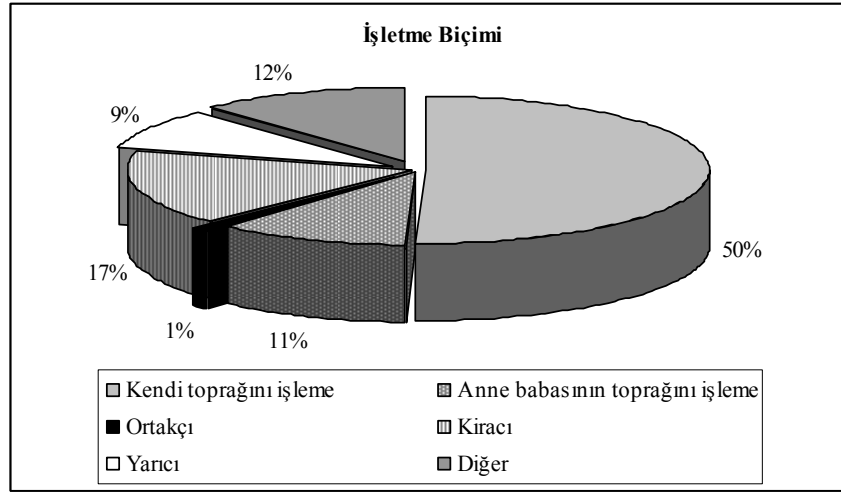
Toprağın mülkiyet yapısına ilişkin soruya alınan yanıtlara göre, hane başkanlarının sadece % 7'sinin işlettikleri toprağın müstakil tapusuna sahip olduğu görülmektedir. Geri kalanların % 46'sı miras nedeniyle bölünerek parçalanın toprağı ailenin diğer üyeleri ile hisseli olarak paylaşırken, % 47'sinin toprak sahibi olmadığı belirlenmiştir (Şekil 5.11).

Toprakta mülkiyet yapısının tescil edilmesi adına yapılması gereken kadastro işlemi, toprak büyüklüklerine bağlı olarak ortaya çıkan yüksek fiyatlar nedeniyle yapılamamaktadır. Bunun sonucu olarak da bölgede ve Hilvan'da çok parçalı işletmelerin yanısıra, tapusu bulunmadığından üzerinde yatırım yapılamayan yasal bir geçerliliği olmayan ifrazlarla ayrılmış işletmelerin sayısı oldukça yüksektir. Bölgede tarımsal üretimdeki verimsizliğin kaynaklarından biri olarak tanımlanan bu durum, küçük parçalı işletmelerde tarım alet ve makinelerinin kullanımını güçleştirirken, büyük işletmelerde çiftçinin yasal olarak kendisine ait olmayan bir toprağa yatırım yapmasına engel olmaktadır (Tarım İlçe Md., 2007).

Şekil 5.11: Kırsal yerleşmelerde mülkiyet yapısı

Ayrıca tapusu bulunmamakla birlikte, kendi toprağını işleyen hanelerin çoğunlukta olduğu, yerleşmelerdeki toprak sahibi olmayan işletmelerde kiracılık ve yarıcılığın yaygın olduğu, bunun yanısıra; akraba toğrağın işleyenlerin de tüm hane başkanlarının % 12'sini oluşturduğu görülmektedir (Şekil 5.12). İşbirliğinin ve tarımsal makine paylaşımının bulunmadığı yerleşmelerde aynı zamanda ortakçılık da yaygın olmayan bir işletme biçimidir.

Şekil 5.12: Kırsal yerleşmelerde işletme biçimi

Ek 2’de örneği bulunan anket çalışmasının, birinci ve ilk bölümünde yer alan sorular, hane başkanlarının sosyal ve ekonomik yapısını belirlemek ve bu bağımsız değişkenlerin sosyal sermaye öğeleri ile ilişkisini belirlemek adına hazırlanmıştır. Anket kapsamında sorulan ikinci grup sorular ise sosyal sermaye değişkenlerini içemektedir. Burada ortaya çıkan sonuçlar, faktör analizi aracılığıyla değişkenleri belirli başlıklar altında toplamadan önce yerleşmelere ilişkin çeşitli değerlendirmeler yapmaya olanak tanımaktadır.

Öyle ki, gönüllülük ve katılımın yerleşmelerde zayıflığına bağlı olarak, alan çalışması yürütülen yerleşmelerin hiçbirinde üretici örgütlenmesi bulunmazken, hane başkanlarının da sadece üçü üretici birliği, sivil toplum kuruluşu, siyasal parti organizasyonu, cami veya okul derneği...vb. kuruluşlara üyedir.

Kişisel ve genelleştirilmiş güven, yerleşmelerde oldukça yüksek olup, karşılıklılığın göstergesi olarak, hane başkanlarının % 82’si sağlık ve para ihtiyacı olduğunda kesinlikle yardım alacaklarına inanmaktadırlar. Ancak güven ve karşılıklık köy içinde birlik oluşmasında yeterince etkili olamamış, hane başkanlarının % 58’i yerleşmeye ilişkin bir sorunu tartışmak üzere bir araya gelmemiştir. Bununla beraber, diğer kırsal yerleşmelerde yüksek sayıda tanıdık bulunmasına rağmen ancak düğün ve cenaze gibi etkinliklerde bir araya geldiği, ortak proje üretimi veya makina kullanımı diğer bir deyişle işbirliğinin mümkün bile olamayacağı hane başkanlarının %87’si tarafından dile getirilmiştir.

Çeşitliliğe açıklığın değerlendirilmesi açısından hane başkanlarına etnik yapı, cinsiyet, din, eğitim, gelir ve toprak sahipliği farklarının insanları ayırıp ayırmadığı sorulmuş ve % 52 ile en çok eğitim ve etnik yapının insanları ayıran unsur olduğu belirtilmiştir.

Kollektif hareketin oluşmasında bilgiye erişmenin önemine dayanarak, hane başkanlarına haber takip etme sıklıkları sorulmuş ve radyonun kırsal yerleşmelerde hiç kullanılmadığı, merkez ilçe dışında gazeteye erişilmediği, televizyon haberlerinin ise; hane başkanlarının ancak % 33'ü tarafından takip edildiği tespit edilmiştir. % 67'si siyasetle kesinlikle ilgilenmeyen hane başkanlarının %10'u hiç oy kullanmadığını, buna karşılık % 53,5'i devletin tarım politikalarını desteklediğini belirtmiştir. % 58,4'ü tarım ilçe müdürlüğünü hiç ziyaret etmemiş olan hane başkanlarının % 90'ının da kırsal kalkınma programlarından neredeyse hiç haberdar olmadığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak, alan çalışması sırasında yapılan kırsal hanehalkı anketleri, Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesinin yanısıra Hilvan ilçesi kırsal alanında da sosyal ve ekonomik yapının gelişmiş bir sosyal sermaye yaratamadığını göstermektedir. Araştırma alanında yer alan kırsal yerleşmeler sosyal sermayeyi belirleyen katılım ve örgütlenme, sosyal ilişki ağları (yerleşme içi ve yerleşme dışı ilişkiler, kurumsal ilişkiler) ve normlar (güven, çeşitliliğe açıklık, tolerans) açısından değerlendirildiğinde;

- Kamu örgütlenmesi dışında tarımsal örgüte ratlanmayan kırsal yerleşmelerde katılım ve örgütlenmenin sağlanamadığı,
- Ulaşım olanaklarına da bağlı olarak yerleşme dışı ilişkilerin oldukça zayıf olduğu hatta düğün ve cenaze ziyaretleri ile kısıtlı kaldığı,
- Kurumsal ilişkiler açısından hane başkanlarının en önemli problemlerine çözüm olarak sunulan Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programından habersiz olduğu ve tarım ilçe müdürlüğünü % 58'inin hiç ziyaret etmediği,
- Yerleşme içi ilişkilerde aynı soyismi taşıyan hane başkanlarının çoğunlukta olmasına bağlı olarak birincil küme ilişkilerinin oldukça gelişmiş olduğu,
- Kırsal yerleşmelerde güvenin oldukça gelişmiş olduğu ancak bu güvenin işbirliği yaratamadığı ve çocuk emanet etme, yardım alacağını bilme konularıyla kısıtlı kalarak ortak üretim ve ortak problem çözmede oldukça başarısız oldukları ve
- Etnik yapı açısından homojen olan yerleşmelerde çeşitliğin sağlanamadığı aksine yerleşmelerin etnik farklılıklarla birbirbirinden ayrıldığı,
- Anket çalışması sırasında farklılıklara açık olduğu belirtilmiş olmakla birlikte yerleşmelere dışardan gelip yerleşmesi hoş karşılanmadığı tespit edilmiştir.

V.1 Sosyal Sermayenin Öğeleri (Faktör Analizi)

Az gelişmiş bir bölgenin kırsalında sosyal ilişki ağlarını belirleyen faktörlerin ve değişkenlerin neler olduğunu belirlemek alan araştırmanın amacı olarak belirlenmiş olup, bu kapsamda alan çalışması yürütülen kırsal yerleşmelerde sosyal sermayenin yapısı değerlendirilmiştir. Sosyal sermayeyi oluşturan ağların ve normların değerlendirilmesi amacıyla yapılan alan çalışmasının hedefleri:

- Sosyal sermaye ile ilişkili olan ve olmayan öğelerin tanımlanması
- Sosyal sermayenin öğelerinin yani faktörlerinin başka kırsal yerleşmelerde de kullanılabilir şekilde ortaya konulması olarak belirlenmiştir.

Araştırma alanında kırsal hanelere uygulanan anket formu (Ek 2) literatürde sosyal sermaye ölçümünde kullanılan ağların yapısı ve niteliği ile ilişkili 48 adet potansiyel sosyal sermaye ögesi içermektedir. SPSS 13.0 paket programı aracılığıyla verilerin düzenlenmesinden sonra 28 anlamlı öge, faktör analizinde değerlendirilmiştir. Faktör analizine alınan öğeler seçilirken;

- faktörlerin kavramsal çerçeve ile uyumu,
- başka kırsal yerleşmelerde de kullanılabilir olması ve
- faktörlerin özdeğerlerinin 1 den büyük olması göz önünde bulundurulmuştur.

48 potansiyel sosyal sermaye ögesinden 10 tanesi sıfır varyans nedeniyle dışlanırken; 10 öge düşük açıklanma oranları nedeni ile dışlanmıştır. Sosyal sermayenin ölçümünde faktör analizi kullanan çalışmalarda açıklanma oranı 0,50'nin altında öğelerin de alındığı bilinmekle birlikte, bu çalışmada faktör analizi yönteminde tanımlanan minimum değerler dikkate alınmıştır. Çizelge 5.1'de faktör analizine alınan 28 adet sosyal sermaye ögesinin özdeğerleri ve açıklanma oranları bulunmaktadır.

Çizelge 5.1: Değişkenlerin Açıklanma Oranları (Communalities)

	Açıklanma
Köyünüz için yeni bir hizmet sunmak üzere bir yatırıma katkı koydunuz mu?	,627
Köyünüz için kooperatif/üretici birliği kurulursa aktif olarak çalışır mısınız?	,643
Geçtiğimiz altı ay içinde köyünüzü veya üretiminizi ilgilendiren bir toplantıya katıldınız mı?	,725
Bu köyün insanların ne kadarı dürüst ve güvenilirdir?	,725
Diğer köylerle kıyaslandığında bu köyün insanları sizce ne kadar güvenilir?	,718
Eğer bir sorunum olursa her zaman bana yardım edecek biri vardır.	,665
Bu yerleşmede kendinizi güvende hissediyor musunuz?	,696
Önemli bir sıkıntı (mesela sağlık) yaşadığınızda yardım alabileceğinizi düşünüyor musunuz.	,616
Acil olarak düşük bir miktar paraya ihtiyacınız olsa (mesela 200 lira) bunu alabileceğiniz biri var mıdır?	,606
Geçtiğimiz bir yıl içinde bir diğer köylüye yardımda buldunuz mu?	,716
Geçtiğimiz yıllarda ne sıklıkta köyünüzle ilgili bir konuyu tartışmak üzere biraraya geldiniz?	,781
Köyünüze bir yatırım yapılması için (mesela sulama sistemi) (köy dışında yaşayan hisse sahipleri de dahil olmak üzere) tüm köylü ile bir araya gelir misiniz?	,578
Çevre köylerdeki tanıdıklarınızla ne sıklıkta biraraya gelirsiniz?	,690
Geçtiğimiz hafta köy dışından tanıdıklarla kaç telefon görüşmesi yaptınız?	,614
Eğitim düzeyindeki farklılık	,695
Gelir düzeyindeki farklılık	,673
Toprak sahipliğindeki farklılık	,530
Din farkı	,538
Etnik yapı farkı	,618
Politik görüş farkı	,714
Yaş farkı	,785
Televizyon	,763
Ulusal Gazete	,541
Urfa milletvekillerinin mecliste sizin haklarınızı arayacağını düşünüyor musunuz?	,550
Üretiminiz ile ilgili bilgiye ihtiyacınız olsa bunu nerden bulabileceğinizi biliyor musunuz?	,614
İlçe veya il tarım müdürlüğünü ziyaret ettiniz mi?	,763
Kırsal kalkınma yatırımlarını destekleme projesi hakkında fikriniz var mı?	,643
Çevre köylerle birlikte yatırım için devlet desteğine (mesela kredi) başvurur musunuz ?	,671

Faktörlerin tanımlanmasında uygun faktör sayısı ve anlamlı birlikteliklerin sağlanması adına 7 ve 8 faktörlü çözümlenmeler de incelenmiş, ancak sonuç çözümlemede 6 spesifik faktör tanımlanmıştır. Söz konusu 6 faktör toplam varyansın % 66'sını açıklarken, birinci faktör % 19,4'ünü, ikinci faktör 17,02'sini, üçüncü faktör % 11,8'ini ve geri kalan 3 faktör toplam varyansın % 6,7 ile % 4,5'ini ile açıklamaktadır (Çizelge 5.2).

Çizelge 5.2: Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained)

Bileşen	Başlangıç Özdeğerler			Açıklanan Kareler Toplamı Yükleri			Rotasyon için Kareler Toplamı Yükleri		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	5,452	19,473	19,473	5,452	19,473	19,473	4,994	17,835	17,835
2	4,767	17,025	36,498	4,767	17,025	36,498	3,413	12,189	30,024
3	3,310	11,822	48,320	3,310	11,822	48,320	2,677	9,561	39,584
4	1,896	6,772	55,093	1,896	6,772	55,093	2,522	9,006	48,590
5	1,793	6,403	61,496	1,793	6,403	61,496	2,467	8,811	57,401
6	1,278	4,563	66,059	1,278	4,563	66,059	2,424	8,657	66,059
7	1,099	3,925	69,983						
8	,923	3,296	73,279						
9	,831	2,967	76,246						
10	,783	2,796	79,042						
11	,636	2,271	81,314						
12	,566	2,020	83,334						
13	,542	1,936	85,270						
14	,499	1,783	87,053						
15	,482	1,723	88,776						
16	,423	1,512	90,288						
17	,375	1,339	91,627						
18	,343	1,226	92,853						
19	,313	1,118	93,971						
20	,301	1,076	95,047						
21	,248	,887	95,934						
22	,221	,790	96,724						
23	,209	,747	97,471						
24	,177	,633	98,105						
25	,160	,571	98,676						
26	,150	,536	99,212						
27	,127	,455	99,667						
28	,093	,333	100,000						

Çizelge 5.3: Dönüştürülmüş Bileşen Matrisi (Rotated Component Matrix)

Sorular	Bileşen					
	1	2	3	4	5	6
Bu köyün insanlarının ne kadarı dürüst ve güvenilirdir?	,811	-,156	-,197	,052	,017	-,017
Diğer köylerle kıyaslandığında bu köyün insanları sizce ne kadar güvenilir?	,796	,153	-,029	-,026	-,158	,186
Eğer bir sorunum olursa her zaman bana yardım edecek biri vardır.	,754	-,090	-,127	-,048	,018	-,265
Acil olarak düşük bir miktar paraya ihtiyacınız olsa bunu alabileceğiniz var mıdır?	,697	-,137	-,014	-,216	-,178	-,154
Geçtiğimiz bir yıl içinde bir diğer köylüye yardımda buldunuz mu?	,667	,128	,390	,250	,110	-,169
Köyünüze bir yatırım yapılması için tüm köylü ile bir araya gelir misiniz?	,657	,069	-,059	,252	-,080	-,261
Bu yerleşmede kendinizi güvende hissediyor musunuz?	,628	-,158	-,080	-,514	-,030	-,077
Önemli bir sıkıntı yaşadığınızda yardım alabileceğinizi düşünüyor musunuz.	,615	-,070	-,252	-,336	,064	-,229
Geçtiğimiz yıllarda ne sıklıkta köyünüzle ilgili bir konuyu tartışmak üzere biraraya geldiniz?	,595	-,051	,418	,409	,182	-,219
Üretiminiz ile ilgili bilgiye ihtiyacınız olsa bunu nerden bulabileceğinizi biliyor musunuz?	,030	,771	-,002	-,111	-,058	,055
İlçe veya il tarım müdürlüğünü ziyaret ettiniz mi?	-,092	,758	,252	,220	,127	-,228
Çevre köylerdeki tanıdıklarınızla ne sıklıkta biraraya gelirsiniz?	-,259	,708	-,088	-,244	-,211	-,098
Köyünüz için kooperatif/üretici birliği kurulursa aktif olarak çalışır mısınız?	,211	,682	,271	,152	,192	,018
Geçtiğimiz hafta köy dışından tanıdıklarla kaç telefon görüşmesi yaptınız?	-,356	,601	-,179	-,075	-,258	-,147
Geçtiğimiz altı ay içinde köyünüzü veya üretiminizi ilgilendiren bir toplantıya katıldınız mı?	-,155	,037	,826	-,016	,097	-,091
Çevre köylerle birlikte yatırım için devlet desteğine (mesela kredi) başvurur musunuz ?	-,192	,031	,771	,009	-,190	,045
Köyünüz için yeni bir hizmet sunmak üzere bir yatırıma katkı koydunuz mu?	,127	,256	,584	-,401	,064	-,199
Kırsal kalkınma yatırımlarını destekleme projesi hakkında fikriniz var mı?	-,114	,520	,522	,234	,041	-,176
Televizyon	,087	-,115	,093	,746	,300	-,293
Urfa milletvekilinin mecliste haklarınızı arayacağını düşünüyor musunuz?	,083	,012	,149	-,718	,064	-,036
Ulusal Gazete	,104	,345	,179	,478	,301	-,245
Yaş farkı	-,029	-,002	-,003	,050	,882	,055
Politik görüş farkı	-,163	,053	,050	-,009	,822	-,070
Din farkı	-,123	-,082	-,141	,211	,501	,449
Etnik yapı farkı	,247	-,291	-,067	,218	,461	,456
Gelir düzeyindeki farklılık	-,189	-,156	-,082	-,161	,025	,761
Eğitim düzeyindeki farklılık	-,348	,001	-,022	-,092	,068	,749
Toprak sahipliğindeki farklılık	-,151	-,447	-,238	-,067	-,162	,469

Çözümleme Yöntemi (Extraction Method): Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis)
 Rotasyon Metodu (Rotation Method): Varimax ile Kaiser Normalizasyonu (Varimax with Kaiser Normalization)
 Rotasyon 10 iterasyonda tamamlanmıştır. (Rotation converged in 10 iterations)

Çok sayıda değişkeni birbiriyle ilişkilerine dayanarak ortak boyutlarda birleştiren ve bu yöntemle değişken sayısını azaltmak amacıyla uygulanan faktör analizi sonuçları, anket soruları ile faktör yüklerini içeren dönüştürülmüş bileşen matrisi ile Çizelge 5.3'te görülmektedir. Aşağıdaki çizelgede görülen 0 ile 1 arasında değişen rakamlar değişkenlerin boyutlarla ilişkilerini açıklamaktadır. İlişkinin güçlü olması faktörlerin de açıklanma oranlarını yükselteceğinden hareketle, faktör yükleri 0,460'ın altında olan değişkenler dışlanmıştır. Buna göre ortaya çıkan faktörler adlandırılmış ve çizelge 5.4'te gösterilen faktörler ile değişkenler tanımlanmıştır.

Çizelge 5.4: Değişkenler, faktörler ve faktör yükleri

<i>Faktör</i>	<i>Değişken</i>	<i>Faktör Yükleri</i>
1. Güven ve Köyiçi İlişkiler	Yerleşmede yaşayan insanlara güven	,811
	Diğer yerleşmelerle karşılaştırıldığında insanların güvenilirliği	,796
	Yerleşmede yaşayanlardan yardım alabilme	,754
	Paraya ihtiyaç durumunda bulabilme	,697
	Yardımseverlik	,667
	Yerel problemler için biraraya gelme	,657
	Genel olarak insanlara güven	,628
	Hastalandığında yardım alabilme	,615
	Yerleşme için biraraya gelme sıklığı	,595
2. Köylerarası ve Kurumsal İlişkiler	Üretimle ilgiyi bilgiye ulaşabilme	,771
	Son 6 ayda il veya ilçe tarım müdürlüğüne ziyaret	,758
	Diğer yerleşmelerden insanlarla görüşme sıklığı	,708
	Yerleşme için kurulacak bir organizasyonda çalışma	,682
	Yerleşme dışındaki insanlarla telefon görüşmesi sayısı	,601
3. Girişim ve Katılım	Yerleşme veya tarımsal üretime dair bir toplantıya katılım	,826
	Yatırım için diğer yerleşmelerle devlet desteğine başvurma	,771
	Yerleşme için yatırıma katkı koyma	,584
	KKYDP hakkında bilgi sahipliği	,522
4. Haber Alma	Televizyon	,746
	Kendilerini temsil eden hükümet yetkilisini takip	-,718
	Gazete	,478
5. Çeşitliliğe Açıklık	Genç-Yaşlı	,882
	Politik görüş	,822
	Dini inanç	,501
	Etnik yapı	,461
6. Tolerans	Gelir	,761
	Eğitim	,749
	Yerleşmede insanları ayırmada statü farklılığı	,469

Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan 6 faktörlü çözümlenme sonucunda bir araya gelen değişkenler, sosyal sermaye literatüründe de tanımlanan sosyal sermayenin bileşenleri ile

benzerlikler göstermekle birlikte kırsal alana ve Şanlıurfa Düzey 2 bölgesine özgü bir takım farklılıklar da ortaya çıkmıştır. Buna göre;

Toplam varyansın % 19,47'sini açıklayan ve en önemli faktör olarak ortaya çıkan 1. faktör **Güven ve Köyüçi İlişkiler**dir. Kırsal yerleşme içinde güvenlik hissi, diğer hanelere karşı duyulan kişiselleştirilmiş güven ve köy içindeki diğer hanelerle ilişkilerin yapısını ve niteliğini tanımlayan değişkenlerin analiz sonucunda tek bir başlık altında değerlendirilebileceği belirlenmiştir. Karşılıklılık ve güven, yerleşme içindeki ilişkilerin niteliğini, bir araya gelme sıklığı ise ilişkilerin yapısını karakterize eden ve bağlayıcı sosyal sermayeyi oluşturan değişkenler olarak belirlenmiştir.

Toplam varyansın % 17,02'sini açıklayan ikinci en önemli faktör ise; **Köydışı ve Kurumsal İlişkiler** olarak belirlenmiştir. Yerleşme dışındaki ilişkilerin yapısını tanımlayan değişkenlerin bir araya geldiği analiz sonucunda, yerleşme dışındaki tanıdıklarla görüşme sıklığı ve kurumsal ilişkiler kırsal yerleşmelerde aynı zamanda köprü kuran ve bağlantılı sosyal sermayeyi tanımlayan öğeler olarak ortaya çıkmıştır.

Toplam varyansın % 11,82'sini açıklayan üçüncü grup değişkenler **Girişim ve Katılım** başlığı altında değerlendirilmiştir. Tarımsal üretime ilişkin toplantılara katılım, Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programından haberdar olma, yerleşmeye ilişkin bir yatırıma katkı koyma ve yatırım desteğine başvurmak için girişimde bulunma, bu alanda köprü kuran sosyal sermayeyi belirleyen değişkenler olarak ortaya çıkmıştır.

Yerel, bölgesel ve ulusal olayların televizyon ve gazete aracılığıyla takip edilmesi veya seçilen milletvekilinin icraatlarından haberdar olma faktör analizi sonucunda **Haber Alma** başlığı altında 4. faktör olarak bir arada değerlendirilmiştir. Yerleşme içinde işbirliği konusunda farklılıklara açıklığı tespit etmek amacıyla değerlendirilen yaş, politik görüş, dini inanç ve etnik yapı farkı 5. faktör olarak **Çeşitliliğe Açıklık** başlığı altında toplanmıştır. Bunun yanısıra analiz sonucunda hane başkanlarının statülerini tanımlayan gelir düzeyi, eğitim seviyesi ve toprak sahipliği ise ayrı bir grupta toplanmış ve bu toplam varyansın % 4,5'ini açıklayan son 6. faktör **Tolerans ve Bölüşüm** olarak adlandırılmıştır.

Sonuç olarak, değerlendirilen 28 adet değişken birbiriyle ilişkilerine dayanarak birleştirilmiş ve değişken sayısı azaltılarak 6 başlıkta toplanmıştır. Böylece Hilvan ilçesi kırsal alanında yer alan 7 adet yerleşmede sosyal sermayeyi belirleyen değişkenlere dayanarak adlandırılan 6 adet faktör tanımlanmıştır. Faktörlerin, dolayısıyla değişkenlerin birbirinden kesin sınırlarla ayrılmadığı, aralarında ilişki bulunduğu durumlar olabilmektedir. Bu noktada faktörler arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığını anlamak amacıyla faktör korelasyonları

değerlendirilmiştir. Değişkenlerin toplamından oluşan genel faktör yükleri arasında iki yönlü ilişkiye bakılmış ve tanımlanan faktörler arasında ilişkinin varlığına yani korelasyona rastlanmamıştır (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5: Faktörler arasındaki korelasyon

Faktörler		Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6
Faktör 1 Skor	Pearson Korelasyon	1	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	Sig. (çift taraflı test için)		1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
	N	101	101	101	101	101	101
Faktör 2 Skor	Pearson Korelasyon	0,000	1	0,000	0,000	0,000	0,000
	Sig. (çift taraflı test için)	1,000		1,000	1,000	1,000	1,000
	N	101	101	101	101	101	101
Faktör 3 Skor	Pearson Korelasyon	0,000	0,000	1	0,000	0,000	0,000
	Sig. (çift taraflı test için)	1,000	1,000		1,000	1,000	1,000
	N	101	101	101	101	101	101
Faktör 4 Skor	Pearson Korelasyon	0,000	0,000	0,000	1	0,000	0,000
	Sig. (çift taraflı test için)	1,000	1,000	1,000		1,000	1,000
	N	101	101	101	101	101	101
Faktör 5 Skor	Pearson Korelasyon	0,000	0,000	0,000	0,000	1	0,000
	Sig. (çift taraflı test için)	1,000	1,000	1,000	1,000		1,000
	N	101	101	101	101	101	101
Faktör 6 Skor	Pearson Korelasyon	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	1
	Sig. (çift taraflı test için)	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	
	N	101	101	101	101	101	101

V.2 Sosyal Sermaye Öğelerinin Değişimi (Varyans Analizi)

Yaş ve eğitim gibi sosyal statü gösteren ve sosyal ilişkilerde belirleyici olan dil kullanımı gibi bağımsız değişkenlerin; yerleşme karakterini tanımlayan yerleşme tipi, nüfus ve yaşam kalitesi gibi göstergelerin ve üretim yapısını tanımlayan değişkenler olarak mülkiyet sahipliği, işletme tipi ve büyüklüğünün sosyal sermaye ile ilişkisini tanımlamak amacıyla faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörler varyans analizi ile yeniden değerlendirilmiştir. Değerlendirme için, varyant analizlerinden biri olan ve örneklemin elde edilen ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını belirleyen ANOVA kullanılmış ve farkın hangi veriden kaynaklandığını bulmak amacıyla analiz SPSS programı aracılığıyla Bonferoni analizi ile de desteklenmiştir.

Aşağıda bulunan çizelgelerde analiz sonuçları görülmekte olup; 0,05 güvende hangi faktörler açısından farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Farkı yaratan değişkenleri gösteren çizelgeler ise Ek 2’de verilmiştir.

Yaş yapısının sosyal sermaye ile ilişkisini belirlemek amacıyla ortaya çıkan yaş dağılımı, 35 yaş altı, 35-42 yaş, 43-54 yaş ve 55 yaş üzeri olmak üzere 4 kategoride tanımlanmıştır. 0.05 güvende p değeri 0.05'in altında olan faktöre rastlanmamıştır. Buna göre, 35 yaşın altındaki genç hane başkanları, orta yaşlı hane başkanları ve 55 yaşın üzerindeki yaşlı hane başkanları arasında sosyal sermaye faktörlerinde anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (Çizelge 5.6).

Eğitim seviyesinin sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisini değerlendirmek amacıyla hane başkanlarının eğitim durumu sorulmuş ve çıkan sonuçlar değerlendirilerek, ilkokulu bitirmemiş olanlar, ilk ve ortaokulu bitirmiş olanlar ve lise ve üzerinde okullardan mezun olanlar olmak üzere üç kategori belirlenmiştir. Eğitim durumu değerlendirildiğinde, sosyal sermayenin analizi sonucunda ortaya çıkan 3. (Girişim ve Katılım) ve 6. (Tolerans Ve Bölüşüm) faktörlerinde anlamlı fark olduğu görülmektedir (Çizelge 5.7). P değeri Girişim ve Katılım faktöründe 0.000 iken, Tolerans ve Bölüşüm faktöründe bu değer 0.047 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 5.6: Hane başkanı yaşının sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi

		Kareler Toplamı	s.d.	Ortalamaların karesi	F	p.
Faktör 1 Skor	Gruplar Arasında	6,676	3	2,225	2,313	0,081
	Gruplar İçinde	93,324	97	0,962		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 2 Skor	Gruplar Arasında	1,139	3	0,38	0,373	0,773
	Gruplar İçinde	98,861	97	1,019		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 3 Skor	Gruplar Arasında	1,583	3	0,528	0,520	0,669
	Gruplar İçinde	98,417	97	1,015		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 4 Skor	Gruplar Arasında	5,368	3	1,789	1,834	0,146
	Gruplar İçinde	94,632	97	0,976		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 5 Skor	Gruplar Arasında	4,095	3	1,365	1,380	0,253
	Gruplar İçinde	95,905	97	0,989		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 6 Skor	Gruplar Arasında	3,405	3	1,135	1,140	0,337
	Gruplar İçinde	96,595	97	0,996		
	Toplam	100,000	100			

Çizelge 5.7: Eğitimin sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi

		Kareler Toplamı	s.d	Ortalamaların karesi	F	p.
Faktör 1 Skor	Gruplar Arasında	1,291	2	0,646	0,641	0,529
	Gruplar İçinde	98,709	98	1,007		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 2 Skor	Gruplar Arasında	4,345	2	2,172	2,226	0,113
	Gruplar İçinde	95,655	98	0,976		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 3 Skor	Gruplar Arasında	40,165	2	20,082	32,892	0,000
	Gruplar İçinde	59,835	98	0,611		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 4 Skor	Gruplar Arasında	0,015	2	0,007	0,007	0,993
	Gruplar İçinde	99,985	98	1,020		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 5 Skor	Gruplar Arasında	5,266	2	2,633	2,724	0,071
	Gruplar İçinde	94,734	98	0,967		
	Toplam	100,000	100			
Faktör 6 Skor	Gruplar Arasında	6,035	2	3,018	3,147	0,047
	Gruplar İçinde	93,965	98	0,959		
	Toplam	100,000	100			

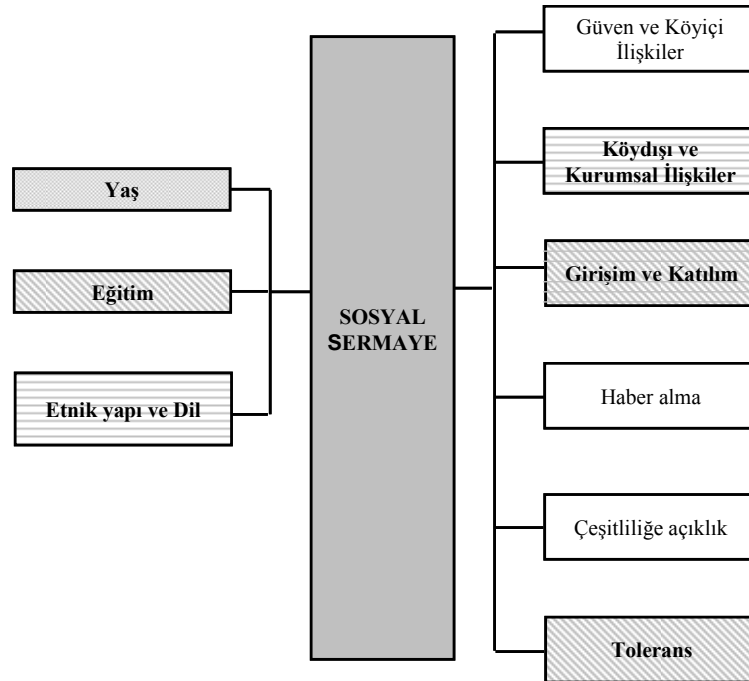
Farkın kaynağına baktığımızda ise, ilkokulu bitirmemiş olanlar ile ilk ve ortaokul mezunları arasında bir fark görülmezken, lise mezunlarının diğer ikisi ile arasında anlamlı fark olduğu ortaya çıkmaktadır (EK 3).

İletişimin ve sosyal ilişkilerin temelini oluşturan dil kullanımının sosyal sermayenin faktörleri ile ilişkisini belirlemek amacıyla, hane başkanlarına hanede konuşulan ve kullanılan dil sorulmuştur. Verilen cevaplara dayanarak hane başkanları sırasıyla türkçe bilmeyenler (1), türkçe bilenler (2) ve anadili türkçe olanlar (3) şeklinde 3 ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Anova analizi sonucunda, dil kullanımının Köy Dışı ve Kurumsal İlişkiler (P:0.002) ile Girişim ve Katılım (P:0.000) faktörlerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Köy dışı ve kurumsal ilişkiler faktöründe türkçe bilenler ve bilmeyenler arasında anlamlı bir fark ortaya çıkarken, girişim ve katılım faktöründe sadece anadili türkçe olanların anlamlı bir fark yarattığı belirlenmiştir. Bu noktada, girişim ve katılım faktörleri açısından etnik yapının da önemi ortaya çıkmaktadır (Çizelge 5.8).

Bağımsız değişkenler olarak ele alınan yaş, eğitim seviyesi ve dil kullanımının sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi Şekil 5.13'te görülmektedir.

Çizelge 5.8: Dil kullanımının sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi

		Kareler Toplamı	s.d.	Ortalamaların karesi	F	p.
Faktör 1 Skor	Gruplar Arasında	1,587	2	0,794	0,79	0,457
	Gruplar İçinde	98,413	98	1,004		
	Toplam	100	100			
Faktör 2 Skor	Gruplar Arasında	11,781	2	5,891	6,544	0,002
	Gruplar İçinde	88,219	98	0,9		
	Toplam	100	100			
Faktör 3 Skor	Gruplar Arasında	36,158	2	18,079	27,752	0,000
	Gruplar İçinde	63,842	98	0,651		
	Toplam	100	100			
Faktör 4 Skor	Gruplar Arasında	3,465	2	1,732	1,759	0,178
	Gruplar İçinde	96,535	98	0,985		
	Toplam	100	100			
Faktör 5 Skor	Gruplar Arasında	3,46	2	1,73	1,756	0,178
	Gruplar İçinde	96,54	98	0,985		
	Toplam	100	100			
Faktör 6 Skor	Gruplar Arasında	5,352	2	2,676	2,771	0,068
	Gruplar İçinde	94,648	98	0,966		
	Toplam	100	100			

Şekil 5.13: Aile özelliklerinin sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi

(Değişkenler ve ilişkili olduğu faktörler aynı yönde taranmıştır)

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Tarımsal üretim yapısını tanımlayan değişkenlerden mülkiyet sahipliği, işletme büyüklüğü ve biçiminin sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi de anova analizi ile değerlendirilmiş ve mülkiyet sahipliği ile işletme büyüklüğündeki değişimlerin 0,05 güvende sosyal sermaye faktörlerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür. Ancak araştırmanın temel vurgularından biri olması nedeniyle mülkiyet yapısının sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisine 0,10 güvende de bakılmış ve tapulu mülk sahipleri ile hisse sahipleri arasında ve topraksız tarım işçileri arasında, güven ve yerleşme içi ilişkiler faktörü açısından (P:0.053) anlamlı fark olduğu görülmüştür (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9: Mülkiyet yapısının sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi

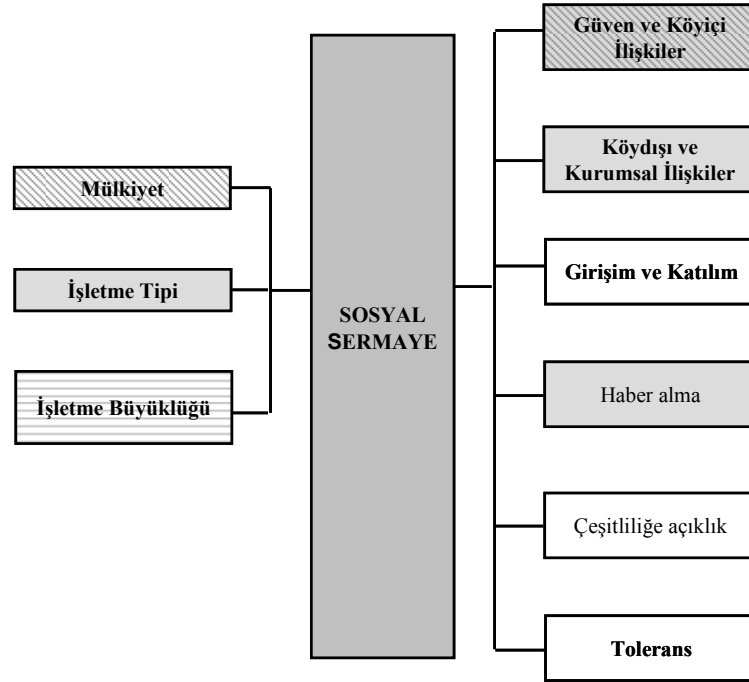
		Kareler Toplamı	s.d	Ortalamaların karesi	F	p.
Faktör 1 Skor	Gruplar Arasında	5,819	2	2,909	3,027	0,053
	Gruplar İçinde	94,181	98	0,961		
	Toplam	100	100			
Faktör 2 Skor	Gruplar Arasında	2,273	2	1,137	1,140	0,324
	Gruplar İçinde	97,727	98	0,997		
	Toplam	100	100			
Faktör 3 Skor	Gruplar Arasında	3,244	2	1,622	1,643	0,199
	Gruplar İçinde	96,756	98	0,987		
	Toplam	100	100			
Faktör 4 Skor	Gruplar Arasında	1,575	2	0,787	0,784	0,459
	Gruplar İçinde	98,425	98	1,004		
	Toplam	100	100			
Faktör 5 Skor	Gruplar Arasında	4,327	2	2,164	2,216	0,114
	Gruplar İçinde	95,673	98	0,976		
	Toplam	100	100			
Faktör 6 Skor	Gruplar Arasında	0,162	2	0,081	0,080	0,924
	Gruplar İçinde	99,838	98	1,019		
	Toplam	100	100			

Ancak işletme biçimindeki farklılıkların sosyal sermaye faktörlerinden Köyiçi İlişkiler (P:0.0041) ve Güven, Köy Dışı ve Kurumsal İlişkiler (P:0.000) ile Haber Alma (P: 0.017) faktörlerinde ortaya çıkan p değerine bağlı olarak farklar yarattığı belirlenmiştir. Yapılan anova analizine göre, Güven ve Köy İçi İlişkiler bağlamında kendi toprağını işleyen ile aile toprağını işleyen haneler arasında, Köy Dışı ve Kurumsal İlişkiler bağlamında da yarıcılık yapanların diğer tür işletmecilerle ve kendi toprağını işleyenlerle kiracılar arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır (Çizelge 5.10).

Mülkiyet ve işletme yapısının sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi Şekil 5.14'te görülmektedir.

Çizelge 5.10: İşletme biçiminin sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi

		Kareler Toplamı	s.d	Ortalamaların karesi	F	p.
Faktör 1 Skor	Gruplar Arasında	9,768	4	2,442	2,598	0,041
	Gruplar İçinde	90,232	96	0,940		
	Toplam	100	100			
Faktör 2 Skor	Gruplar Arasında	36,018	4	9,004	13,510	0,000
	Gruplar İçinde	63,982	96	0,666		
	Toplam	100	100			
Faktör 3 Skor	Gruplar Arasında	4,521	4	1,13	1,137	0,344
	Gruplar İçinde	95,479	96	0,995		
	Toplam	100	100			
Faktör 4 Skor	Gruplar Arasında	11,635	4	2,909	3,16	0,017
	Gruplar İçinde	88,365	96	0,920		
	Toplam	100	100			
Faktör 5 Skor	Gruplar Arasında	2,822	4	0,706	0,697	0,596
	Gruplar İçinde	97,178	96	1,012		
	Toplam	100	100			
Faktör 6 Skor	Gruplar Arasında	2,994	4	0,749	0,741	0,566
	Gruplar İçinde	97,006	96	1,010		
	Toplam	100	100			

Şekil 5.14: Mülkiyet ve işletme yapısının sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi

(Değişkenler ve ilişkili olduğu faktörler aynı yönde taranmıştır)

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Mülkiyet ve üretim biçiminin belirlediği farklı kırsal yerleşme tiplerine bağlı olarak sosyal sermaye faktörlerinin değişimi incelendiğinde, 0,05 güvenle faktör yüklerinin ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiş olup; Köy Dışı ve Kurumsal İlişkiler faktöründe p değeri 0.001, Haber Alma faktöründe 0.000'dır. Buna göre, köy dışı ve kurumsal ilişkilerde halk köylerinin, karma ve aile köylerinden farklı olduğu haber alma ve bilgiye erişim açısından da kırsal yerleşme tiplerinin üçünde de farklılıklarının olduğu görülmektedir (Çizelge 5.11; Ek 3).

Çizelge 5.11: Köy tiplerinin sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi

Köy Karşılaştırma		Kareler Toplamı	s.d	Ortalamaların karesi	F	p
Faktör 1 Skor	Gruplar Arasında	1,161	2	0,581	0,576	0,564
	Gruplar İçinde	98,839	98	1,009		
	Toplam	100	100			
Faktör 2 Skor	Gruplar Arasında	12,956	2	6,478	7,293	0,001
	Gruplar İçinde	87,044	98	0,888		
	Toplam	100	100			
Faktör 3 Skor	Gruplar Arasında	5,52	2	2,76	2,863	0,062
	Gruplar İçinde	94,48	98	0,964		
	Toplam	100	100			
Faktör 4 Skor	Gruplar Arasında	38,786	2	19,393	31,047	0,000
	Gruplar İçinde	61,214	98	0,625		
	Toplam	100	100			
Faktör 5 Skor	Gruplar Arasında	4,358	2	2,179	2,233	0,113
	Gruplar İçinde	95,642	98	0,976		
	Toplam	100	100			
Faktör 6 Skor	Gruplar Arasında	0,15	2	0,075	0,073	0,929
	Gruplar İçinde	99,85	98	1,019		
	Toplam	100	100			

Yerleşmelerin nüfus büyüklükleri 50 kişiden az nüfuslu, 50-100 kişi arası, 100-200 kişi ve 200 kişiden fazla nüfuslu yerleşmeler olarak sınıflandırılmış ve yerleşme nüfusunun sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisine bakılmıştır. P değeri 5. faktör için 0.432 olarak belirlenmiş bunun dışındaki tüm faktörlerde 0.05'in altında çıkmıştır. Buna göre anova analizi, çeşitliliğe açıklık faktörü dışında tüm faktörlerde nüfus büyüklüğünün anlamlı farklar yarattığı sonucunu ortaya çıkarmıştır (Çizelge 5.12).

Yerleşmenin karakterini tanımlayan değişkenlerden biri olan yaşam kalitesinin sosyal sermaye ile ilişkisini değerlendirmek amacıyla uygulanan analiz sonucunda; yaşam kalitesindeki farklılıkların sadece Köy Dışı ve Kurumsal İlişkiler (P:0.000) bağlamında etkili olduğu belirlenmiştir. Farkın kaynağına bakıldığında da, genel yaşam kalitesi ortalama ve

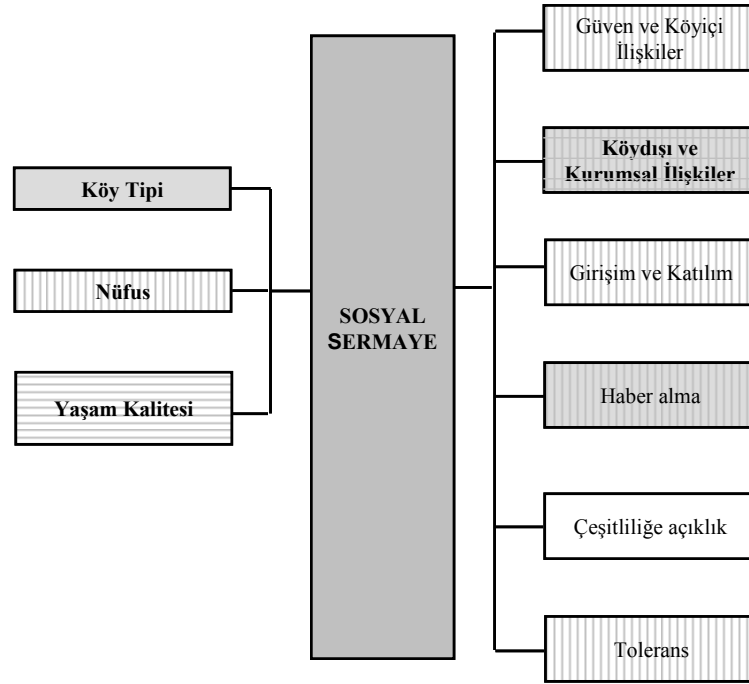
üzerinde olan yerleşmelerin, köydışı ve kurumsal ilişkiler açısından avantajlı konumda olduğu görülmektedir (Çizelge 5.13).

Çizelge 5.12: Yerleşme nüfusunun sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi

		Kareler Toplamı	s.d.	Ortalamaların karesi	F	p.
Faktör 1 Skor	Gruplar Arasında	24,214	3	8,071	10,331	0,000
	Gruplar İçinde	75,786	97	0,781		
	Toplam	100	100			
Faktör 2 Skor	Gruplar Arasında	27,05	3	9,017	11,989	0,000
	Gruplar İçinde	72,95	97	0,752		
	Toplam	100	100			
Faktör 3 Skor	Gruplar Arasında	19,239	3	6,413	7,703	0,000
	Gruplar İçinde	80,761	97	0,833		
	Toplam	100	100			
Faktör 4 Skor	Gruplar Arasında	35,894	3	11,965	18,104	0,000
	Gruplar İçinde	64,106	97	0,661		
	Toplam	100	100			
Faktör 5 Skor	Gruplar Arasında	2,781	3	0,927	0,925	0,432
	Gruplar İçinde	97,219	97	1,002		
	Toplam	100	100			
Faktör 6 Skor	Gruplar Arasında	10,729	3	3,576	3,886	0,011
	Gruplar İçinde	89,271	97	0,92		
	Toplam	100	100			

Çizelge 5.13: Yaşam kalitesinin sosyal sermayenin faktörleri ile ilişkisi

		Kareler Toplamı	s.d.	Ortalamaların Karesi	F	p.
Faktör 1 Skor	Gruplar Arasında	1,185	3	0,395	0,388	0,762
	Gruplar İçinde	98,815	97	1,019		
	Toplam	100	100			
Faktör 2 Skor	Gruplar Arasında	19,775	3	6,592	7,97	0,000
	Gruplar İçinde	80,225	97	0,827		
	Toplam	100	100			
Faktör 3 Skor	Gruplar Arasında	6,531	3	2,177	2,259	0,086
	Gruplar İçinde	93,469	97	0,964		
	Toplam	100	100			
Faktör 4 Skor	Gruplar Arasında	5,755	3	1,918	1,974	0,123
	Gruplar İçinde	94,245	97	0,972		
	Toplam	100	100			
Faktör 5 Skor	Gruplar Arasında	3,426	3	1,142	1,147	0,334
	Gruplar İçinde	96,574	97	0,996		
	Toplam	100	100			
Faktör 6 Skor	Gruplar Arasında	6,231	3	2,077	2,149	0,099
	Gruplar İçinde	93,769	97	0,967		
	Toplam	100	100			

Şekil 5.15: Yerleşme Karakterinin sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisi
(Değişkenler ve ilişkili olduğu faktörler aynı yönde taranmıştır)
(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

Şekil 5.15 Yerleşme karakterini tanımlayan köy tipi, yerleşme nüfusu ve yaşam kalitesi gibi değişkenlerin sosyal sermaye faktörleri ile ilişkisini göstermektedir.

V.3 Hipotezlerin Değerlendirilmesi

Kırsal alanda sosyal sermayenin öğelerini ve bunların, hane başkanlarının özelliklerini tanımlayan bağımsız değişkenlerle ilişkilerini tanımlamak amacıyla yapılan açıklayıcı analizler, kırsal yerleşmelerde sosyal sermayenin yapısını açıklamaktadır.

Sosyal sermayenin göstergeleri olarak tanımlanan, sosyal ağlara ve normlara ilişkin değişkenler faktör analizi aracılığıyla belirli başlıklar altında toplanmıştır. Böylece araştırma yürütülen kırsal yerleşmelerde sosyal ilişkilerin yapısı ve niteliği değerlendirilmiştir. Buna göre kırsal yerleşmelerde önem sırasına göre güven ve köyiçi ilişkiler, köyler arası ve kurumsal ilişkiler, girişim ve katılım, bilgi edinme, çeşitliliğe açıklık, tolerans ve bölüşüm sosyal sermayenin öğeleri olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal sermayeyi oluşturan ilişkilerin köy içindeki, köyler arasındaki ve kurumsal ilişkiler olarak ortaya çıktığı ve bu ilişkileri güven, karşılıklılık, tolerans ve haber almanın belirlediği anlaşılmaktadır.

Sosyal sermayenin ortaya çıkan bu faktörlerinin bağımsız değişkenlerle olan ilişkileri anova analizi aracılığıyla açıklanmıştır. Buna göre; araştırma kapsamında tanımlanan her hipotez test edilmiştir.

▪ *Hipotez 1: Sosyal sermayenin faktörleri açısından halk köyleri, aile ve karma köylerden farklı bir yapıdadır.*

Sosyal sermayenin öğeleri açısından halk köylerinin aile ve karma köylerden farklı bir yapıda olduğu, köy dışı ve kurumsal ilişkiler ve bilgi edinme açısından halk köylerinin diğer köylerle arasında fark olduğu belirlenmiştir. Ortaya çıkan farklılıklar halk köylerinde kurumsal ve yerleşme dışı ilişkilerin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Bu noktada kendi toprağını işleyen kırsal hanelerin çoğunlukta olduğu yerleşmelerin, nüfusun da büyüklüğüne bağlı olarak daha çok sosyal ağa sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Hipotez 2: Kişisel mülkiyet belgesi sahipleri, hisse sahipleri ve topraksız tarım işçileri, arasında sosyal sermayenin faktörleri açısından farklılıklar bulunur.

▪ *Hipotez 3: Sosyal sermayenin faktörleri açısından küçük, orta ve büyük işletme sahipleri arasında farklılıklar bulunur.*

▪ *Hipotez 4: Kendi toprağını işleyen haneler, topraksız tarım işçilerinden ve kiracılık yapan hanelerden sosyal sermaye açısından farklı özellikler gösterir.*

Tarımsal üretimin yapısını belirleyen mülk sahipliği ve işletme büyüklüğünün sosyal sermayenin öğelerinde farklılık yaratacağı öngörülmüş olmakla birlikte, analiz sonucunda tapu sahipleri ile hisse sahipleri arasında ve büyük işletme sahipleri ile küçük işletme sahipleri arasında sosyal sermaye öğeleri açısından anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. 0,010 güvende ise köy içi ilişkiler ve güven ögesinde tapu sahipleri ile hisse sahipleri arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Bu durumda toprak sahipliğinin tescil edilmiş olduğu durumlarda, köy içi ilişkilerde ve tapusu bulunan haneler arasında güvenin yükseldiği görülmektedir. Diğer taraftan, işletme yapısının da sosyal sermayenin öğelerinde etkili olacağı öngörülmüş ve köy içi ilişkiler ve güven, köy dışı ve kurumsal ilişkiler ve haber alma faktörlerinde işletme biçiminin etkili olduğu belirlenmiştir. Kendi toprağını işleyen hanelerin köy içi ilişkilerde daha çok güven sahibi olduğu, bunun yanısıra, yarıcılık ile geçimini sağlayan topraksız hanelerin köy dışı ve kurumsal ilişkilerinin daha zayıf olduğu görülmektedir.

▪ *Hipotez 5: Okuryazar olmayan haneler ile okuryazar olan, ilkokul, ortaokul, lise veya yükseköğretim mezunu haneler arasında aile dışındaki sosyal ilişkilerde farklılıklar bulunur.*

Hipotez 6: Genç ve orta yaşlı hane başkanları ile yaşlı hane başkanlarının sosyal ilişkileri arasında fark vardır.

Hane başkanlarının yaş, eğitim ve etnik yapısının da sosyal sermayenin öğeleri üzerinde etkili olduğu öngörülmüş olup; yaş yapısının herhangi bir farklılık yaratmadığı belirlenmiştir. Ancak eğitim düzeyinin yükselmesinin ve türkçe kullanımının hane başkanlarının daha girişimci ve katılımcı olmasına imkan verdiği ayrıca kurumsal ilişkileri güçlendirdiği tespit edilmiştir.

▪ *Hipotez 7: Türkçeyi kullanabilen haneler ile kullanamayan haneler arasında iletişim ve sosyal ilişkiler açısından farklılıklar görülecektir.*

Kırsal yerleşmelerin tamamında gazete ve radyo kullanımı söz konusu olmadığından haber alma faktöründe bir farklılık bulunmamış, ancak köy dışı ve kurumsal ilişkiler ile girişim ve katılım faktörlerinde dil kullanımının etkili olduğu belirlenmiştir.

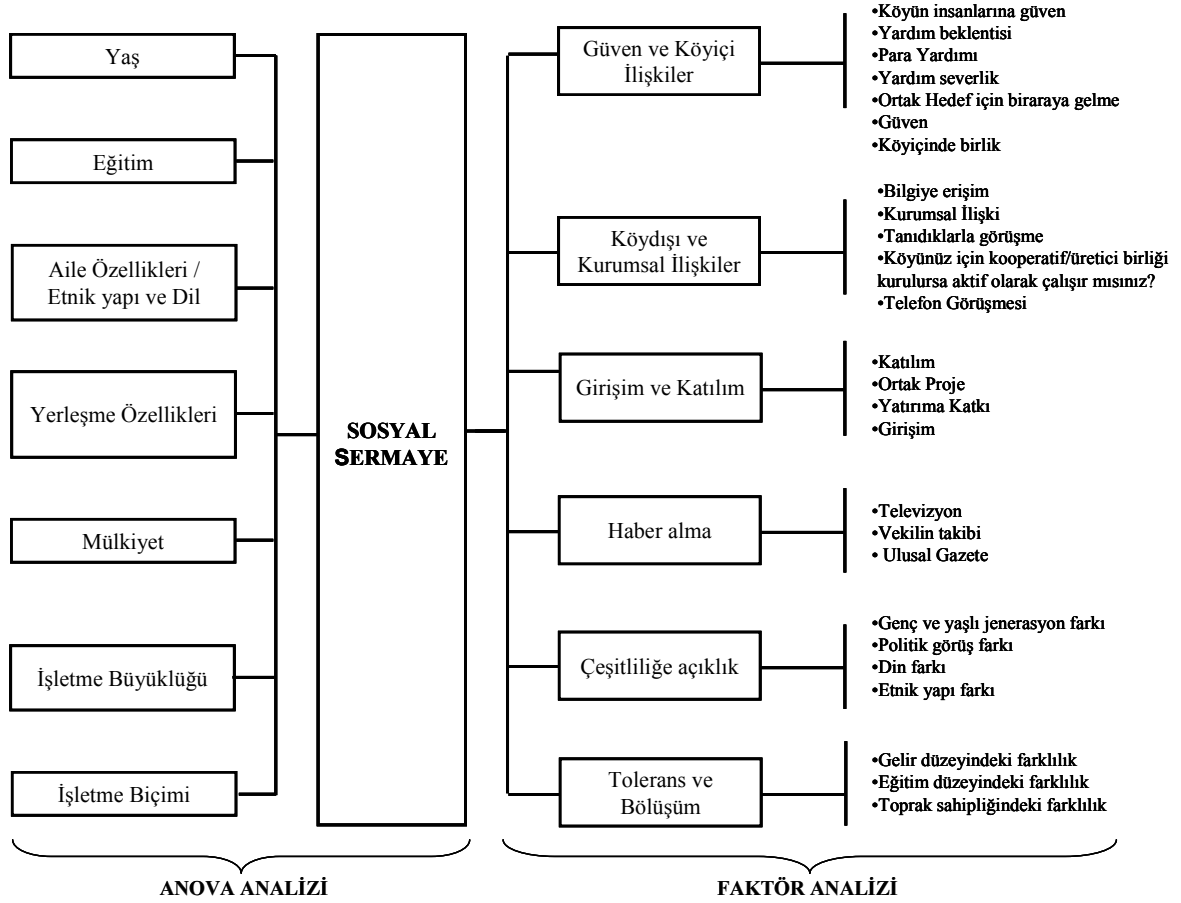
Hipotez 8: Küçük nüfuslu yerleşmeler ile büyük nüfuslu yerleşmelerin sosyal sermayeleri farklı yapıdadır.

Stone (2001)'in de belirttiği gibi yerleşme yapısının sosyal sermayenin belirleyicilerinden biri olduğu, yapılan analiz sonucunda da tespit edilmiş ve gerek sosyal ilişkilerin yapısında gerekse de niteliğinde yerleşmenin nüfusunun etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

▪ *Hipotez 9: Yaşam kalitesi açısından fakir olan yerleşmelerin yerleşme dışındaki ilişkileri fakir olmayan yerleşmelerden farklıdır.*

Sosyal sermaye teorisinde öne sürülen sosyal ağlara katılımın ekonomik büyüme sağladığı görüşünün yanısıra, ekonomik yapının aynı zamanda sosyal ağların gelişmesinde de etkili olduğu öngörülmüş; kırsal yerleşmelerin dışarıyla olan ilişkilerinde fakirliğin önemli bir engel olabileceği varsayılmıştır. Analiz sonucunda da, köydışı ve kurumsal ilişkiler faktöründe yerleşmenin ekonomik yapısının farklılık yarattığı gözlenmiştir.

Sonuç olarak; alan çalışması ile test edilen hipotezlere dayanarak kırsal alanda sosyal sermayenin belirleyicileri, öğeleri ve sosyal sermaye literatüründe öne sürülen ve çalışma kapsamında kabul edilen sonuçları Şekil 5.16'de görülmektedir.

Şekil 5.16: Hilvan kırsal alanında sosyal sermayenin öğeleri

(Kaynak: Tez kapsamında üretilmiştir)

VI. SONUÇ ve ÖNERİLER

1980’li yıllar öncesinde bölgeler arası dengesizlik sorunu daha çok dengeli ve dengesiz kalkınma modelleri çerçevesinde tartışılmıştır. Ancak 1990’lı yıllarda belirginleşen paradigma kaymasıyla birlikte; bu dengesizlik sorunu tartışmaları giderek kurumsalcı kuramlar, içsel büyüme ve yarışmacı bölgesel gelişme modelleri üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Bölgesel çalışmalarda betimleyici analizlerin yerini bölgesel gelişmeyi neden sonuç ilişkilerine bağlı olarak açıklayan yaklaşım almıştır. Bölge statik bir mekân olmaktan çıkmış, ilişki ağlarının parçası, dinamik bir mekân olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşım içinde arasındaki ilişki ağları, bir başka deyişle sosyal sermaye, ekonomik gelişme için bir potansiyel olarak ele alınır. Kendilikler arası bağlantılar ve ortak değerlerden oluşan sosyal sermaye hem proje üretme becerisi kazandırmak hem de etkin yönetim için önemlidir. Bu açıdan sosyal sermaye toplumsal refahın, ekonomik, bölgesel ve kırsal kalkınmanın temel öğelerinden birisi olarak görülmektedir.

Toplumsal ve ekonomik gelişmeyle sosyal sermaye arasındaki ilişkinin önemi pek çok çalışmada dile getirilmiştir. “*Gelişmiş ülkeler kendi aralarında göreceli olarak daha ileri düzeyde bütünleşme ve işbirliği örneği sergilerken; az gelişmiş ülkelerde insanların güvensizliğe dayalı olarak ortak problemleri çözümlenmek amacıyla işbirliği yapma ve birlikte çalışma yoluna gitmedikleri*” görüşü (Tüylüoğlu, 2006:15); sosyal sermayenin ekonomik kalkınma ile ilişkisini tanımlamayan pekçok çalışmada yer almıştır. Söz konusu çalışmalar birbirinden farklı bağlamlarda olsa da ortak olarak:

- sosyal ilişkilerin ekonomik sonuçları etkilediği ve onlardan etkilendiğini,
- enformel örgütlenme şekillerinin ekonomik faaliyetlerin etkinliğini geliştirebileceğini ve
- uygun sosyal ilişkilerin ve kurumların, pozitif dışsallıklara sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Çeşitli disiplinlerin farklı kabullerden hareket ederek yapmış olduğu birçok tanımı bulunan sosyal sermaye bu araştırma kapsamında, bireyler ve gruplar arasındaki ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunan ilişkiler ve bu ilişkileri belirleyen, davranışlar, değerler ve kurumlar olarak algılanmış ve tanımlanmıştır. Bunun yanısıra, bağlayıcı, köprü kuran ve bağlantılı sosyal sermaye de kolektif hareketin ön koşulu olarak betimlenmiştir. Bağlayıcı sosyal ağlar homojen gruplar arasında aile, iş ve komşuluk ilişkileri içinde gelişen ve güvenin yanısıra karşılıklılık ile karakterize edilen ağları tarif ederken; köprü kuran sosyal ağlar heterojen gruplar arasında gelişen ve genelleştirilmiş güven, katılım, girişim, gönüllülük ve paylaşılan hedeflerle karakterize edilmiştir. Son olarak, daha az çalışmada değinilen bağlantılı

sosyal ağlar, bu araştırma kapsamında formel kurumlarla ilişkiler olarak algılanıp, kurumlara duyulan güven ve ilişkinin sıklığı ile betimlenmiştir.

Buna göre, sosyal sermayenin sosyal ağlar üzerinden bilgiye erişimi kolaylaştıracağı ve bilginin yayılmasına öncülük edeceği öngörülmüştür. Karşılıklı güvene dayalı olarak yerel ağlara katılımın toplu kararlara erişim ve uygulamayı kolaylaştırırken, işbirliği ortamı yaratacağı ve güçlü kurumsal aktivitesi olan toplumun efektif yönetime bağlı olarak kalkınmayı sağlayacağı sosyal sermayenin sonuçları olarak tanımlanmıştır. Dahası sosyal sermaye toplumun ekonomik, çevresel ve sosyal problemlerle başetme becerisi ve kapasitesi olarak kabul edilmiştir.

Sosyal sermayenin etkileri bağlamında değerlendirilen kırsal kalkınma konusu ise, Türkiye’de gerek bölgelerarası dengesizlik gerekse de tarımsal potansiyellerinin değerlendirilememesi bağlamında önemli rol oynamaktadır. Nitekim Avrupa Birliği üyelik sürecinde, kırsal alanda istihdam yaratacak farklı sektörlerin gelişiminin desteklenmesini benimseyen yaklaşımın yanısıra; kırsal yatırımları destekleyen hibe programları, kalkınma stratejilerinin temel yapıtaşları olarak görülmektedir. Buna göre kırsal kalkınma programlarının başarısında önemli rol oynayan sosyal sermayenin kırsal alan özelinde değerlendirilmesi çalışmanın genel çerçevesini oluşturmuş, Türkiyenin az gelişmiş olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi de bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Tüm Türkiye’de olduğu gibi araştırma bölgesinde de plan ve programların, ekonomik kalkınmayı sağlamada ve bölgesel dengesizlikleri azaltmadaki başarısızlığının sebepleri öncelikle çok sayıdaki kırsal yerleşimlere ve bu yerleşimlerin dağınık ve parçalı yapısına bağlanabilir (Arie, vd., 2005). Bu durum fiziksel ve sosyal altyapı hizmetlerinin yeterince sağlanamaması, coğrafi yapı ve iklim koşullarıyla ilgili zorlukların giderilememesi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Bölgenin az gelişmişliğini besleyen ve kırsal kalkınma girişimlerinin başarısızlığına neden olan mevcut tarımsal yapının temel sorunlarından birisi de, sermayenin yetersizliği ve dengesiz dağılımıdır. Bölgenin ve Hilvan ilçesinin tarımsal yapısı içerisinde önemli bir sorun olan sermaye yetersizliği, tarımsal yapının birçok konuda modernleşememesine neden olmaktadır. Tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmaması ve sermaye birikimi sağlayamamasının, işletmelerde gerekli yatırımların yapılmamasına, tarımsal girdi kullanımının yaygınlaştırılmamasına ve modern tarım teknolojilerinin uygulanmamasına neden olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan bölgenin coğrafi karakterine bağlı olarak oluşmuş ve gelenekselleşmiş kaderci yapı kalkınma çabalarına ilişkin davranışlarını da etkilemektedir. Köy kültür

karakteristiklerinin bölgesel ve coğrafi koşullardan etkilendiği düşüncesi bölgesel sosyolojide “kültür sahaları” yaklaşımı içinde dile getirilmiştir. Burada iklim, toprak ve arazi yapısı ile kültür sistemleri arasındaki nedensellik ilişkisi olduğu vurgulanmaktadır. Buna dayanarak Türkiye için de toprak yapısı tarımsal ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlere dayanan bir bölgesel ayırım meydana getirilmiş ve Doğu Karadeniz Kuşağı, Buğday Kuşağı, Hayvancılık Kuşağı, Susuz Bölge Kuşağı, Yeraltı Serveti Kuşağı, Batı bölgesi kuşağı olarak sınıflanmıştır. Bu sınıflamada esas özellik fizik yapı ile kültür şekilleri arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Türkdoğan’a göre (2006:167) susuz bölge kuşağında halk bütün yıl boyunca kaderin çemberindedir. Üretimin iyi veya kötü gitmesi kadere bağlanır. Kültürü şekillendiren tutum ve davranış tarzları ile insanlar arası ilişkiler iradeci olmaktan çok iradeye karşıttır. Oysa batı kuşağı kurak bölge dışındadır. Üretim insana bağlıdır. Bu kuşakta yaşayan halk bilir ki arazi iyi işlenirse üretim artacaktır. Bölgenin fiziksel kuruluşu ile üzerinde yaşayan insan arasında kültürel ilişkinin konusunu oluşturduğu bölge sosyolojisi, coğrafi neden ile nüfus ve sosyal organizasyon arasındaki karşılıklı ilişkinin sonucudur. Bu görüş bölgede yaşayan kırsal aktörlerin davranışlarını açıklamaya da yardımcı olmaktadır.

Üretim sürecinin belirli aşamalarında yağmur beklentisi içinde olmak yani kuru tarım yapmanın getirdiği kaderci yapı, kırsal yerleşmelerde görülen ortak özelliktir. Öyle ki; susuzluk bölgede tarımsal verimliliğin önündeki en önemli engel olarak vurgulanmakta ancak sulama yatırımı konusunda bir girişim yerine yağmuru beklemek tercih edilmektedir.

Kırsal kalkınmanın araçları olarak tanımlanan programlar ise, toprağın dengesiz dağılımına bağlı olarak yoksul çiftçilerin kısa vadeli tercihleri, büyük toprak sahibi çiftçilerin de kaynakları sürdürülemez biçimde işletmesi nedeniyle hedeflerine ulaşamamaktadır. Öyle ki; bölge genelinde dört etapta uygulanan kırsal kalkınma yatırımlarını destekleme programına pekçok başvuru yapıldığı, ancak sağlanan desteklerin kısa vadeli gelir beklentisi uğruna yatırıma dönüştürülmediği belirlenmiştir. Sulama sistemlerine yönelik olarak hazırlanan projeleri onaylanan ve desteklenen çiftçilerin, proje tutarı karşılığında elde ettikleri geliri bölgede faaliyet gösteren boru sistemleri satışı yapan firmalarla paylaştıkları görülmüştür. Söz konusu yatırımların takibinin kurumsal düzeyde takibinin de yapılmamasına bağlı olarak sulama sistemi kurulmadan projenin tamamlanmış gösterildiği tespit edilmiştir.

Ortaya çıkan sorunlara, çözüm önerilerine ve kırsal kalkınma stratejilerine sosyal sermaye perspektifinden bakmak amacıyla uygulanan alan çalışması sonucunda, sosyal sermayeyi tanımlayan göstergeler 6 başlık altında toplanmıştır. Buna göre kırsal alanda güven ve köyiçi

ilişkiler, köydışı ve kurumsal ilişkiler, girişim ve katılım, haber alma, çeşitliliğe açıklık, tolerans ve bölüşüm sosyal sermayenin faktörleri olarak ortaya çıkmıştır.

Kırsal yerleşmeler açısından sosyal sermayenin faktörlerinde ortaya çıkan farklılıklar, halk köylerinde kurumsal ve yerleşme dışı ilişkilerin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Bu noktada, kendi toprağını işleyen kırsal hanelerin çoğunlukta olduğu yerleşmelerde, nüfusun da büyüklüğüne bağlı olarak daha çok sosyal ağa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanısıra etnik yapı, mülkiyet ve işletme biçiminin de kurumsal ilişkiler ve katılım konusunda farklılık yarattığı gözlenmiştir. Diğer taraftan sosyal sermayenin belirlenen öğelerinde eğitim düzeyinin, dil kullanımının, işletme biçiminin, mülkiyet yapısının ve yerleşme özelliklerinin etkili olduğu belirlenmiştir.

Kırsal alanda sosyal sermayeyi belirleyen bu faktörlerin, sosyal ağlarla ilişkisini kuracak olursak; köyiçi ilişkilerin bağlayıcı sosyal sermayeyi oluşturduğu görülmektedir. Köyiçindeki güven ile karakterize edilen bağlayıcı ağların, literatürde de bahsedildiği üzere homojen gruplar içinde olduğu dolayısıyla çeşitliliğin görülmediği anlaşılmaktadır. Girişim, katılım, çeşitliliğe açıklık, tolerans ve bölüşüm faktörleri, köprü kuran sosyal sermayeyi oluştururken; bağlantılı sosyal sermayenin ise, haber alma ve kurumlarla ilişkiler faktörleriyle tanımlanmıştır. Diğer yerleşmelerle olan ilişkileri de köprü kuran sosyal sermayenin bir parçası olarak ele alırsak, bağlantılı sosyal sermayenin çalışma alanında oldukça zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, güven ve köyiçi ilişkilerin sosyal sermayeyi belirleyen en önemli faktör olarak ortaya çıktığı, tolerans ve bölüşümün köyiçi ilişkiler ve güvene oranla önemsiz olduğu görülmektedir. Karşılıklılık ve güven ile beslenen köy içi bağlayıcı sosyal ağlar, kişisel ve aile refahınının gelişimine katkı sağladığı kabul edilmiş; gönüllülük, sosyallik, çeşitlilik ve toleransla beslenen yerleşme dışı köprü kuran sosyal ağlar ile, bilgi sahipliğiyle desteklenen kurumlarla bağlantı kuran sosyal ağların (bağlantılı), problem çözme, proje üretme ve kırsal kalkınmayı tetikleyeceği öngörülmüştür.

Bu noktada, bölgede sosyal sermayeyi belirleyen mevcut ilişki ağlarının da kalkınma sorunsalının bir parçası olduğu görülmektedir. Örneğin, bölge genelinde kısıtlı olarak sağlanabilmiş olan örgütlenme konusu tarımsal üretimin ağırlığına rağmen kamu ve meslek örgütlenmesi dışına çıkamamış, araştırma alanı ve çevresindeki kırsal yerleşmelerde ekonomik amaçlı tarımsal örgüte rastlanmamıştır. Örgütlenmenin temelini oluşturan birlik duygusu, gerek etnik yapı gerekse de sosyal yapı açısından oldukça homojen olan, hatta aynı aileden olan haneler arasında dahi görülememektedir. İşbirliği kırsal yerleşmeler arasında sağlanamamakla birlikte, aile köylerinde de sağlanamamış ve tarım alet ve makinelerinin dahi

paylaşmadığı belirlenmiştir. Buna göre; Hilvan ilçesi kırsal alanında, bölgeye özgü sorunlara dayanan gelişmemiş sosyal sermayeye bağlı olarak, üretilen kırsal kalkınma stratejilerinin başarısız olacağı görülmektedir. Diğer bir deyişle sosyal ağların örgütlenmeyi, risk alabilmeyi, birlikte çözüm üretmeyi ve proje üretmeyi, tarımda verimliliği ve sonuç olarak kırsal kalkınmayı destekler nitelikte olmadığı tespit edilmiştir.

Bölgede, kalkınma ve sosyal sermaye yapısı ile ilişkili olarak ortaya çıkan sorunların altında yatan temel nedenlerden birinin topraktaki mülkiyet yapısı olduğu görülmektedir. Kırsal hanelerin mülkiyet belgesine sahip olmadıkları toprak üzerinde yatırım yapmaktan çekinmelerinin yanısıra, mülkü izafi sınırlarla paylaşan kardeşler arasında husumete de neden olmaktadır. Diğer taraftan yerleşme içindeki güven, gelecek beklentisi ve proje üretme gücü gibi pek çok öğeyi etkilediği bilinmektedir. Bu noktada da, sosyal ilişki ağlarının yani sosyal sermayenin kırsal aktörleri işbirliğine götüren bir yapıda olmadığı görüldüğünden, öncelikli olarak işbirliği için gerekli güvenin oluşması önem kazanmaktadır.

Yerel sosyal sermayenin zayıf olması da bölgedeki kalkınma sorunlarının bir başka boyutunu oluşturmaktadır. İkincil küme ilişkilerinin yoğun olduğu yerlerde aynı zamanda güçlü bir kurumsallaşma da görülür. Oysa toplumumuzda kentsel ve özellikle kırsal alanlarda pek çok toplumsal ilişki ve eylem birincil küme ilişkileriyle, geleneksel kurumlar kapsamındaki yöntemlerle yürütülmektedir. Proje üretmek gibi yepyeni davranış kalıpları ve toplumsal sorumluluklar gerektiren, geleneksel yaşam biçiminin alışkanlıklarından farklı ortamlarda birincil küme ilişkileri yeterli güven ortamını sağlamamaktadır. Ayrıca tarımdaki mülkiyet ve işletme yapısı gibi yerel gerçekler de kalkınma stratejilerinde aranan koşullarla uyuşmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bölgenin proje üretmekte yaşadığı kısırlık, yerel toplumsal özellikleri verimli kılacak bir kurumsal yapılanmanın olmamasına bağlanabilir.

Sosyal sermaye konusundaki bir diğer sorun da genelleştirilmiş güvenin ülke ve bölge genelinde zayıf olmasıdır. Bu alanda yayınlanmış araştırmalar bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile sosyal sermayesinin gücü arasında bağıntıya işaret etmektedir. Toplumda sosyal sermayenin temel belirleyicisi olarak kabul gören “kişiler arası güvenin” ölçülmesi 1995-1996 yılları arasında yürütülen “Dünya Değerler Anketi” ile sorgulanmıştır. Toplumdaki sosyal sermaye düzeyinde “güven” unsurunu temel belirleyici olarak kabul eden bu araştırmanın, Türkiye açısından sonuçları, sosyal sermayenin yapısı açısından mevcut olumsuzlukları ortaya koymaktadır. Türkiye’de “insanlara güvenirim” diyenlerin oranı % 6.5 olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim alan çalışması sırasında yöneltilen “Çoğu insanın güvenilir olduğu fikrine katılıyor musunuz?” sorusuna hane başkanlarının % 85’i evet yanıtı verdiği halde “Yabancı

birinin köye gelip yerleşmesi kabul edilir mi?” sorusuna ise tamamında kolaylıkla kabul etmeyecekleri yanıtı alınmıştır.

Dünya Değerler Anketi’nde yakın oran paylaştığımız ülke yüzde 2.8 ile Brezilya olmuştur. Dünyanın gelir dağılımı en bozuk olan ülkesi olan Brezilya’dan sonra Türkiye’nin de bu kategoride yer alıyor olması gelir dağılımındaki dengesizliğin sosyal sermaye üzerinde etkisini de akla getirmektedir. Güven unsurunun çok yüksek olduğu ve buna bağlı olarak yüksek bir sosyal sermayeye sahip ülkelerin gelişmiş ülkeler ve özellikle de İskandinav ülkeleri olduğu da dikkat çekmektedir. Gelişmiş ülkelerin sadece mali sermaye açısından değil aynı zamanda sosyal sermaye bakımından da öne çıktıkları görülmektedir. Türkiye’nin de yer aldığı ve AB üyesi ve aday üye statüsündeki ülkelerle karşılaştırmalı yapılan bir çalışma da Norris tarafından 2001 yılında gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği üyesi ve üyeliğe aday ülkeler arasında yapılan ve sosyal sermayenin karşılaştırılmasını içeren çalışmada, Türkiye’nin sosyal sermaye düzeyi 47 ülke içinde 45. sırada görülmektedir (Norris, 2001). Dünyanın gelir dağılımı en bozuk olan ülkesi olan Brezilya’dan sonra Türkiye’nin de bu kategoride yer alıyor olması gelir dağılımındaki dengesizliğin sosyal sermaye üzerinde etkisini de akla getirmektedir.

Başka bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, teknoloji ve ulaşım olanaklarının kullanımı bağlamında orta ve üst gelir gruplarına nazaran, alt gelir grubundaki toplulukların daha çok coğrafyaya yani mekana bağlı oldukları görülmektedir. Debartin, (2008) sosyal sermayeyi coğrafi (mekansal) veya coğrafi (mekansal) olmayan olmak üzere ikiye ayırmış ve mekansal olmayan sosyal sermayenin, mekansal olana oranla daha üstün olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla mekansal olmayan sosyal sermayenin, gerek teknoloji gerekse de ulaşım olanakları açısından kısıtlılıkların bulunması sebebiyle kırsal alanlarda gelişmesi olası görünmemektedir. Ancak, ortak problemleri yaşamayan toplulukları daha kolay birleştireceği düşünülerek bu durum kırsal alanlar için değerlendirildiğinde; kırsal yerleşmelerin küçüklüğü homojenlik, mekansal yakınlık ve bilinirlik bu bağlamda bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

Bu noktada; yürürlükte olan, gelişmiş sosyal sermaye gerektiren kırsal kalkınma stratejilerinin değerlendirilerek sunulan öneriler, kırsal işletmelerin mülkiyet yapısına, kırsal alanın sosyo-ekonomik yapısına ve sosyal sermayenin geliştirilmesine yönelik öneriler şeklinde sıralanabilir.

Öncelikle, stratejilerin belirlenmesinde bölgelerin ve aktörlerin özgün yapısının gözönüne alınmadan her bölgeye tek tip strateji uygulandığı görülmektedir. Özgün yapıdaki yerleşmelerde aktör ve işletme yapısına, mevcut formel ve enformel kurumlara dayanarak

üretilecek programlar daha fazla sayıda kırsal yerleşmenin faydalanmasına olanak sağlayacaktır. Dahası Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi gibi pek çok bölgede tamamen gözardı edilen ve dışlanan topraksız köylülerin olduğu bilinmektedir. Bu da programların başarısızlığına, güvenilirliğinin azalmasına ayrıca yaygın kullanılmamasına neden olmaktadır.

Büyük mülk sahiplerinin yararına olan yürürlükteki politikalar tarım kesimindeki sosyo-ekonomik sorunların da giderek büyümesine yol açmaktadır. Böylece tarım kesiminde büyük bir çoğunluğu oluşturan topraksız köylülerin, yeterli toprağı olmayanların, kiracı ve ortakçıların, mevsimlik veya sürekli tarım işçilerinin sorunları çözüm bulamamaktadır. Tarımsal mülkiyetin dağılımındaki dengesizlik çözümlenmeden tarımsal işletmeye yönelik devletçe götürülen iyileştirmelerden ve desteklemelerden topraksız ve yeterli toprağı bulunmayan çiftçilerin yararlanamayacağı gerçektir. Kırsal alanı fiili olarak kullanan topraksız köylünün de üretilmesi öngörülen projelerin bir parçası olmasının sağlanması projelerin uygulanmasında önemli rol oynamaktadır. Bölgedeki toprak mülkiyeti yapısı, tarımda kullanılan arazilerin uzun dönemde verimliliğini artıracak biçimde kullanılmasını teşvik edecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bir tarım arazisinin uzun vadeli verimliliği, tarımsal faaliyetlerde bulunanların üzerinde çalıştıkları topraklara sahip olup olmadıklarına da bağlıdır. Bu sağlanmadığı sürece, tarımsal arazilerin zaman içinde yozlaşması ve aşırı kullanılması kaçınılmaz olacaktır. Toprak ile onu işleten insan arasında uzun vadeli ve doğrudan bir ilişkinin kurulması, hem tarımsal toprakların korunması hem de verimliliğin sağlanması için zorunludur.

Diğer taraftan, Atatürk Barajı sulama kanallarının tamamlanması bu bölgenin kırsal aktörlerini proje üretme ve işbirliğine götürme yönünde önemli bir eşik olacaktır. Şu anda da geçerli olan proje destekleri verimsiz üretim sürecine de bağlı olarak talep görmediğinden, su ve sulama sistemine bağlı olarak gelir beklentisi artacak olan hanelerin proje üretmeleri mümkün olacaktır. Ancak yine bu durumda da mülkiyet sorunlarının da eşgüdümlü olarak çözülmüş olması gerekecektir.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında verilen desteklerin izlenmiyor olması, uygulamada usulsüzlüğe neden olurken, bölgede önerilen projelerin uygulanmadığı ve kurumlar içinde de usulsüzlüklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Zira Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü'ne proje sunan firmaların kimi gruplar açısından dezavantaj sağladığı, yapılan kurum görüşmelerinden ve mülakatlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca sağlanan destekler çiftçilerin geliri bölgede yer alan uygulayıcı aktörlerle paylaşarak ihtiyaç duyulan yatırımı yapmaması ile sonuçlanmaktadır. Bu durumda da bireylere fayda sağlayacak

destekler yerine, bütün yerleşmeyi ilgilendiren toplu hareketi yaratacak konulardaki yatırımlar desteklenmeli ve fon sağlanmalıdır. Hilvan ilçesi kırsal alanı özelinde değerlendirecek olursak; ilk akla gelen bireysel tapuların oluşturulması projesidir. Bir diğeri toprak reformunun tamamlanmasıdır. Başka bir deyişle projeler yarattığı ortak faydaya göre sıralanmalı ve fonlamada öncelik almalıdır.

Kırsal kalkınma sürecinin başarısında, kırsal kalkınmanın içsel olarak üretilmemesinin yanısıra, dışsal kurumların ve fonların etkinliği de önemli rol oynamaktadır. Nitekim Avrupa Birliği kırsal kalkınma politikalarının genel çerçevesini, yerel ihtiyaçlara cevap verecek kalkınma programlarının, demokratik katılım süreci ve kararlara katılımın sağlanarak dış fonlarca desteklenmesi oluşturmaktadır. Ancak, burada fon aktarımının genel olarak ekonomik temelli olduğu ve çiftçilerin tarımsal pazara entegrasyonunu öngören bir yaklaşım bulunduğu görülmektedir. Bu noktada yüksek sosyal sermayesi olan toplulukların yeni proje ve yatırım girişimlerinin de daha fazla olacağı gerçektir. Bunun yanısıra, sosyal sermayesi yüksek toplulukların girişimleri sosyal sermayenin kendisini de yükselten bir değer olacak; bunun karşısında düşük sosyal sermayesi olan topluluklarda ise girişimler sadece bireysel fayda sağlandığında destek bulacaktır. Bu da bireysel faydayı sağlayabilen ekonomik açıdan da avantajlı bireylerle, diğerlerinin arasındaki toleransı ve dolayısıyla sosyal sermayeyi düşüren bir etki yaratacaktır. Bu noktada da çiftçilerin tarımsal pazara entegrasyonu yerine, diğer kırsal yerleşmelerle ve çiftçilerle bütünleşmesi önem kazanmalıdır. Ayrıca desteklemelerde ürün desteğine ağırlık verilmesi kalkınma programında dışlanan topraksız köylülere de avantaj sağlayabilecektir.

Kollektif hareketi oluşturmanın ve uygulama sürecinin kökeninde sosyal sermaye yatarken, güvenin de sosyal sermayenin ayırt edici karakteri olarak öne çıktığı görülmektedir. Güvenin sağlanması ise, birey ve toplulukların ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Kamu hizmetlerinin ihtiyaçlara cevap verdiği durumlarda insanların kollektif harekete daha çok güvendiği bilinmektedir (Basile ve Cecchi, 2005). Kırsal toplulukların kendi geleceğini planlaması üzerine temellenen ve bu yönde kurgulanan kalkınma programları kollektif hareketin gelişmesi ile başarıya ulaşabilmektedir. Kendi geleceğini planlama becerisinin ise, kollektif harekete inançla gelişeceğini ve dahası güvenin ancak kamunun daha önceki girişimlerine bağlı olduğunu unutmamak gerekmektedir. Nüfusun temel ihtiyaçlarının karşılanması kollektif harekete güvenin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Sosyal demokratik refah devletine ihtiyacı ortaya koyan bu durumda, kırsal kalkınma programlarının kamu hizmetleri geliştirilerek desteklenmesi önem kazanmaktadır.

Burada önemle vurgulanması gereken bir diğer konu da, sosyal sermayenin tek başına kalkınma ve büyümeyi sağlayamayacağıdır. Ekonomik yönden gelişmemiş, kaynaklarını etkin kullanamayan az gelişmiş bir ekonomide, sosyal sermayeye ağırlık verilerek sosyal ve ekonomik kalkınmanın beklenmesi doğru olmayacaktır. Entegre ve gelişmiş kentsel alanlara nazaran bu durumun kırsal yerleşmelerin genel karakteri olduğu görülmektedir. Diğer taraftan sosyal sermayenin az gelişmişliğin hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıktığı da unutulmamalıdır. Devletin bu anlamda görevi ise, yerelde de kamu hizmetlerini eksiksiz sağlayarak kollektif harekete duyulan güvenin oluşmasını sağlamak olmalıdır. Ayrıca sosyal sermayenin oluşumu ve gelişimini sağlamak da önem kazanmaktadır. Bu durum Hilvan ilçesi kırsal alanı için ele alındığında; son yıllarda yapılan kamu yatırımlarıyla hizmetlere erişimin artırılması, mevcut durumda hükümete olan güveni de arttırmıştır. Ancak bunun kollektif hareket yaratmadığı görülmektedir. Bunun için ulaşım ve coğrafi erişebilirliğin sosyal sermayenin gelişmesinde önemli rol oynadığı gerçeğinden hareketle; özellikle kurumlarla ilişkiler bağlamında ulaşım olanaklarının artırılması ilişkiyi arttıracak bir unsur olarak görülmelidir.

Bilgiye erişmenin önemi de gözardı edilmemesi gereken diğer önemli bir noktadır. Ancak bilgi sahibi olan bireylerin birliktelikler çerçevesinde toplu bir girişim gerçekleştirebilecekleri unutulmamalıdır. Bu noktada uygulanan programların eğitim düzeyi oldukça düşük olan çift.ilere anlatılması, gazete ve diğer yayın organları aracılığıyla etkin bir şekilde tanıtımının yapılması ve herşeyden önce bilgiye erişmenin yollarının aktarılması önemlidir.

Ayrıca liderlik konusunun da sosyal sermaye ve toplumsal hareket açısından çok önemli rol oynadığı ve yerel liderler aracılığıyla kollektif hareketin sağlanabileceği belirtilmektedir. Bölgede az sayıda da olsa, eğitim düzeyi yüksek olan toprak sahiplerinin çeşitli fonlardan yararlanarak sulama sistemlerini kurabildikleri bilinmektedir. Bu noktada da, genç nüfusun Hilvanda ağırlığını korumaya devam ediyor olması bir avantaj olarak ele alınmalı ve liderlerin öncülüğü ve yönlendirmesi ile kollektif hareketin oluşması desteklenmelidir.

Aile bağlarının ve kültürel değerlerin varlığını koruduğu Türkiye’de, sosyal sermaye kaynağı olarak görülebilecek unsurlar, güçlü bir sivil toplum geleneği ile desteklenmemesi ve özellikle bu bölgede feodal yapının kısıtlayıcılığı nedeniyle, sermaye değeri taşımak yerine toplumsal hareketlilik ve dayanışmayı kısıtlayan öğeler haline gelmiştir. Sosyal sermayesi yüksek olan toplumlara baktığımızda, bunların demokratik toplumlardan oluştuğu gözden kaçmamalıdır. Demokratik toplumların başkalarına güvenen, katılımcı, özgürlükçü ve

hoşgörölü, uzlaşmacı, yasal otoriteye karşı eleştirel fakat reddedici olmayan bireylerin oluşmasına katkı sağladığı unutulmamalıdır.

Sonuç olarak yapılan tüm öneriler etkin, güçlü sivil ve demokratik toplumun yaratılması, yoksulluk ve eşitsizlik sorununun giderilmesi, bölgede yıllardır yaşanan etnik kökene bağlı ideolojik sıkıntıların aşılması ve hukuksal sistemin, kurumsal yapının gelişmesi, yasa ve yönetmeliğin uygulanması ile desteklendiğinde anlam kazanacaktır.

SONSÖZ

Tez çalışması ile kırsal alanda sosyal sermayenin göstergelerinin ve öğelerinin neler olabileceği ortaya konulmuş, söz konusu öğelerin kırsal yerleşmelerin ve hanelerin fiziksel ve sosyal yapısı ile ilişkileri tartışılmıştır. İktisat ve sosyoloji kökenli ulusal ve uluslararası araştırmacılar arasında oldukça güncel olan sosyal sermaye konusu, bölgesel gelişme ve kırsal kalkınma perspektifinden yeniden değerlendirilmiştir. Bölgesel ve kırsal kalkınma stratejileri pek çok araştırmanın konusu olmuş ve eleştirilmiş olmakla birlikte, sosyal sermaye bağlamında değerlendirilmesi çalışmanın literatüre katkılarından biridir. Ayrıca araştırma kapsamında yürütülen alan çalışmasının, kırsal yerleşmelerde sosyal sermayenin değerlendirilmesi konusunda yol gösterici olacağına inanılmaktadır.

Kırsal kalkınma açısından sosyal sermayenin öğelerini Hilvan ilçesi kırsal alanı örneğinde değerlendiren bu araştırmanın kuşkusuz çeşitli kısıtları da bulunmaktadır. Ayrıca her araştırma sürecinde olduğu gibi tez çalışması sürecinde de çeşitli sorunlar yaşanmış olup; veri toplama güçlükleri çalışmanın kısıtlarını da ortaya çıkarmıştır. Burada bunlara da değinmek araştırmanın değerlendirilmesi açısından faydalı olacaktır.

- Tez çalışması sürecinde coğrafi bilgi sistemi tabanlı bölgesel verilere ulaşamamıştır. Yıllardır yürütülen bir proje olan GAP ve hazırlanan bölgesel kalkınma planına rağmen GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nden istenen veri elde edilememiştir. Bu noktada bölgede yapılan çalışmaların niteliği ve verimliliğinin tartışılması kaçınılmaz olmaktadır. Araştırmada kullanılan haritalar ise, tez kapsamında üretilerek, sayısallaştırılmış ve CBS veri tabanına uygun formata dönüştürülmüştür.
- Bölgede kırsal yerleşme ve ilçe ölçeğinde tarımsal verilere ulaşmak mümkün olamamıştır. Bu nedenle tarımsal destekleme başvurularına gösterilen rakamlar ve hane başkanlarının beyanları üzerinden değerlendirme yapılmıştır.
- İkincil kaynakların ve mevcut verilerin de sürekliliğinin sağlanamaması nedeniyle, hazırlanan pekçok çizlemede güncel olmayan 2000 yılına ait veriler üzerinden değerlendirme yapılabilmştir.
- Tapu kayıt sistemi köy bazında mülk sahiplerinin ve hisse sahiplerinin sayısını bulmaya olanak tanınamıştır. Dolayısıyla kırsal hane başkanlarının verdikleri yanıt üzerinden değerlendirme yapılabilmştir.

▪ Örgütlenme konusunda veri toplamak ise, çalışma sürecinde yaşanan en temel güçlüklerden biri olmuştur. İlçe düzeyinde her örgütle ve etki alanındaki köyler hakkında bilgi alınamamıştır.

Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi konumu, ulaşım bağlantıları, coğrafi ve kültürel yapısı bağlamında bölgenin genel karakterini yansıtmadığı gibi; Hilvan ilçesi kırsal alanı da bu alt bölge içinde benzerliklerinin yanısıra; özgün bir yapı da sergilemektedir. Topraksız köylülerin de oldukça fazla olduğu yerleşmelerde gözlenen yoksulluk ve yoksunluk, işletme yapıları ve büyüklükleri kısmen özgün bir yapıdadır. Dolayısıyla bu çalışma ile ele alınan yerleşmeler bölgenin tamamı için bir örnek olarak belirlenmemiş olup; sonuçları da bütün bölge kapsamında değerlendirilmemelidir. Sonuçta araştırma, bir alt bölgede yer alan yedi adet kırsal yerleşmede yürütülmüştür. Ancak sosyolojik çalışma geleneğinde tek bir örneğin derinlemesine incelemesinin de bulunduğu unutulmamalıdır.

Tez çalışması için ayrılan süre dahilinde yapılan araştırmanın kısıtları, daha sonra yapılabilecek çalışmalar için de ipuçları vermektedir:

- Sosyal sermayenin göstergeleri ve öğeleri konusunda ipuçları veren araştırma, bölgede yer alan daha fazla kırsal yerleşmede, daha çok haneye uygulanabilir.
- Araştırma, Türkiye'nin gelişmiş bölgelerinde de tekrarlanabilir. Bu, bölgeler arasında karşılaştırma yapma olanağı da verecektir.
- Ekonomik büyüme, tarımsal üretim ve verimlilik değerleri ile sosyal sermaye ve ortaya çıkan faktörlerin ilişkileri değerlendirilebilir. Böylece sosyal sermayenin ekonomik gelişmeye etkileri de tartışılabilir.
- Oluşturulacak bir sosyal sermaye endeksi aracılığıyla, daha fazla örnekleme, sosyal sermayenin ölçülmesi sağlanabilir. Bu da, yerleşmeler arasında sosyal sermaye düzeyini karşılaştırma olanağı verecektir.

KAYNAKLAR

- Adler, P. S. ve Kwon, S. W. (2002) "Social Capital: Prospects for a New Concept", *Academy of Management Review*, 27 (1), 17-40.
- Akçay, A. ve Akşit, B., (1999), "GAP: Bir Kırsal Dönüşüm Projesi ve Tarımsal Sulama", 187-197, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Amin, A. ve Thrift, N., (1995), "Globalization, Institutional 'Thickness' and the Local Economy", 91-108, Healey, P., Cameron, S., Davoudi, S.Graham ve Madanipour, A., (editörler) *Managing Cities*, John Wiley, Chichester.
- Amin, A., (1999) "An Institutional Perspective on Regional Economic Development", *International Journal of Urban and Regional Research*, Sayı: 23, no: 2, 365-378.
- Aoki, M., (2000), "What are Institutions? How Should Approach Them?", Stanford University, Department of Economics, Working Papers in Economics, No.00-015, www.econ.stanford/faculty/workp/swp00015.pdf, (20.3.2006).
- Arie, O., Longworth, N., ve Yildiz, A. (2005), "Turkey's Economy and Regional Income Distribution" Burrell, A. ve Arie O. (Editörler), *Turkey in the European Union: Implications for Agriculture, Food and Structural Policy*, CABI Publishing, The Netherlands.
- Asadi, A., Akbari, M., Fami H.S. ve Iravani H., (2008), "Poverty Alleviation and Sustainable Development: The Role of Social Capital", *Journal of Social Sciences*, 4 (3), 202-215.
- Baker, W., (1990), "Market Networks and Corporate Behaviour", *American Journal of Sociology*, 96, 589-625.
- Bakırcı, M., (2007), *Türkiye'de Kırsal Kalkınma: Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar*, Nobel Basımevi, Ankara.
- Balaban, A., (1986), *GAP Entegre Sistemi Planlama ve Uygulama Sorunları*, A.Ü.Z.F. , Ankara
- Basile E. ve Cecchi, C., (2005), "Building Social Capital in rural Areas: Does Public Action Help?" *The International Conference on Engaging Communities*, 14-17 Ağustos, Queensland, Avustralya.
- Başkaya, F., (2001), *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Beleli, Ö., (2005), "Regional Policy and EU Accession: Learning From The GAP Experience", *Turkish Policy Quarterly*, 4, 3, 87-96.
- Benek, S., (2006), "Şanlıurfa İlinin Tarımsal Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2006,4 (1), 67-91.
- Beugelsdijk, S. ve Smulders, S., (2002), "Mapping the Landscape of Social Capital in Economics", unpublished manuscript Tilburg University, The Netherlands.
- Bjornskov, C. ve Svendsen, G.T., (2007), "Measuring Social Capital : Is There a Single Underlying Explanation?", Working Paper, Department of Economics Aarhus School of Business.
- Bjornskov, C., (2003), *Corruption and Social Capital*, Working Papers 03-13, University of Aarhus, Aarhus School of Business, Department of Economics.
- Black, A & Hughes P 2001, "The identification and analysis of indicators of community strength and outcomes," Department of Family and Community Services Raporu.
- Boratav, K., (2004), *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*, İmge Kitabevi, Ankara.

- Bourdieu, P., (1986), *The forms of Capital*, Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, (Ed. J.G. Richardson), New York, Greenwood Press, 241-258.
- Bowles, S. ve Gintis, H. (2002), "Social Capital and Community Governance", *Economic Journal*, 112(483), 419-436.
- Boxelaar L., Paine, M. ve Beilin, R., (2007), *Sites of Integration in a Contested Landscape*, *Rural Society*, (2007) 17:3 258-272.
- Brehm, J. and W. Rahn (1997). "Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital" *American Journal of Political Science*, 41(3), 999-1024.
- Brien, P. J., (1992), "Latin Amerikan Bağımlılık Kuramlarına Bir Eleştiri", çeviren ve derleyen Ersoy, M., *Emperyalizm, Gelişme ve Bağımlılık Üzerine*, Verso Yayınları, Ankara.
- Brooks, K., (2007), "Social Capital : Analysing the Effect of a Political Perspective on the Perceived Role of Government in Community Prosperity", *Rural Society*, 17:3 231-247.
- Brown, M. ve Uslaner, E. M. (2002), "Trust, Inequality and Engagement", *Annual Meeting of American Political Science Association*, Boston, 29 Ağustos-1 Eylül, Sunulmuş Bildiri.
- Bryden, J.M., (1998), "Development Strategies For Remote Rural Regions: What Do We Know So Far?", *OECD International Conference on Remote Rural Areas: Developing through Natural and Cultural Assets*, Albarracin, Spain, November 5-6, 1998. Sunulmuş Bildiri
- Bryman, A., (2004), *Social Research Methods*, Oxford University Press, NY.
- Buckland, J., (1998), "Social Capital and Sustainability of NGO Intermediated Development Projects in Bangladesh", *Oxford University Press and Community Development Journal*, Vol 33, No.3, 236-248.
- Burt, R. S. (1997), "The Contingent Value of Social Capital", *Administrative Science Quarterly*, 42:339-365.
- Büyüköztürk, Ş. (2005), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi EI Kitabı (5. Baskı)*, Cantekin Matbaası, Ankara.
- Callois, J.M. ve Aubert F., (2007), "Towards Indicators of Social Capital for Regional Development Issues: The Case of French Rural Areas", *Regional Studies*, 41:6, 809-821.
- Can, M., (2007), "Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: Sapard ve İpard Örneği", *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü*, Ankara.
- Coleman, J., (1988), "Social Capital in the Creation of Human Capital", *The American Journal of Sociology*, Vol. 94, 95-120.
- Cooke, P. ve Morgan, K., (1998) *The Associational Economy: Firms, Regions and Innovation*. Oxford University Press, Oxford.
- Cox, E. ve Caldwell, P., (2000) 'Making social policy' (Editör) Winter, I., *Social Capital and Public Policy in Australia*, Australian Institute of Family Studies, Melbourne.
- Çetin, M., (2006), "Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği", *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:21 Sayı:1, Yıl:2006, 1-25.
- Çolakoğlu, E., (2007), "Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy- Kent Projesi", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 187-202.
- Dawkins, C., (2003), "Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works and Recent Developments", *Journal of Planning Literature*, 18, 131-172.

- Debertin, D.L., (2008), "A Comparison of Social Capital in Rural and Urban Settings", Department of Agriculture Economics, University of Kentucky, Basılmamış Makale, Lexington.
- Decker, K., (2007), "Social Capital, Neighbourhood Attachment and Participation in Distressed Urban Areas, A Case Study in the Hauge and Utrecht, the Netherlands", Housing Studies, Vol.22, No.3, 355-379.
- Demir, E., (2003), "Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Ülke Ekonomisine Katkısı, ve Bölge Yerleşim Alanlarına Etkisi", GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 3 (2003) 189-205.
- DİE, (2000), Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara.
- DİE, (2001), Devlet İstatistik Enstitüsü, Genel Tarım Sayımı
- DİE, (2003), Genel Tarım Sayımı (GTS) Tarımsal İşletmeler (hane halkı) Anketi
- Diğer, B., Özaslan, M. ve Kavasoglu, T., (2003), İllerin ve Bölgelerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, DPT, 2671, Ankara.
- Dinler, Z., (1994), Bölgesel İktisat, 4. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Dinler, Z., (2000), Tarım Ekonomisi, 1. Baskı Ekin Kitabevi, Bursa.
- Dizdar, M.Y.,(2003), Türkiye'nin Toprak Kaynakları,.TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Teknik Yayın No:2, 318, Ankara
- DPT, (2001), Bölgesel Gelişme Raporu, Bölgesel Ekonomik Göstergeler, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (2006), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Durlauf S., (2004), Social Capital, NBER Working Paper Series no: 10485.
- Elkan, W., (1973), An Introduction to Development Economics, Penguin Books, Australia.
- Eraydın, A., (2004), "Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Kitabı, Cilt I, DPT-Ankara.
- Ercan, F. ve Biçer, Ö., (2006), "İktisat ve Kalkınma Ekonomisi: Kalkınma İdeolojisinin Sosyalleşmesi Olarak Kalkınma Ders Kitaplarının Eleştirisi", www.fuatercan.wordpress.com.
- Evren, Y. ve Çekiç T.İ., (2004), "Yeni Bölgecilik: Türkiye'nin Gelişme Stratejilerinde bir dönüm noktası mı?", Toplum ve Bilim, Vol: 98, 186-195.
- Field, J., (2006), Sosyal Sermaye, (Çevirenler: Bilgen B., ve Şen B.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Fukuyama, F., (2001), "Social Capital, Civil Society and Development", Third World Quarterly, Vol. 22, No. 1, 7-20.
- GAP, (2002), GAP Master Planı, DPT, Ankara.
- GAP BKİ, (2007), GAP Bölge Kalkınma İdaresi 2007 Yılı Faaliyet Raporu, Şanlıurfa.
- Geray, C., (1974), Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar, TODAİE, Ankara.
- Geray, C., (1999), "İşlendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz", A.Ü.SBF Dergisi, 54-2, Ankara.

- Giorgas, D., (2007), "The Significance of Social Capital for Rural and Regional Communities", *Rural Society*, (2007) 17:3 206-214.
- Glaeser, E., Laibson D. ve Sacerdote, B., (2002), "An Economic Approach to Social Capital", *The Economic Journal*, 112, 437-458, Royal Economic Society, Oxford.
- Granovetter, M., (1973), "The strength of weak ties", *American Journal of Sociology*, vol. 78, 1360-1380.
- Gregersen, B. ve Johnson, B., (1997), "Learning Economies, Innovation Systems and European Integration", *Regional Studies*, 31, 479-490.
- Grootaert, C., (1999), *Social Capital, Household Welfare, and Poverty in Indonesia*. Policy Research Working Paper No. 2148. The World Bank Social Development Department, Washington D.C.
- Grootaert, C. Ve Bastealer, T., eds. (2002), *Understanding and Measuring Social Capital: A Multidisciplinary Tool for Practitioners*. World Bank, Washington D.C.
- Grootaert, C., Narayan, D., Jones, V.N., Woolcock, M., (2004), *An Integrated Questionnaire*, Working Paper, No:18., World Bank, Washington D.C.
- Gülalp, H., (1983), *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*, Yurt Yayınları, İstanbul
- Gümüş, E., (1998), "Türkiye'de Yerleşme", *Türkiye Coğrafyası*, Nuray Serter (edt.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Güneş, H. ve Sarı, T., (2005), "Türkiye'de Tarım Topraklarının Mülkiyet Yapısı ve Tarihsel Süreçteki Değişimde Diyarbakır Örneği", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* www.e-sosder.com ISSN:1304-0278, C.4 S.13, 71-87.
- Healy, T., (2001), *The Measurement of Social Capital at International Level*, National Statistics, OECD.
- Hjollund, L., (2000), "Social Capital: A Standart Method of Measurement", 82-98, Paldam, M. and Svendsen, G.T, *Trust, Social Capital and Economic Growth: An International Comparison*, Edward Elgar, Cheltenham, İngiltere.
- HOCS, (2001), *Social Capital: People, Families And Communities*, Home Office Citizenship Survey, İngiltere.
- Hunt, D., (1989), *Economic Theories of Development: An Analysis of Competing Paradigms*, BPPC Wheatons, Birleşik Krallık.
- Immergut, E. M., (1998), "The Theoretical Core of the New Institutionalism", *Politics & Society*, Vol. 26 No. 1, March 1998 5-34.
- İnan, İ. H., (2001). *Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği*, 5. Baskı, Avcı Ofset, İstanbul.
- Kafaoğlu, B., (2002), *Tarım, Bolluk İçinde Yoksulluk*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Karlı, B., (2001), "GAP Bölgesinde Üretici Örgütlenmesi, GAP Bölgesi Kırsal Kalkınmasında Kooperatifçilik ve Diğer Örgütlenme Modelleri", *Atölye Çalışması*, T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı – Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, 12- 38, Ankara.
- Karlı, B. ve Çelik, Y. (2003), "GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği", *Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü*, Ankara.

- Kayıkcı, S., (2005), "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar", İçişleri Bakanlığı, Türk İdare Dergisi, Sayı 448, Dönem Eylül
- Kaynak, M., (2005), Kalkınma İktisadı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kazgan, G., (1999), 1980'lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme" 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R., (1994), Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınları, İstanbul.
- Kepenek, Y. (1996) "Ulusal Buluş-Yenilik Dizgesi (UBD)", Cumhuriyet Ekonomi Eki, sayı 4, 18.11.1996, 18-19.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2001), Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, 12.Basım, İstanbul.
- KHGM, (2000), Kırsal Yerleşim Yerlerinde Karayolu, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Kilpatrick, S., (2007), Building Social Capital in Groups: Facilitating Skill Development For Natural Resource Management, Rural Society, (2007) 17:3, 248-257.
- Knack, S., (2002), "Social Capital and the Quality of Government: Evidence From the States," American Journal of Political Science, 46(4): 772-785.
- Knowles, S., (2005), "The Future of Social Capital in Development Economics Research", WIDER Jubilee Conference, Thinking Ahead: The Future of Development Economics, Helsinki, 17-18 June 2005.
- Köymen, O., (1999), "Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım Politikaları", 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Krishna, A. ve Uphoff, N. (1999), Mapping and Measuring Social Capital Through Assessment of Collective Action to Conserve and Develop Watersheds in Rajasthan, India, 85-124, GROOTAERT, C. ve BASTELAER, T., (Editörler), Role of Social Capital in Development: An Empirical Assessment, Cambridge University Pres, West Nyack, New York.
- Krishna, A. ve Shrader, E. (1999), "Social Capital Assessment Tool", Conference Paper for Conference on Social Capital and Poverty Reduction. The World Bank, June 22-24.
- Lehtonen, M. (2004), "The Environmental-Social Interface of Sustainable Development: Capabilities, Social Capital, Institutions", Ecological Economics, 49, 199-214.
- Lewis W. A., (1966), "Sınırsız Emek Arzı ile İktisadi Kalkınma", Çeviren: Metin Berk, İktisadi Kalkınma Seçme Yazıları, ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Lin, N., (2001), Social Capital: A theory of Social Structure and Action, Cambridge University Press, Cambridge.
- Love, J., (1980), "Raul Prebisch and the Origins of the Doctrine of Unequal Exchange" Latin American Research Review, Vol. 15, No. 3 (1980), 45-72.
- McElroy, M., Jorna, R., and Engelen J., (2006), "Rethinking Social Capital Theory: A Knowledge Management Perspective", Journal of Knowledge Management, Vol. 10, No. 5, 124-136.
- Mitchell, R., (2007), "Social Capital and the Rural Church", Rural Society, (2007) 17:3 273-285.
- Morgan, K. ve Nouwelaers, C., (1999) "A Regional Perspective on Innovation: From Theory to Strategy", 1-18, K. Morgan ve C. Nouwelaers (editörler) Regional Innovation Strategies,

the Challenge for Less Favoured Regions, The Stationary Office ve Regional Studies Association, Londra.

Murray, M. ve Dunn, L. (1995) "Capacity Building For Rural Development in the United States", *Journal of Rural Studies*, 11, 89–97.

Narayan D. ve L. Pritchett (1999), *Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania*, Policy Research Working Paper, No. WPS 1796, World Bank. Washington D.C.

Narayan, D. ve Cassidy, M., (2001) "A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory" in *Current Sociology* 49(2): 59-102.

Neuman, W.L., (2000), *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, USA.

Nooteboom, B., (1996), *Towards a Cognitive Theory of the Firm*, Groningen University: School of Management and Organization, Hollanda.

Norris, P., (2001), *Making Democracies Work: Social Capital and Civic Engagement in 47 Societies*, Paper for the European Science Foundation EURESCO Conference on Social Capital: Interdisciplinary Perspectives at the University of Exeter, 15-20 September 2001

North, D. C., (1990), *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*, Cambridge University Press, NY.

Nurkse, R., (1966) "Azgelişmiş Ekonomilerde Büyüme" (Çeviren: Toskay, T.), *İktisadi Büyüme ve Gelişme Seçme Yazılar*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Oğuz, H., (2006), "Makroekonomik Politikaların Performansında Sosyal Sermayenin ve Kurumların Rolü", *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi* (12) 2006, 79-107.

Onyx, J. and Bullen, P. (2000) "Measuring social capital in five communities", *Journal of Applied Behavioural Science*, 36: 23-42.

Onyx, J., Edwards, M. ve Bullen, P., (2007), "The Intersection of Social Capital and Power: An Application to Rural Communities", *Rural Society*, (2007) 17:3 215-230.

Ostrom, E., (2000), "Social Capital: A Fad Or A Fundamental Concept?", 172-214, Dasgupta, P. ve Serageldin, I. (Derleyen) *Social Capital: A Multifaceted Perspectives*, World Bank: Washington, D.C.

Ostrom, E. ve Ahn, T. K., (2003), *Foundations of Social Capital*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

Öksüzler, O., (2006), "Sosyal Sermaye, Güven ve Belirleyicileri: Bir Panel Analizi", *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi* (12) 2006, 108-129.

Özdamar K.ve Dinçer S., (1987), *Bilgisayarla İstatistik Değerlendirme ve Veri Analizi*, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir.

Özen, Ş. ve Aslan, Z. (2006), "İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: OSTİM Örneği", *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi* (12) 2006, 130-161.

Parr, J.B., (1999), "Growth-pole Strategies in Regional Economic Planning: A Retrospective", *Urban Studies*, vol.36, issue. 8, july 1999,1247-1268.

Paxton, P. (1999), "Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment", *The American Journal of Sociology*, Vol. 105, No.1, July, 88-127.

- Peet R., (1999), *Theories of Development*, with Elaine Hartwick, Guilford Press, New York.
- Portes, A. (1998), "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology", *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24
- Portes, A. ve Landolt, P., (2000), "Social Capital: Promise and Pitfalls of Its Role in Development", *Journal of Latin American Studies*, Vol. 32, No. 2, May, 529-547.
- Putnam, R. D. (1993), "The Prosperous Community: Social Capital and Public Life", *The American Prospect*, No. 13, Spring.
- Putnam R. D. (1995), "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", *Journal of Democracy*, Vol 6, No 1, 65-78.
- Putnam, R. D., (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster, New York.
- Putnam, R., Leonardi, R. ve Nanetti, Y., (1993), *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton.
- Rosenstein-Rodan, P.N., (1966), "Doğu ve Güneydoğu Avrupa'nın Gelişme Sorunları", (Çeviren: Çakmur, L.), *İktisadi Büyüme ve Gelişme Seçme Yazıları*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Rostow, W.W., (1966), "Kendini Besleyen Gelişmeye Götüren Kalkış", (Çeviren:Demirgil, Y.), *İktisadi Kalkınma Seçme Yazıları*, ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Ruston, D. ve Akinroyode, L., (2002), *Social Capital Question Bank 2002*, Social Analysis and Reporting Division, OECD.
- Sabatini, F., (2006), "Social Capital, Public Spending and the Quality of Economic Development: The Case of Italy", FEEM Working Paper, Eni Enrico Mattei Foundation, Milan.
- Scott, A. J. ve Storper, M., (1987), "High Technology Industry and Regional Development: A Theoretical Critique and Reconstruction", *International Social Science Review* 112, 215-232.
- Selznick, P., (1996), "Institutionalism Old and New", *Administrative Science Quarterly*, Ithaca, Haziran 19
- Serageldin, I. ve Grootaert, C., (2000), "Defining Social Capital: An Integrating View", 40-58, Dasgupta, P. ve Serageldin I., *Social Capital: A Multifaceted perspective*, (Editörler), The World Bank, Washington D.C.
- Skidmore, D., (2001), "Civil Society, Social Capital and Economic Development", *Global Society*, Vol. 15., No. 1, 53-72.
- Slangen, L, Kooten, C. And Suchanek P., (2004), "Institutions, Social Capital and Agricultural Change in Central and Eastern Europe", *Journal of Rural Studies*, 20, 245-256.
- Stimson R., Western, J., Scott, B. ve Gellecum, Y.V. , (2003), "Measuring Community Strength and Social Capital", *ERSA 2003 Congress*, Jyvaskyla, Finland, August 27-30.
- Stone, W., (2001), "Measuring Social Capital, Towards A Theoretically Informed Measurement Framework for Researching Social Capital in Family And Community Life", *Australian Institute of Family Studies*, Research Paper No.24.
- Stone, W. ve Hughes, J., (2002), "Measuring Social Capital: Towards a Standardised Approach" *Australasian Evaluation Society International Conference Ekim/Kasım 2002 – Wollongong Australia*, Sunulmuş Bildiri.
- Storper, M., (1997), *The Regional World: Territorial development in a Global Economy*, Guilford Press, London.

- Stöhr, W. B., (1987), “Regional Economic Development and the World Crisis”, International Social Science Review, 112, 187-197.
- Streeten, P., (1966), “Dengesiz Büyüme”, İktisadi Kalkınma Seçme Yazıları, ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Şan, M. K., (2007), “Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği”, Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management 2007, Volume II Spring, 70-95.
- Şeker, M., (1987), GAP Sosyal ve Ekonomik Sorunlar, V Yayınları, Ankara.
- Tarım İlçe Müdürlüğü, (2007), 25.08.2007 tarihinde Hilvan İlçe Tarım Müdürlüğünde Yapılan Kurum Görüşmeleri.
- Tarım İl Müdürlüğü (2008), 10.09.2008 tarihlerinde Diyarbakır ve Urfa Tarım Müdürlüklerinde Yapılan Kurum Görüşmeleri
- TKB, (1975), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Toprak Su Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Toprak Kaynağı Envanter Raporu, Ankara.
- TKB, (2002), Şanlıurfa İli Tarım Master Planı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- TKB, (2003), Avrupa Birliği’ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- TKB, (2004), Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu, II. Tarım Şurası, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- TKB, (2005), Diyarbakır İli Tarım Master Planı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- Tatlıdil, H., (1992), Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü, Ankara.
- Tavşancıl, E. (2002), Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti , Ankara.
- TEDGEM, (2008), 21.11.2008 tarihinde Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğünde Yapılan Kurum Görüşmeleri, Ankara.
- Terluin, I., (2003), “Differences in Economic Development in Rural Regions of Advanced Countries: An Overview and Critical Analysis of Theories”, Journal of Rural Studies, 19 (2003), 327-344.
- Tipps, D.C., (1973), “Modernization Theory and the Comparative Study of Societies: A Critical Perspective” Comparative Studies in Society and History, Vol. 15, 199-236.
- Trak, A., (1984), “Gelişme İktisadının Gelişmesi: Kurucular”, Yapıt, Sayı.5, Haziran/Temmuz, 50-61.
- TUİK, (2007), Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2007 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları.
- Türkay, M., (1995), “Gelişme İktisadının Bir Disiplin Olarak Ortaya Çıkışı”, 112-139, T. İşgüden, T., Ercan, F. ve Türkay, M. (Editörler), Gelişme İktisadı :Kuram-Eleştiri-Yorum, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Türkdoğan, (2006), Türkiye’de Köy Sosyolojisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Tütengil, C.O., (1979), Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Tütengil, C. O., (1999), “1970’lerin Köy- Kent Projesi”, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Tüylüoğlu, Ş., (2006), “Sosyal Sermaye İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması”, Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi (12) 2006, 14-60.
- Uphoff, N., (1999), Understanding Social Capital: Learning from the Analysis and Experiences of Participation, 187-203, Dasgupta and Serageldin, Social Capital: A Multifaceted Perspective, World Bank, Washington DC, USA.
- Urry, J., (1987), “Survey 12: Society, space and locality”, Environment and Planning D: Society and Space, 5, 435-444.
- Uslaner, E., M., (1999), “Trust But Verify: Social Capital and Moral Behaviour”, Social Science Information, 38: 29-56
- Vennesland, B., (2004), “Social Capital and Networks in Forest Based Rural Economic Development”, Scandinavian Journal of Forest Research, No.1432, ss. 82-89.
- Whiteley, P. (1997), “Economic Growth and Social Capital”, ECPR Workshop on Social Capital and Politico-Economic Performance, University of Bern, Switzerland, Nisan, 1997.
- Woodhouse, A., (2006), “Social Capital and Economic Development in Regional Australia: A Case Study”, Journal of Rural Studies, 22, 83-94.
- Woolcock, M. ve Narayan, D., (2000), “Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy”, The World Bank Research Observer, Vol. 15, No. 2, August, 225–249.
- Woolcock, M. (2001), “The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes, The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-Being”, International Symposium Report, Human Resources Development, Canada (HRDC) and OECD, Chapter 5, 65-88.
- Yavilioğlu, C., (2002a), “Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 59-77
- Yavilioğlu, C., (2002b), “Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 49-70

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.istatistikanaliz.com/t-testi.asp>, 28.01.2008 tarihinde ziyaret edilmiştir.
- <http://www.statsoft.com/textbook/stbasic.html>, 29.01.2008 tarihinde ziyaret edilmiştir.
- ONS, (2008), Office for National Statistics, www.statistics.gov.uk/socialcapital/, 22.02.2008 tarihinde ziyaret edilmiştir.
- Şanlıurfa Belediyesi, (2008), <http://www.sanlıurfa.bel.tr/> 22.03.2008 tarihinde ziyaret edilmiştir.
- TZOB, (2008), Türkiye Ziraat Odaları Birliği Web Sitesi, www.tzob.org.tr, 15.12.2008 tarihinde ziyaret edilmiştir.
- TKB, (2008), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, www.tarim.gov.tr, 1.09.2008 tarihinde ziyaret edilmiştir.
- WB, (2006), Social Capital, World Bank Web Sitesi, <http://web.worldbank.org>, 19.02.2008 tarihinde ziyaret edilmiştir.

EK-1

**“KIRSAL KALKINMADA SOSYAL SERMAYENİN ROLÜ”
DOKTORA TEZİ ÇALIŞMASI
KÖY KİMLİK KARTI**

Yerleşme / Köy Adı:..... **Yerleşmenin Türü:**.....
Mezra(1) Köy(2) Bucak(3) Belde(4)

Köy Nüfusu (2007):.....
2000 nüfusu:..... 1990 nüfusu:.....

Toplam alan: **Yoğunluk:**

Köydeki parsel sayısı:..... **Hisse Adedi:**.....

Hane sayısı:.....

Toprak sahibi Hane Sayısı:..... **Topraksız Hane Sayısı:**

Köyde işletme türleri ve oranları

Kendi toprağını işleme (1)
Ortakçı (2)
Kiracı (3)
Yarıcı (4)
Diğer.....

İşletme türünün avantaj ve dezavantajları nelerdir?

Köy türünü nasıl

tanımlarsınız:.....
Aşiret (1) Aile (2) Ağa (3) Halk (3) Karma (4)

Köy türünün avantaj ve dezavantajları nelerdir?

KÖYDE ÜRETİM

Ekilen ürünler:

Ürün	Yıllık üretim	Ekili alan
.....
.....
.....

Ürün ekim zamanı:.....

Köyde minimum ve maksimum yıllık kazanç ne kadardır? **Kimler kazanır?**

Depolama yapılıyor mu?

Evet (1) Hayır (2)

Depo kullanımı:

Bireysel depolama (1) Köy Ortak Kullanımı (2) Haneler arasında ortak kullanım (3) Diğer (4)

Açıklama.....

Tarım alet ve makineleri:

Makine	Adet	Kullanımı (Bireysel-Ortak)
.....
.....
.....
.....

Pazarlama ve satış: **Hangi oranda** **Açıklama**

Kendi tüketiyor (1).....
Pazar (2)
Toptancı (3)
Borsa (6)
Kooperatif (7)
TMO (8)
Sanayi kuruluşları (9)
Diğer.....

Kredi kullanımı:

Diğer üreticilerden (Köylülerden) (1) Kooperatiflerden (2) Ağa-Aşiret reisi (3) Aile içi (4) Alıcılardan (sanayici...) (5) Özel Banka (6) Devlet bankası (7) Üretici birliklerinden (8) Diğer

Girdi alımı: **Girdi Türü** **Oran** **Açıklama**

Tanıdık (1)
Kooperatif (2)
Devlet (3)
Hilvan (4)
Diğer ilçe (5)
İl merkezi (6)
Diğer (7)

Hasat zamanı işçi hareketi:

Alıyor (1) Veriyor (2) Hiçbiri (3)

Nereden?.....Kaç işçi ?.....
Nereye?

KÖYÜN FİZİKSEL YAPISI**Ulaşım:**

Toplu taşıma (1)	Özel araç (2)
Minibüs (1m)	Binek araç (2b)
Otobüs (1o)	Ticari araç (2t)
Traktör-Römork (1r)	Traktör (2r)

Hangi sıklıkta ve nereden:.....

Sağlık Tesisi / Ocağı:

Var(1) Yok (0)

Sağlık personeli ve yatak sayısı:

Eğitim tesisi:

Yok (0) İlköğretim (1) Ortaöğretim (2)

Öğretmen sayısı: **Öğrenci sayısı:** **Derslik sayısı:**

Taşınmaz Eğitim: Yok (0) Var (1) / Adet öğrenci geliyor / gidiyor

Araç türü:.....

Köydeki diğer donatılar:

Köy odası (1) Köy Kahvesi (2) Cami (3) Cemevi (4) Çeşme (5) Hamam (6) Diğer (7).....

Köyün fiziksel tipolojisi:

Lineer köy (1) Yıldız köy (2) Dağınık köy (3)

KÖYDE YAŞAM

Köyün Varlığı:
20 yıldan fazla (1) 20-10 yıl arası (2) 10 yıldan az (3)

Son üç yılda köyde yaşayan sayısı:
Arttı (1) Azaldı (2) Aynı kaldı (3)

İnsanların yaşam kalitesi son üç yılda:
Arttı (1) Azaldı (2) Aynı kaldı (3)

Köyde genel olarak yaşam:
İyi (1) İdare eder (2) Ortalama (3) Fakir (4) Çok fakir (5)

Köyün hangi bireyleri sorun çözmek için bir araya gelirler?

Cinsiyet : Erkek (C1), Kadın (C2), Eşit (C3), Kimse Katılmaz (C0)
Yaş : Gençler (Y1), Yetişkinler (Y2), Yaşlılar (Y3), Eşit (Y4), Kimse katılmaz (Y0)
Toprak sahipliği: Toprak sahibi (T1), Topraksız (T2), Eşit (T3), Kimse katılmaz (T0)

Köyde kızlara toprak verilir mi? Hayır (0) Evet (1)

Damatlarla ilişki:

Köyde son beş yıl içinde yapılmış/yapılacak yatırımlar.....

İmece usulü yapılan işler.....

Köyde birlikte yapılacak yardım veya diğer işlere
Biri liderlik eder (1) Kendiliğinden olur (2) Kim?

Köyün ortak değirmeni var mı? Hayır (0) Evet (1)

Köyün ortak kuyusu var mı? Hayır (0) Evet (1)

Köyde insanlar ev veya depolarının kapılarını kilitler mi?.....

Köyde gazete geliyor mu? Hayır (0) Evet (1) Hangileri?.....
Ne sıklıkta? Hergün (1) Günasıırı (2) Haftada birkaç kez (3) Diğer (4)

Köy dışında yaşayan hisse sahipleri ne sıklıkta köye geliyor?.....

Çok seyrek
1 2 3 4 Çok sık
5

Köyün genel olarak sorunları nelerdir?

Köyde bulunan kuruluşlar ve üye sayıları.....

Kooperatif (1) Cami derneği (4) Sulama Birliği (6)
Okul derneği (2) Üretici birlikleri (5) Diğer (7)
Tarımsal kredi kuruluşu (3)

Kuruluşların üyeleri

Evet hepsi (5) Hayır (1)

Aynı aileden.....

Aynı cinsiyetten.....

Aynı politik görüşten.....

Aynı yaş grubundan.....

Aynı eğitim seviyesinde..

Aynı aşiretten.....

Aynı etnik yapıdan.....

KÖY HANE LİSTESİ-1

Hane/Anket No	Hane Başkanı Adı	Toprak Sahipliği	Parsel No	Köy ile ilişkisi İşletme Biçimi	Açıklama
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					

EK-2**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA DOKTORA PROGRAMI****KIRSAL KALKINMA VE SOSYAL SERMAYENİN ROLÜ:
HİLVAN KIRSAL ALANI ÖRNEĞİ****Hane / Anket No:****Hane Başkanı Adı:****Hane Başkanı Özellikleri**De1.Cinsiyet:
Erkek (1) Kadın (2)

De2.Yaş:

De3. Doğum yeri:Kaç yıldır bu köydesiniz?

De4.Eğitim durumu:.....
Okur Yazar Değil (0) Okur-Yazar (1) İlkokul (2) İlköğretim (3) Ortaokul (4) Lise (5) Meslek Lisesi (6) Yüksekokul (7)
Üniversite (8) Diğer (9)

De5.Hane büyüklüğü:.....

De6. Hane tipi:.....
Çekirdek aile (1) Birkaç aile birlikte (2) Anne-baba ile (3) Diğer (4).....De7.Evde hangi dili kullanıyorsunuz?.....
Türkçe (1) Kürtçe (2) Zazaca (3) Arapça (4) Diğer (5).....De8.Etnik Yapı:.....
Kürt (1) Zaza (2) Süryani (3) Arap (4) Çerkez (5) Diğer (5).....De9.Oturduğunuz ev kime ait:
Kendine Ait (1) Aşiret Reisine ait (2) Ağaya ait (3) Anne-baba (4) Diğer (5).....De10.Toprak sahipliği:.....
Parsel sahibi (1) Hisse Sahibi (2) Topraksız (3) Parsel ve Hisse Sahibi (4) Diğer (5).....

De11.Hanede başka parsel veya hisse sahibi:.....

De12.Toprak büyüklüğü:.....Ürün: miktar ve pazarlama :

De13.İşletme biçimi:
Kendi toprağını işleme (1) Anne-babasının toprağını işleme (2) Ortakçı (3) Kiracı (4) Yarıcı (5) Diğer (6)
(cevap 1 ise; De14'e geçin)

De14. İşlettiği toprak sahibi nerede oturuyor ve onunla ilişkisi:.....

De15. Hanebaşkanının köy ile ilişkisi:

De16. Yıllık gelir ve dağılımı :.....
(Gübre / Mazot / Hane / Diğer)**Katılım**Kooperatif (1) Üretici Birliği (2) Sulama Birliği (3) Sivil Toplum Kuruluşu (4) Siyasal Parti Org.(5)
Cami Derneği (6) Okul Derneği (7) Diğer (8)

Ka0. Yukarıda belirtilen kuruluşlardan herhangi birine üye misiniz?

Hayır (0) Evet (1)

Ka1. Yukarıda belirtilen herhangi bir kuruluşta aktif olarak çalışıyor musunuz?

Hayır hiç çalışmıyorum 1 2 3 4 Evet Sıkça Çalışıyorum 5

Ka2. Yukarıda belirtilen herhangi kuruluşun yönetim veya organizasyon komitesinde buldunuz mu?

Hayır Hiç 1 2 3 4 Evet Birçok kez 5

Ka3. Köyünüz için yeni bir hizmet sunmak üzere bir yatırıma katkı koydunuz mu?

Hayır Hiç 1 2 3 4 Evet Çok 5

Yatırım / Katkı:

Ka4. Köyünüz için kooperatif/üretici birliği kurulursa aktif olarak çalışır mısınız?

Hayır asla 1 2 3 4 Evet kesinlikle 5

Ka5. Geçtiğimiz 3 yıl içinde yerleşmenizle ilgili bir sorunu çözmek için bütün köylüler toplanıp birşey yaptınız mı? Ne yaptınız?.....

Hayır hiç 1 2 3 4 Evet birçok kez 5

Ka6. Geçtiğimiz altı ay içinde köyünüzü veya üretiminizi ilgilendiren bir toplantıya katıldınız mı?

Hayır hiç 1 2 3 4 Evet birçok kez 5

Ka7. Yanında konuşmaktan çekindiğiniz insanlar var mı? Kim?.....

Hayır asla 1 2 3 4 Evet kesinlikle 5

Güven ve Güvenlik

Gu1. Bu köyün insanların ne kadarı dürüst ve güvenilirdir?

Hiçbiri 1 2 3 4 Hepsi 5

Gu2. Diğer köylerle kıyaslandığında bu köyün insanları sizce ne kadar güvenilir?

Kiracılık/Ortakçılık.....Ödünç verme.....Birlikte iş yapma.....
Çok daha az 1 2 3 4 Çok daha fazla 5

Gu3. Eğer bir sorunum olursa her zaman bana yardım edecek biri vardır.

Hiç Katılmıyorum 1 2 3 4 Kesinlikle katılıyorum 5

Gu4. Bu yerleşmede kendinizi güvende hissediyor musunuz?

Hayır Hiç 1 2 3 4 Evet Çok 5

Gu5. Önemli bir sıkıntı (mesela sağlık) yaşadığınızda yardım alabileceğinizi düşünüyor musunuz.

Hayır kesinlikle 1 2 3 4 Evet Kesinlikle 5

Kimden?

Aile-Akraba (1) Köylüler (2) Arkadaş (3) Muhtar (4) Aşiret Reisi (5) Ağa (6) Diğer (7).....

Gu6. Ürün alma zamanında bir süreliğine ailecek gitmeniz gerekse toprağınızı komşularınıza bırakır mısınız?

Hayır asla 1 2 3 4 Evet kesinlikle 5

Köy içi İlişkiler

Koi1. Başınız sıkıştığında köyde akıl danışacağınız biri var mıdır?

Hayır hiç yok 1 2 3 4 Evet çok var 5

Koi2. Acil olarak düşük bir miktar paraya ihtiyacımız olsa (mesela 200 lira) bunu alabileceğiniz varmıdır? Kimden alırsınız (Öncelik sırası ile).....

Hayır hiç yok Evet çok var
1 2 3 4 5

Koi3. Geçtiğimiz bir yıl içinde bir diğer köylüye yardımda bulundunuz mu?

Hayır Hiç Evet birçok kez
1 2 3 4 5

Koi4. Geçtiğimiz yıllarda ne sıklıkta köyünüzle ilgili bir konuyu tartışmak üzere biraraya geldiniz? Nerede?

Hiç Sıkça
1 2 3 4 5

Köy kahvesi (1) Köy Meydanı (2) Köy Odası (3) Ev (4) Muhtarlık (5) Diğer (6)

Koi5. Köy dışında yaşayan hisse sahipleri köyün sorunlarına ne ölçüde katılıyor?

Hiç Çok
1 2 3 4 5

Koi6. Köyünüze bir yatırım yapılması için (mesela sulama sistemi) (köy dışında yaşayan hisse sahipleri de dahil olmak üzere) tüm köylü ile bir araya gelir misiniz?

Hayır asla Evet kesinlikle
1 2 3 4 5

Koi7. Toprağınızın diğer hisse sahipleri ile ne sıklıkta görüşürsünüz?

Çok seyrek Çok sık
1 2 3 4 5

Kiracısı olduğunuz toprak sahibi ile.....Ortakçı olduğunuz.....

Ağa ile.....Aşiret Reisi ile.....Yarıcı olduğunuz

Koi8. Toprağınızın hisseli olması ürününüzü arttırmanızda engel mi?

Hayır asla Evet kesinlikle
1 2 3 4 5

Köylerarası İlişkiler

Koa1. Çevre köylerde tanıdıklarınız var mı? Hangi Köy?.....

Hayır hiç yok Evet çok var
1 2 3 4 5

Koa2. Çevre köylerdeki tanıdıklarınızla ne sıklıkta biraraya gelirsiniz?

Neredeyse hiç Çok sık
1 2 3 4 5

Koa3. Geçtiğimiz hafta köy dışından tanıdıklarla kaç telefon görüşmesi yaptınız?

Hiç Çok
1 2 3 4 5

Koa4. Ailenizi ziyaret etmek için köy dışına çıkıyor musunuz?

Hayır pek değil Neredeyse her zaman
1 2 3 4 5

Koa5. Köyünüze ilişkin kuyu, yol veya okul yatırımı için çevre köylerle işbirliği yapar mısınız? Hangi Köy?.....

Hayır asla Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Koa6. Çevre köylerle ortak tarım makinası kullanır mısınız? Hangi Köy?.....

Hayır asla Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Traktör..... Biçerdöver.....

Koa7. Çevre köylerdeki tanıdıklarınızla birlikte depo kullanır mısınız? Hangi Köy?.....

Hayır asla Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Koa8. Çevre köylerle birlikte daha fazla gelir elde etmek üzere kooperatife üye olur musunuz?
Hayır asla Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Koa9. Çevre köylerle birlikte yatırım için devlet desteğine (mesela kredi) başvurur musunuz ?
Hayır asla Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Çeşitlilik

Ce. Sizce aşağıda belirtilen farklılıklar insanları birbirinden ayırır mı?

Evet Çok fazla (5) Hayır Hiç (1)

Ce1. Eğitim düzeyindeki farklılık.....

Ce6. Aşiret farkı.....

Ce2. Gelir düzeyindeki farklılık.....

Ce7. Politik görüş farkı.....

Ce3. Toprak sahipliğindeki farklılık.....

Ce8. Genç ve yaşlı jenerasyon farkı.....

Ce4. Din farkı.....

Ce9. Kadın erkek farkı.....

Ce5. Etnik yapı farkı.....

Kurumsal İlişkiler

Ku1. Haberleri ne sıklıkta takip ediyorsunuz?

Neredeyse hiç Neredeyse Hergün
1 2 3 4 5

Televizyon..... Ulusal Radyo..... Yerel Radyo..... Ulusal Gazete.....
Yerel Gazete.....

Ku2. Siyasetle ilgilenir misiniz?

Hayır Kesinlikle Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Ku3. Urfa milletvekillerinin mecliste sizin haklarınızı arayacağını düşünüyor musunuz?

Hayır Kesinlikle Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Ku4. Oylarınızı tamamen kendi özgür iradenizle mi kullanıyorsunuz?

Hayır Kesinlikle Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Ku5. Devletin tarım politikasını destekliyor musunuz?

Hayır pek değil Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Ku6. Üretimiz ile ilgili bilgiye ihtiyacımız olsa bunu nereden bulabileceğimizi biliyor musunuz?

Kimden ve nereden?.....

Hayır pek değil Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Ku7. İlçe veya il tarım müdürlüğünü ziyaret ettiniz mi?

Hayır hiç Evet birçok kez
1 2 3 4 5

Ku8. Kırsal kalkınma yatırımlarını destekleme projesi hakkında fikriniz var mı?

Hiçbirşey bilmiyorum Herşeyi biliyorum
1 2 3 4 5

Ku9. Muhtarın köyünüz için çalıştığını düşünüyor musunuz?

Hayır Kesinlikle Evet Kesinlikle
1 2 3 4 5

Genel Değerlendirme

Ge1. Yerleşmenizdeki katılımı nasıl tanımlarsınız?				
Çok Düşük				Çok yüksek
1	2	3	4	5
Ge2. Çoğu insanın güvenilir olduğu fikrine katılıyor musunuz?				
Hayır Hiç				Evet Çok
1	2	3	4	5
Ge3. Köyünüzde yaşayan insanlarla ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?				
Çok zayıf				Çok kuvvetli
1	2	3	4	5
Ge4. Çevre köylerde yaşayan insanlarla ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?				
Çok zayıf				Çok kuvvetli
1	2	3	4	5
Ge5. Yabancı birinin köye gelip yerleşmesi kabul edilir mi?				
Kolaylıkla değil				Evet Kesinlikle
1	2	3	4	5
Ge6. Devlet kurumlarına ve çalışanlarına güveniyor musunuz?				
Hayır Hiç				Evet Çok
1	2	3	4	5
Ge7. Devletin sizin için birşey yaptığını düşünüyor musunuz?				
Hayır Hiç				Evet Çok
1	2	3	4	5
Ge8. Hayatınızı değiştirebileceğinize inanıyor musunuz?				
Hayır Kesinlikle				Evet Kesinlikle
1	2	3	4	5
Ge9. Üretim konusunda yeniliklere açık mısınız?				
Hayır Hiç				Evet Çok
1	2	3	4	5

EK-3

VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Köy Tipleri ve Sosyal Sermaye Faktörleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken	(I) Köy tipi	(J) Köy tipi	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Lower Bound	Upper Bound
Regresyon Faktör 1	Karma	Aile	0,2808575	0,27756563	0,942	-0,3952281	0,9569431
		Halk	0,12926796	0,29128509	1,000	-0,580235	0,8387709
	Aile	Karma	-0,2808575	0,27756563	0,942	-0,9569431	0,3952281
		Halk	-0,15158953	0,22322097	1,000	-0,6953041	0,392125
	Halk	Karma	-0,12926796	0,29128509	1,000	-0,8387709	0,580235
		Aile	0,15158953	0,22322097	1,000	-0,392125	0,6953041
Regresyon Faktör 2	Karma	Aile	-0,45422463	0,26047817	0,253	-1,0886891	0,1802398
		Halk	-,99996072(*)	0,27335303	0,001	-1,6657854	-0,3341361
	Aile	Karma	0,45422463	0,26047817	0,253	-0,1802398	1,0886891
		Halk	-,54573609(*)	0,20947907	0,032	-1,0559786	-0,0354936
	Halk	Karma	,99996072(*)	0,27335303	0,001	0,3341361	1,6657854
		Aile	,54573609(*)	0,20947907	0,032	0,0354936	1,0559786
Regresyon Faktör 3	Karma	Aile	0,64937377	0,27137584	0,056	-0,0116349	1,3103824
		Halk	0,47020781	0,28478935	0,306	-0,2234731	1,1638887
	Aile	Karma	-0,64937377	0,27137584	0,056	-1,3103824	0,0116349
		Halk	-0,17916595	0,21824309	1,000	-0,7107555	0,3524236
	Halk	Karma	-0,47020781	0,28478935	0,306	-1,1638887	0,2234731
		Aile	0,17916595	0,21824309	1,000	-0,3524236	0,7107555
Regresyon Faktör 4	Karma	Aile	-,54080862(*)	0,21843728	0,045	-1,0728712	-0,008746
		Halk	,84298647(*)	0,22923415	0,001	0,2846252	1,4013478
	Aile	Karma	,54080862(*)	0,21843728	0,045	0,008746	1,0728712
		Halk	1,38379509(*)	0,17566938	0,000	0,9559052	1,811685
	Halk	Karma	-,84298647(*)	0,22923415	0,001	-1,4013478	-0,2846252
		Aile	-1,38379509(*)	0,17566938	0,000	-1,811685	-0,9559052
Regresyon Faktör 5	Karma	Aile	0,42735823	0,27304062	0,362	-0,2377055	1,0924219
		Halk	0,60405019	0,28653642	0,113	-0,0938861	1,3019865
	Aile	Karma	-0,42735823	0,27304062	0,362	-1,0924219	0,2377055
		Halk	0,17669196	0,21958192	1,000	-0,3581587	0,7115426
	Halk	Karma	-0,60405019	0,28653642	0,113	-1,3019865	0,0938861
		Aile	-0,17669196	0,21958192	1,000	-0,7115426	0,3581587
Regresyon Faktör 6	Karma	Aile	0,09381386	0,27898242	1,000	-0,5857227	0,7733504
		Halk	0,02942063	0,29277191	1,000	-0,6837039	0,7425452
	Aile	Karma	-0,09381386	0,27898242	1,000	-0,7733504	0,5857227
		Halk	-0,06439322	0,22436037	1,000	-0,6108831	0,4820966
	Halk	Karma	-0,02942063	0,29277191	1,000	-0,7425452	0,6837039
		Aile	0,06439322	0,22436037	1,000	-0,4820966	0,6108831

* Ortalama farkı % 95 güven aralığında anlamlı

Yaş ve Sosyal Sermaye Faktörleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken	(I) yas	(J) yas	Ortalama Farkı (I-J)	Standart. Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Lower Bound	Upper Bound
Regresyon Faktör 1	<35	35-42	0,3891455	0,2722450	0,937	-0,3441306	1,1224215
		43-54	-0,2628399	0,2722450	1,000	-0,9961160	0,4704362
		55+	-0,2248067	0,2751742	1,000	-0,9659724	0,5163590
	35-42	<35	-0,3891455	0,2722450	0,937	-1,1224215	0,3441306
		43-54	-0,6519854	0,2774311	0,125	-1,3992298	0,0952591
		55+	-0,6139522	0,2803061	0,185	-1,3689404	0,1410360
	43-54	<35	0,2628399	0,2722450	1,000	-0,4704362	0,9961160
		35-42	0,6519854	0,2774311	0,125	-0,0952591	1,3992298
		55+	0,0380332	0,2803061	1,000	-0,7169550	0,7930213
	55+	<35	0,2248067	0,2751742	1,000	-0,5163590	0,9659724
		35-42	0,6139522	0,2803061	0,185	-0,1410360	1,3689404
		43-54	-0,0380332	0,2803061	1,000	-0,7930213	0,7169550
Regresyon Faktör 2	<35	35-42	-0,0298967	0,2802047	1,000	-0,7846118	0,7248183
		43-54	0,0325231	0,2802047	1,000	-0,7221919	0,7872382
		55+	0,2450114	0,2832195	1,000	-0,5178240	1,0078467
	35-42	<35	0,0298967	0,2802047	1,000	-0,7248183	0,7846118
		43-54	0,0624199	0,2855424	1,000	-0,7066720	0,8315117
		55+	0,2749081	0,2885014	1,000	-0,5021538	1,0519701
	43-54	<35	-0,0325231	0,2802047	1,000	-0,7872382	0,7221919
		35-42	-0,0624199	0,2855424	1,000	-0,8315117	0,7066720
		55+	0,2124882	0,2885014	1,000	-0,5645737	0,9895502
	55+	<35	-0,2450114	0,2832195	1,000	-1,0078467	0,5178240
		35-42	-0,2749081	0,2885014	1,000	-1,0519701	0,5021538
		43-54	-0,2124882	0,2885014	1,000	-0,9895502	0,5645737
Regresyon Faktör 3	<35	35-42	-0,2777866	0,2795755	1,000	-1,0308072	0,4752339
		43-54	0,0517458	0,2795755	1,000	-0,7012748	0,8047664
		55+	-0,0641575	0,2825836	1,000	-0,8252802	0,6969651
	35-42	<35	0,2777866	0,2795755	1,000	-0,4752339	1,0308072
		43-54	0,3295324	0,2849013	1,000	-0,4378327	1,0968975
		55+	0,2136291	0,2878537	1,000	-0,5616882	0,9889464
	43-54	<35	-0,0517458	0,2795755	1,000	-0,8047664	0,7012748
		35-42	-0,3295324	0,2849013	1,000	-1,0968975	0,4378327
		55+	-0,1159033	0,2878537	1,000	-0,8912206	0,6594139
	55+	<35	0,0641575	0,2825836	1,000	-0,6969651	0,8252802
		35-42	-0,2136291	0,2878537	1,000	-0,9889464	0,5616882
		43-54	0,1159033	0,2878537	1,000	-0,6594139	0,8912206
Regresyon Faktör 4	<35	35-42	-0,5618956	0,2741467	0,259	-1,3002938	0,1765026
		43-54	-0,5250721	0,2741467	0,350	-1,2634703	0,2133260
		55+	-0,4499765	0,2770963	0,646	-1,1963194	0,2963664
	35-42	<35	0,5618956	0,2741467	0,259	-0,1765026	1,3002938
		43-54	0,0368234	0,2793690	1,000	-0,7156407	0,7892876
		55+	0,1119191	0,2822641	1,000	-0,6483428	0,8721810
	43-54	<35	0,5250721	0,2741467	0,350	-0,2133260	1,2634703
		35-42	-0,0368234	0,2793690	1,000	-0,7892876	0,7156407
		55+	0,0750957	0,2822641	1,000	-0,6851663	0,8353576
	55+	<35	0,4499765	0,2770963	0,646	-0,2963664	1,1963194
		35-42	-0,1119191	0,2822641	1,000	-0,8721810	0,6483428
		43-54	-0,0750957	0,2822641	1,000	-0,8353576	0,6851663

Regresyon Faktör 5	<35	35-42	0,0809675	0,2759848	1,000	-0,6623815	0,8243165
		43-54	-0,0778885	0,2759848	1,000	-0,8212375	0,6654606
		55+	-0,4534786	0,2789542	0,644	-1,2048256	0,2978684
	35-42	<35	-0,0809675	0,2759848	1,000	-0,8243165	0,6623815
		43-54	-0,1588559	0,2812421	1,000	-0,9163653	0,5986534
		55+	-0,5344461	0,2841566	0,378	-1,2998054	0,2309133
	43-54	<35	0,0778885	0,2759848	1,000	-0,6654606	0,8212375
		35-42	0,1588559	0,2812421	1,000	-0,5986534	0,9163653
		55+	-0,3755901	0,2841566	1,000	-1,1409495	0,3897692
	55+	<35	0,4534786	0,2789542	0,644	-0,2978684	1,2048256
		35-42	0,5344461	0,2841566	0,378	-0,2309133	1,2998054
		43-54	0,3755901	0,2841566	1,000	-0,3897692	1,1409495
Regresyon Faktör 6	<35	35-42	-0,1017462	0,2769751	1,000	-0,8477625	0,6442700
		43-54	0,3244072	0,2769751	1,000	-0,4216091	1,0704235
		55+	-0,1516826	0,2799551	1,000	-0,9057256	0,6023604
	35-42	<35	0,1017462	0,2769751	1,000	-0,6442700	0,8477625
		43-54	0,4261535	0,2822512	0,806	-0,3340739	1,1863809
		55+	-0,0499364	0,2851762	1,000	-0,8180420	0,7181692
	43-54	<35	-0,3244072	0,2769751	1,000	-1,0704235	0,4216091
		35-42	-0,4261535	0,2822512	0,806	-1,1863809	0,3340739
		55+	-0,4760898	0,2851762	0,590	-1,2441955	0,2920158
	55+	<35	0,1516826	0,2799551	1,000	-0,6023604	0,9057256
		35-42	0,0499364	0,2851762	1,000	-0,7181692	0,8180420
		43-54	0,4760898	0,2851762	0,590	-0,2920158	1,2441955

* Ortalama farkı % 95 güven aralığında anlamlı

Eğitim ve Sosyal Sermaye Faktörleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken	(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Mean Difference (I-J)	Standart Hata	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Regresyon Faktör 1	İlkokul Altı	İlköğretim	-0,0986866	0,2448868	1,000	-0,6951740	0,4978008
		Lise+	0,3159530	0,4143513	1,000	-0,6933106	1,3252166
	İlköğretim	İlkokul Altı	0,0986866	0,2448868	1,000	-0,4978008	0,6951740
		Lise+	0,4146396	0,3742861	0,812	-0,4970347	1,3263139
	Lise+	İlkokul Altı	-0,3159530	0,4143513	1,000	-1,3252166	0,6933106
		İlköğretim	-0,4146396	0,3742861	0,812	-1,3263139	0,4970347
Regresyon Faktör 2	İlkokul Altı	İlköğretim	-0,5079497	0,2410696	0,113	-1,0951394	0,0792399
		Lise+	-0,4267926	0,4078925	0,894	-1,4203243	0,5667391
	İlköğretim	İlkokul Altı	0,5079497	0,2410696	0,113	-0,0792399	1,0951394
		Lise+	0,0811571	0,3684519	1,000	-0,8163064	0,9786206
	Lise+	İlkokul Altı	0,4267926	0,4078925	0,894	-0,5667391	1,4203243
		İlköğretim	-0,0811571	0,3684519	1,000	-0,9786206	0,8163064
Regresyon Faktör 3	İlkokul Altı	İlköğretim	-0,3381877	0,1906627	0,238	-0,8025978	0,1262225
		Lise+	-2,53672243(*)	0,3226035	0,000	-3,3225098	-1,7509350
	İlköğretim	İlkokul Altı	0,3381877	0,1906627	0,238	-0,1262225	0,8025978
		Lise+	-2,19853479(*)	0,2914098	0,000	-2,9083416	-1,4887280
	Lise+	İlkokul Altı	2,53672243(*)	0,3226035	0,000	1,7509350	3,3225098
		İlköğretim	2,19853479(*)	0,2914098	0,000	1,4887280	2,9083416
Regresyon Faktör 4	İlkokul Altı	İlköğretim	0,0143679	0,2464656	1,000	-0,5859653	0,6147010
		Lise+	-0,0278153	0,4170227	1,000	-1,0435858	0,9879553
	İlköğretim	İlkokul Altı	-0,0143679	0,2464656	1,000	-0,6147010	0,5859653
		Lise+	-0,0421831	0,3766992	1,000	-0,9597352	0,8753690
	Lise+	İlkokul Altı	0,0278153	0,4170227	1,000	-0,9879553	1,0435858
		İlköğretim	0,0421831	0,3766992	1,000	-0,8753690	0,9597352
Regresyon Faktör 5	İlkokul Altı	İlköğretim	-0,4425001	0,2399059	0,204	-1,0268553	0,1418551
		Lise+	-0,8559144	0,4059236	0,113	-1,8446501	0,1328214
	İlköğretim	İlkokul Altı	0,4425001	0,2399059	0,204	-0,1418551	1,0268553
		Lise+	-0,4134143	0,3666734	0,787	-1,3065456	0,4797170
	Lise+	İlkokul Altı	0,8559144	0,4059236	0,113	-0,1328214	1,8446501
		İlköğretim	0,4134143	0,3666734	0,787	-0,4797170	1,3065456
Regresyon Faktör 6	İlkokul Altı	İlköğretim	0,1714829	0,2389296	1,000	-0,4104942	0,7534600
		Lise+	,99825906(*)	0,4042716	0,046	0,0135471	1,9829710
	İlköğretim	İlkokul Altı	-0,1714829	0,2389296	1,000	-0,7534600	0,4104942
		Lise+	0,8267762	0,3651811	0,077	-0,0627204	1,7162728
	Lise+	İlkokul Altı	-,99825906(*)	0,4042716	0,046	-1,9829710	-0,0135471
		İlköğretim	-0,8267762	0,3651811	0,077	-1,7162728	0,0627204

* Ortalama farkı % 95 güven aralığında anlamlı

Dil ve Sosyal Sermaye Faktörleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken	(I) Dil	(J) Dil	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Lower Bound	Upper Bound
Regresyon Faktör 1	1	2	0,04771472	0,2115622	1,000	-0,4676019	0,5630313
		3	0,51452935	0,413037	0,648	-0,4915331	1,5205918
	2	1	-0,04771472	0,2115622	1,000	-0,5630313	0,4676019
		3	0,46681463	0,4013433	0,743	-0,5107648	1,444394
	3	1	-0,51452935	0,413037	0,648	-1,5205918	0,4915331
		2	-0,46681463	0,4013433	0,743	-1,444394	0,5107648
Regresyon Faktör 2	1	2	-,72256689(*)	0,2003053	0,001	-1,2104643	-0,2346695
		3	-0,33638369	0,39106	1,000	-1,2889151	0,6161477
	2	1	,72256689(*)	0,2003053	0,001	0,2346695	1,2104643
		3	0,3861832	0,3799885	0,936	-0,5393807	1,3117471
	3	1	0,33638369	0,39106	1,000	-0,6161477	1,2889151
		2	-0,3861832	0,3799885	0,936	-1,3117471	0,5393807
Regresyon Faktör 3	1	2	-0,03126755	0,170398	1,000	-0,4463177	0,3837826
		3	-2,37411976(*)	0,3326714	0,000	-3,1844301	-1,5638094
	2	1	0,03126755	0,170398	1,000	-0,3837826	0,4463177
		3	-2,34285221(*)	0,323253	0,000	-3,1302215	-1,5554829
	3	1	2,37411976(*)	0,3326714	0,000	1,5638094	3,1844301
		2	2,34285221(*)	0,323253	0,000	1,5554829	3,1302215
Regresyon Faktör 4	1	2	-0,38939241	0,2095345	0,198	-0,8997698	0,120985
		3	-0,33435248	0,4090782	1,000	-1,3307721	0,6620672
	2	1	0,38939241	0,2095345	0,198	-0,120985	0,8997698
		3	0,05503992	0,3974966	1,000	-0,9131696	1,0232495
	3	1	0,33435248	0,4090782	1,000	-0,6620672	1,3307721
		2	-0,05503992	0,3974966	1,000	-1,0232495	0,9131696
Regresyon Faktör 5	1	2	-0,17021828	0,2095399	1,000	-0,6806088	0,3401723
		3	-0,75993998	0,4090887	0,199	-1,7563852	0,2365053
	2	1	0,17021828	0,2095399	1,000	-0,3401723	0,6806088
		3	-0,5897217	0,3975068	0,423	-1,5579561	0,3785127
	3	1	0,75993998	0,4090887	0,199	-0,2365053	1,7563852
		2	0,5897217	0,3975068	0,423	-0,3785127	1,5579561
Regresyon Faktör 6	1	2	0,13013531	0,2074765	1,000	-0,3752294	0,6355
		3	0,9524942	0,4050603	0,062	-0,0341389	1,9391273
	2	1	-0,13013531	0,2074765	1,000	-0,6355	0,3752294
		3	0,82235889	0,3935925	0,118	-0,1363412	1,781059
	3	1	-0,9524942	0,4050603	0,062	-1,9391273	0,0341389
		2	-0,82235889	0,3935925	0,118	-1,781059	0,1363412

* Ortalama farkı % 95 güven aralığında anlamlı

İşletme Biçimi ve Sosyal Sermaye Faktörleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken	(I) İşletme Biçimi	(J) İşletme Biçimi	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Lower Bound	Upper Bound
Regresyon Faktör 1	Kendi Top. İşleme	Aile Toprağı işleme	,95573065(*)	0,32174831	0,038	0,031232	1,8802293
		Kiracı	0,14481298	0,27085847	1,000	-0,6334609	0,9230869
		Yarıcı	0,08433553	0,35001447	1,000	-0,921382	1,0900531
		Diğer	0,52069555	0,31048577	0,968	-0,3714418	1,4128329
	Aile Top. İşleme	Kendi toprağını işleme	-,95573065(*)	0,32174831	0,038	-1,8802293	-0,031232
		Kiracı	-0,81091767	0,37514765	0,331	-1,8888519	0,2670165
		Yarıcı	-0,87139512	0,43575403	0,484	-2,1234733	0,380683
		Diğer	-0,43503511	0,4046886	1,000	-1,5978511	0,7277809
	Kiracı	Kendi toprağını işleme	-0,14481298	0,27085847	1,000	-0,9230869	0,6334609
		Aile Toprağı işleme	0,81091767	0,37514765	0,331	-0,2670165	1,8888519
		Yarıcı	-0,06047745	0,39965474	1,000	-1,2088294	1,0878744
		Diğer	0,37588256	0,36553413	1,000	-0,6744285	1,4261937
	Yarıcı	Kendi toprağını işleme	-0,08433553	0,35001447	1,000	-1,0900531	0,921382
		Aile Toprağı işleme	0,87139512	0,43575403	0,484	-0,380683	2,1234733
		Kiracı	0,06047745	0,39965474	1,000	-1,0878744	1,2088294
		Diğer	0,43636002	0,42750558	1,000	-0,7920173	1,6647374
	Diğer	Kendi toprağını işleme	-0,52069555	0,31048577	0,968	-1,4128329	0,3714418
		Aile Toprağı işleme	0,43503511	0,4046886	1,000	-0,7277809	1,5978511
		Kiracı	-0,37588256	0,36553413	1,000	-1,4261937	0,6744285
		Yarıcı	-0,43636002	0,42750558	1,000	-1,6647374	0,7920173
Regresyon Faktör 2	Kendi Top. İşleme	Aile Toprağı işleme	-0,50820378	0,27093565	0,637	-1,2866994	0,2702918
		Kiracı	-0,63824556	0,22808268	0,062	-1,2936092	0,0171181
		Yarıcı	1,40338916(*)	0,29473783	0,000	0,5565013	2,250277
		Diğer	,86369391(*)	0,26145177	0,013	0,1124489	1,6149389
	Aile Top. İşleme	Kendi toprağını işleme	0,50820378	0,27093565	0,637	-0,2702918	1,2866994
		Kiracı	-0,13004178	0,3159018	1,000	-1,0377413	0,7776578
		Yarıcı	1,91159294(*)	0,36693682	0,000	0,8572514	2,9659345
		Diğer	1,37189768(*)	0,34077744	0,001	0,3927215	2,3510739
	Kiracı	Kendi toprağını işleme	0,63824556	0,22808268	0,062	-0,0171181	1,2936092
		Aile Toprağı işleme	0,13004178	0,3159018	1,000	-0,7776578	1,0377413
		Yarıcı	2,04163472(*)	0,33653857	0,000	1,0746383	3,0086311
		Diğer	1,50193946(*)	0,30780651	0,000	0,6175006	2,3863783
	Yarıcı	Kendi toprağını işleme	-1,40338916(*)	0,29473783	0,000	-2,250277	-0,5565013
		Aile Toprağı işleme	-1,91159294(*)	0,36693682	0,000	-2,9659345	-0,8572514
		Kiracı	-2,04163472(*)	0,33653857	0,000	-3,0086311	-1,0746383
		Diğer	-0,53969526	0,35999101	1,000	-1,574079	0,4946885
	Diğer	Kendi toprağını işleme	-,86369391(*)	0,26145177	0,013	-1,6149389	-0,1124489
		Aile Toprağı işleme	-1,37189768(*)	0,34077744	0,001	-2,3510739	-0,3927215
		Kiracı	-1,50193946(*)	0,30780651	0,000	-2,3863783	-0,6175006
		Yarıcı	0,53969526	0,35999101	1,000	-0,4946885	1,574079

Regresyon Faktör 3	Kendi Top. İşleme	Aile Toprağı işleme	-0,30340364	0,33097073	1,000	-1,2544016	0,6475944	
		Kiracı	0,03077957	0,27862221	1,000	-0,7698023	0,8313615	
		Yarıcı	0,19285705	0,3600471	1,000	-0,8416878	1,2274019	
		Diğer	0,53549996	0,31938537	0,969	-0,3822091	1,4532091	
	Aile Top. İşleme	Kendi toprağını işleme	0,30340364	0,33097073	1,000	-0,6475944	1,2544016	
		Kiracı	0,33418321	0,38590067	1,000	-0,7746483	1,4430147	
		Yarıcı	0,49626068	0,44824425	1,000	-0,7917063	1,7842277	
		Diğer	0,8389036	0,41628837	0,467	-0,3572427	2,0350499	
	Kiracı	Kendi toprağını işleme	-0,03077957	0,27862221	1,000	-0,8313615	0,7698023	
		Aile Toprağı işleme	-0,33418321	0,38590067	1,000	-1,4430147	0,7746483	
		Yarıcı	0,16207748	0,41111023	1,000	-1,0191902	1,3433451	
		Diğer	0,50472039	0,3760116	1,000	-0,5756962	1,585137	
	Yarıcı	Kendi Top. işleme	-0,19285705	0,3600471	1,000	-1,2274019	0,8416878	
		Aile Top. işleme	-0,49626068	0,44824425	1,000	-1,7842277	0,7917063	
		Kiracı	-0,16207748	0,41111023	1,000	-1,3433451	1,0191902	
		Diğer	0,34264291	0,43975936	1,000	-0,920944	1,6062298	
	Diğer	Kendi Top. işleme	-0,53549996	0,31938537	0,969	-1,4532091	0,3822091	
		Aile Top. işleme	-0,8389036	0,41628837	0,467	-2,0350499	0,3572427	
		Kiracı	-0,50472039	0,3760116	1,000	-1,585137	0,5756962	
		Yarıcı	-0,34264291	0,43975936	1,000	-1,6062298	0,920944	
	Regresyon Faktör 4	Kendi Top. İşleme	Aile Top. işleme	-0,20365666	0,31840225	1,000	-1,1185409	0,7112276
			Kiracı	,84732517(*)	0,26804165	0,021	0,0771451	1,6175053
			Yarıcı	-0,14509719	0,34637446	1,000	-1,1403557	0,8501613
			Diğer	0,22354012	0,30725684	1,000	-0,6593193	1,1063996
Aile Top. İşleme		Kendi Top. işleme	0,20365666	0,31840225	1,000	-0,7112276	1,1185409	
		Kiracı	1,05098183	0,37124625	0,057	-0,0157423	2,1177059	
		Yarıcı	0,05855947	0,43122236	1,000	-1,1804975	1,2976165	
		Diğer	0,42719678	0,40047999	1,000	-0,7235263	1,5779199	
Kiracı		Kendi Top. işleme	-,84732517(*)	0,26804165	0,021	-1,6175053	-0,0771451	
		Aile Top. işleme	-1,05098183	0,37124625	0,057	-2,1177059	0,0157423	
		Yarıcı	-0,99242236	0,39549849	0,138	-2,1288318	0,1439871	
		Diğer	-0,62378505	0,36173271	0,878	-1,6631733	0,4156032	
Yarıcı		Kendi Top. işleme	0,14509719	0,34637446	1,000	-0,8501613	1,1403557	
		Aile Top. işleme	-0,05855947	0,43122236	1,000	-1,2976165	1,1804975	
		Kiracı	0,99242236	0,39549849	0,138	-0,1439871	2,1288318	
		Diğer	0,36863732	0,42305968	1,000	-0,8469654	1,58424	
Diğer		Kendi Top. işleme	-0,22354012	0,30725684	1,000	-1,1063996	0,6593193	
		Aile Top. işleme	-0,42719678	0,40047999	1,000	-1,5779199	0,7235263	
		Kiracı	0,62378505	0,36173271	0,878	-0,4156032	1,6631733	
		Yarıcı	-0,36863732	0,42305968	1,000	-1,58424	0,8469654	

Regresyon Faktör 5	Kendi Top. İşleme	Aile Top. işleme	-0,11427231	0,33390269	1,000	-1,0736949	0,8451503
		Kiracı	0,36591333	0,28109044	1,000	-0,4417606	1,1735873
		Yarıcı	0,06906351	0,36323664	1,000	-0,9746461	1,1127731
		Diğer	0,32188732	0,3222147	1,000	-0,6039515	1,2477261
	Aile Top. İşleme	Kendi Top. işleme	0,11427231	0,33390269	1,000	-0,8451503	1,0736949
		Kiracı	0,48018564	0,38931924	1,000	-0,6384686	1,5988399
		Yarıcı	0,18333582	0,4522151	1,000	-1,1160409	1,4827125
		Diğer	0,43615963	0,41997613	1,000	-0,7705829	1,6429022
	Kiracı	Kendi Top. işleme	-0,36591333	0,28109044	1,000	-1,1735873	0,4417606
		Aile Top. işleme	-0,48018564	0,38931924	1,000	-1,5988399	0,6384686
		Yarıcı	-0,29684982	0,41475212	1,000	-1,4885819	0,8948823
		Diğer	-0,04402601	0,37934256	1,000	-1,1340137	1,0459617
	Yarıcı	Kendi Top. işleme	-0,06906351	0,36323664	1,000	-1,1127731	0,9746461
		Aile Top. işleme	-0,18333582	0,4522151	1,000	-1,4827125	1,1160409
		Kiracı	0,29684982	0,41475212	1,000	-0,8948823	1,4885819
		Diğer	0,25282381	0,44365505	1,000	-1,0219568	1,5276044
	Diğer	Kendi Top. işleme	-0,32188732	0,3222147	1,000	-1,2477261	0,6039515
		Aile Top. işleme	-0,43615963	0,41997613	1,000	-1,6429022	0,7705829
		Kiracı	0,04402601	0,37934256	1,000	-1,0459617	1,1340137
		Yarıcı	-0,25282381	0,44365505	1,000	-1,5276044	1,0219568
Regresyon Faktör 6	Kendi Top. İşleme	Aile Top. işleme	0,14926294	0,33360686	1,000	-0,8093096	1,1078355
		Kiracı	0,19745476	0,28084139	1,000	-0,6095036	1,0044131
		Yarıcı	-0,45407795	0,36291482	1,000	-1,4968628	0,5887069
		Diğer	0,16097002	0,32192922	1,000	-0,7640485	1,0859885
	Aile Top. İşleme	Kendi Top. işleme	-0,14926294	0,33360686	1,000	-1,1078355	0,8093096
		Kiracı	0,04819182	0,38897431	1,000	-1,0694714	1,165855
		Yarıcı	-0,60334089	0,45181444	1,000	-1,9015664	0,6948846
		Diğer	0,01170708	0,41960404	1,000	-1,1939663	1,2173805
	Kiracı	Kendi Top. işleme	-0,19745476	0,28084139	1,000	-1,0044131	0,6095036
		Aile top. işleme	-0,04819182	0,38897431	1,000	-1,165855	1,0694714
		Yarıcı	-0,65153271	0,41438466	1,000	-1,8422089	0,5391435
		Diğer	-0,03648474	0,37900647	1,000	-1,1255067	1,0525372
	Yarıcı	Kendi Top. işleme	0,45407795	0,36291482	1,000	-0,5887069	1,4968628
		Aile Top. işleme	0,60334089	0,45181444	1,000	-0,6948846	1,9015664
		Kiracı	0,65153271	0,41438466	1,000	-0,5391435	1,8422089
		Diğer	0,61504797	0,44326197	1,000	-0,6586032	1,8886991
	Diğer	Kendi top. işleme	-0,16097002	0,32192922	1,000	-1,0859885	0,7640485
		Aile Toprağı işleme	-0,01170708	0,41960404	1,000	-1,2173805	1,1939663
		Kiracı	0,03648474	0,37900647	1,000	-1,0525372	1,1255067
		Yarıcı	-0,61504797	0,44326197	1,000	-1,8886991	0,6586032

* Ortalama farkı % 95 güven aralığında anlamlı

Mülkiyet ve Sosyal Sermaye Faktörleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken	(I) Toprak sahipliği	(J) Toprak sahipliği	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Lower Bound	Upper Bound
Regresyon Faktör 1	Parsel sahibi	Hisse sahibi	0,29291752	0,3971628	1,000	-0,674479	1,260314
		Topraksız	0,71401935	0,3971628	0,226	-0,2533772	1,6814159
	Hisse sahibi	Parsel sahibi	-0,29291752	0,3971628	1,000	-1,260314	0,674479
		Topraksız	0,42110183	0,2022254	0,120	-0,0714724	0,913676
	Topraksız	Parsel sahibi	-0,71401935	0,3971628	0,226	-1,6814159	0,2533772
		Hisse sahibi	-0,42110183	0,2022254	0,120	-0,913676	0,0714724
Regresyon Faktör 2	Parsel sahibi	Hisse sahibi	-0,34452857	0,4045685	1,000	-1,3299638	0,6409066
		Topraksız	-0,05148458	0,4045685	1,000	-1,0369198	0,9339506
	Hisse sahibi	Parsel sahibi	0,34452857	0,4045685	1,000	-0,6409066	1,3299638
		Topraksız	0,29304399	0,2059962	0,474	-0,2087151	0,794803
	Topraksız	Parsel sahibi	0,05148458	0,4045685	1,000	-0,9339506	1,0369198
		Hisse sahibi	-0,29304399	0,2059962	0,474	-0,794803	0,2087151
Regresyon Faktör 3	Parsel sahibi	Hisse sahibi	-0,5837723	0,4025553	0,451	-1,5643038	0,3967592
		Topraksız	-0,29256117	0,4025553	1,000	-1,2730926	0,6879703
	Hisse sahibi	Parsel sahibi	0,5837723	0,4025553	0,451	-0,3967592	1,5643038
		Topraksız	0,29121113	0,2049711	0,476	-0,2080511	0,7904733
	Topraksız	Parsel sahibi	0,29256117	0,4025553	1,000	-0,6879703	1,2730926
		Hisse sahibi	-0,29121113	0,2049711	0,476	-0,7904733	0,2080511
Regresyon Faktör 4	Parsel sahibi	Hisse sahibi	-0,17766717	0,4060126	1,000	-1,1666197	0,8112854
		Topraksız	0,07990244	0,4060126	1,000	-0,9090501	1,068855
	Hisse sahibi	Parsel sahibi	0,17766717	0,4060126	1,000	-0,8112854	1,1666197
		Topraksız	0,25756961	0,2067315	0,647	-0,2459804	0,7611196
	Topraksız	Parsel sahibi	-0,07990244	0,4060126	1,000	-1,068855	0,9090501
		Hisse sahibi	-0,25756961	0,2067315	0,647	-0,7611196	0,2459804
Regresyon Faktör 5	Parsel sahibi	Hisse sahibi	-0,52546647	0,4002947	0,577	-1,5004916	0,4495587
		Topraksız	-0,13291114	0,4002947	1,000	-1,1079363	0,842114
	Hisse sahibi	Parsel sahibi	0,52546647	0,4002947	0,577	-0,4495587	1,5004916
		Topraksız	0,39255533	0,2038201	0,171	-0,1039032	0,8890138
	Topraksız	Parsel sahibi	0,13291114	0,4002947	1,000	-0,842114	1,1079363
		Hisse sahibi	-0,39255533	0,2038201	0,171	-0,8890138	0,1039032
Regresyon Faktör 6	Parsel sahibi	Hisse sahibi	-0,08274361	0,4089157	1,000	-1,0787675	0,9132803
		Topraksız	-0,14121029	0,4089157	1,000	-1,1372342	0,8548136
	Hisse sahibi	Parsel sahibi	0,08274361	0,4089157	1,000	-0,9132803	1,0787675
		Topraksız	-0,05846668	0,2082097	1,000	-0,5656172	0,4486839
	Topraksız	Parsel sahibi	0,14121029	0,4089157	1,000	-0,8548136	1,1372342
		Hisse sahibi	0,05846668	0,2082097	1,000	-0,4486839	0,5656172

Toprak Büyüklüğü ve Sosyal Sermaye Faktörleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken	(I) Dönüm	(J) Dönüm	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Lower Bound	Upper Bound
Regresyon Faktör 1	<100	100-250	0,00375594	0,3138945	1,000	-0,8457422	0,8532541
		251-499	0,16646983	0,3351477	1,000	-0,740546	1,0734856
		500+	-0,80957009	0,4899066	0,614	-2,1354125	0,5162724
	100-250	<100	-0,00375594	0,3138945	1,000	-0,8532541	0,8457422
		251-499	0,16271389	0,2585511	1,000	-0,5370073	0,8624351
		500+	-0,81332604	0,4410591	0,414	-2,0069718	0,3803198
	251-499	<100	-0,16646983	0,3351477	1,000	-1,0734856	0,740546
		100-250	-0,16271389	0,2585511	1,000	-0,8624351	0,5370073
		500+	-0,97603993	0,4564289	0,213	-2,2112812	0,2592013
	500+	<100	0,80957009	0,4899066	0,614	-0,5162724	2,1354125
		100-250	0,81332604	0,4410591	0,414	-0,3803198	2,0069718
		251-499	0,97603993	0,4564289	0,213	-0,2592013	2,2112812
Regresyon Faktör 2	<100	100-250	-0,57159055	0,2903443	0,315	-1,3573543	0,2141732
		251-499	-0,29827584	0,3100029	1,000	-1,137242	0,5406903
		500+	-0,81275702	0,4531509	0,460	-2,039127	0,4136129
	100-250	<100	0,57159055	0,2903443	0,315	-0,2141732	1,3573543
		251-499	0,27331471	0,2391531	1,000	-0,3739093	0,9205387
		500+	-0,24116647	0,4079683	1,000	-1,345258	0,862925
	251-499	<100	0,29827584	0,3100029	1,000	-0,5406903	1,137242
		100-250	-0,27331471	0,2391531	1,000	-0,9205387	0,3739093
		500+	-0,51448118	0,4221849	1,000	-1,6570474	0,628085
	500+	<100	0,81275702	0,4531509	0,460	-0,4136129	2,039127
		100-250	0,24116647	0,4079683	1,000	-0,862925	1,345258
		251-499	0,51448118	0,4221849	1,000	-0,628085	1,6570474
Regresyon Faktör 3	<100	100-250	0,09101651	0,3276897	1,000	-0,7958157	0,9778487
		251-499	-0,50682781	0,3498769	0,908	-1,4537055	0,4400498
		500+	0,00144976	0,5114372	1,000	-1,3826613	1,3855608
	100-250	<100	-0,09101651	0,3276897	1,000	-0,9778487	0,7958157
		251-499	-0,59784432	0,269914	0,178	-1,3283171	0,1326285
		500+	-0,08956675	0,460443	1,000	-1,3356714	1,1565379
	251-499	<100	0,50682781	0,3498769	0,908	-0,4400498	1,4537055
		100-250	0,59784432	0,269914	0,178	-0,1326285	1,3283171
		500+	0,50827757	0,4764882	1,000	-0,7812505	1,7978057
	500+	<100	-0,00144976	0,5114372	1,000	-1,3855608	1,3826613
		100-250	0,08956675	0,460443	1,000	-1,1565379	1,3356714
		251-499	-0,50827757	0,4764882	1,000	-1,7978057	0,7812505

Regresyon Faktör 4	<100	100-250	-0,27316337	0,3107147	1,000	-1,1140559	0,5677292
		251-499	-0,58815902	0,3317526	0,481	-1,4859866	0,3096686
		500+	-0,84504291	0,4849437	0,512	-2,1574544	0,4673686
	100-250	<100	0,27316337	0,3107147	1,000	-0,5677292	1,1140559
		251-499	-0,31499565	0,2559319	1,000	-1,0076286	0,3776373
		500+	-0,57187954	0,4365911	1,000	-1,7534335	0,6096745
	251-499	<100	0,58815902	0,3317526	0,481	-0,3096686	1,4859866
		100-250	0,31499565	0,2559319	1,000	-0,3776373	1,0076286
		500+	-0,25688388	0,4518052	1,000	-1,4796119	0,9658442
	500+	<100	0,84504291	0,4849437	0,512	-0,4673686	2,1574544
		100-250	0,57187954	0,4365911	1,000	-0,6096745	1,7534335
		251-499	0,25688388	0,4518052	1,000	-0,9658442	1,4796119
Regresyon Faktör 5	<100	100-250	0,14181465	0,3108518	1,000	-0,6994487	0,983078
		251-499	-0,10812759	0,3318988	1,000	-1,0063511	0,7900959
		500+	-0,9372305	0,4851576	0,342	-2,2502207	0,3757597
	100-250	<100	-0,14181465	0,3108518	1,000	-0,983078	0,6994487
		251-499	-0,24994224	0,2560448	1,000	-0,9428806	0,4429961
		500+	-1,07904515	0,4367837	0,094	-2,2611202	0,1030299
	251-499	<100	0,10812759	0,3318988	1,000	-0,7900959	1,0063511
		100-250	0,24994224	0,2560448	1,000	-0,4429961	0,9428806
		500+	-0,82910291	0,4520044	0,422	-2,0523701	0,3941643
	500+	<100	0,9372305	0,4851576	0,342	-0,3757597	2,2502207
		100-250	1,07904515	0,4367837	0,094	-0,1030299	2,2611202
		251-499	0,82910291	0,4520044	0,422	-0,3941643	2,0523701
Regresyon Faktör 6	<100	100-250	0,55148924	0,3173557	0,517	-0,3073758	1,4103543
		251-499	0,42281298	0,3388431	1,000	-0,494204	1,3398299
		500+	0,81490376	0,4953085	0,623	-0,525558	2,1553655
	100-250	<100	-0,55148924	0,3173557	0,517	-1,4103543	0,3073758
		251-499	-0,12867626	0,261402	1,000	-0,8361129	0,5787604
		500+	0,26341453	0,4459224	1,000	-0,943393	1,470222
	251-499	<100	-0,42281298	0,3388431	1,000	-1,3398299	0,494204
		100-250	0,12867626	0,261402	1,000	-0,5787604	0,8361129
		500+	0,39209079	0,4614617	1,000	-0,8567708	1,6409523
	500+	<100	-0,81490376	0,4953085	0,623	-2,1553655	0,525558
		100-250	-0,26341453	0,4459224	1,000	-1,470222	0,943393
		251-499	-0,39209079	0,4614617	1,000	-1,6409523	0,8567708

* Ortalama farkı % 95 güven aralığında anlamlı

Yerleşme Nüfusu ve Sosyal Sermaye Faktörleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken	(I) nüfus	(J) nüfus	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Lower Bound	Upper Bound
Regresyon Faktör 1	1	2	-0,56609092	0,2720929	0,241	-1,2989573	0,1667754
		3	,86361244(*)	0,2999206	0,029	0,0557937	1,6714312
		4	-0,09226752	0,2667474	1,000	-0,8107361	0,626201
	2	1	0,56609092	0,2720929	0,241	-0,1667754	1,2989573
		3	1,42970336(*)	0,2575351	0,000	0,7360475	2,1233592
		4	0,4738234	0,2180048	0,193	-0,11336	1,0610068
	3	1	-,86361244(*)	0,2999206	0,029	-1,6714312	-0,0557937
		2	-1,42970336(*)	0,2575351	0,000	-2,1233592	-0,7360475
		4	-,95587996(*)	0,2518808	0,002	-1,6343064	-0,2774536
	4	1	0,09226752	0,2667474	1,000	-0,626201	0,8107361
		2	-0,4738234	0,2180048	0,193	-1,0610068	0,11336
		3	,95587996(*)	0,2518808	0,002	0,2774536	1,6343064
Regresyon Faktör 2	1	2	-,84782078(*)	0,2669532	0,012	-1,5668438	-0,1287978
		3	-1,38420398(*)	0,2942553	0,000	-2,1767636	-0,5916444
		4	-1,46631735(*)	0,2617087	0,000	-2,1712145	-0,7614202
	2	1	,84782078(*)	0,2669532	0,012	0,1287978	1,5668438
		3	-0,5363832	0,2526704	0,218	-1,2169364	0,14417
		4	-,61849657(*)	0,2138869	0,028	-1,1945885	-0,0424046
	3	1	1,38420398(*)	0,2942553	0,000	0,5916444	2,1767636
		2	0,5363832	0,2526704	0,218	-0,14417	1,2169364
		4	-0,08211337	0,247123	1,000	-0,7477248	0,583498
	4	1	1,46631735(*)	0,2617087	0,000	0,7614202	2,1712145
		2	,61849657(*)	0,2138869	0,028	0,0424046	1,1945885
		3	0,08211337	0,247123	1,000	-0,583498	0,7477248
Regresyon Faktör 3	1	2	1,17801236(*)	0,280881	0,000	0,4214756	1,9345491
		3	1,35970447(*)	0,3096076	0,000	0,5257944	2,1936145
		4	,94267489(*)	0,2753629	0,005	0,2010009	1,6843489
	2	1	-1,17801236(*)	0,280881	0,000	-1,9345491	-0,4214756
		3	0,18169211	0,2658531	1,000	-0,5343677	0,8977519
		4	-0,23533747	0,2250461	1,000	-0,841486	0,3708111
	3	1	-1,35970447(*)	0,3096076	0,000	-2,1936145	-0,5257944
		2	-0,18169211	0,2658531	1,000	-0,8977519	0,5343677
		4	-0,41702958	0,2600162	0,672	-1,1173681	0,283309
	4	1	-,94267489(*)	0,2753629	0,005	-1,6843489	-0,2010009
		2	0,23533747	0,2250461	1,000	-0,3708111	0,841486
		3	0,41702958	0,2600162	0,672	-0,283309	1,1173681
Regresyon Faktör 4	1	2	-0,25178001	0,2502478	1,000	-0,9258081	0,422248
		3	-0,02534894	0,2758414	1,000	-0,7683118	0,7176139
		4	1,11074410(*)	0,2453315	0,000	0,4499579	1,7715303
	2	1	0,25178001	0,2502478	1,000	-0,422248	0,9258081
		3	0,22643107	0,2368588	1,000	-0,4115345	0,8643966
		4	1,36252412(*)	0,2005023	0,000	0,8224828	1,9025654
	3	1	0,02534894	0,2758414	1,000	-0,7176139	0,7683118
		2	-0,22643107	0,2368588	1,000	-0,8643966	0,4115345
		4	1,13609304(*)	0,2316585	0,000	0,5121342	1,7600519
	4	1	-1,11074410(*)	0,2453315	0,000	-1,7715303	-0,4499579
		2	-1,36252412(*)	0,2005023	0,000	-1,9025654	-0,8224828
		3	-1,13609304(*)	0,2316585	0,000	-1,7600519	-0,5121342

Regresyon Faktör 5	1	2	0,15527195	0,3081753	1,000	-0,6747805	0,9853244
		3	0,30581479	0,3396933	1,000	-0,6091296	1,2207591
		4	0,45421256	0,302121	0,816	-0,3595328	1,2679579
	2	1	-0,15527195	0,3081753	1,000	-0,9853244	0,6747805
		3	0,15054284	0,2916871	1,000	-0,6350994	0,936185
		4	0,29894061	0,2469147	1,000	-0,3661098	0,963991
	3	1	-0,30581479	0,3396933	1,000	-1,2207591	0,6091296
		2	-0,15054284	0,2916871	1,000	-0,936185	0,6350994
		4	0,14839777	0,285283	1,000	-0,6199954	0,916791
	4	1	-0,45421256	0,302121	0,816	-1,2679579	0,3595328
		2	-0,29894061	0,2469147	1,000	-0,963991	0,3661098
		3	-0,14839777	0,285283	1,000	-0,916791	0,6199954
Regresyon Faktör 6	1	2	-0,12175333	0,2953096	1,000	-0,9171527	0,6736461
		3	-,96282842(*)	0,3255118	0,023	-1,8395757	-0,0860812
		4	-0,37317268	0,289508	1,000	-1,1529458	0,4066004
	2	1	0,12175333	0,2953096	1,000	-0,6736461	0,9171527
		3	-,84107510(*)	0,2795097	0,020	-1,5939183	-0,0882319
		4	-0,25141935	0,2366065	1,000	-0,8887052	0,3858665
	3	1	,96282842(*)	0,3255118	0,023	0,0860812	1,8395757
		2	,84107510(*)	0,2795097	0,020	0,0882319	1,5939183
		4	0,58965575	0,273373	0,201	-0,1466586	1,3259701
	4	1	0,37317268	0,289508	1,000	-0,4066004	1,1529458
		2	0,25141935	0,2366065	1,000	-0,3858665	0,8887052
		3	-0,58965575	0,273373	0,201	-1,3259701	0,1466586

* The mean difference is significant at the .05 level.

Yaşam Kalitesi ve Sosyal Sermaye Faktörleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken	(I) Yaşam	(J) Yaşam	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Lower Bound	Upper Bound
Regresyon Faktör 1	Çok fakir	Fakir	-0,4981704	0,5086446	1,000	-1,8681753	0,8718344
		Orta	-0,2774148	0,3984465	1,000	-1,3506073	0,7957778
		İdare eder	-0,4459712	0,5223678	1,000	-1,8529385	0,9609961
	Fakir	Çok fakir	0,4981704	0,5086446	1,000	-0,8718344	1,8681753
		Orta	0,2207556	0,3555555	1,000	-0,7369124	1,1784237
		İdare eder	0,0521992	0,4904367	1,000	-1,2687637	1,3731620
	Orta	Çok fakir	0,2774148	0,3984465	1,000	-0,7957778	1,3506073
		Fakir	-0,2207556	0,3555555	1,000	-1,1784237	0,7369124
		İdare eder	-0,1685565	0,3749245	1,000	-1,1783940	0,8412810
	İdare eder	Çok fakir	0,4459712	0,5223678	1,000	-0,9609961	1,8529385
		Fakir	-0,0521992	0,4904367	1,000	-1,3731620	1,2687637
		Orta	0,1685565	0,3749245	1,000	-0,8412810	1,1783940
Regresyon Faktör 2	Çok fakir	Fakir	-1,0344044	0,4583106	0,158	-2,2688375	0,2000286
		Orta	-1,65962460(*)	0,3590173	0,000	-2,6266170	-0,6926322
		İdare eder	-1,62766715(*)	0,4706757	0,005	-2,8954049	-0,3599294
	Fakir	Çok fakir	1,0344044	0,4583106	0,158	-0,2000286	2,2688375
		Orta	-0,6252202	0,3203707	0,323	-1,4881201	0,2376798
		İdare eder	-0,5932627	0,4419045	1,000	-1,7835068	0,5969814
	Orta	Çok fakir	1,65962460(*)	0,3590173	0,000	0,6926322	2,6266170
		Fakir	0,6252202	0,3203707	0,323	-0,2376798	1,4881201
		İdare eder	0,0319575	0,3378231	1,000	-0,8779494	0,9418643
	İdare eder	Çok fakir	1,62766715(*)	0,4706757	0,005	0,3599294	2,8954049
		Fakir	0,5932627	0,4419045	1,000	-0,5969814	1,7835068
		Orta	-0,0319575	0,3378231	1,000	-0,9418643	0,8779494
Regresyon Faktör 3	Çok fakir	Fakir	0,8545306	0,4946962	0,524	-0,4779050	2,1869662
		Orta	0,4815646	0,3875200	1,000	-0,5621981	1,5253272
		İdare eder	1,1858418	0,5080430	0,130	-0,1825426	2,5542262
	Fakir	Çok fakir	-0,8545306	0,4946962	0,524	-2,1869662	0,4779050
		Orta	-0,3729661	0,3458052	1,000	-1,3043722	0,5584401
		İdare eder	0,3313111	0,4769876	1,000	-0,9534273	1,6160496
	Orta	Çok fakir	-0,4815646	0,3875200	1,000	-1,5253272	0,5621981
		Fakir	0,3729661	0,3458052	1,000	-0,5584401	1,3043722
		İdare eder	0,7042772	0,3646431	0,338	-0,2778678	1,6864222
	İdare eder	Çok fakir	-1,1858418	0,5080430	0,130	-2,5542262	0,1825426
		Fakir	-0,3313111	0,4769876	1,000	-1,6160496	0,9534273
		Orta	-0,7042772	0,3646431	0,338	-1,6864222	0,2778678

Regresyon Faktör 4	Çok fakir	Fakir	0,6494393	0,4967451	1,000	-0,6885150	1,9873936
		Orta	0,9174128	0,3891250	0,122	-0,1306729	1,9654986
		İdare eder	0,7352456	0,5101472	0,916	-0,6388065	2,1092976
	Fakir	Çok fakir	-0,6494393	0,4967451	1,000	-1,9873936	0,6885150
		Orta	0,2679736	0,3472374	1,000	-0,6672903	1,2032374
		İdare eder	0,0858063	0,4789632	1,000	-1,2042533	1,3758659
	Orta	Çok fakir	-0,9174128	0,3891250	0,122	-1,9654986	0,1306729
		Fakir	-0,2679736	0,3472374	1,000	-1,2032374	0,6672903
		İdare eder	-0,1821673	0,3661534	1,000	-1,1683801	0,8040456
	İdare eder	Çok fakir	-0,7352456	0,5101472	0,916	-2,1092976	0,6388065
		Fakir	-0,0858063	0,4789632	1,000	-1,3758659	1,2042533
		Orta	0,1821673	0,3661534	1,000	-0,8040456	1,1683801
Regresyon Faktör 5	Çok fakir	Fakir	-0,4756249	0,5028457	1,000	-1,8300105	0,8787608
		Orta	-0,6172645	0,3939039	0,722	-1,6782218	0,4436927
		İdare eder	-0,2047182	0,5164123	1,000	-1,5956449	1,1862085
	Fakir	Çok fakir	0,4756249	0,5028457	1,000	-0,8787608	1,8300105
		Orta	-0,1416397	0,3515018	1,000	-1,0883895	0,8051102
		İdare eder	0,2709067	0,4848453	1,000	-1,0349961	1,5768094
	Orta	Çok fakir	0,6172645	0,3939039	0,722	-0,4436927	1,6782218
		Fakir	0,1416397	0,3515018	1,000	-0,8051102	1,0883895
		İdare eder	0,4125463	0,3706501	1,000	-0,5857782	1,4108708
	İdare eder	Çok fakir	0,2047182	0,5164123	1,000	-1,1862085	1,5956449
		Fakir	-0,2709067	0,4848453	1,000	-1,5768094	1,0349961
		Orta	-0,4125463	0,3706501	1,000	-1,4108708	0,5857782
Regresyon Faktör 6	Çok fakir	Fakir	-0,9011635	0,4954872	0,432	-2,2357295	0,4334025
		Orta	-0,8755448	0,3881396	0,158	-1,9209763	0,1698867
		İdare eder	-0,4028999	0,5088553	1,000	-1,7734721	0,9676724
	Fakir	Çok fakir	0,9011635	0,4954872	0,432	-0,4334025	2,2357295
		Orta	0,0256187	0,3463581	1,000	-0,9072767	0,9585140
		İdare eder	0,4982636	0,4777502	1,000	-0,7885289	1,7850562
	Orta	Çok fakir	0,8755448	0,3881396	0,158	-0,1698867	1,9209763
		Fakir	-0,0256187	0,3463581	1,000	-0,9585140	0,9072767
		İdare eder	0,4726450	0,3652261	1,000	-0,5110704	1,4563603
	İdare eder	Çok fakir	0,4028999	0,5088553	1,000	-0,9676724	1,7734721
		Fakir	-0,4982636	0,4777502	1,000	-1,7850562	0,7885289
		Orta	-0,4726450	0,3652261	1,000	-1,4563603	0,5110704

* Ortalama farkı % 95 güven aralığında anlamlı.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	01.01.1975	
Doğum yeri	Diyarbakır	
Lise	1986-1993	Özel Karacadağ Lisesi / Diyarbakır
Lisans	1993-1998	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Yüksek Lisans	1998-2002	İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama, Şehir Planlama Programı
Doktora	2003-2008	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama, Şehir Planlama Programı

Çalıştığı kurumlar

1998-2000	Ekinciler ve Ortakları İnşaat Ticaret Ltd.Şti. / Proje Asistanı
2000-2002	İstanbul I Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu / Raportör
2002-Devam ediyor	YTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi